

TRANSFORMACJE CYFROWE I TECHNOLOGIE INNOWACYJNE W EKONOMII

ZBIÓR MATERIAŁÓW Z MIĘDZYNARODOWEJ NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ KONFERENCJI INTERNETOWEJ

Część 2.

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

Частина 2.

Redakcja naukowa:
Ireneusz Żuchowski
Zoia Sharlovych
Olena Dudnyk

Łomża-Charków
14-15.03.2024

**MIĘDZYNARODOWA AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W ŁOMŻY, RZECZPOSPOLITA POLSKA
PRYWATNA INSTYTUCJA SZKOLNICTWA WYŻSZEGO
"CHARKOWSKI UNIWERSYTET TECHNOLOGICZNY "SHAG", UKRAINA**

**МІЖНАРОДНОЇ АКАДЕМІЇ ПРИКЛАДНИХ НАУК В ЛОМЖІ, РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХАРКІВСЬКИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ШАГ» (ХАРКІВ, УКРАЇНА)**

Redakcja naukowa:

dr inż. Ireneusz Żuchowski, dr Zoia Sharlovykh, dr Olena Dudnyk

За науковою редакцією:

Іренеуш Жуховські, Зоя Шарлович, Олена Дудник

Transformacje cyfrowe i technologie innowacyjne w ekonomii [wydanie elektroniczne]: zbiór materiałów Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji Internetowej, Łomża – Charków, 14-15.03.2024 r. / Redakcja naukowa: Ireneusz Żuchowski, Zoia Sharlovykh, Olena Dudnyk. Łomża: Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży; Charków : PISzW "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG", Ukraina. Wydawnictwo: MANS w Łomży, Część 2. 2024. 413 s. Format PDF ; publikacja internetowa ; depozytariusz instytucjonalny.

Цифрові трансформації та інноваційні технології в економіці [електронне видання] : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Ломжа - Харків, 14-15.03.2024 / Наукові редактори: Іренеуш Жуховські, Зоя Шарлович, Олена Дудник. Ломжа : Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі; Харків : ПЗВО "Харківський технологічний університет "ШАГ", Україна. Видавництво: MANS в Ломжі, Частина 2. 2024. 413 с. PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний депозитарій.

Recenzenci:

dr hab. Agnieszka Brelik, prof. ZUT, Zachodniopomorski Uniwersytet Techniczny w Szczecinie
prof. dr hab. Oleksandra Mandych, Państwowy Uniwersytet Biotechnologiczny, Ukraina

RADA REDAKCYJNA:

dr Olena Dudnyk, PISzW "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG", Ukraina
dr inż. Ireneusz Żuchowski, prof. MANS, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska
dr Maria Majboroda, PISzW "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG", Ukraina
dr Tymur Makushenko, PISzW "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG", Ukraina
mgr Nataliia Moshenets, Pierwszy Ukraiński Bank Międzynarodowy, Ukraina
dr Nadiia Kolpachenko, PISzW "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG", Ukraina
dr Zoia Sharlovykh, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska

ISBN 978-83-969222-8-1

Zbiór powstał z gotowych materiałów dostarczonych przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przekazane do publikacji.

Збірник сформований з готових матеріалів, наданих авторами. Видавець не несе відповідальності за надані до публікації матеріали.

Wydawnictwo: MANS w Łomży

Spis treści / Зміст

Wprowadzenie / Вступ	7
Майборода Марія, Дема Мар'яна РОЛЬ ЛІДЕРСТВА ТА ЕФЕКТИВНІ ПІДХОДИ МОТИВАЦІЇ В УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В ЕПОХУ ІННОВАЦІЙ	9
Майбородіна Наталія, Герасименко В'ячеслав ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	19
Manachynska Yulia INNOVATIONS IN TEACHING AND LEARNING PRACTICES IN UKRAINE'S HIGHER EDUCATION	26
Митрофанова Лілія АНАЛІТИКА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ	31
Міщук Євгенія АНАЛІТИЧНІ НАВИЧКИ У КЕРУВАННІ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	39
Мотрич Анна УКРАЇНСЬКА СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМА ПІД ЧАС ВІЙНИ	45
Мошенець Наталія БЕЗПЕРЕРВНЕ ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ	51
Муромцева Юлія ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ НАСЛІДКІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ	57
Нагаєв Віктор, Земляна Людмила, Вашечко Сергій ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ НАВИЧОК ПЕРСОНАЛУ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	62
Нагаєв Віктор, Червоний Сергій, Безнос Євгеній ЦИФРОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	72
Надтока Максим ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЧАСТИНІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК РУШІЙНА СИЛА ВІДНОВЛЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	81
Наумова Тетяна, Старосільська Валерія РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ КОМПАНІЙ З НАДАННЯ ПОСЛУГ ДОСТАВКИ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	87
Neroda Tetyana METODY ZWIĘKSZANIA EFEKTYWNOŚCI ZARZĄDZANIA LOKALNYMI ŁAŃCUCHAMI LOGISTYCZNYMI W INTELIGENTNEJ FABRYKI DRUKU	93
Нестеренко Оксана, Крутова Анжеліка МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІНДЕКСУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА	102

Омельяненко Галина, Парій Світлана ЗМІНА ВЕКТОРА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ВІДПОВІДНО ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГАЛУЗІ	112
Оніщенко Кристина, Кущенко Олена АНАЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	118
Опанасенко Віталій ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНО-РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАЙБУТНІМИ АГРОІНЖЕНЕРАМИ ДИСЦИПЛІНИ «СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ТА МЕЛІОРАТИВНІ МАШИНИ»	123
Остапенко Роман ВВЕДЕННЯ В МЕТОДИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ	129
Охман Наталя, Ільїна Ірина ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ДИЗАЙНУ ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ДИСЛЕКСІЄЮ .	139
Охман Наталя, Лобасова Анастасія СПЕЦИФІКА РОЗРОБКИ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	145
Передера Альона АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ДОСЯГНЕННЯ ЦСР В УКРАЇНІ	150
Petrov Viktor, Fomichova Anna, Smihunova Olena THE ROLE OF WORK MOTIVATION IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE	157
Побережна Владислава, Кущенко Олена АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЦІН СУЧАСНОГО БУДІВЕЛЬНОГО РИНКУ УКРАЇНИ	162
Подаков Євгеній АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	170
Покришень Дмитро, Антонова Марія ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАПИСАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУ	175
Пономарева Надія, Москаленко Павло, Золотухіна Світлана МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ..	185
Порфіренко Володимир, Дехтяренко Дмитро СТРАТЕГІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ	191
Порфіренко Володимир, Лойко Марія УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ	197
Проценко Наталія КОМПЕТЕНЦІЇ І ЗНАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ...	204
Птуха Катерина, Кущенко Олена СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РИНКУ РІПАКУ В УКРАЇНІ	209
Пуш Олена НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	217
Пшеничний Ілля СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	221
Рехман Вікторія, Декалюк Олена СТРАТЕГІЯ ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МІЖНАРОДНОЮ ФІРМОЮ	226

Саламаха Арсен РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВДОСКОНАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ	233
Савченко Сергій, Аблязова Наталія МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ	238
Савченко Катерина, Кущенко Олена СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	243
Сагачко Юлія ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	252
Садовий Микола, Трифонова Олена, Булюбаш Сергій ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗРОБКИ ВІРТУАЛЬНОГО ВИКЛАДАЧА ДЛЯ ГЕЙМІФІКАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	258
Самусь Тетяна ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	264
Свинаренко Наталія ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ОНЛАЙН-ФОРМАТІ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В УКРАЇНІ	270
Сергієнко Тетяна ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИМІРИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	278
Симоненко Єлизавета РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗРОБЦІ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ	283
Стинич Олександр СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ СУБ'ЄКТАМИ	290
Storozhuk Dmytro DEVELOPMENT STRATEGY FOR EFFICIENT MANAGEMENT SYSTEM OF PRODUCTION REMAINS COLLECTION IN PRINTING ENTERPRISE	296
Сукач Олена, Сарана Леся ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	302
Товкачова Анастасія, Федоренко Карина, Тимошенко Наталія ВПЛИВ ВІЙНИ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ	307
Феденко Дмитро, Онищук Ігор POWER BI ЯК ЗАСІБ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	314
Tsivka Vlada IT INDUSTRY AND UKRAINE'S DIGITAL FRONT: STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS	319
Чекан Ольга, Жуковська Валентина ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ	327

Чеканюк Катерина ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ	332
Chemodanova Maryna NURTURING EXCELLENCE: THE CONTINUOUS DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SKILLS IN MODERN SPECIALISTS	339
Черненко Варвара, Костенко Оксана ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ	344
Черненко Оксана, Кіпятков Володимир, Стусь Сергій РОЛЬ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЛОГІСТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ	351
Черненко Оксана, Лисенко Давід АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ, ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ ТА ІНШИХ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК	359
Chutova Natalia "SOFT SKILLS" COMPETENCES: SOCIOLOGICAL ANALYSIS	364
Shmyhel Olha MODERN DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY IN ACCOUNTING	372
Shpilkin Andrii LEADERSHIP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION ERA: DEVELOPING SOFT SKILLS FOR STUDENT COMPETITIVENESS	379
Шутяк Дарія, Петренко Ольга СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В ГАЛУЗІ СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	385
Щеглова Ярослава, Кущенко Олена АНАЛІТИКА ВАЖЛИВОСТІ РІЗНОСТОРОННЬОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ	390
Shcherban Elena WAYS TO ACTIVATE RISK INVESTMENTS IN THE SPHERE OF INNOVATION IN UKRAINE CONSIDERING GLOBAL EXPERIENCE	394
Юденкова Олена СИХРОНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ТРЕНДАМИ РИНКУ ПРАЦІ ТА ПОТРЕБОЮ НА СУЧАСНІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ НАВИЧКИ ФАХІВЦІВ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСТНОГО ПІДХОДУ	403

Wprowadzenie

Transformacja cyfrowa i wykorzystanie innowacyjnych technologii mają kluczowe znaczenie dla nowoczesnej gospodarki. Dziś decydują o sukcesie biznesowym i stały się niezbędne dla rozwoju gospodarczego krajów. Technologie cyfrowe otwierają przed firmami nowe możliwości, pomagając usprawnić zarządzanie i obniżyć koszty.

Aby jednak dokonać udanej transformacji cyfrowej, konieczne jest uwzględnienie specyfiki kraju, społeczeństwa i wyzwań gospodarczych. Na przykład, po rosyjskiej inwazji Ukraina doświadcza nie tylko trudności gospodarczych, ale także społecznych. W tym kontekście ważne jest wykorzystanie technologii cyfrowych do odbudowy i modernizacji kraju.

Jednak udana transformacja cyfrowa nie jest możliwa bez odpowiedniej edukacji. Nowoczesny rynek pracy wymaga specjalistów, którzy potrafią szybko dostosować się do zmieniających się technologii. Dlatego konieczne jest aktywne rozwijanie programów edukacyjnych, które spełniają współczesne wymagania.

Kluczowe jest przywództwo w zarządzaniu zasobami ludzkimi i umiejętność adaptacji do nowych warunków. Nowe technologie wymagają od menedżerów nie tylko wiedzy technicznej, ale także rozwijania umiejętności miękkich, które pomagają zwiększyć konkurencyjność przedsiębiorstw.

Dlatego transformacja cyfrowa i innowacyjne technologie mają kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarek krajów. Ich wdrożenie we wszystkich sferach życia przyczyni się do zwiększenia konkurencyjności krajów i zrównoważonego wzrostu. Rozwój tych technologii i rozprzestrzenianie się innowacji będzie kluczem do pomyślnej przyszłości Ukrainy i UE.

W świetle wyżej wymienionych wyzwań i możliwości oferowanych przez transformację cyfrową i innowacyjne technologie, wymiana wiedzy, doświadczeń i pomysłów między międzynarodowymi ekspertami staje się szczególnie ważna. W tym kontekście ważną platformą wymiany stała się Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Praktyczna "Transformacje cyfrowe i innowacyjne technologie w gospodarce", zainicjowana wspólnie przez Międzynarodową Akademię Nauk Stosowanych w Łomży (Polska) i Prywatną Uczelnię Wyższą "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG"" (Charków, Ukraina).

Konferencja zgromadziła naukowców, ekspertów i praktyków zajmujących się zrównoważonym rozwojem, w tym wykorzystaniem technologii cyfrowych. Dała ona uczestnikom możliwość omówienia najnowszych badań, osiągnięć i najlepszych praktyk w tych obszarach. Konferencja otwiera możliwości wzbogacenia dialogu naukowego i podniesienia świadomości znaczenia transformacji cyfrowej i innowacji dla rozwoju gospodarczego UE i świata. Udział w konferencji pozwolił przedstawicielom różnych krajów na wymianę doświadczeń, poznanie nowych podejść i znalezienie możliwości współpracy w tym ważnym obszarze.

Niniejsza publikacja zawiera materiały przygotowane przez uczestników konferencji. Adresowana jest ona dla szerokiego grona czytelników zainteresowanych przedstawionymi zagadnieniami. Mamy nadzieję, że będzie ona inspiracją do dalszych badań prowadzonych przez naukowców na całym świecie. Ponadto wierzymy, że publikacja stanie się inspiracją dla studentów i doktorantów do prowadzenia prac naukowych w ramach seminariów naukowych i własnego rozwoju.

Dziękujemy, za aktywne uczestnictwo przedstawicieli tak wielu uczelni. Mamy nadzieję, że spotkamy się podczas kolejnych edycji naszej konferencji.

Rada redakcyjna

Вступ

Цифрові трансформації та використання інноваційних технологій займають центральне місце в сучасній економіці. У наш час вони визначають успіх бізнесу та стали необхідними для економічного розвитку країн. Цифрові технології відкривають нові можливості для підприємств, допомагають оптимізувати управління та зменшити витрати.

Проте, для успішної цифрової трансформації, необхідно враховувати специфіку країни, суспільства та економічні виклики. Наприклад, після російського вторгнення, Україна зазнає не лише економічних, але й соціальних турбулентностей. В такому контексті важливо використовувати цифрові технології для відновлення та модернізації країни.

Однак, успіх цифрової трансформації не можливий без належної освіти. Сучасний ринок праці вимагає фахівців, які можуть швидко адаптуватися до змінних технологій. Тому необхідно активно розвивати освітні програми, які відповідають сучасним вимогам.

Вирішальне значення має лідерство в управлінні персоналом та здатність адаптуватися до нових умов. Нові технології вимагають від керівників не лише технічної експертизи, але й розвитку soft skills, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

Тому цифрова трансформація та інноваційні технології мають вирішальне значення для розвитку економік країн. Їх впровадження в усі сфери життя сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та сталому зростанню країн. Розвиток цих технологій та поширення інновацій стануть запорукою успішного майбутнього для України та Європейського Союзу.

В світлі вищезазначених викликів і можливостей, які відкривають цифрові трансформації та інноваційні технології, особливо важливого значення набуває обмін знаннями, досвідом та ідеями між міжнародними експертами. У цьому контексті Міжнародна науково-практична конференція "Цифрові трансформації та інноваційні технології в економіці", яка була ініційована спільно Міжнародною Академією Прикладних Наук в Ломжі (Республіка Польща) та Приватним закладом вищої освіти «Харківський технологічний університет «ШАГ» (Харків, Україна), стала важливим майданчиком для такого обміну.

Конференція об'єднала науковців, експертів та практиків, які працюють у сфері сталого розвитку, зокрема з питань використання цифрових технологій. Вона надала можливість учасникам обговорити найновіші дослідження, розробки та кращі практики у цих сферах. Конференція відкриває можливості для збагачення наукового діалогу та підвищення обізнаності про важливість цифрової трансформації та інновацій для розвитку ЄС та світової економіки. Участь у конференції дозволила представникам різних країн обмінятися досвідом, дізнатися про нові підходи та знайти можливості для співпраці у цій важливій сфері.

Ця публікація містить матеріали, підготовлені учасниками конференції. Вона адресована широкому колу читачів, які цікавляться представленою проблематикою. Сподіваємося, що вона надихне на подальші дослідження науковців з усього світу. Крім того, вважаємо, що видання заохотить студентів та аспірантів до проведення досліджень в рамках наукових семінарів та власних розробок.

Дякуємо представникам такої великої кількості закладів вищої освіти за активну участь. Сподіваємося побачити вас під час наступного проведення нашої конференції.

Редакційна колегія

РОЛЬ ЛІДЕРСТВА ТА ЕФЕКТИВНІ ПІДХОДИ МОТИВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В ЕПОХУ ІННОВАЦІЙ

*Майборода Марія, к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту в ІТ,
Приватний заклад вищої освіти "Харківський технологічний університет "ШАГ",
e-mail: mashkamaiboroda@gmail.com*

*Дема Мар'яна, здобувачка, Приватний заклад вищої освіти "Харківський технологічний
університет "ШАГ"*

Анотація. В статті розглянуто роль лідерства в управлінні людськими ресурсами, особливості лідерства відповідальності та лідерства служіння, виділені основні якості, якими має володіти сучасний лідер для підвищення мотивації працівників. Виділені основні тенденції в мотивації через аналіз мотивації 3.0, теорію мотивації Деніела Пінка та SCARF-модель. Згруповані та рекомендовані технології в кожній з областей мотивації.

Ключові слова: лідерство, мотивація, управління людськими ресурсами, інновації, стратегічне бачення.

Abstract. The article examines the role of leadership in human resources management, features of leadership of responsibility and leadership of service, highlights the main qualities that a modern leader should possess in order to increase the motivation of employees. The main trends in motivation through motivation analysis 3.0, Daniel Pink's theory of motivation and the SCARF model are highlighted. Grouped and recommended technologies in each of the areas of motivation.

Key words: leadership, motivation, human resource management, innovation, strategic vision.

Постановка проблеми. У сучасну епоху інновацій роль лідерства в управлінні людськими ресурсами має першочергове значення для успіху будь-якої організації. Ефективне лідерство задає тон для створення вмотивованої та залученої робочої сили, яка стимулює інновації та зростання. Лідери, які розуміють важливість мотивації своїх команд за допомогою різноманітних підходів, таких як визнання, розширення можливостей і безперервне навчання, бачать вищу продуктивність і задоволеність співробітників. Розвиваючи культуру інновацій і заохочуючи креативність, лідери можуть використовувати весь потенціал своїх людських ресурсів. У цьому динамічному середовищі, де адаптивність і перспективне мислення є ключовими, лідерство та інноваційні підходи до мотивації відіграють вирішальну роль у формуванні успіху компаній та їхнього людського капіталу в майбутньому. Зі стрімким розвитком технологій і появою інноваційних бізнес-практик

розуміння динаміки лідерства та мотивації в управлінні людськими ресурсами має важливе значення для успіху організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки дослідники активно вивчають роль лідерства та підходи до мотивації персоналу в умовах швидко змінюваного бізнес-середовища, особливо в контексті інноваційного розвитку. Нові підходи та відкриття спрямовані на досягнення оптимального використання людських ресурсів та створення ефективних стратегій управління [1-3].

Зокрема, проблематику, яка пов'язана із сучасними підходами до лідерства досліджували вітчизняні науковці: П.П. Блонський, А.С. Залужний, В.Є. Михайличенко, Б.Д. Паригін, Л.А. Пашко, О.Г. Романовський, А.С. Рудська та інші. Серед зарубіжних дослідників проблемою лідерства займалися: Р. Ділтс, Є. Дирінг, А. Менегетті, Г. Мінсберг, Дж. Рассел, Р. Стогділл.

Один із напрямків досліджень стосується впливу лідерства на створення інноваційного середовища в організаціях. Дослідники акцентують увагу на необхідності наявності відкритого, сприяючого творчості середовища для стимулювання інноваційних ідей та їх реалізації. Лідерство в цьому контексті розглядається як ключовий фактор у формуванні такого середовища, здатного сприяти розвитку новаторських рішень.

Дослідження також зосереджені на використанні новітніх технологій у мотивації та управлінні персоналом. Використання онлайн-платформ, інструментів гейміфікації та штучного інтелекту стає все більш поширеним способом стимулювання продуктивності та задоволеності працівників. Дослідження показують, що ці інноваційні підходи можуть забезпечити ефективнішу мотивацію та збереження талановитого персоналу. Це питання складне і звісно в умовах постійної цифровізації та діджиталізації потребує постійного аналізу та уточнення.

Мета статті дослідити значення лідерства та мотивації в управлінні людськими ресурсами в епоху інновацій, підкресливши їхній вплив на ефективність організації та залучення працівників.

Виклад основного матеріалу. Лідерство відіграє вирішальну роль в управлінні людськими ресурсами, надаючи бачення, напрямки та підтримку співробітників. В епоху інновацій лідери мають володіти навичками, щоб надихати на творчість, розвивати співпрацю та адаптуватися до змін. Ставлячи чіткі цілі, ефективно спілкуючись і показуючи приклад, лідери можуть створити культуру інновацій і стимулювати зростання організації.

На сьогодні ми говоримо про лідерство відповідальності та лідерство служіння. У сучасному стрімкому світі поняття лідерства зазнало значної еволюції. Пройшли ті часи, коли лідерство полягало виключно в наданні повноважень і прийнятті рішень за інших. Сьогодні ми бачимо зсув у бік більш відповідального керівництва та стилів керівництва

служіння. Але що насправді означають ці терміни і чому вони важливі в поточному бізнес-середовищі?

Відповідальне лідерство — це концепція, яка підкреслює моральні та етичні зобов'язання лідерів щодо своїх послідовників, організацій і суспільства в цілому. Це передбачає врахування довгострокових інтересів усіх зацікавлених сторін, а не лише зосередження на короткострокових прибутках. Відповідальні лідери прагнуть приймати рішення, які є не тільки прибутковими, але й стійкими та соціально відповідальними.

Одним із ключових аспектів відповідального лідерства є прозорість. Лідери, які практикують відповідальне лідерство, є відкритими та чесними у своїх комунікаціях, гарантуючи, що всі зацікавлені сторони поінформовані про рішення, які приймаються, та причини, що стоять за ними. Це зміцнює довіру та надійність, що веде до зміцнення відносин із співробітниками, клієнтами та спільнотою.

Відповідальне лідерство також передбачає сильне почуття відповідальності. Лідери беруть на себе відповідальність за свої дії та беруть на себе відповідальність за результати, позитивні чи негативні. Взявши на себе відповідальність, вони подають позитивний приклад членам своєї команди, заохочуючи їх робити те саме.

З іншого боку, лідерство-служіння — це стиль лідерства, який надає перевагу потребам інших над особистою вигодою. Лідери-служіння віддані служінню справі, своїм послідовникам і допомагають їм повністю розкрити свій потенціал, а справі досягти ефективних результатів. Замість того, щоб шукати влади та контролю, вони зосереджені на підтримці та розширенні можливостей тих, хто їх оточує.

Як відповідальний, так і стиль служіння керівництва мають численні переваги для організацій. Практикуючи відповідальне лідерство, лідери можуть створити позитивну репутацію своєї компанії, залучаючи найкращих талантів, клієнтів та інвесторів. Вони також можуть зменшити ризики та створити більш стійку бізнес-модель, яка враховує довгостроковий вплив рішень. Лідерство служіння може призвести до більшої залученості, задоволеності та продуктивності працівників. Коли співробітники відчувають, що їх цінують і підтримують, вони більш мотивовані працювати якнайкраще та сприяти успіху організації. Лідери служіння також розвивають культуру командної роботи та співпраці, що веде до покращення комунікації, інновацій та вирішення проблем.

В епоху інновацій лідери повинні володіти наступними якостями (рис. 1):

- стратегічне бачення, лідер повинен чітко бачити цілі організації та шляхи їх досягнення;
- гнучкість та адаптивність, лідер повинен бути готовим до змін та вміти швидко адаптуватися до нових умов;

- комунікабельність, лідер повинен вміти чітко та лаконічно доносити свої думки та ідеї до інших людей;
- емоційний інтелект, лідер повинен розуміти емоції інших людей та вміти ними керувати;
- креативність, лідер повинен генерувати нові ідеї та рішення.

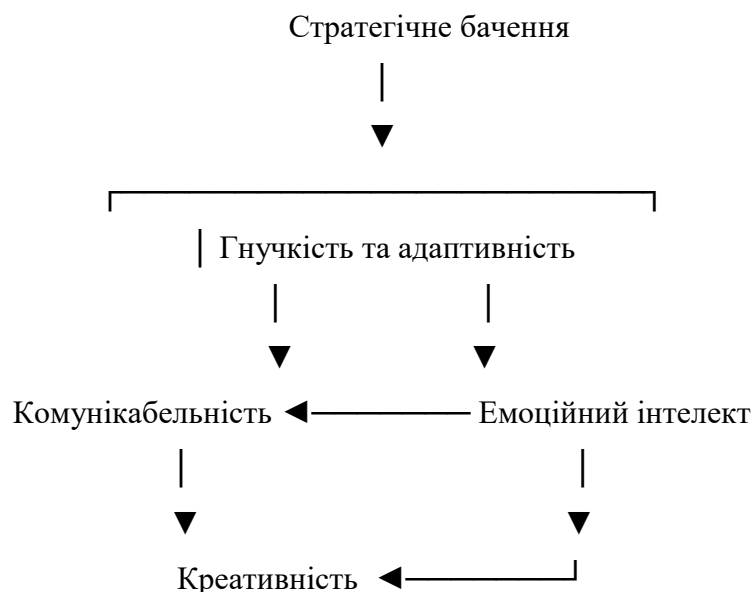

Рисунок 1 - Якості лідерів та їх зв'язки в епоху інновацій

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

У схемі на рисунку 1 стрілки показують зв'язки між кожними двома якостями лідера. Наприклад, стратегічне бачення спрямовує гнучкість та адаптивність, гнучкість та адаптивність впливають на комунікабельність та емоційний інтелект, і так далі.

Зв'язок між креативністю та стратегічним баченням може бути представлений як взаємодоповнення: стратегічне бачення визначає напрямок розвитку та цілі організації, в той час як креативність забезпечує генерацію нових ідей та рішень для досягнення цих цілей. Таким чином, креативність доповнює стратегічне бачення, допомагаючи розробити інноваційні підходи та варіанти вирішення проблем.

У будь-якій організації лідерство та мотивація відіграють вирішальну роль у досягненні успіху та цілей. Лідери несуть відповідальність за керівництво та надихання членів своєї команди, а мотивація є рушійною силою, яка спонукає людей працювати для досягнення спільної мети.

Різні стилі керівництва можуть по-різному впливати на мотивацію співробітників. Наприклад, авторитарні лідери часто використовують підхід «зверху вниз», приймаючи

рішення без консультації з членами своєї команди. Цей стиль може призвести до зниження рівня мотивації, оскільки працівники можуть відчувати себе незалученими та недооціненими. З іншого боку, демократичні лідери заохочують відкрите спілкування та співпрацю, надаючи можливість працівникам брати на себе відповідальність за свою роботу. Такий інклюзивний підхід підвищує рівень мотивації, оскільки члени команди відчують, що їх чують і поважають.

Ефективні лідери розуміють важливість використання методів мотивації, щоб надихнути та залучити членів своєї команди. Визнання та винагорода співробітників за їх наполегливу роботу та досягнення може підвищити рівень мотивації та сприяти почуттю вдячності та лояльності. Постановка чітких цілей і регулярне надання зворотного зв'язку також можуть допомогти співробітникам залишатися зосередженими та мотивованими для досягнення своїх цілей. Створюючи позитивне та сприятливе робоче середовище, лідери можуть розвивати культуру мотивації та стимулювати постійне вдосконалення в організації.

Комунікація є ключовим аспектом лідерства, який може значно вплинути на мотивацію співробітників. Відкрите та прозоре спілкування допомагає зміцнити довіру та авторитет серед членів команди, створюючи відчуття єдності та співпраці. Лідери, які ефективно передають цілі, очікування та відгуки, можуть надихнути та мотивувати своїх співробітників працювати якнайкраще. Розвиваючи культуру спілкування та заохочуючи діалог, лідери можуть надати членам своєї команди можливість висловлювати свої ідеї, проблеми та прагнення, що веде до підвищення рівня мотивації та залучення.

Лідери відіграють важливу роль у створенні мотиваційного клімату в організації. Встановлюючи позитивну робочу культуру, засновану на довірі, повазі та підтримці, лідери можуть розвивати середовище, в якому співробітники відчують мотивацію до успіху. Надаючи можливості для зростання та розвитку, визнаючи та винагороджуючи досягнення, а також сприяючи почуттю причетності та командної роботи, лідери можуть надихнути членів своєї команди виходити за межі своїх ролей. Присутність сильного лідера, який водночас надихає та викликає співчуття, може стимулювати мотивацію співробітників і сприяти успіху організації.

Мотивовані співробітники більш продуктивні, креативні та віддані досягненню цілей організації. Впроваджуючи ефективні підходи до мотивації, організації можуть надихнути своїх співробітників працювати якнайкраще та сприяти загальному успіху.

Розглядаючи мотивацію зупинимось на двох її основних видах внутрішня та зовнішня. Внутрішня мотивація стосується внутрішніх факторів, які спонукають людей переслідувати свої пристрасті та інтереси, тоді як зовнішня мотивація передбачає зовнішні винагороди чи стимули. Звісно без внутрішньої мотивації, ніякі зовнішні стимули на довго

не піднімуть мотивацію. В епоху інновацій організації повинні знайти баланс між внутрішньою та зовнішньою мотивацією, щоб забезпечити задоволення та залученість працівників. Надаючи значущу роботу, можливості для зростання та справедливу винагороду, організації можуть мотивувати співробітників працювати з максимальним потенціалом.

Системи визнання та винагороди працівників є важливими компонентами ефективних підходів до мотивації в управлінні людськими ресурсами. Визнаючи внесок співробітників, відзначаючи досягнення та надаючи стимули за високу продуктивність, організації можуть надихнути співробітників досягати успіхів у своїх ролях і відчувати себе цінними в організації. Визнання та винагорода співробітників за їхню наполегливу працю та самовідданість може сприяти розвитку культури вдячності та мотивації, що сприяє успіху організації.

Так як сучасний бізнес функціонує в епоху інновацій пропонуємо розглянути підходи до мотивації в табл 1.

Таблиця 1 - Використання нових технологій в кожній з областей мотивації

Область	Використання нових технологій
Використання нових технологій	Впровадження онлайн-платформ для відслідковування цілей та досягнень співробітників, використання гейміфікації для стимулювання продуктивності.
Створення інноваційного середовища	Використання спеціальних інструментів для спільної генерації ідей та створення сприятливого середовища для їх реалізації, використання віртуальних просторів для співпраці та обміну ідеями.
Підтримка балансу між роботою та особистим життям	Застосування технологій для віддаленого робочого часу, впровадження гнучкого графіка роботи через спеціальні додатки, нагадування про важливість відпочинку та рекомендації щодо збереження енергії та управління стресом.
Надання можливостей для розвитку	Використання онлайн-курсів та навчальних платформ для самостійного навчання, впровадження системи персоналізованих навчальних планів за допомогою алгоритмів машинного навчання, організація внутрішніх воркшопів та тренінгів через відеоконференції.

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

В епоху інновацій традиційні методи мотивації, такі як грошові винагороди та контроль, вже не завжди є такими ефективними. Більш важливими стають такі фактори:

- можливість самореалізації, люди хочуть відчувати, що їхня робота має сенс і що вони можуть вчитися та розвиватися;
- автономія, люди хочуть мати більше свободи та відповідальності за свою роботу;
- визнання, люди хочуть, щоб їхні досягнення були визнані та оцінені;

- співпраця, люди хочуть працювати в команді та відчувати себе частиною чогось більшого.

Ці фактори більш детально розкриваються в мотивації 3.0. та теорії мотивації Деніела Пінка [4] (рис. 2). За його теорією трьома елементами внутрішньої мотивації є:

- автономія,
- майстерність,
- призначення.

У своїй теорії Пінк стверджує, що організації та організаційні лідери повинні прийняти новий підхід до мотивації, заснований на самовизначенні. Організації повинні зосередитися на прагненні людей бути автономними, самовизначеними та пов'язаними. Вони можуть зробити це, розвиваючи середовище для працівників, в якому вони можуть керувати власним життям, вчитися і робити нові речі, щоб зробити свій внесок в організацію і світ.

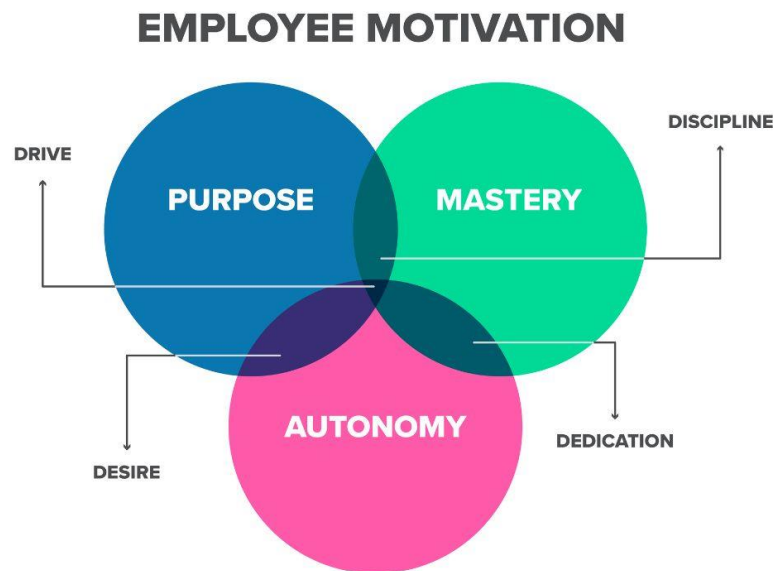

Рисунок 2 - Теорія мотивації Деніела Пінка

Джерело: рисунок взятий з опрацьованих матеріалів [4]

Деніел Пінк пояснює автономію як бажання жити власним життям. Це присутнє в кожній людині. Він стверджує, що надання автономії працівникам є ефективним, але суперечить традиційному баченню менеджменту. При цьому від працівників очікується, що вони будуть виконувати те, що від них вимагають. На думку Деніела Пінка, надання працівникам автономії гарантує, що вони будуть більш залучені в те, що вони роблять. Це стосується наступних чотирьох факторів: час, техніка, команда і завдання. Різні організації дають своїм співробітникам більше часу на роботі, щоб вони могли робити те, що хочуть.

Другим невід'ємним елементом мотивації є бажання вдосконаливатися. Це може розчарувати людей, які тільки починають вивчати інструмент або нову мову. Якщо люди відчують, що вони не рухаються вперед або не вдосконалюються, то інтерес падає і люди швидше здаються. Відчуття прогресу, як в професійному, так і в особистому плані, підсилює внутрішній драйв людей.

Пінк пропонує організаціям та лідерам звернути увагу на те, що люди повинні робити і що вони можуть робити. Якщо обов'язкові завдання занадто складні, працівники почнуть хвилюватися і відчувати себе поза зоною комфорту. Якщо ж обов'язкові завдання будуть занадто легкими, працівники будуть нудьгувати. Хитрість, на думку Пінк, полягає в тому, щоб пропонувати завдання, які відповідають можливостям людини, але при цьому давати їй простір і підтримку, щоб сприяти вдосконаленню і зростанню.

Працівники, які знаходять мету в роботі, яку вони виконують, розкривають найвищий рівень мотиваційного потенціалу. Деніел Пінк стверджує, що приєднання до справи, яка є "більшою", ніж ти сам, стимулює найглибшу мотивацію з усіх можливих. Призначення в цьому контексті означає прокидатися вранці і йти на роботу без нарікань. Це також означає, що люди, які мають мету, мотивовані вирішувати навіть найскладніші проблеми.

У сучасному світі чимало труднощів виникає саме через невміння людей взаємодіяти одне з одним. Сильним інструментом, який може цьому зарадити, є SCARF-модель (рис. 3). Використовуючи цю модель можна легко моделювати й оцінювати соціальні ситуації та розуміти, як їх сприйматимуть інші люди — як загрозу чи винагороду. Тобто чи будуть люди в певній соціальній ситуації тригиритись і втрачати терпець, чи навпаки — попри всю складність ситуації, сприйматимуть її з тверезим мисленням.

SCARF — це модель аналізу поведінки, яка допомагає людям взаємодіяти одне з одним і покращувати свій соціальний та емоційний інтелект. Її розробив автор концепції нейролідерства доктор Девід Рок [5].

SCARF — це акронім, який складається з перших букв п'яти англійських слів. Ці слова описують важливі для людей соціальні аспекти. Коли ми отримуємо винагороду в кожній категорії, то наш мозок сприймає це як насолоду. Коли ми втрачаємо щось або відчуваємо якусь небезпеку в названих категоріях, то наш мозок сприймає це як загрозу, біль, огиду. Тобто з'являються захисні негативні емоції. Коли це відбувається, префронтальна кора — частина мозку, що відповідає за прийняття рішень і логіку, починає набагато гірше працювати.

В основу SCARF-моделі лягли три фундаментальні принципи.

Перший принцип полягає в тому, що фізичний і соціальний біль чи фізична і соціальна винагорода опрацьовуються однаковими ділянками мозку. Тобто для мозку немає

жодної різниці, який біль (фізичний чи соціальний) ви відчуваєте, адже в обох випадках спрацьовує та сама частина мозку. Аналогічно з насолодою.

Рисунок 3 - SCARF-модель

Джерело: рисунок сформований на основі опрацьованих матеріалів [5]

Другий принцип полягає в тому, що негативне сприймається більш гостро, ніж позитивне. Часто відчуття загрози — це автоматична реакція. Тобто якщо ви щось кажете і думаєте, що це буде сприйнято нейтрально, то найімовірніше, люди автоматично сприймуть це негативно, як особисту загрозу.

Третій принцип — у людей, які відчувають загрозу, дуже сильно послаблюється здатність логічно мислити, приймати рішення, розв'язувати проблеми та працювати з іншими. У них перестає залучатися префронтальна кора головного мозку.

Подібно до теорії Пінка, автономія в моделі SCARF означає відчуття контролю над своїми діями та рішеннями. Надання працівникам можливості робити вибір може підвищити їхнє відчуття незалежності та мотивації на робочому місці. Спорідненість передбачає потребу в значущих зв'язках і позитивних стосунках з іншими. Заохочення командної роботи та виховання почуття причетності може покращити співпрацю та мотивацію серед працівників. Чесність стосується сприйняття рівності та справедливості в соціальних взаємодіях. Забезпечення справедливого ставлення та прозорих процесів може зміцнити довіру та мотивацію в організації.

Розуміння та застосування принципів теорії мотивації Деніела Пінка та моделі SCARF може мати значний вплив на мотивацію, задоволеність та загальну продуктивність

працівників. Зосереджуючись на внутрішніх мотиваторах, соціальних потребах і створюючи сприятливе робоче середовище, організації можуть культивувати культуру залучення та успіху. Включення цих теорій у практики лідерства та стратегії управління людськими ресурсами може допомогти стимулювати індивідуальне та організаційне зростання в сучасному конкурентному бізнес-середовищі.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Роль лідерства та ефективних підходів до мотивації в управлінні людськими ресурсами має першорядне значення в епоху інновацій. Культивуючи сильне лідерство, заохочуючи залученість співробітників і впроваджуючи ефективні стратегії мотивації, організації можуть надихнути своїх співробітників сприймати інновації, підвищувати продуктивність і досягати успіху в сучасному конкурентному бізнес-середовищі. Усвідомлення важливості лідерства та мотивації є важливим для організацій, які прагнуть процвітати у світі бізнесу та технологій, що постійно розвивається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Менегетті Антоніо (2019). Психологія лідера/ пер. з іт. БФ «Онтопсихологія» - 1-е вид. – К: НФ «Антоніо Менегетті», 342 с.
2. Дудник О.В., Майборода М.М., Міненко С.І. (2022) Людський капітал як основа інноваційної організації та розвитку сучасного підприємства. *Науковий журнал «Review of transport economics and management»* Український державний університет науки і технологій (Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. ак. В. Лазаряна) м. Дніпро, С. 53 – 63.
3. Olena Dudnyk, Mariia Maiboroda, Sofia Minenko (2023). Improving the quality of organization management in the era of digitalization: leadership and neuro-networks // *Economic - Social School in Ostroleka / Scientific Journal Higher / Vol. 51 No. 4 P. 14-24.*
4. Даніель Пінк (2016) Драйв. Дивовижна правда про те, що нас мотивує / пер. з англ. Назарія Агаджаняна. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 208 с.
5. SCARF-модель (2021). Універсальний інструмент для співпраці з людьми <https://proactiveteam.medium.com/як-за-допомогою-scarf-моделі-покращити-свій-соціальний-інтелект-f522010851b6>

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Майбородіна Наталія, к.ф.-м.н., доцент,
ВП НУБіП України "Ніжинський агротехнічний інститут", mainataliia2311@gmail.com*

*Герасименко В'ячеслав, к.т.н., доцент,
ВП НУБіП України "Ніжинський агротехнічний інститут", syavagvp@gmail.com*

Анотація. У контексті зростання інформатизації сучасного суспільства і аграрного сектору, потреба у сучасних методах навчання стає надзвичайно актуальною. Один із таких підходів – мобільне навчання, яке ґрунтується на використанні смартфонів для здійснення освітніх заходів. У даному дослідженні розглянуто використання Google Таблиць у процесі викладання дисциплін природничого циклу для студентів аграрного напрямку. Результати дослідження не лише дозволять освітянам та агрономам опанувати можливості використання Google Таблиць на мобільних пристроях у навчальному процесі, але й збагатять загальну методологію навчання у сучасних умовах.

Ключові слова: інформаційні технології, мобільне навчання, аграрний сектор економіки, Google Таблиці.

Abstract. In the context of the increasing informatization of modern society and the agricultural sector, the need for innovative teaching methods becomes extremely relevant. One such approach is mobile learning, which relies on the use of smartphones to conduct educational activities. This study examines the use of Google Sheets in teaching natural science disciplines to students in the agricultural field. The findings of the research will not only enable educators and agronomists to master the use of Google Sheets on mobile devices in the educational process but also enrich the overall methodology of teaching in contemporary conditions.

Keywords: information technology, mobile learning, agricultural sector, Google Sheets.

Постановка проблеми. Інформатизація аграрної сфери України та військовий стан вимагають від освітян новітнього підходу до викладання дисциплін. Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому інформація є ключовим компонентом економічного і соціального життя; суспільство, в якому більшість працездатних людей займаються створенням, збереженням, переробкою і реалізацією інформації. Саме виробництво інформаційного продукту, служить поштовхом до розвитку суспільства. Інформація набула статусу товару і зрівнялася по значимості для суспільства з іншими матеріальними ресурсами. Саме тому виникає необхідність навчити студентів створювати та зберігати

інформацію, сформувані вміння обробки та реалізації інформації із врахуванням можливостей захисту інформації.

Однією з головних проблем, які виникають під час навчання у вищому навчальному закладі – це повітряні тривоги в Україні з 2022 року по 2024 рік, які унеможливають проведення занять в повному обсязі, особливо з використанням комп'ютерної техніки. Також однією з проблем, які виникають у працівників аграрного сектору економіки є те, що вони часто перебувають поза межами приміщень без можливості доступу до стаціонарних комп'ютерів. Зі сказаного вище зрозуміло, що виникає потреба навчити студентів вищих навчальних закладів, як майбутніх фахівців аграрної сфери, працювати з інформацією за допомогою мобільних пристроїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес інформатизації суспільства вимагає від вчених всіх галузей науки проводити дослідження проблем інформаційних систем та інформаційних технологій. Проблемою формування в Україні інформаційного суспільства, яке ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій в усіх галузях і в освіті зокрема займалися провідні фахівці в роботах [1, 3, 4]. Застосуванню цифрових технологій в агрономії присвячені роботи [5, 6, 8]. Проблеми мобільного навчання досліджували [2, 7]. Проте існує потреба розглянути певні практичні аспекти цього виду навчання, які можливо використовувати в навчальному процесі вищого аграрного навчального закладу України.

Формулювання цілей тез. В даній роботі досліджено використання інструментів Google під час викладання дисциплін природничого циклу. На прикладі додатку Google Таблиці розглянуто можливість використання електронних таблиць в професійній діяльності працівників аграрного сектору. Матеріали даної роботи допоможуть освітянам та агрономам опанувати додатком Google Таблиці з використанням мобільного пристрою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційні системи, як і інформація та інформаційні технології, існували з моменту появи суспільства, оскільки на будь-якій стадії його розвитку є потреба в управлінні. А для управління необхідна систематизована, заздалегідь підготовлена інформація. Таким чином, завдання інформаційних систем – накопичення інформації, якої потребує організація для забезпечення ефективного управління всіма своїми ресурсами, створення інформаційного і технічного середовища для здійснення управління організацією [4].

Сучасний розвиток комп'ютерної інформаційної технології нерозривно пов'язаний з розвитком мобільних інформаційних систем, які в економіці використовуються для автоматизованого розв'язання економічних задач. Для розв'язання задачі за допомогою смартфона необхідно створити інформаційне (данні) і математичне забезпечення

(математична модель). На рисунок 1 показано схему розв'язання економічної задачі. Математичні моделі повинні бути подані у вигляді, який придатний для використання під час розв'язання задачі на смартфоні. Вихідна інформація може бути подана в різних варіантах.

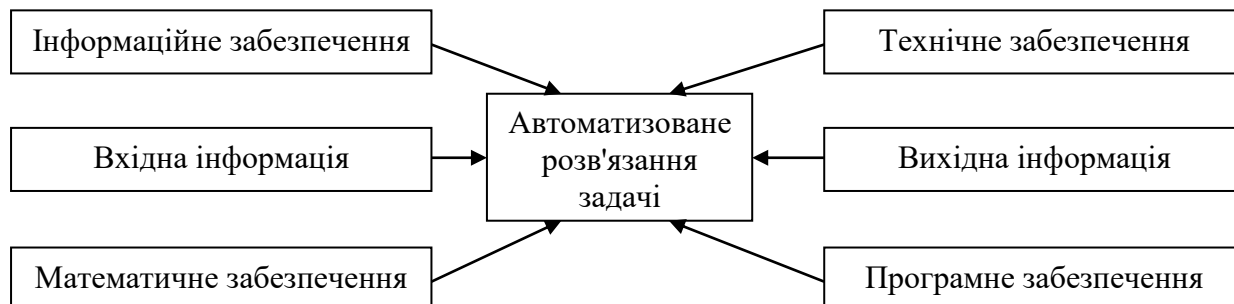

Рисунок 1. Схема автоматизованого розв'язання задачі

Джерело: рисунок взято з: Зелінська О.В., Потапова Н.А., Волонтир Л.О. Інформаційні системи та технології в галузі. Навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ. 2020. С. 29 [4]

Необхідність навчити студентів використовувати смартфони в своїй професійній діяльності виникає ще й тому, що аграрна сфера – це досить складна система, яка поєднує в собі і природні ресурси, і людські ресурси, і технічні засоби. Саме тому така складна система може бути не повністю визначеною та важко побудувати для неї модель. Такі моделі мають багато вхідних і вихідних складових, які постійно потрібно оновлювати в режимі реального часу. Саме тому важливо завжди мати під рукою пристрій, який може прийти на допомогу і допомогти у вирішенні задач. Також важливим підґрунтям для навчання застосування фахівцями - аграріями смартфонів є те, що об'єкти дослідження можуть бути розміщені територіально далеко один від одного.

Для збору, збереження та обробки інформації необхідно навчитися спільно користуватися документами, зокрема Google Таблицями. Спільний доступ до файлів дає можливість фахівцям різних напрямів займатися своєю справою. Одні фахівці збирають необхідні статистичні дані з полів, інші – створюють моделі на основі зібраних даних та проводять аналіз одержаних результатів, що дає можливість відповідно фахівцям в своїй сфері приймати відповідні рішення щодо проведення подальших робіт.

В даній роботі пропонується розглянути додаток Google Таблиці – додаток для роботи з електронними таблицями, що входить до складу безкоштовного вебпрограмного пакету програмного забезпечення, пропонованого компанією Google у межах служби Google Диск. Сервіс доступний онлайн, а також як мобільний додаток для Android, iOS, Windows,

BlackBerry. Інтерфейс додатка схожий з інтерфейсом Microsoft Excel, що входить до складу Microsoft Office та сумісний з форматами файлів Microsoft Excel. В режимі реального часу користувач має можливість самостійно працювати з таблицями, а також надати спільний доступ іншим користувачам для спільної роботи. Правки відстежуються користувачем, а історія редагувань представляє зміни. Положення редактора виділяється певним для редактора кольором та курсором, а система дозволів регулює, що користувачі можуть робити. Простота інтерфейсу не вимагає додаткових знань, відмінних від знань Microsoft Office Excel [5].

Розглянемо приклад, як користувачі, які відповідають за поля з різними овочевими культурами, можуть разом редагувати файл, який було створено у Google Таблиці. Потрібно створити шаблон файлу і натиснути на кнопку Додати користувачів , щоб додати електронні пошти інших користувачів (Рисунок 2). Для вибору керування доступом натискають на (Рисунок 2). Необхідно надати доступ на редагування всім, хто відповідає за поля для введення назви поля, його площі, назви культури, яка на ньому вирощується та згодом ввести дані урожайності з відповідних полів.

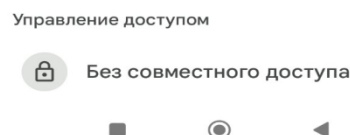
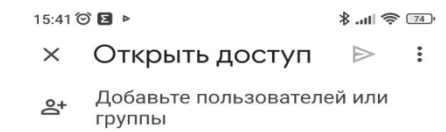

Рисунок 2. Надання доступу та дозволів керування Google Таблицями

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Після цього, економічний відділ підприємства в поля цін товарів вводить актуальну на даний час мінімальну, середню та максимальну ціну за 1 т. Економічний відділ обраховує дохід від реалізації і далі до роботи може приступати менеджер підприємства. З використанням смартфона можна не тільки зберігати дані у вигляді таблиці, яка завжди під рукою, а й проводити обрахунки (рисунок 3).

2023 рік						
Назва поля	Площа поля, га	Назва культури	Урожайність, т	Мінімальна	Середня	Максимальна
П_1	1	Опирки	35	7500	8000	8500
П_2	3	Соя	2	13900	14800	15300
П_3	4	Соняшник	2	12900	13500	1400
П_4	5	Кукурудза	60	5900	6800	7200
П_5	3	Картопля	40	4200	5000	5400
				838100	944600	978900
				Дохід від реалізації		

Рисунок 3. Приклад файлу для спільного використання різних працівників аграрного підприємства

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Додаток для смартфона Google Таблиці також надає можливість користувачам будувати діаграми різни типів для унаочнення результатів (рисунок 4).

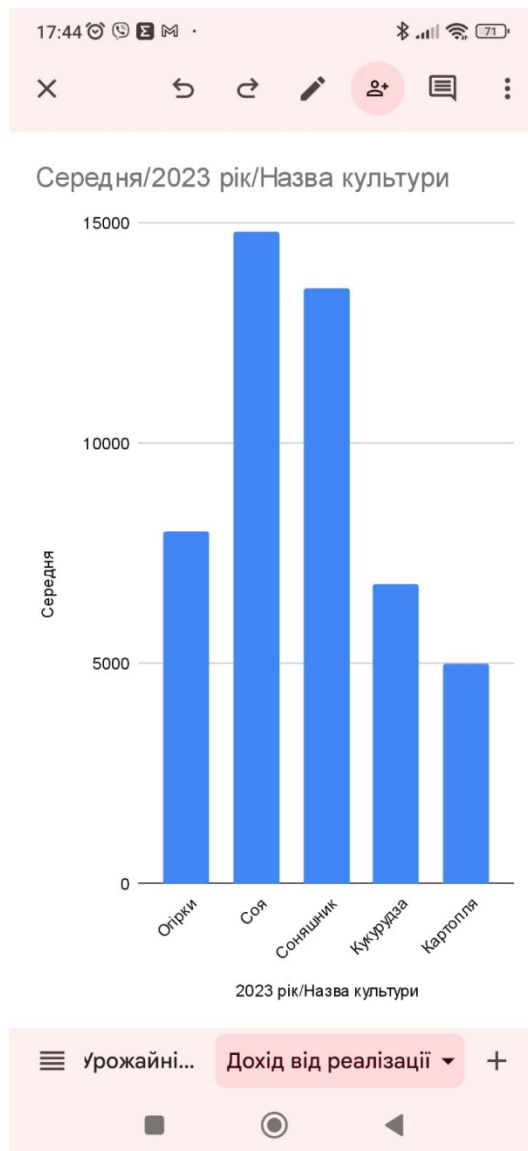

Рисунок 4. Приклад побудови стовпчастої діаграми
Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Google Таблицю можна зробити доступною офлайн, що є також однією з переваг застосування смартфона. Навіть, якщо агроном, перебуваючи за межами міста, де не має якісного Інтернету чи не має Інтернету взагалі, то він може робити необхідні зміни в файлі, які автоматично зберуться при появі Інтернету.

Оскільки додаток Google Таблиці на смартфоні не має всіх функцій, що є у версії для комп'ютера, то є можливість зберегти створений файл та експортувати його у формат Microsoft Office Excel.

Подальшим аналізом і прогнозом може займатися менеджер підприємства, який має необхідну економічну освіту, попередньо надавши йому доступ до редагування файлу.

У сучасному світі, що постійно змінюється і працює в швидкому темпі, фахівцям у будь-якій галузі, зокрема в сфері сільського господарства, необхідно бути готовими швидко адаптуватися до цих змін та приймати обґрунтовані рішення на основі наукових досліджень. Сільське господарство – це галузь, яка не терпить зволікань, тому професійним фахівцям завжди потрібно мати засоби для прийняття рішень під рукою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бугайчук К.Л. Мобільне навчання: сутність та моделі впровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України [Електронний ресурс] / Бугайчук Костянтин Леонідович // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №1 (2012). – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/49#.UiMS7zbIYIQ>
2. Букач А.В. Сервіси Google у професійній діяльності педагога / Сучасна школа України -Методика і практика, №6 (294), 2016, с. 33 – 47.
3. Бутенко Т. А., Сирий В. М. Інформаційні системи та технології: навчальний посібник. Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2020. 207 с.
4. Зелінська О.В., Потапова Н.А., Волонтир Л.О. Інформаційні системи та технології в галузі: навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 263 с.
5. Майбородіна Н. В. Використання цифрових технологій для підготовки фахівців аграрної сфери України / Майбородіна Н. В., Герасименко В. П. // Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики [Електронний ресурс]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26 січня 2023 р. / за заг. ред. І. Жуховського, З. Шарлович, О. Мандич / Міжнародна Академія Прикладних Наук (Республіка Польща) – Державний біотехнологічний університет (Україна). – Вид.: MANS w Łomży, Ломжа, Польща, 2023. Ч. 2. с. 280 - 284.
6. Майбородіна Н.В. Інформаційні технології в агрономії / Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «Стратегія розвитку освіти в умовах воєнного стану: молодь і майбутнє» // Збірник наукових тез доповідей. – ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України». Боярка, 2022р., с. 46 – 48.
7. Мардаренко О. В. Інтерактивні комунікативні технології освіти: мобільне навчання як нова технологія в підвищенні мовної компетенції студентів немовних ВНЗ / О. В. Мардаренко // Інформатика та математичні методи в моделюванні = Informatics and Mathematical Methods in Simulation. – Одеса, 2013. – Т. 3, № 3. – С. 288–293.
8. Тверезовська Н. Т. Інформаційні технології в агрономії [текст] : навч. посіб. / Н. Т. Тверезовська, А. В. Нелєпова. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 282с.

INNOVATIONS IN TEACHING AND LEARNING PRACTICES IN UKRAINE'S HIGHER EDUCATION

Manachynska Yulia, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

*Department of Finance, Accounting and Taxation, Chernivtsi Institute of Trade and Economics of
State University of Trade and Economics, Chernivtsi, Ukraine*

E-mail: yu_manachynska@ukr.net

Summary. The article examines the role of innovations in teaching and learning practices in Ukraine's higher education. New challenges of modernity require from the teacher not only comprehensive digitalization but also the introduction of active teaching methods has been determined. Practical introduction of active methods "Flipped Classroom" and "Tutorial" in the conditions of blended learning promotes better mastering and mastering of material by students have been carried out.

Key words: learning, digitalization, active methods, innovations, higher education.

Анотація. У статті досліджується роль інновацій у викладацькій та навчальній практиці закладів вищої освіти України. Обґрунтовуються нові виклики сучасності, які вимагають від викладача не лише комплексної цифровізації, але й впровадження активних методів навчання. Досліджено практичне впровадження активних методів «Flipped Classroom» та «Tutorial» в умовах змішаного навчання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу студентами.

Ключові слова: навчання, цифровізація, активні методи, інновації, вища освіта.

Topicality. Problem statement. In the conditions of martial law in Ukraine, higher education faced the problem of providing quality educational services in dynastic conditions. After all, many students in the world's leading universities enter the first year, after the first year of study refuse to continue their education online. This is primarily due to the quality of educational services. The modern student is extremely in demand and needs an individual approach. Moreover, in order to encourage him to study, the teacher must make a lot of effort not to lose a potential entrant in the future. New challenges of modernity require from the teacher not only comprehensive digitalization but also the introduction of active teaching methods.

Literature review. The theoretical and methodological principles of the innovations in teaching and learning practices in Ukraine's higher education were developed by such domestic scientists as D. Verbivskyi [1], S. Vitvytska [2], M. Komar [3], V. Kucher [4], O.V. Nagaychuk [5], T. Rozhnova [4], A.V. Shiba [5], S.O. Stupenkov [5] and others. D. Verbivskyi emphasizes that the

use of the described innovative technologies in teaching allows achieving the following results: to ensure the mastery of knowledge and skills by each student; to develop learning independence; to form a zone of immediate professional development that ensures further individual work on the educational program; to create conditions for each student to realize the personal content of the results of learning activities based on their self-control, self-assessment and self-correction; to reduce the number of errors in solving practical problems in other disciplines. Innovative technologies are an ordered set of actions, operations and procedures that ensure the achievement of a diagnosed and predicted result [1]. S. Vitvytska investigates the role and value of innovations in modern educational space; essence of concepts of innovation is certain, pedagogical innovation, pedagogical work, pedagogical innovation, competence and readiness to innovative activity of master's degrees of education; own experience of the use of module-context technology is reflected in the process of study; the pedagogical terms of efficiency of innovative technologies of studies of students of city council are described; the ways of improvement of methodology of teaching of course [2]. M. Komar proves that innovation is an important aspect of the functioning of the modern education system. The scientist analyzes the innovative trends in higher education in Ukraine over the past 10 years. Universities play a key role in creating the conditions for new innovative ideas and projects. They need to pay more attention to the interest of their students and teachers in the development and implementation of innovations, and their evaluation should be objective and involve students [3]. A.V. Shiba, O. V. Nagaychuk & S.O. Stupenkov investigates that educational innovation is always the driving force that directs the education system to development, combines rapid civilizational and social changes with traditional educational stability at the dialectical level. The interest of teachers in educational innovations is also strengthened by the reform processes that have been actively taking place in domestic education recently. It has been established that the term «innovation» is of Latin origin and means innovation, renewal, change, new approach, creation of a qualitatively new one. A number of innovative educational areas were considered, including: mobile learning and mobile programs; microlearning; inclusive mapping; interactive videos; augmented reality. For modern Ukrainian society, the most important task is the development of perspective guidelines for development and effective practices for introducing educational innovations, reforming the education system and transforming it into an effective model of education that would meet international standards. At the same time, educational innovations based on the leading global trends should correspond to the priorities of the state's educational policy [5].

The aim of the study. The purpose of the article is to research and substantiate the necessity and peculiarities of innovations in teaching and learning practices in Ukraine's higher education.

Results. At the Chernivtsi Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics I work with full-time and part-time students in the distance mode using the distance

learning server (DN) of CHTEI SUTE, which is created on the basis of educational content management system Moodle. That is, I use *e-learning technology* – information and communication technology and modular object-oriented dynamic learning environment Moodle, which provides the appropriate level of learning content management.

The Moodle system provides an opportunity to organize a full-fledged learning process, including teaching aids, a system of monitoring and evaluation of students' learning activities, as well as other necessary components of e-learning.

In the full-time form of study I read the following disciplines: "Accounting", "Management Accounting", "Accounting in banks", "Digital and information technologies of management accounting", "Consolidation of financial statements". Each student has access to the server of DN CHTEI SUTE and my disciplines and has the appropriate login and password to log in to the server.

The head of each academic group I teach in created a viber group and named it the discipline. In this closed community in viber, I indicate which task should be performed in the discipline and by what date (and specify the time of completion according to the schedule), in addition, I use the "Calendar of Events" on the server DN, where I record the end date of the task.

From the discipline "Statistics of the market of goods and services" – I developed a distance course and NMCD, so full-time students majoring in 071 "Accounting and Taxation" and specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market" work remotely as follows:

- on each topic of the discipline students master the lecture material independently and to consolidate it perform educational testing - according to the bank of test tasks of the server DN CHTEI SUTE on 8 types of complexity (the results of which are automatically recorded by the system in the "Assessment Journal" which is available only to me as a tutor course, on the DN server, due to the capabilities of Moodle);

- for each topic of the discipline students perform practical tasks, which they take from the workshop, which is an integral part of the NMCD and servers DN CHTEI SUTE and send me to my own e-mail at a predetermined time and time (mostly according to schedule) their development. language in a word processor word or handwritten in jpg format.

From the disciplines "Accounting in banks" and "Consolidation of financial statements" I use NMCD placed on the server of DN CHTEI SUTE. After mastering the lecture material from the reference syllabus of the discipline, students perform the necessary test and practical tasks of the workshop and send me solutions to my e-mail in a predetermined time. From the discipline Consolidation of financial statements developed and implemented in the educational process Electronic textbook.

I also use the BigBlueButton platform for online training. In addition to the SUTE CHTEI DN server, I also use correspondence with e-mail students and send additional materials on the

course. I take the exam on schedule on-line. Each student the next day after the exam receives a personal e-mail letter with a grade in the discipline. There were no problems with using the SUTE DN CHTEI server based on the Moodle platform. The Moodle system implements the philosophy of "pedagogy of social constructionism" and focuses primarily on the organization of interaction between teacher and students in the learning process, so it is used by me to organize traditional distance learning courses, as well as to support full-time and distance learning not only during quarantine.

Active teaching methods are ways to intensify educational and cognitive activities that encourage students to be actively involved in intellectual and practical activities in the process of mastering the subject. Not only is the teacher active, but the students are also active.

When teaching accounting and analytical disciplines using foreign methods ("Inverted Classroom", "Flipped Classroom"). Frequently in teaching, students are given the opportunity to independently use learning technologies to develop lecture material, including watching videos on the topic of the discipline, and then on-line practical tasks are performed under the guidance of a teacher. In particular, when teaching the disciplines "Accounting" and "Accounting in banks" students are given the task to get acquainted with the National regulations (standards) of accounting and International Financial Reporting Standards until the study of accounting aspects of the phases of economic processes. Each student prepares a small presentation (up to 5 slides) in which he presents the main content of NP (S) BU or IFRS, it helps to understand their key provisions, approaches to the assessment of accounting objects and aspects of their reflection in the financial statements. And only later, in the next classes, students begin to study the accounting of the main economic processes, while knowledge of the relevant NP (S) BU and IFRS allow them to better understand and master the methods of accounting for relevant objects.

Moreover, when teaching the discipline "Accounting in Banks" I use the method of "Tutorial", which also contributes to better mastering and understanding of the material of the discipline. In particular, in the first pairs, each student chooses a separate bank, and prepares an individual task and a presentation about the activities of the selected banking institution. In a short presentation, the student reveals the history of a bank, the range of banking services, the bank's liquidity in the market and financial performance, the bank's place in the overall ranking of banks. In the following lectures and practical classes, students get acquainted with the peculiarities of accounting in banks, already having information about the state of the banking sector of Ukraine.

Conclusion. Practical introduction of active methods "Flipped Classroom" and "Tutorial" in the conditions of distance learning promotes better mastering and mastering of material by students. These methods activate the cognitive activity of students, while interested and activating the attention of classmates in the presentation of prepared materials. Moreover, the use of blended

learning technologies forms the foundation for mastering the fundamental theoretical and methodological aspects, which together form the appropriate level of knowledge. This approach to learning improves the quality of educational services, interests students and promotes the development of their individuality and creative thinking. The use of active teaching methods "Flipped Classroom" and "Tutorial" in teaching the disciplines "Accounting", "Management Accounting", "Accounting in Banks" contributes to a comprehensive mastery of their theoretical and methodological aspects based not only on online resources, but due to the preliminary independent processing of the relevant material.

Prospects for further research. It is important to justify the features of the key areas for implementing "Digital storytelling" in Ukraine's higher education under the post-war recovery of the national economy conditions as a whole.

LITERATURE:

1. Verbivskyi, D. (2023). Innovative technologies in higher education institution. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. 2(53). Retrieved from <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/290115> doi: 10.24144/2524-0609.2023.53.30-33
2. Vitvytska, S.S. (2013). Innovations in the pedagogical training of masters of education in the study of pedagogical sciences as a means of increasing their competitiveness. Collection of scientific works of the military institute of Taras Shevchenko Kyiv National University, 42. 108-114. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/42970778.pdf>
3. Komar, M.V. (2022). Analysis of trends in the introduction of innovative technologies in higher education of Ukraine. Academic visions, 6-7. Retrieved from <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/47> doi: 10.5281/zenodo.6631220
4. Kucher, V., Rozhnova T. (2023). The application of innovations in the process of organizing the educational process of higher education applicants in the conditions of the master's degree. Retrieved from <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/688/730>
5. Shiba, A. V., Nagaychuk, O. V., Stupenkov, S. O. (2023). Modern challenges and the potential of introducing innovations into the educational process during martial law. Academic visions, 18. Retrieved from <https://zenodo.org/records/7813465> doi: 10.5281/zenodo.7813465
6. Flipped Classrooms. Active learning. Harvard University (2023). Official website. Retrieved from <https://bokcenter.harvard.edu/flipped-classrooms#:~:text=A%20flipped%20classroom%20is%20structured,that%20involve%20higher%20order%20thinking>

АНАЛІТИКА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ

*Митрофанова Лілія, старший викладач,
заклад вищої освіти «Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна»
lymytrofanova@karazin.ua*

Анотація. У даній роботі розглядаються виклики та перспективи впровадження цифрової трансформації освіти в умовах воєнного стану України. Приводиться аналітика останніх досліджень та публікацій у цій сфері. Метою дослідження є визначення можливостей та обмежень цифрової трансформації для організації навчального процесу в умовах воєнного конфлікту. В статті висвітлюються ключові аспекти та пропонуються практичні рекомендації щодо забезпечення доступності, якості та безпеки освітніх послуг під час воєнного стану.

Ключові слова: Україна, воєнний стан, цифрова трансформація, освіта, навчальний процес, виклики, перспективи.

Abstract. This article examines the challenges and prospects of implementing digital transformation in education under conditions of military conflict in Ukraine. It conducts an analysis of recent research and publications in this field. The aim of the study is to identify the opportunities and limitations of digital transformation for organizing the educational process in times of war. The article highlights key aspects and offers practical recommendations for ensuring accessibility, quality, and safety of educational services during a state of war.

Keywords: Ukraine, state of war, digital transformation, education, learning process, challenges, prospects.

Постановка проблеми. Воєнний стан в Україні став причиною серйозних викликів для системи освіти, що потребує ретельного аналізу та пошуку ефективних рішень для забезпечення продовження навчального процесу та підтримки освітнього розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження в галузі впровадження цифрових технологій у навчальний процес в умовах воєнного стану підкреслюють необхідність удосконалення підходів для забезпечення ефективності та стабільності освітньої системи. Дослідження, проведені такими представниками сучасної науки, як Jones D., Brown E. [1], Johnson M., Smith J., Williams R. [2], Іванов О. [6], Петрова Н. [8], Сидоренко В. [9] та показують, що кризові ситуації, зокрема воєнний стан, вимагають адаптивних та інноваційних підходів до впровадження цифрових рішень у сфері освіти.

Результати цих досліджень свідчать про потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у підтримці якісної та безпечної освіти під час кризових ситуацій. За допомогою цифрових інструментів можна забезпечити доступ до навчального матеріалу та комунікацію між студентами та викладачами навіть у складних умовах.

Мета - дослідження можливостей впровадження цифрової трансформації в освіті та формулювання рекомендацій щодо оптимальних стратегій організації навчального процесу, розглянути виклики та перспективи використання цифрових технологій в освіті в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і в багатьох інших країнах, цифрова трансформація в освіті стала актуальною та необхідною через загострення пандемій, конфліктів та воєнних дій. Воєнний стан в Україні спричинив серйозні виклики для освітньої системи, такі як зміна геополітичного середовища, руйнування інфраструктури та масова евакуація населення.

Україна зазнає важливі зміни в сфері освіти в умовах воєнного стану. Освітні заклади шукають шляхи адаптації до нових реалій. Однією з ключових тем є цифрова трансформація, яка набуває все більшого значення в контексті забезпечення неперервного навчання та доступу до освіти під час кризових ситуацій.

Аналіз сучасного стану освіти в Україні показує, що наявність інфраструктури для цифрового навчання залишається недостатньою. Велика кількість здобувачів освіти не мають доступу до необхідних пристроїв та Інтернету, що обмежує їх можливості отримання якісної освіти. Такі виклики потребують негайного розв'язання через ефективне впровадження цифрових технологій в освітній процес.

Із зростанням використання цифрових технологій в українській освіті, стає очевидною необхідність покращення інфраструктури та підтримки для науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти. Це може включати надання доступу до пристроїв та Інтернету для всіх, навчання науково-педагогічних працівників цифровим навичкам, та розвиток онлайн-платформ для навчання. Такі заходи сприятимуть покращенню якості освіти та зростанню доступності для всіх категорій населення.

На сьогоднішній день існує багато платформ для дистанційного навчання як в Україні, так і в усьому світі (рис.1).

Рисунок 1 - Платформи для дистанційного навчання

Джерело: результати власних наукових досліджень автора

Ці платформи дозволяють здобувачам освіти навчатися на власному графіку, використовуючи різні типи матеріалів, такі як відеоуроки, тексти, тестування та інші інтерактивні ресурси. Вони також часто надають можливість отримання сертифікатів та документів про успішне завершення курсів.

Україна та світ також пропонують різноманітні навчальні платформи та інструменти для створення, редагування та проведення тестів та завдань, що дозволяє науково-педагогічним працівникам ефективно організовувати навчальний процес і оцінювати знання здобувачів освіти (рис.2).

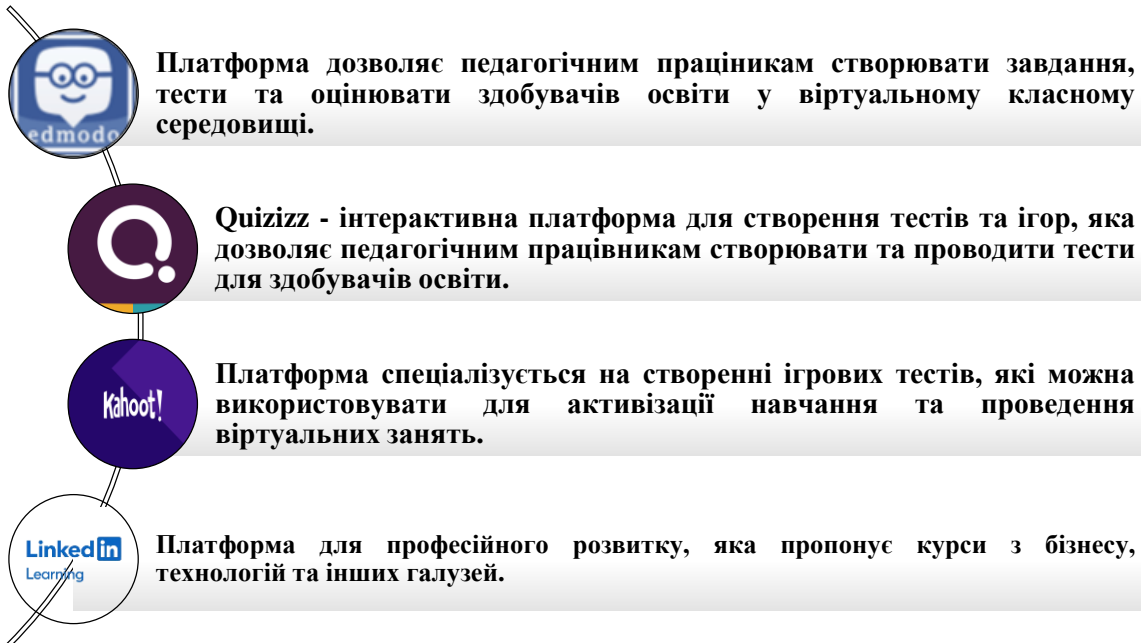

Рисунок 2 - Навчальні платформи та інструменти

Джерело: результати власних наукових досліджень автора

Сучасний стан освіти в Україні у контексті цифрової трансформації відображається на різних рівнях системи освіти, починаючи від загальної інфраструктури та закінчуючи підходами до навчання та оцінювання. У зв'язку з воєнним станом, Україна стикається зі значними викликами щодо забезпечення якості та доступності освітніх послуг у всіх регіонах країни.

На рівні інфраструктури та технологічної бази існують нерівності між різними регіонами країни. У віддалених та військово-контрольованих територіях може бути обмежений доступ до сучасних технологій та Інтернету через військові дії та інші обставини. Це створює проблеми з доступністю онлайн-навчання та впровадженням цифрових технологій у навчальному процесі.

Однак, навіть у тих регіонах, де доступ до технологій інфраструктури є, існують виклики щодо якості навчання та підготовки науково-педагогічних працівників до використання цифрових технологій. Багато науково-педагогічних працівників не мають достатньої підготовки для ефективного використання технологій у навчальному процесі, що може обмежувати їхню здатність ефективно впроваджувати цифрову трансформацію.

Нарешті, на рівні педагогічних підходів і організації навчання в Україні спостерігається розрив між традиційними методами викладання та сучасними підходами, які використовують цифрові технології. Хоча існують деякі успішні приклади інноваційних практик, багато навчальних закладів залишаються зачепленими за традиційні методи навчання, що може ускладнювати процес цифрової трансформації.

Тому, важливо розглядати перспективи розвитку освіти в Україні в умовах невизначеності та розробляти стратегії, спрямовані на забезпечення доступності, якості та безпеки освітніх послуг у всіх регіонах країни (рис.3).

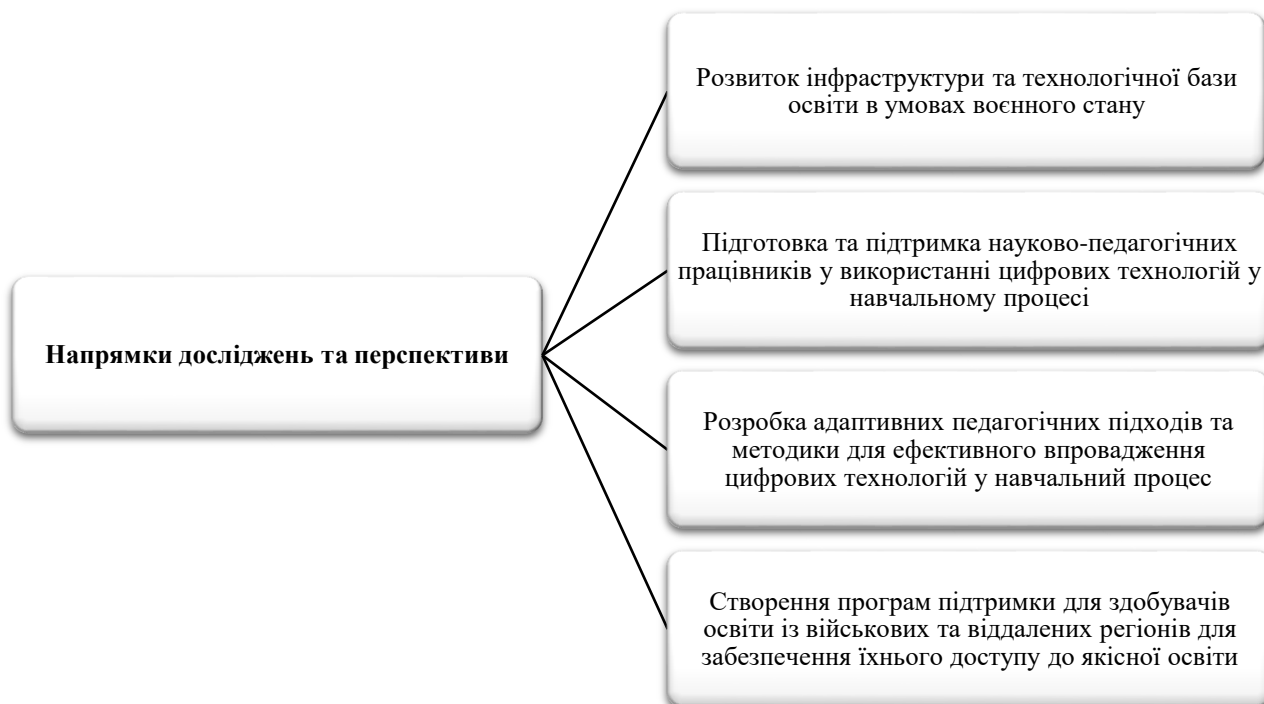

Рисунок 3 - Напрямки досліджень та перспективи використання цифрової трансформації освіти в умовах воєнного стану

Джерело: результати власних наукових досліджень автора

Впровадження цифрових технологій в освітній процес може зменшити вплив конфлікту на доступ до навчання шляхом надання можливості дистанційного навчання та забезпечення доступу до навчальних ресурсів в умовах кризи.

Цифрова трансформація в сфері освіти відкриває широкі можливості для покращення навчального процесу та забезпечення якісної освіти, навіть в умовах воєнного стану. Наведемо декілька переваг та можливостей цифрової трансформації:

- використання цифрових технологій дозволяє зробити освіту більш доступною для всіх верств населення, незалежно від їх географічного розташування чи соціального статусу. Онлайн-платформи та відкриті курси дозволяють здобувачам освіти навчатися з будь-якого місця та в будь-який час;
- цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні лекції та навчальні матеріали, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Відкриті відео лекції, віртуальні лабораторії та інтерактивні тести допомагають зробити навчання більш ефективним і захопливим;

- використання цифрових технологій сприяє розвитку навичок роботи з комп'ютером, інформаційного пошуку, аналізу даних та інших навичок, які є важливими у сучасному цифровому світі;
- цифрові технології дозволяють створювати персоналізовані програми навчання, які враховують потреби кожного здобувача освіти окремо. Це допомагає краще адаптувати навчання до індивідуальних можливостей та темпу здобувачів освіти;
- цифрові технології сприяють створенню мережевих спільнот між здобувачами освіти, науково-педагогічними працівниками та експертами з усього світу. Це відкриває нові можливості для обміну знаннями, досвідом та ідеями.

Цифрова трансформація в освіті не лише забезпечує доступність та ефективність навчання, але і відкриває шлях до нових інновацій та можливостей, особливо в умовах воєнного стану та невизначеності.

Впровадження цифрових технологій в освітній процес в умовах воєнного стану в Україні створюють ряд викликів для впровадження цифрових технологій в освітній процес. Одним з основних викликів є недостатня інфраструктура для цифрового навчання. Велика частина здобувачів освіти не мають доступу до необхідних пристроїв та Інтернету, що обмежує їх можливості отримання якісної освіти. Цей виклик вимагає негайного впровадження ефективних стратегій для забезпечення доступності цифрових технологій у всіх навчальних закладах.

Другим викликом є потреба в навчальних програмах, які відповідають потребам сучасного світу. Існуючі навчальні програми можуть бути застарілими або не враховувати нові вимоги суспільства та ринку праці. Вирішення цього виклику передбачає активну реформування освітніх стандартів та залучення сучасних підходів до навчання, зокрема за допомогою цифрових технологій.

Отже, впровадження цифрових технологій в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, спрямованого на подолання інфраструктурних обмежень та оновлення навчальних програм.

Зрозуміння практичної сторони впровадження цифрових технологій у навчальний процес в умовах воєнного стану та невизначеності може включати розробку надійних систем резервного живлення, створення доступних платформ для дистанційного навчання та розвитку методів онлайн-тестування та оцінювання.

Впровадження цифрових технологій у навчальний процес в умовах воєнного стану в Україні стикається з рядом практичних питань, які потребують уваги та вирішення. Одним з найважливіших питань є забезпечення навчальних закладів високоякісними цифровими засобами та інфраструктурою. Умови воєнного стану можуть ускладнювати доступ до

необхідних технологій, що вимагає додаткових зусиль уряду та навчальних установ для їх забезпечення.

Крім того, існує потреба у підготовці науково-педагогічних працівників до використання цифрових технологій у навчальному процесі. Професійна підготовка педагогів до використання цифрових інструментів та методики є важливим етапом у процесі успішної імплементації цифрової трансформації в освітній процес.

Практичні аспекти впровадження цифрових технологій у навчальний процес в умовах воєнного стану в Україні вимагають комплексного підходу та уваги до забезпечення інфраструктури та підготовки науково-педагогічного персоналу.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Несприятливі умови воєнного стану ставлять перед освітньою системою нові виклики, які потребують комплексних та інноваційних рішень. Подальші дослідження повинні спрямовуватися на пошук оптимальних стратегій впровадження цифрових технологій та розвиток інфраструктури освіти в умовах воєнного конфлікту.

Враховуючи складні умови, в яких знаходиться освітній сектор в умовах воєнного конфлікту, подальше його дослідження є вкрай важливим. Воно може включати аналіз ефективності впроваджених цифрових ініціатив, вивчення досвіду інших країн у подібних умовах, а також виявлення ключових факторів успіху та перешкод для цифрової трансформації в освіті.

Подальші дослідження мають спрямовуватися на пошук оптимальних шляхів розвитку інфраструктури для цифрового навчання в умовах воєнного стану. Це включає в себе забезпечення доступу до необхідних технологій та мережевих з'єднань, а також навчання науково-педагогічного персоналу їх використанню.

Наскільки фахівці в освітній сфері готові до цифрової трансформації в умовах воєнного стану? Дослідження можуть зосередитися на розробці та впровадженні програм професійної підготовки, підвищення кваліфікації та підтримки для науково-педагогічних працівників у сфері цифрових технологій.

Освіта має бути доступною для всіх, навіть в умовах конфлікту. Дослідження можуть дослідити різні стратегії та підходи до забезпечення неперервного доступу до освіти через цифрові технології, зокрема для тих, хто переселений або знаходиться поза межами країни чи в зоні конфлікту.

Важливо досліджувати ефективні стратегії використання цифрових технологій у навчальному процесі в умовах воєнного стану. Це може включати розробку програм навчання, платформ для дистанційного навчання, а також збалансований підхід до офлайн та онлайн навчання.

В цілому, подальші дослідження у галузі цифрової трансформації в освіті в умовах воєнного стану мають на меті розробити та впровадити стратегії, які сприятимуть покращенню доступності, якості та безпеки освіти в таких складних умовах.

Ці дослідження важливі для формулювання стратегій реагування освітньої системи на кризові ситуації та має потенціал вплинути на подальший розвиток освіти в умовах невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Jones D., Brown E. (2022). Challenges and Opportunities of Digital Education in Conflict Zones. *International Journal of Educational Development*, 18(2), 215-230.
2. Johnson M., Smith J., Williams R. (2021). Digital Education in Conflict Zones: Challenges and Opportunities. *Journal of Education in Emergencies*, 7(1), 45–58.
3. Smith J., Johnson M., Williams R. (2020). Digital Education: Strategies for Leading Digital Transformation in Higher Education. *Educational Technology Research and Development*, 68(5), 2523–2537.
4. Smith A., Johnson B., Williams, C. (2023). Digital Transformation in Education During Crisis. *Educational Technology Journal*, 25(1), 45-60.
5. Nikolaev Y., Rii H., Shemelynets I. (2023). Vysha osvita v Ukraini: zminy cherez viynu: analitychnyy zvit [Higher Education in Ukraine: Changes Due to War: Analytical Report]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 94 p.
6. Ivanov O. (2023). Aktualni problemy tsyfrovoyi transformatsiyi v osviti Ukrayiny [Current Issues of Digital Transformation in Ukrainian Education]. *Zhurnal "Osvitni tekhnolohiyi"*, 10(2), 45-57.
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). Osvita Ukrayiny v umovakh voyennogo stanu. Informatsiyno-analitychnyy zbirnyk [Education of Ukraine in Times of Martial Law. Information and Analytical Collection], 358 p. [Online]. Available at: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf (Accessed: 29.02.2024).
8. Petrova N. (2022). Innovatsiyni pidkhody do orhanizatsiyi navchannya u voyennyi period [Innovative Approaches to Organizing Education in Wartime]. *Zhurnal "Modernizatsiya osvity"*, 5(3), 112-125.
9. Sydorenko V. (2021). Vykorystannya tsyfrovyykh tekhnolohiy u vyshchiy osviti v umovakh voyennogo stanu [The Use of Digital Technologies in Higher Education in Times of Martial Law]. *Naukovi Zapysky Universytetu im. I. Franka*, 8(1), 78-92.
10. Government Portal of Electronic Governance of Ukraine. Education and Science Reform. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti> (Accessed: 29.02.2024).

АНАЛІТИЧНІ НАВИЧКИ У КЕРУВАННІ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*Мищук Євгенія, д.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування,
Криворізький національний університет
mishchuk@knu.edu.ua*

Анотація. Робота присвячена дослідженню ролі та важливості аналітичних навичок у сучасному управлінні персоналом, особливо в контексті впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси. У роботі аналізується вплив цифрової трансформації на зміни в методах роботи та взаємодії з персоналом, визначаються ключові аспекти, які вимагають розвитку аналітичних компетенцій у керівників. Автор актуалізує важливість володіння аналітичними інструментами та технологіями для ефективного прийняття рішень у контексті управління персоналом. Виявлено ряд проблем і запропоновані напрямки їх вирішення, що сприяють розумінню того, як розвиток аналітичних навичок може покращити стратегічне управління персоналом в умовах цифрової трансформації.

Ключові слова: аналітичні навички, керівництво, персонал, цифрова трансформація

Abstract. The article is devoted to exploring the role and importance of analytical skills in contemporary personnel management, particularly in the context of integrating digital technologies into business processes. The paper analyzes the impact of digital transformation on changes in work methods and interaction with personnel, identifying key aspects that require the development of analytical competencies in managers. The author emphasizes the significance of possessing analytical tools and technologies for effective decision-making in the context of personnel management. Several problems are identified, and proposed solutions are outlined, contributing to an understanding of how the development of analytical skills can enhance strategic personnel management in the era of digital transformation.

Keywords: analytical skills, leadership, personnel, digital transformation

Постановка проблеми. Застосування аналітичних навичок у керуванні персоналом сприяє вдосконаленню стратегічного планування та підвищенню ефективності управлінських рішень в галузі управління людськими ресурсами. Аналітичні навички у керівництві персоналом є ключовим елементом успішного управління в сучасному цифровому середовищі. Передусім, такі навички сприяють прийняттю обґрунтованих рішень, що базуються на конкретних фактах і числових показниках. Аналізуючи дані, керівники можуть ефективно впливати на стратегічне планування та розвиток персоналу.

Зокрема, аналітика в галузі рекрутингу дозволяє ідентифікувати ефективні канали залучення талантів та оптимізувати процес відбору. Крім того, аналітичні навички корисні при оцінці результативності працівників, що дозволяє надавати обґрунтований зворотній зв'язок і розробляти індивідуальні плани розвитку. Застосування аналітичних інструментів також дозволяє ефективно управляти відпустками та робочим часом, підвищуючи продуктивність команди. Керівники, що володіють аналітичним підходом, здатні вчасно виявляти та вирішувати проблеми в колективі, роблячи управління персоналом більш ефективним. Разом із цим, аналіз даних про здоров'я та задоволення працівників може підвищити рівень ретенції та сприяти формуванню оптимального корпоративного середовища. Організації, які інтегрують аналітику в управління персоналом, зазвичай досягають кращих показників ефективності та стабільності на ринку праці.

Отже, аналітичні навички є необхідним інструментом для сучасного керівника персоналу у будь-якій сфері – бізнес, державна служба тощо, оскільки вони сприяють прийняттю обґрунтованих рішень, підвищують продуктивність та допомагають формувати стратегію управління людськими ресурсами, що відображається на успішності організації в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені, розвиваючи наукову думку у сфері управління персоналом все більше уваги зосереджують на позитивних здобутках західних колег. Так, Жуковська В.М. з урахуванням зарубіжного досвіду розробила індикатори та критерії аналітичного оцінювання управління розвитком персоналу [1, с.13-16], Грішнова О.А., Заїчко О.С. виявили переваги діджиталізації за функціональною сферою управління персоналом [2], Данилевич Н., Рудакова С., Щетініна Л., Касяненко Я. виявили сучасні особливості діджиталізації HR-процесів. Авторські колективи актуалізують важливість цифрових навичок персоналу [4]. Разом із цим, проблеми використання аналітичних навичок у керуванні персоналом в умовах цифрової трансформації залишилися розв'язаними не повною мірою.

Формулювання мети. Метою роботи є виявлення проблем використання аналітичних навичок у керуванні персоналом в умовах цифрової трансформації та формування пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Аналітичні навички в управлінні персоналом визначаються як здатність аналізувати та використовувати дані для прийняття обґрунтованих рішень у сфері управління людськими ресурсами. Такий компетентний підхід включає в себе здатність ефективно взаємодіяти з великим обсягом інформації, використовуючи аналітичні інструменти та методи. Аналіз даних у контексті управління персоналом забезпечує можливість виявлення тенденцій, прогнозування потреб у кадрах та оптимізації робочих

процесів. Застосування аналітичних методів дозволяє ефективно взаємодіяти з питаннями рекрутингу, внутрішнього розвитку, оцінки працівників та управління відпустками [1; 2].

Для розвитку аналітичних навичок у керуванні персоналом важливо використовувати сучасні інформаційні технології та аналітичні програми, які дозволяють обробляти великі обсяги даних. Сучасні системи управління персоналом, забезпечені аналітичними інструментами, включають такі платформи як BambooHR, Oracle HCM Cloud, SAP SuccessFactors, Workday та ADP Workforce Now. Кожна з цих систем надає комплексний набір інструментів для ефективного управління людськими ресурсами та використання аналітики для прийняття обґрунтованих рішень [1].

Зокрема, BambooHR вирізняється простотою використання та функціональністю. Вона дозволяє вести облік основних кадрових процесів, а також надає аналітичні засоби для оцінки продуктивності, витрат та стратегічного планування розвитку персоналу. Oracle HCM Cloud пропонує розширені аналітичні можливості, які охоплюють весь життєвий цикл працівника. Вона автоматизує рутинні процеси та надає глибокий аналіз даних з огляду на тенденції в управлінні персоналом, що сприяє ефективному стратегічному плануванню. SAP SuccessFactors відзначається інтеграцією із сучасними технологіями, такими як штучний інтелект та машинне навчання. Вона надає аналітику в галузі рекрутингу, розвитку та управління талантами, дозволяючи приймати обґрунтовані рішення щодо кадрових питань. Workday характеризується гнучкістю та більшою зручністю використання. Вона забезпечує широкий спектр аналітичних інструментів для моніторингу фінансових та кадрових показників, сприяючи розумінню впливу управлінських рішень на організаційну ефективність. ADP Workforce Now відома своєю інтеграцією з багатьма іншими бізнес-системами та надає повний облік робочого часу, оплати праці та переваг працівників. Аналітичні функції спрощують моніторинг ключових показників та надають засоби для стратегічного управління персоналом.

Розглянуті та подібні до них системи, обладнані аналітичними інструментами, є необхідним елементом для ефективного управління персоналом в сучасних умовах, допомагаючи організаціям приймати обґрунтовані рішення та підвищувати ефективність управлінських процесів. Однак розвиток аналітичних навичок не обмежується тільки технологічними засобами. Важливо також розвивати критичне мислення та здатність аналізувати ситуації з різних точок зору. Критичне мислення управлінця полягає в здатності аналізувати інформацію критично та самостійно, визначати суттєві аспекти проблеми та оцінювати можливі альтернативи. Важливо розуміти, що управління персоналом – це складний соціальний процес і критичне мислення в цьому контексті дозволяє враховувати психологічні та соціокультурні аспекти прийняття рішень [2]. Здатність аналізувати ситуації

з різних точок зору є ключовою для управління персоналом, оскільки це сприяє розширенню горизонтів сприйняття проблеми. Застосування різних перспектив може призвести до більш глибокого розуміння причин та можливих рішень. Зокрема, управлінці повинні враховувати погляди працівників, бізнес-стратегії організації та внутрішні фактори, що впливають на ефективність кадрових процесів. Розвиток аналітичних навичок управлінців персоналу включає в себе вивчення та вдосконалення методів збору та обробки даних, використання сучасних аналітичних інструментів та постійне оновлення знань у галузі управління персоналом. Однак, важливо також розвивати комунікативні навички та вміння працювати в команді, оскільки це сприяє ефективному впровадженню обґрунтованих рішень у реальній робочій атмосфері [3].

Умови цифрової трансформації в управлінні персоналом створюють ряд проблем, пов'язаних із впровадженням аналітичних навичок:

1. Недостатність освіти та навичок: цифрова трансформація вимагає від управлінців персоналу володіння новими технологіями та аналітичними інструментами. Дефіцит кваліфікованих спеціалістів може стати перешкодою для успішної імплементації аналітики в управлінні кадрами.

2. Конфіденційність даних: недостатня захищеність даних може викликати негативний вплив на довіру працівників до систем управління персоналом.

3. Автоматизація та заміщення робочих місць: Використання аналітики для оптимізації бізнес-процесів може вести до автоматизації та зменшення кількості робочих місць може породжувати соціальні проблеми та суперечки з працівниками.

4. Неоднаковий рівень цифрової грамотності може створювати нерівномірність в доступі до можливостей цифрової трансформації та використання аналітичних інструментів.

5. Етичні питання: зі збільшенням обсягу збору та використання даних виникають етичні питання щодо їхнього використання в управлінні персоналом. Наприклад, виникає необхідність стандартів для етичного використання аналітики в рішеннях щодо працівників.

6. Відсутність інтеграції систем: різноманітні інструменти аналітики можуть викликати проблеми інтеграції, що може призвести до недосягнення повного потенціалу цифрової трансформації. Недоліки у взаємодії систем можуть впливати на якість аналітичних даних.

Розв'язання цих проблем передбачає розробку комплексних підходів до підготовки персоналу, вдосконалення систем безпеки даних, розробку етичних стандартів та забезпечення інклюзивності в процесах цифрової трансформації. Важливо враховувати, що успішна імплементація аналітичних навичок в управлінні персоналом умовах цифрової трансформації вимагає комплексного підходу, що включає наступні базові кроки:

1. Розробка програм навчання та тренінгів для управлінців персоналу, спрямованих на підвищення аналітичних навичок. Залучення експертів та тренерів для навчання персоналу використанню аналітики в управлінні.

2. Впровадження технологій шифрування та засобів безпеки даних для гарантування конфіденційності особистої інформації працівників.

3. Розвиток соціальних програм, які сприяють комунікації між керівництвом та працівниками, враховуючи різноманіття рівнів цифрової грамотності та обов'язкова взаємодія на рівні організаційних подій.

4. Розробка та впровадження етичних кодексів для використання аналітики в управлінні персоналом. Проведення навчальних програм з етичного використання даних серед персоналу.

5. Вибір єдиних платформ для управління персоналом та аналітичних інструментів; удосконалення процесів інтеграції та співпраці з різними постачальниками технологій.

6. Розвиток інклюзивності: створення програм для врахування інтересів та навичок працівників із різним рівнем цифрової грамотності. Використання наставницьких програм та менторингу для сприяння розвитку кращих навичок серед працівників.

Практичні заходи мають спрямовуватися на комплексне вирішення проблем, охоплюючи організаційні, технічні та етичні аспекти. Такий підхід дозволить успішно впроваджувати аналітичні навички в управління персоналом у вигляді частини цифрової трансформації організації.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Таким чином, розвиток аналітичних навичок в управлінні персоналом є процесом, який включає в себе критичне мислення та уміння аналізувати ситуації з різних перспектив. Синергія критичного мислення та аналітичних навичок робить управлінців більш компетентними в процесі управління ресурсами та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень. Цифрові технології прискорюють та трансформують робочі процеси, але їхній успішний розвиток стикається із рядом проблем. За результатами дослідження виявлено, що найважливіші проблеми включають недостатню цифрову грамотність, відсутність єдиних стандартів етичного використання даних, ризики конфіденційності та неоднаковий рівень доступу до нових технологій. Для їх вирішення запропоновано такі практичні кроки як вдосконалення освіти та навчання персоналу, створення етичних стандартів використання даних, вдосконалення систем безпеки та стимулювання взаєморозуміння між різними категоріями працівників.

У подальших наукових пошуках важливо розглядати взаємозв'язок аналітичних навичок із критичним мисленням та удосконаленням процесів прийняття рішень в умовах цифрової трансформації. Дослідження мають розглядати ролі відновлюваності та

адаптабельності в контексті розвитку аналітичних навичок, оскільки це визначає готовність персоналу адаптуватися до швидких змін в технологічному середовищі. Крім цього, важливо розвивати дослідження щодо розробки та впровадження інноваційних технологій для підтримки аналітичних завдань у сфері управління персоналом. Інтеграція інтелектуальних систем та розробка програмного забезпечення, яке полегшує аналітичний процес, можуть стати важливим етапом для подальшого розвитку даної тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жуковська, В.М (2017). Цифрові технології в управлінні персоналом: сутність, тенденції, розвиток. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, (5), 13 – 17.
2. Грішнова, О.А. & Заїчко, О.С. (2016). Новітні технології в економіці персоналу: нові можливості і нові виклики. *Вісник економічної науки України*, (2), 52-57.
3. Данилевич, Н., Рудакова, С., Щетініна, Л. & Касяненко, Я. (2020). Діджіталізація HR-процесів у сучасних реаліях. *Галицький економічний вісник*, (3 (64)), 147-156.
4. Mishchuk, Ie., Riabykina, Ye., Ushenko, N., Namova, Ok., Tkachenko, S. & Yastremska, N. (2022). Intellectual Capital as a Factor Forming Economic Security of Enterprises in Society 5.0. *WSEAS. Transactions on Business and Economics*, (19), 269-277.

УКРАЇНЬСЬКА СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Мотрич Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ПЗВО "Харківський технологічний університет «ШАГ»

motr_pn45@student.itstep.org

Анотація. У стаття розглядається стан українського стартап середовища під час другого року повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Зазначається, що війна призвела до ускладнення процесу залучення інвестицій у стартапи. Стаття базується на результатах досліджень, проведеного українськими організаціями, яке включало опитування стартапів та аналіз тенденцій розвитку української стартап-екосистеми. Приділяється увага ініціативам держави та міжнародних партнерів щодо підтримки українських стартапів в умовах війни, включаючи фінансову допомогу, програми акселерації та інтеграцію в міжнародну інноваційну екосистему.

Ключові слова. Стартап, інноваційна діяльність, інвестиції, венчурні фонди, інкубатори, акселератори, Міністерство цифрової трансформації, Українських фонд стартапів.

Annotation. The article explores the state of the Ukrainian startup ecosystem during the second year of full-scale invasion by the Russian Federation into Ukraine. It is noted that the war has led to complications in the process of attracting investments into startups. The article is based on research results conducted by Ukrainian organizations, which included surveys of startups and analysis of trends in the development of the Ukrainian startup ecosystem. Attention is paid to the initiatives of the state and international partners to support Ukrainian startups in conditions of war, including financial assistance, acceleration programs, and integration into the international innovation ecosystem.

Key words. Startup, innovation activity, investments, venture funds, incubators, accelerators, Ministry of Digital Transformation, Ukrainian Startup Fund.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Загальна проблема полягає у відчутних наслідках повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року. Війна викликала каскад проблем, які негативно впливають на українські стартапи та широкий інвестиційний ландшафт як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Ключовою проблемою є раптове та значуще зниження інтересу до українських стартапів, у тому числі ускладнення залучення фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань розвитку українського стартап середовища та впливу та повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України займаються Український фонд стартапів, TechUkraine, Міністерство цифрової трансформації України, Emerging Europe, Tech Emerging Europe Advocates, Global Tech Advocates, TA Ventures, Gradus Research .

Формулювання цілей статті. Враховуючи актуальність обраної теми дослідження, метою роботи є проведення аналізу стану стартап-екосистеми України під час другого року повномасштабного вторгнення, вивчення наслідків зниження інвестиційного інтересу в стартапи, дослідження адаптації українських інвесторів, інкубаторів і акселераторів до нових умов геополітичної нестабільності, ідентифікація теперішніх можливостей для українських стартапів у контексті військового конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком повномасштабного вторгнення український ринок інвестицій зазнав значних змін. Попри такі складні виклики як скасування угод, що були укладені до 24 лютого 2022 року, постійну небезпеку через обстріли, вимкнення світла, що призвело до ускладнення пошуку можливостей фінансування для стартапів як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні, за результатами спеціального дослідження Gradus Research для Web Summit 2023, 18% опитаних стартапів розпочали свою діяльність з початку повномасштабної війни у порівнянні з 2% традиційних бізнесів в Україні. За даними компанії Dealroom, станом на листопад 2022 року в Україні нараховувалося 1 500 стартапів, у березні 2024 року показник досягнув позначки у 1 959 компаній [1]. Це може бути пов'язано з тим, що у кризові часи війни традиційному українському бізнесу важче продукувати ідеї і впроваджувати нові проєкти у порівнянні зі стартапами [2].

У 2022 році Український фонд стартапів разом з Міністерство цифрової трансформації України, TechUkraine, Emerging Europe, Tech Emerging Europe Advocates, Global Tech Advocates, TA Ventures провели онлайн-опитування для аналізу результатів діяльності українських стартапів під час війни та пошуку найбільш ефективних способів підтримки індустрії. Результати були оформлені в дослідженні «Три місяці на війні: голос українських стартапів» [2], в якому зазначено, що дев'ять із десяти стартапів стверджують про необхідність фінансової підтримки для продовження діяльності та/або розширення (рис. 1).

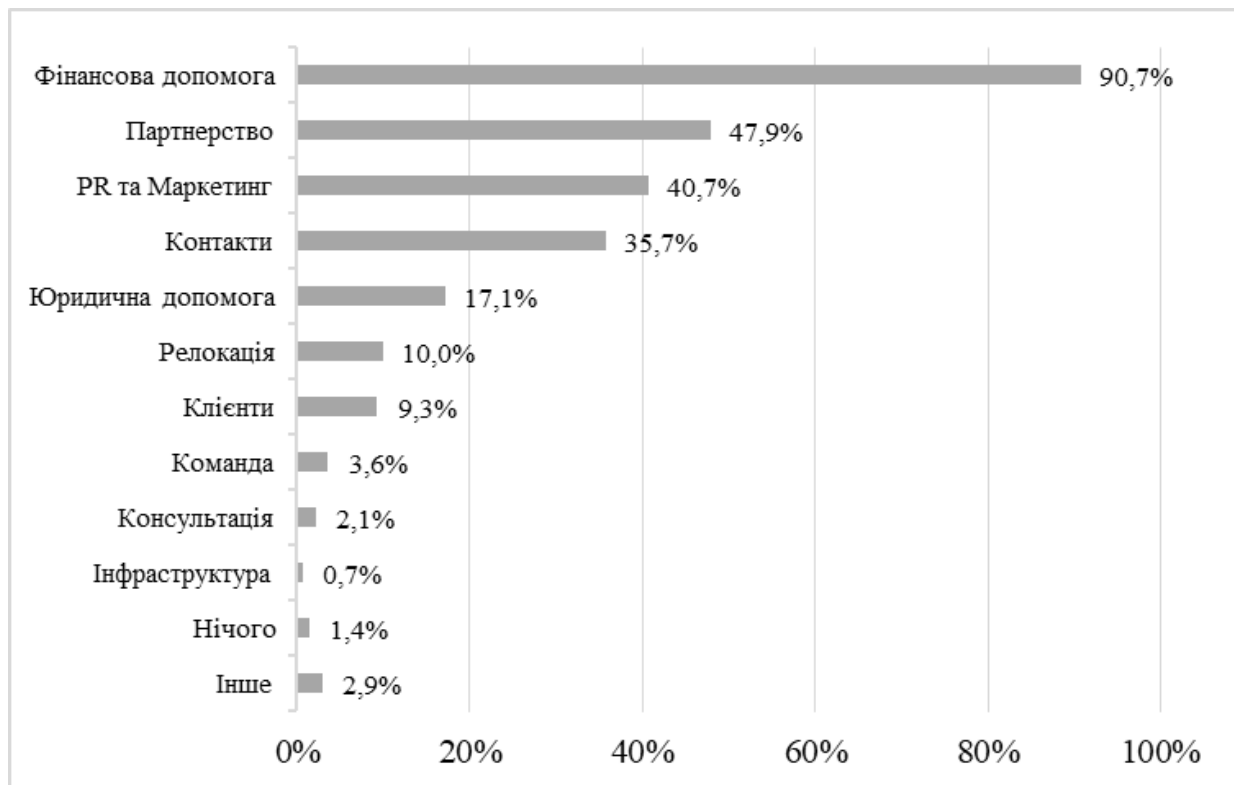

Рисунок 1 – Відповіді на питання про потреби стартапу після початку війни:
Що вам необхідно для продовження діяльності?

Джерело: Спеціальне дослідження Gradus Research для Web Summit 2023 [2]

Незважаючи на складність залучення інвестиційних коштів при таких умовах, держава вживає заходів для вирішення цієї ситуації, пропонуючи, зокрема, страхування інвестицій, грантові програми спільно з партнерами тощо.

Після 24 лютого 2024 року Український фонд стартапів, державний фонд, започаткованим за ініціативою Кабінету Міністрів України, місія якого полягає у сприянні створення та розвитку технологічних стартапів на ранніх стадіях, з метою підвищення їх глобальної конкурентоспроможності, призупинив набір заявок на акселераційну програму, перенаправивши свою увагу на підтримку, в першу чергу, стартапів у галузі військових технологій. Таким чином 26 квітня 2023 року Міністерством цифрової трансформації України разом з Міністерством оборони України, Генеральним штабом Збройних Сил України, Радою національної безпеки і оборони, Міністерством стратегічних галузей України, Міністерством економіки України ініціювали створення кластеру «Brave1», що передбачає надання гранту від держави.

Попри найвищий пріоритет – підтримка стартапів, які забезпечують потреби Сил безпеки та оборони, Український фонд стартапів продовжує співпрацювати з іншими компаніями, організаціями й фондами, що надають грантову підтримку інноваційним

компаніям інших галузей, відкриваючи набір заявок на такі партнерські програми як NovaTech, Farmak HealthTech Race, Science-to-Market Accelerator тощо.

У травні 2023 року Європейська Комісія оголосила партнерів, які реалізовуватимуть проєкт Європейської Інноваційної Ради (EIC) вартістю 20 мільйонів євро на підтримку української інноваційної спільноти та її інтеграцію у європейську мережу. Консорціум-переможець (загальноєвропейська мережа асоціацій стартапів, центрів підтримки підприємництва, інкубаторів та акселераторів), одним із ключових учасників якого є Український фонд стартапів, отримав назву “Seeds of Bravery”. Уже в 2024 році українські стартапи мають змогу отримати фінансову допомогу у розмірі від 10 до 50 тисяч євро. Окрім грантового фінансування, передбачені активності із залучення додаткових інвестицій, промоції українських проєктів, навчання підприємців, програми виходу на міжнародні ринки, а також заходи з інтеграції української інноваційної екосистеми в європейську мережу.

У лютому 2024 року UK-Ukraine Tech Bridge оголосили набір заявок на Investment Accelerator, який реалізується 1991 Ventures за підтримки Уряду Великобританії, Міністерства цифрової трансформації України та Українського фонду стартапів.

26 лютого 2024 року Український фонд стартапів і Western NIS Enterprise Fund (WNISEF) оголосили про початок програми підтримки українських технологічних компаній. Ініціатива спрямована на активний розвиток інновацій, економічне підсилення країни та підвищення глобальної конкурентоспроможності українських проєктів. У рамках програми планується виділити загальну суму 2,5 мільйони доларів США на підтримку перспективних українських компаній – можливість отримати грант до 25 тисяч доларів США для проєктів на стадії Pre-seed та до 50 тисяч доларів США — на стадії Seed.

Варто зазначити, що серед можливостей, які пропонує держава для українських стартапів, є участь як представник українського павільйону у таких всесвітньовідомих міжнародних конференціях як Web Summit, TechCrunch Disrupt, TechChill, SLUSH, Startup Nights, Collision та багато інших.

Попри підвищення інвестиційних ризиків через війну, на ринку також активно діють й українські інвестори. За даними Dealroom, в Україні нараховувалося 55 венчурних капіталів і фондів, що діють від імені таких всесвітньо відомих компаній як Huawei Technologies, Horizon тощо. Серед українських інвесторів найвідомішими є TA Ventures, Roosh Ventures, SMRK VC, Flyer One Ventures, Geek Ventures, які підтримують переважно стартапи на ранніх стадіях розвитку: pre-seed та seed етапах. [3].

Появлення нових програм фінансування, у тому числі й за підтримки державних установ, свідчить про прикуту увагу до українського стартап-середовища й процес

повільного відновлення інвестиційного ринку, на що безпосередньо вплинула стійкість української технологічної спільноти, не дивлячись на руйнівні тенденції у 2022-2023 роках.

Міжнародні інвестори теж не залишаються осторонь щодо підтримки українських стартапів, створюючи як спеціальні програми для українців, так і роздивляються заявки на загальні можливості.

20 лютого 2024 року Google анонсував свою другу ініціативу «Фонд підтримки стартапів України» з бюджетом у 10 мільйонів доларів на 2024 та 2025 роки, яка націлена на підтримку українських стартапів, надаючи їм до 200 тисяч доларів безвідсоткового фінансування, наставництво від Google, підтримку продуктів та 300 тисяч доларів кредитів Google Cloud. Від початку війни Google виділив понад 45 мільйонів доларів на безпосередню допомогу та 7 мільйонів доларів на підтримку гуманітарних зусиль.

Протягом цього часу програма надала безвідсоткові гранти у розмірі 5 мільйонів доларів та 15,8 мільйона доларів у подальшому фінансуванні для 58 українських стартапів.

У цей же час один із найбільших акселераторів в Європі з Естонії Startup Wise Guys запустив програму «Growth Ukraine» з метою надання підтримки інноваційним компаніям, заснованим українцями.

Окрім фінансової підтримки вже існуючих стартапів, для української екосистеми критичним є формування умов для створення й розвитку нових технологічних компаній, які потребують наставництва. У цьому процесі важливу роль відіграють українські інкубатори й акселератори.

Ще у 2021 році представники технологічного ринку України за активної підтримки Мінцифри створили проєкт «Ukrainian Tech Ecosystem Overview» для ділової інформації про IT-компанії, людей, інвесторів та всю технологічну екосистему України загалом. Станом на березень 2024 року статистичні дані на цій онлайн-платформі нараховують 10 українських інкубаторів й акселераторів, що не ж високим показником. Наприклад, у Польщі діють 68 акселераторів та інкубаторів [5], а в Естонії тільки у столиці Таллін функціонує 25 [6].

Тим не менше, українські програми підтримки стартапів продовжують працювати й надавати свої послуги засновникам, серед яких GrowthUP, WannaBiz, Happy Far, Ukraine Venture Summit від UVCA, Betapitch, CfE Accelerator, YEP. Всі перелічені інкубатори й акселератори, як і більшість діючих в Україні, спеціалізуються на технологічних проєктах, пропонують не тільки менторство, офіс для роботи, але й можливість залучити інвестиції.

Така невелика кількість українських інкубаторів може бути пов'язано з демонстрацією інноваційними компаніями однієї з основних характеристик стартапів – швидке зростання: більшість стартапів прагнуть також масштабувати свою діяльність поза межами України. Тому українські стартапи активно беруть участь й у міжнародних

акселераційних програмах, що допомагає їм не тільки отримати корисні поради від менторів, але й підвищити пізнаваність бренду, забезпечити більше легкий вихід на нові ринки, залучити іноземні інвестиції.

Висновок. Українська стартап-екосистема переживає значні зміни внаслідок початку повномасштабного вторгнення, що вплинуло на умови діяльності стартапів та можливості залучення інвестицій. Проте, за допомогою заходів, запроваджених державою, представниками українського технологічного середовища та міжнародними партнерами, спостерігається поступове відновлення інноваційного сектору через розвиток. Створення нових програм підтримки, фінансова допомога та спільні ініціативи свідчать про стратегічний підхід до забезпечення стійкості та розвитку українських стартапів у складних умовах. Ці заходи сприяють збільшенню кількості та конкурентоспроможності українських компаній на міжнародному ринку та сприяють їхній інтеграції у світову інноваційну екосистему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Ukraine Startup Ecosystem» від Dealroom. URL: <https://ukraine.dealroom.co/intro?code=js3HqJUzncvPUwoSvvjMbQdKEH9EZuNzMzHi5LlcKWqud&state=cWEtWmV2bnh6cVkyeFhveDNvZjh%2BRXIZOFpIYUR3Wmw4b3N3TkhGdS1oNg%3D%3D>
2. Спеціальне дослідження Gradus Research для Web Summit 2023. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/ukrainian-startups-feel-more-optimistic-compared-traditional-businesses/>
3. Український фонд стартапів, Міністерство цифрової трансформації України, TechUkraine, Emerging Europe, Tech Emerging Europe Advocates, Global Tech Advocates, TA Ventures. Три місяці на війні: голос українських стартапів. URL: <https://drive.google.com/file/d/18kV886D29iQ3ENmS9Nel3AjFgzeBvoV/view>
4. Ukrainian Tech Ecosystem Overview. URL: https://uatechecosystem.com/everything_is_techable_with_ukraine
5. Tracxn: Accelerators & Incubators in Poland. URL: https://tracxn.com/d/investor-lists/accelerators-incubators-in-poland/_ipYdkLo_FgbzV1gMFal2raQf-AdmPLBVTFIsh4Xu3pw
6. Tracxn: Accelerators & Incubators in Tallinn, Estonia. URL: https://tracxn.com/d/investor-lists/accelerators-incubators-in-tallinn-estonia/_rYaFId8hlNZ3sDKqgps8UZJq8ZAUxfuTV_25tJzkK08

CONTINUOUS PROFESSIONAL TRAINING OF STAFF AS A COMPONENT OF THE MANAGEMENT OF FINANCIAL SECTOR COMPANIES

БЕЗПЕРЕРВНЕ ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

Мошенець Наталія

Перший український міжнародний банк, Україна

Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща

Анотація. Розглянуто основи безперервного професійного навчання персоналу як складової менеджменту компаній фінансового сектору. Проведено аналіз наукових джерел на дану тематику. Висловлено припущення щодо залежності якості надання послуг працівниками компаній фінансового сектору від рівня їх знань, умінь, загальних і фахових компетентностей. Підкреслено роль післядипломної освіти в системі безперервного професійного навчання як чинника конкурентноспроможності працівників на ринку праці.

Ключові слова: компанії фінансового сектору, менеджмент, ринок праці, персонал, мотивація, післядипломна освіта, безперервне професійне навчання.

Abstract. The basics of continuous professional training of personnel as a component of management of financial sector companies are considered. An analysis of scientific sources on this topic is carried out. The author suggests that the quality of services provided by employees of financial sector companies depends on the level of their knowledge, skills, general and professional competencies. The role of postgraduate education in the system of continuous professional training as a factor of competitiveness of employees in the labor market is emphasized.

Keywords: financial sector companies, management, labor market, personnel, motivation, postgraduate education, continuing professional education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сьогодення, важливим джерелом успіху будь-якої організації, підприємства чи установи, є залучення і ефективне використання матеріальних і фінансових ресурсів. Однак, все це можливо за умови умілого підбору персоналу, капіталовкладення в людські ресурси.

Однією із ключових проблем надання послуг компаніями фінансового сектору є наявність висококваліфікованого персоналу, здатного забезпечувати діяльність відповідно до поставлених цілей компаній та задоволення потреб споживачів, які користуються даними послугами. З огляду на це, варто звернути увагу на безперервний професійний розвиток

працівників всіх рівнів з використанням освітніх форм, методів, засобів; заохочення і мотивування працівників до розуміння необхідності особистісного і професійного зростання, як вагового компонента впевненості у своїй діяльності, психологічної стабільності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем безперервного професійного навчання займається ряд науковців, керівників управлінської ланки різних галузей освіти, науки і практики. Так, Збрицька Т. П., Савченко Г. О., Татаревська М. С. у своїх дослідженнях та наукових працях приділяли увагу розвитку персоналу в організаціях, установах та на підприємствах. Посеред іншого, важливим є управління розвитком персоналу, створення умов для навчання і кар'єрного росту працівників на основі компетентнісного підходу [1].

Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. розглядали управління персоналом через систему менеджменту окремої організації. Серед функцій комплексу завдань, автори виокремлюють розвиток персоналу через:

- підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації персоналу;
- організацію навчання на виробництві;
- роботу з резервом персоналу;
- планування і контроль ділової кар'єри;
- адаптацію нових працівників [2, С. 19].

Також, на основі аналізу наукової діяльності, автори порівняли відкриту і закриту кадрову політику, серед яких звертають увагу на навчання та розвиток персоналу, де, на їх думку, закриті внутрішня політика щодо навчання реалізується у внутрішніх центрах підготовки та перепідготовки кадрів, тоді як відкрита кадрова політика полягає у вивченні досвіду і в інших організаціях, навчання у зовнішніх організаціях [2, С. 80]. Очевидно, що вихід за межі свого закладу дає перспективи не тільки збагатитися знаннями, вміннями, компетенціями, але і ознайомитися із виробничими і освітніми підходами до організації діяльності, набути нового досвіду, поділитися своїми напрацюваннями.

Дзвінчук Д. І., аналізуючи роль безперервної освіти з огляду на перспективи розвитку людського капіталу, приходять до висновку, що саме «безперервна освіта є основою стратегії людського розвитку», яка «закладає основу успішності і життєвої компетентності індивіда, дає йому змогу бути конкурентоспроможним» [3].

Шарлович З. П. у своїх наукових працях досліджує розвиток професійної майстерності у процесі безперервної освіти. Авторка описує форми, методи і засоби реалізації післядипломної освіти; звертає увагу на самоосвіту як важливу складову безперервного особистісного і професійного розвитку фахівців [4, 5]. І хоча науковиця

досліджує формування компетентності і розвиток професійної майстерності в медсестринстві, однак теоретичні, методологічні підходи і закономірності, розкриті та виведені авторкою, в повній мірі заслуговують до розгляду і взяття до вивчення, аналізу та застосування в системі безперервного навчання кадрів установ фінансового сектору.

Степаненко О. К., Фасолько Т. С., Коломоєць Г. А. досліджуючи безперервне навчання працівників освіти, розглядають його як «напрямок підвищення кваліфікації» [6], що, на наш погляд, буде сприяти додатковим можливостям кожного щодо реалізації себе, як працівника.

Сердюк Н. М. і Фогель Т. М., досліджуючи безперервну освіту і на підставі узагальнених наукових даних, визначили поняття безперервної освіти, як «сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної зрілості». На їх думку, безперервна освіта є пріоритетним чинником становлення людини, як фахівця і умовою його конкурентоспроможності [7].

Формулювання цілей статті. Виходячи із актуальності обраної теми та визначення потреби щодо подальшого дослідження, встановлюємо ціль провести аналіз законодавчих, літературних і наукових джерел щодо безперервного навчання персоналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Установи фінансового сектору приділяють особливу увагу щодо формування якісного складу працівників усіх рівнів і напрямів професійної зайнятості, які забезпечують реалізацію управлінської, організаційної, операційної і виконавчої діяльності.

Професія, відповідно до загальних положень Класифікатора професій, це «здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації» Сюди входять професіонали, фахівці, технічні службовці, працівники сфери послуг, тощо [8]. Кожен структурний підрозділ має необхідний перелік посад із кваліфікаційними вимогами до їх відповідності, що включає: права; обов'язки; необхідні знання, уміння, навички, компетенції; відповідальність за виконання, невиконання, нехтування чи порушення функціональних обов'язків. Звідси витікає, що кожен працівник компаній фінансового сектора повинен мати освіту, яка б відповідала кваліфікаційній характеристиці займаної посади щонайменше рівня бакалавра, спеціаліста чи магістра.

Враховуючи наявність сучасних інноваційних підходів, які активно впроваджуються в систему фінансових послуг, існує актуальна потреба постійного професійного вдосконалення, оновлення і поглиблення знань, які можна відновити і поповнити через післядипломну освіту. Кожен керівник повинен бути зацікавлений у постійному

професійному розвитку працівників, як, власне, і самі працівники теж мають дбати про вдосконалення своєї професійної майстерності.

Нормативні документи та законодавчі акти обумовлюють основні підходи щодо системної підготовки кадрового потенціалу. Так, Закон України «Про професійний розвиток працівників» визначає поняття «професійне навчання працівників», як «процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмій, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва» [9].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», підвищення кваліфікації належить до післядипломної освіти разом із спеціалізацією, перепідготовкою та стажуванням. Цей же Закон регламентує, що післядипломна освіта – це «спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти (спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) та практичного досвіду» [10].

На чому ж базується підвищення кваліфікації працівників фінансового сектору? Очевидно, що підвищення кваліфікації кадрів має забезпечити безперервний професійний розвиток таким чином, щоб працівники були готові виконувати професійні завдання та обов'язки, могли набути нових знань і компетентностей, що забезпечило б і розширило їх здатність виконувати на високому рівні, відповідно до вимог, основні та додаткові завдання і обов'язки у межах професійної діяльності або галузі знань [4].

Окрім підвищення кваліфікації, працівники в процесі післядипломної освіти можуть здобувати нові спеціалізації, що значно розширить їх можливості щодо працевлаштування, укріпить їх позиції в колективі, дасть змогу виконувати завдання та обов'язки в іншому, ширшому діапазоні, з особливостями в межах своєї спеціальності.

За пропозицією фінансової установи, бажанням чи потребою самого працівника, обговорюється питання щодо набуття ним іншої спеціальності шляхом перепідготовки. Передумовою для перепідготовки є попередньо набута первинна професійна освіта працівника. Тут потрібен індивідуальний підхід із урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Пошук шляхів модернізації і оптимізації виробничих процесів за рахунок багатокомпонентних професійних можливостей персоналу, вимагає клопіткої менеджерської діяльності, моніторингу потреб установи, щоб забезпечити усі процеси за рахунок наявних людських ресурсів, а не за рахунок збільшення кількості працюючих. З огляду на це,

важливо зауважити економічну складову такого підходу, яка реалізується шляхом оптимізації виробничих процесів.

Наступною складовою безперервного навчання, є стажування, за допомогою якого працівник може набути нового досвіду, що дозволить успішно виконувати завдання та обов'язки в процесі здійснення певної професійної діяльності або галузі знань. Реалізувати стажування можна як в умовах у закладах вищої освіти, так і безпосередньо у роботодавця на робочому місці.

Реалізація процесу безперервного професійного навчання може відбуватися в умовах дистанційної комунікації, очно і у змішаному форматі. Кожна з цих форм має право на життя в будь-якій конфігурації. Працівники, які планують післядипломне навчання, мають змогу обрати собі зручний час, форму та зміст навчання. Керівник повинен вивчити потреби працівників щодо професійного підвищення кваліфікації та створити умови для забезпечення потреби працівника. Для продуктивної взаємодії необхідно обговорювати та узгоджувати зміст навчання, терміни проходження та час з огляду на забезпечення потреби у навчанні так, щоб не порушувати виробничих процесів.

Висновок. Таким чином, питання щодо безперервної професійної освіти є актуальним і потребує подальшого детального аналізу літературних, наукових та нормативних джерел. Висуваємо гіпотезу, що система діяльності компаній фінансового сектору вимагає нових підходів щодо професійного безперервного поповнення сучасних знань працівниками, що, в свою чергу, забезпечить ефективність кадрових ресурсів підприємств і дозволить на високому рівні надання ними фінансових послуг клієнтам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Управління розвитком персоналу: Навчальний посібник/ Т. П. Збрицька, Г. О. Савченко, М. С. Татаревська. За заг. ред. М. С. Татаревської. – Одеса: Атлант, 2013. — 427 с. URL: <http://lib.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/%D0%A3%D0%A0%D0%9F.pdf>
2. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом. 2-ге видання: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 502 с. URL: http://eprints.library.odku.edu.ua/id/eprint/5398/1/VinogradskiyMD_VinogradskaAM_ShkanovaO_M_Upr_pers_2009.pdf
3. Дзвінчук Д. І. Роль безперервної освіти в стратегії розвитку людського капіталу. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 29, с. 53–60 URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/29_2020/9.pdf

4. Шарлович З. П. Розвиток професійної майстерності у процесі безперервної освіти та конкурентна мобільність спеціалістів медсестринства на ринку праці. Проблеми освіти: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – Вип. 92. – С. 222-225. (252с.). ISBN 978-617-7742-49-3 URL: https://www.researchgate.net/publication/373453706_Sarlovic_ZP_Rozvitok_profesijnoi_majsternosti_u_procesi_bezperervnoi_osviti_ta_konkurentna_mobilnist_spezialistiv_medsestrinstva_na_rin_ku_praci_Problemi_osviti_zbirnik_naukovih_prac_DNU_Institut_moder

5. Шарлович З. П. Самоосвіта як важлива складова безперервного особистісного і професійного розвитку фахівця / Teoria i metodyka doskonalenia zawodowego kadry akademickiej jako elementu ksztalcenia ustawicznego w systemie szkolnictwa wyzszege, nauki i praktyki pedagogicznej. Tom 1.: Zbiór prac naukowych / Redakcja naukowa Zoia Sharlovych. – Łomża, Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2023. С. 207-213. ISBN 978-83-967643-2-4 URL: https://www.researchgate.net/publication/373069331_Sarlovic_Z_P_Samoosvita_ak_vazлива_sklad_ova_bezperervnogo_osobistisnogo_i_profesijnogo_rozvitku_fahivca_Teoria_i_metodyka_doskonalenia_zawodowego_kadru_akademickiej_jako_elementu_ksztalcenia_ustawiczn

6. Степаненко О. К., Фасолько Т. С., Коломосьць Г. А. Безперервне навчання як напрям підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах освітньої реформи. Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина» No 4(4) 2021. С. 294-305. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/647/650>

7. Сердюк Н. М., Фогель Т. М. Безперервна освіта як чинник конкурентоспроможності майбутніх фахівців Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020 р., № 70, Т. 3. С. 67-71. ISSN 1992-5786. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_3/14.pdf

8. Національний класифікатор України "Класифікатор професій", розроблено на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 04.05.93 року N 326 "Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики" URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90ffb288-8826-4914-8709-8815379a3fe1&title=KlasifikatorProfesii>

9. Закон України «Про професійний розвиток працівників». Документ 4312-VI, чинний, поточна редакція від 27.12.2019, підстава – 341-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>

10. Закон України Про вищу освіту Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція від 24.03.2024, підстава - 3482-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ НАСЛІДКІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

*Муромцева Юлія, к.е.н., доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
jmiromtseva@hnpri.edu.ua*

Анотація. Розглянуто основні демографічні трансформації на ринку праці України, спричинені російською агресією з 2022 року. Проаналізовано вплив вимушених міграцій на ринок праці, а також деформації статево-вікової структури та їх наслідки на ринку праці України. Розглянуто роль освіти як чинника вирішення проблем дисбалансу на ринку праці та післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: ринок праці, демографічне навантаження, працездатне населення, міграції, біженці, робоча сила, освіта.

Abstract. The main demographic transformations in the labor market of Ukraine caused by russian aggression from 2022 are considered. The influence of forced migrations on the labor market, as well as deformations of the sex and age structure and their consequences on the labor market of Ukraine, are analyzed. The role of education as a factor in solving the problems of imbalance in the labor market and the post-war recovery of Ukraine is considered.

Key words: labor market, demographic burden, migration, refugees, labour force, educaion.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило значні зміни на українському ринку праці. Війна змусила мільйони людей залишити свої домівки, втратити роботу та шукати нові можливості працевлаштування. Трансформації ринку праці в контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну є складним та багатогранним питанням, яке включає як аналіз складу і розміщення робочої сили в Україні, балансу попиту і пропозиції, сценарії розвитку на ринку праці, так і варіанти подолання викликів, з якими стикається український ринок праці, в т.ч. - роль освіти у нормалізації ситуації на рику праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідженні питань функціонування ринку праці, в т.ч. за період російської агресії, здійснили українські вчені: Лібанова Е., Новікова О., Колот А., Бандур С., Близнюк, В. [1], Яценко, Л. Д. Богиня Д., Василенко В., Іванова, Н. [4], Грішнова О., Краснов Ю., Заглада, [3] С., Литвинчук, О., Панькова, О., Касперович, О.[7], Соколовський, І. [8] та інші. Оскільки війна росії проти

України все ще триває, то ситуація на ринку праці є важко прогнозованою і вимагає постійного моніторингу і розробки варіантів подолання кризових явищ .

Метою цієї роботи є аналіз демографічної складової ринку праці та постановка завдань для освітянської сфери у зв'язку з трансформаціями чисельності і складу робочої сили в Україні.

Основна частина. В Європі зафіксовано 6 004 100 біженців з України на 15 лютого 2024 р.; за межами Європи - 475 600 (дані на 27 січня) (рис. 1). Отже, в усьому світі фіксують 6 479 700 біженців з України (на 15 лютого 2024 р. - Джерело: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) зіставлення статистики, наданої владою) [10]. УВКБ ООН використовує термін «біженці» узагальнено, маючи на увазі всіх осіб, які покинули Україну через війну. Засоби перевірки УВКБ ООН та рівень доступу до біженців з України відрізняються залежно від країни. Хоча було докладено всіх зусиль для забезпечення перевірки всієї статистичної інформації, цифри є приблизними, і потенційні подальші переміщення наразі не можуть бути враховані для всіх країн. Порівняно з аналогічним періодом минулого року [5, с. 311], кількість біженців з України в Європі зменшилася в 1,35 рази (з 8,088 до 6,004 млн. осіб).

Рисунок 1. Біженці з України по країнах світу (станом на 15.02.2024 р.)

Джерело: UNHCR UKRAINE SITUATION 15 February 2024 <http://surl.li/rjunh>

УВКБ ООН та її партнери в Естонії, Литві, Латвії, Білорусі, Болгарії, Угорщині, Республіці Молдова, Польщі, Румунії і Словаччині, Чехії проводили збір та аналіз даних про профілі, потреби та намірів українських біженців. За результатами моніторингу, проведеного на основі 6655 інтерв'ю з жовтня 2023 по березень 2024 року було встановлено приблизний портрет українських біженців [9].

За даними [9] розподіл біженців на основні вікові групи був наступним: діти і підлітки від 0 до 17 років склали 33% біженців: працездатне населення 18 – 59 років - 51% і особи старше 60 років – 16%. Серед усіх опитаних біженців - 63% - жінки і 37% - чоловіки; 59% були зайнятими і самозайнятими в Україні, 5% - безробітними і 18% - пенсіонерами. За регіонами України біженці представлені наступним чином: з Одеської області - 17%, Харківської - 16%, м. Київ разом з областю - 15%, Донецька - 12%, Дніпропетровська - 11%, Херсонська - 10%.

Отже, найбільш очевидною трансформацією на ринку праці України є зменшення чисельності працездатного населення та деформація статево-вікових структур. Використовуючи дані Державної служби статистики України про розподіл постійного населення за статтю та основними віковими групами на 01.01.2022 року [2] та дані вибіркового обстеження українських біженців в Європі [9] автором була обрахована приблизна оцінка чисельності населення, основних вікових груп та розраховані коефіцієнти демографічного навантаження на працездатне населення. За нашими оцінками, чисельність населення України зменшилася з 41,0 млн. чол. на 01.01.2022 до 34,5 млн. чол. (без урахування природного приросту) 33,8 млн чол. (з урахуванням природного приросту) на початок 2024 року. Через міграційний відтік Україна втратила 3,3 млн. осіб працездатного віку (18 – 59 років) та 2,1 млн. дітей та підлітків. Якщо навантаження на 1000 працездатного населення віком 18-59 років складало на початок 2022 року відповідно – 313 осіб дітей і підлітків (0 - 17 років) і 432 особи похилого віку (60 років і старші), то за оцінками автора на початок 2024 року, навантаження на працездатне населення відповідно складало 274 і 433 особи.

У даних розрахунках не враховано смертність військового контингенту (переважно чоловіків молодих вікових груп) через відсутність даної інформації. Проте, ця ситуація також вплине на співвідношення статей у суспільстві та ринку праці. Ще одна негативна тенденція, зумовлена війною росії проти України - зниження народжуваності. Рівень народжуваності в Україні за даними Державної служби статистики, у 2023 році скоротився на 40% порівняно з 2021 роком.

Як бачимо, навантаження особами пенсійних вікових груп залишатиметься на тому ж рівні, а навантаження особами від 0 до 17 років зменшиться, що є основним негативним наслідком вимушених переселень українців за кордон. Через 5 – 10 років малочисельні групи молоді складатимуть основу працездатного контингенту, в той час як до пенсійних вікових груп будуть надходити значно більші вікові групи. Також ця ситуація призведе до зменшення чисельності контингентів, що потенційно можуть здобувати вищу освіту і бути конкурентоспроможною робочою силою на ринку праці.

Наступною трансформацією ринку праці в Україні є перерозподіл робочої сили за регіонами через внутрішні переміщення. Мільйони людей вимушено покинули свої домівки через війну та переїхали до більш безпечних центральних і західних регіонів України.

Міграції та трансформації статево-вікової структури населення за регіонами та в цілому по Україні, що відбуваються під час російсько-української війни 2022 року, матимуть довгострокові наслідки для ринку праці. За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 листопада 2023 року кількість зареєстрованих безробітних в Україні становила 3,5 мільйона людей, що на 50% більше, ніж до війни. З початком війни значно скоротилася потреба в працівниках у сферах, пов'язаних з туризмом, ресторанним бізнесом, розвагами, будівництвом. Водночас зросла потреба в ІТ-фахівцях, медиках, логістах, волонтерах.

Із менш негативних тенденцій ринку праці під час війни – це продовження після епідемії COVID-19 онлайн-формату роботи у прифронтових регіонах та деяких галузях. Зростає гнучкість ринку праці – відбувається збільшення тимчасової зайнятості, фрілансу, проектної роботи.

Проте, скільки б не тривала війна, перед ринком праці України залишаються задачі стосовно відновлення економіки: створення нових робочих місць; інтеграція переселенців; об'єднання спільних зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства щодо розуміння завдань і функціонування системи вищої та професійної освіти і приведення їх до відповідності потреб ринку праці.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Під час війни та у період повоєнного відновлення України заходи державної політики на ринку праці мають бути спрямовані на максимальну зайнятість населення, мобільність робочої сили, в тому числі професійну, що визначає роль вищої та професійної освіти як локомотива із забезпечення потреб підприємств і організацій у робочій силі. Тому зараз збереження вищої та фахової освіти та освітянських кадрів в Україні в умовах відтоку населення і молоді за кордон є складним, але необхідним завданням, яке потребує комплексного підходу. Для цього пропонуємо наступні кроки:

1. Підвищення конкурентоспроможності українських університетів, яке можна досягти через збільшення фінансування вищої освіти. Це дозволить покращити матеріально-технічну базу університетів, підвищити зарплати викладачам та стипендії студентам. Ревізія навчальних програм: вони повинні відповідати сучасним потребам ринку праці та бути конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Запровадження програм світовими та європейськими іноземними мовами (французькою, англійською, німецькою, іспанською тощо) [6]. Це дозволить залучити іноземних студентів та підвищити міжнародну репутацію українських університетів. Залучення людей працездатного віку отримати нову професію.

Створення програми перепідготовки та підвищення кваліфікації, активне використання дистанційного навчання, що дасть людям можливість навчатися у зручній для них час та в будь-якому місці. Використання вечірньої та заочної форми навчання, що дозволять людям поєднувати роботу з навчанням.

2. Створення стимулів для повернення молоді в Україну. Запровадження програм працевлаштування для випускників. Це допоможе молодим людям знайти роботу після закінчення університету та реалізувати свої знання та навички. Надання пільг для молодих фахівців: це можуть бути податкові пільги, гранти на розвиток власного бізнесу або допомога з придбанням житла. Створення сприятливого середовища для розвитку науки та інновацій, що дозволить молодим людям бачити перспективи для розвитку своєї кар'єри в Україні.

3. Підтримка українських освітян за кордоном. Створення програм співпраці з українськими діаспорами. Це дозволить українським освітянам за кордоном підтримувати зв'язки з Україною та ділитися своїм досвідом. Запровадження програм стипендій для українських студентів за кордоном, що допоможе молодим людям здобути освіту в кращих світових університетах та повернутися в Україну з новими знаннями та навичками. Створення платформ для онлайн-співпраці, що дозволить українським освітянам за кордоном співпрацювати з колегами в Україні та брати участь у розвитку української освіти.

Отже, подолання наслідків міграцій та негативних статево-вікових зрушень у населенні України, нормалізація ситуації на ринку праці можливі через збереження вищої і фахової освіти та освітянських кадрів в Україні. Реалізація комплексного підходу, який включає в себе підвищення конкурентоспроможності українських університетів, створення стимулів для повернення молоді в Україну та підтримку українських освітян за кордоном, допоможе Україні зберегти свій інтелектуальний потенціал та стати конкурентоспроможною країною на світовій арені. На жаль, війна в Україні значно ускладнює вирішення цих завдань. Тому, чим менше триватиме війна, тим скоріше можливі відновлення усіх сфер життя України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Близнюк, В. В., & Яценко, Л. Д. (2023). Проблеми розбалансованості ринку праці України. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, (16), 215-221.
2. Демографічний щорічник/Demographic Yearbook. "Населення України"/"Population of Ukraine" 2021 рік URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf

3. Заглада, С. В., & Литвинчук, О. В. (2023). МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ДОБРОБУТ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ. Рекомендовано до друку Вченою радою Державного університету «Житомирська політехніка» Протокол № 15 від 05.12. 2023 р., 480.
4. Іванова, Н. (2023). Трансформація потенціалу регіональних економічних систем: наслідки повномасштабного вторгнення та перспективи повоєнного відновлення. Проблеми і перспективи економіки та управління, (4 (36)), 183-206.
5. Муромцева, Ю. І. (2023). Наслідки міграцій в Україні, зумовлених російською агресією 2022 року.
6. Муромцева, Ю. І. (2023). Соціальні аспекти сталого розвитку на інноваційних засадах.
7. Панькова, О. В., & Касперович, О. Ю. (2023). Сфера праці та зайнятості України в умовах війни: стан, проблеми, динаміка змін у контексті повоєнного відновлення. Економічний вісник Донбасу.
8. СОКОЛОВСЬКИЙ, І. (2023). Ринок праці України через півтора року повномасштабної війни: нестандартна зайнятість та цифровізація. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, (4).
9. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine #5 Summary Findings (UKR). Publish date: 7 March 2024 <https://data.unhcr.org/en/dataviz/330?sv=54&geo=0>
10. UNHCR Ukraine Refugee Situation: <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html>

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ НАВИЧОК ПЕРСОНАЛУ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

*Нагаєв Віктор, доктор педагогічних наук, професор,
Державний біотехнологічний університет, Україна
E-mail: nagaev@btu.kharkov.ua*

*Земляна Людмила, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня ВО,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна
E-mail: madama282@gmail.com*

*Вашичко Сергій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня ВО,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна
E-mail: yakushuna@gmail.com*

Анотація. Наукове дослідження присвячено теоретично-методичному обґрунтуванню процесу формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань в умовах цифрової економіки. Проведеного функціональний аналіз лідерського досвіду на прикладі сільськогосподарського підприємства. На основі аспектного аналізу запропоновано організаційно-економічну покрокову модель формування лідерських навичок персоналу, яка полягає в у систематизації організаційних кроків підприємства в системі кадрового менеджменту. Визначено структуру сформованості лідерських навичок персоналу, яка визначається готовністю майбутніх менеджерів до професійної діяльності (мотиваційно-пізнавальний, практично-діяльнісний, творчо-розвивальний рівні). Модель процесу формування лідерських навичок передбачає тісну взаємодію педагога та студента і складається з наступних блоків: цільового, аналітичного, змістовного, організаційно-діяльнісного, оціночно-результативного. Обґрунтована концепція формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань базується на впровадженні моделі лідерології в освітньому середовищі, реалізації методики формування лідерських компетенцій, що включає етапи: 1) послідовного орієнтування здобувача на лідерські компетенції, їх ціннісне осмислення; 2) залучення студентів до лідерських дій та операцій; 3) збагачення творчого лідерського досвіду).

Ключові слова: персонал, лідер, лідерські навички, аграрне формування, цифрові технології управління персоналом, модель, формування та розвиток лідерських навичок.

Abstract. The scientific study is devoted to the theoretical and methodological substantiation of the process of formation of leadership skills of the personnel of agrarian formations in the conditions of the digital economy. A functional analysis of leadership experience was conducted on the example of an agricultural enterprise. On the basis of the aspect analysis, an

organizational and economic step-by-step model of the formation of leadership skills of personnel is proposed, which consists in the systematization of the organizational steps of the enterprise in the personnel management system. The structure of the formation of leadership skills of the personnel is defined, which is determined by the readiness of future managers for professional activity (motivational-cognitive, practical-active, creative-developmental levels). The model of the process of formation of leadership skills involves close interaction between the teacher and the student and consists of the following blocks: target, analytical, substantive, organizational-active, evaluation-resultative. The well-founded concept of the formation of leadership skills of the personnel of agrarian formations is based on the implementation of the model of leadership in the educational environment, the implementation of the methodology of the formation of leadership competencies, which includes the stages of: 1) consistent orientation of the acquirer to leadership competencies, their valuable understanding; 2) involvement of students in leadership actions and operations; 3) enrichment of creative leadership experience).

Key words: personnel, leader, leadership skills, agricultural formation, digital technologies of personnel management, model, formation and development of leadership skills.

Постановка проблеми. Докорінні зміни у системі підготовки кадрів вищої аграрної освіти детермінуються сучасними цифровими процесами входження України у європейський і світовий освітній простір, що визначають насамперед інноваційні вимоги до лідерських навичок персоналу агропромислового комплексу України. Зміст і стандарти такої підготовки враховують тенденції глобальної економічної кризи, чим передбачається формування у майбутніх фахівців-менеджерів стійких психологічних утворень, що визначають здатність керувати виробничими колективами на рівні творчого та соціального досвіду, будувати гармонійні стосунки у соціумі та культивувати науково-обґрунтовані технології лідерства в аграрній галузі [8]. Дана мета може бути досягнута, якщо випускники аграрних закладів вищої освіти володітимуть лідерськими навичками, соціальними та психологічними здібностями досягнення успіху в управлінні колективом. За цих умов вбачаємо проблемним аспектом розробку моделі формування лідерських навичок керівних кадрів аграрних формувань на засадах цифровізації процесу управління персоналом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз результатів діяльності агропромислового комплексу України в умовах цифрової економіки доводить необхідність удосконалення системи формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань на засадах інноваційної моделі діджиталізації. Такий концептуальний розвиток кадрового потенціалу вимагає впровадження математичних моделей в галузі лідерології управління персоналом [1]. Насамперед, це стосується оптимізації рівня децентралізації кадрового

менеджменту, кількісної структури персоналу, норм керованості, питомої ваги регламентації розподілу владних повноважень, проведення соціометричних процедур, удосконалення соціально-психологічної структури виробничих колективів та ін. [2]. Для математичного опису цих кадрових процесів в сучасних умовах перевага надається цифровим моделям формування та розвитку лідерських навичок персоналу.

В Україні на підтримку аграрних підприємств та їх розвитку вже не один рік працюють наукові інтернет-платформи для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва шляхом удосконалення організаційно-економічної та кадрової складової операційного менеджменту. Результати науково-практичних обговорень проблеми формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань за умов цифрової економіки доводять необхідність розробки та впровадження в практику сільськогосподарських підприємств інноваційної моделі управління процесами кадрового менеджменту на системній основі [3]. Така модель має базуватися загальними та специфічними законами та закономірностями кадрового менеджменту:

- 1) єдності систем управління персоналом;
- 2) взаємозв'язку цілей управління;
- 3) оптимального співвідношення керуючої та керованої підсистем;
- 4) оптимізації рівня централізації управлінських функцій;
- 5) оптимальність норм керованості та ін. [4].

Також сучасні процеси децентралізації управління персоналом потребують урахування специфічних закономірностей управлінського впливу: 1) зміну функцій управління (випадковість подій визначає необхідність диверсифікації функціонального розподілу праці); 2) причинності, що відбиває логічні наслідки дій персоналу; 3) творчої ініціативи, що виражає можливість вільного вибору або прийняття рішення, яке заздалегідь неможливо передбачити, оскільки це рішення не є прямим логічним наслідком попередніх подій, однак не є і випадковим. [1].

На сьогодні в науково-практичних дослідженнях цифрового контенту управління лідерством набув поширення метод моделювання. Він полягає у побудові математичних, абстрактних, графічних моделей. Модель в широкому розумінні - це вибрана суб'єктом система яка відтворює істотні, для певної мети пізнання сторони (елементи, властивості, відносини, параметри) об'єкта вивчення і через це знаходиться з ним у такому відношенні заміщення і схожості, що дослідження її служить опосередкованим способом отримання знання про цей об'єкт [8, с. 280]. Тобто, під моделлю розуміємо уявну математичну або матеріальну систему, що відображає або відтворює об'єкт дослідження, і здатна замінити його таким чином, що її вивчення дає нам нову інформацію про об'єкт.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні концептуальних засад організаційно-економічної моделі формування лідерських навичок (ЛН) персоналу аграрних формувань в умовах цифрових трансформацій в економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення із сучасною практикою вітчизняного та закордонного кадрового менеджменту [2; 10], дало підстави концептуально представити покроковий процес формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань на основі моделювання. Це поступові сім кроків, які демонструють зміст мислення у поєднанні наукових законів, принципів і методів управління:

- 1- обґрунтування концептуальної ідеї лідерства персоналу;
- 2 - формування професійно-кваліфікаційної моделі формального лідера колективу в системі кадрового менеджменту;
- 3 - оцінка можливостей лідерських здібностей персоналу;
- 4 - визначення провідних цілей формування лідерських здібностей персоналу;
- 5 - створення карти сформованості та розвитку лідерських навичок;
- 6 - моделювання рушійних сил формування та розвитку ЛН;
- 7 - моніторинг та оцінка досягнутого рівня сформованості ЛН персоналом.

Проблемним аспектом даної моделі формування ЛН персоналу є її орієнтація на задоволення кадрових потреб агропідприємств у ресурсному потенціалі (особливо тих, які мають спиратися на власні ресурси). Наприклад, формування керівної ланки КП пов'язано з формуванням лідерів компанії (менеджерів, спеціалістів, наставників, які об'єднані однаковими поглядами на те, яким має бути підприємство стосовно цінностей, продукції, послуг, клієнтів, якості та перспектив розвитку). В кожному випадку – це бачення і план дій, у відповідності до яких керівництво приймає науково-обґрунтовані кадрові рішення. Формування згуртованості виробничих колективів під психологічним впливом формальних і неформальних лідерів є одним з перших і головних етапів в управлінні персоналом. Залежно від того, до якої моделі кадрового менеджменту схиляється підприємство (американської (європейської) орієнтованої на індивідуалізм, або японської, орієнтованої на колективізм) – відбувається подальше формування та реалізація стратегії формування та розвитку лідерських навичок персоналу аграрних формувань.

Для аграрних компаній концепція цифрової моделі кадрового менеджменту дуже важлива. При цьому слід зауважити на доцільності оптимального врахування теорій «X», «Y», «Z» в управлінні персоналом [5]. Моделювання процесу формування ЛН персоналу має враховувати такі властивості як: сучасний стан економіки, наявний рівень системи мотивації працівників, валентність винагороди, рівень регламентації, інформатизації та технологізації виробничих процесів та ін. Як приклад, аналогом японського підходу (теорія «Z») у

формуванні лідерських навичок кадрового потенціалу є цифровізація моделювання багатьох процесів розвитку кадрового менеджменту: планування персоналу, відбір кадрів, атестація керівних кадрів, оцінка мікроклімату в колективі, аналіз кадрового резерву та ін. [3].

Моделювання процесів формування ЛН персоналу достатньо складана задача. По-перше, доцільно з'ясувати загальні (корпоративні) та часткові цілі підприємств, які надають єдине розуміння регламентації функцій в системі кадрового менеджменту. По-друге, необхідно побудувати цифрову модель функціональних взаємовідносин ключових елементів підсистеми лідерології – процесів, чинників, що впливають на поведінку співробітників та їх відношення до психологічного впливу з боку лідерів. Ці процеси інтерпретуються багатьма факторами (організаційними, економічними, психологічними та ін.). По-третє, варто проводити регулярний огляд та перегляд карти формування та розвитку ЛН персоналу. Складання такої карти як системного бачення потенційних можливостей лідерського впливу на основі графічного представлення робочих листів – є важливим елементом корпоративної культури підприємства.

На прикладі приватного підприємства «Агропрогрес» Кегичівського району Харківської області розглянемо запропоновану покрокову модель формування ЛН персоналу.

1. Моделювання комплексу стратегічних, тактичних та оперативних цілей на основі програмно-цільового методу.
2. Розробка плану кадрового менеджменту, визначення етапів формування ЛН персоналу.
3. Обґрунтування ключових завдань формування лідерських навичок, які охоплюють зони стратегічного впливу підприємства.
4. Визначення цілей підсистеми лідерології в умовах кадрового менеджменту, які охоплюють перспективні бізнес-проекти підприємства.
5. Побудова цифрової моделі оптимізації кадрових процесів в системі лідерології.
6. Визначення рівня ділової активності формальних та неформальних лідерів за змодельованими критеріями.
7. Оцінка, аналіз, та порівняння результатів сформованості ЛН персоналу на основі змодельованих процесів ділової активності.

У досліджуваному підприємстві було проаналізовано соціально-психологічне середовище виробничого колективу на прикладі працівників планово-економічної служби з метою визначення неформального лідера. Для проведення дослідження було сформовано матрицю соціометричного тестування за загальною методикою параметричної процедури [5]. Результати обробки отриманих даних приведені у таблиці 1.

Таблиця 1- Соціометрична матриця членів колективу планово-економічної служби виробничого колективу ПП «Агропрогрес»

Хто обирає	Кого обирають				Разом	Разом	Разом	Всього вибірок
	Е1	Е2	Е3	Е4	+	-	0	
Е1	X	+	-	1	1	1	1	2
Е2	+	X	0	2	1	0	2	1
Е3	0	+	X	1	2	0	1	2
Е4	+	+	+	0	3	0	0	3
Разом +	2	3	1	-	7	-	-	-
Разом -	0	0	1	-	-	1	-	-
Разом 0	1		1	4	-	-	4	-
Всього вибірок	2	3	2	-	-	-	-	8

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Для визначення неформального лідера колективу використовувався показник соціометричного статусу (Сс):

$$C_c = (K_p - K_n) / (n - 1) \quad (1),$$

де K_p – кількість позитивних виборів кожного працівника;

K_n – кількість негативних виборів кожного працівника;

n – кількість працівників виробничого колективу.

$$C_{e1} = (2 - 0) / 3 = 0,66$$

$$C_{e2} = (3 - 0) / 3 = 1,0$$

$$C_{e3} = (1 - 1) / 3 = 0,0$$

$$C_{e4} = (1 - 0) / 3 = 0,33$$

За даними розрахунків неформальним лідером колективу планово-економічної служби є економіст по праці (Е2), який має найвищий соціометричний статус. Слід зазначити, що будь-яка спільність людей, а тим більше суспільство в цілому, вимагає певної лідерської внутрішньої організації, узгодженості та упорядкованості, відповідних соціальних норм і управлінських стандартів. Упорядкування суспільних відносин або соціальне регулювання здійснюється за допомогою соціальних норм – правил поведінки загального характеру, що регулюють різні сфери суспільних відносин, маючи зміст, зумовлений рівнем економічного, соціального і культурного розвитку суспільства, та забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу.

На основі аналізу отриманих виробничих характеристик системи лідерства виробничого колективу аграрного підприємства нами пропонується удосконалити якісні

аспекти процесу формування лідерських навичок управлінських кадрів за концепцією “Менеджмент-освіта”. Дана концепція базується на впровадженні управлінських функцій в освітнє середовище, реалізації методики формування лідерських компетенцій у системі освітньої діяльності ЗВО, що включає наступні етапи: 1) послідовного орієнтування здобувача на лідерські компетенції, їх ціннісне осмислення; 2) залучення студентів до лідерських дій та операцій (реалізується через спецкурси, факультативні заняття, тренінги, при виконанні навчальних колективних проєктів, практико-орієнтованих курсових робіт, на різних творчих конкурсах, олімпіадах, участю в неформальних об’єднаннях і студентських громадських організаціях); 3) збагачення творчого лідерського досвіду (основна стратегія спрямована на активізацію лідерського потенціалу та знань студентів).

Модель процесу формування лідерських навичок передбачає тісну взаємодію педагога та здобувача і складається з наступних блоків: цільового (мета і завдання), діагностично-аналітичного (дослідження характерологічних особливостей наявного в студентів лідерського потенціалу, аналіз отриманих результатів), змістовного блоку (теоретичний і практичний компоненти змісту діяльності), організаційно-діяльнісного блоку (технології роботи з активістами самоврядування), оціночно-результативного блоку (показники та рівні сформованості лідерських якостей студентів). Наприклад, при підготовці аграрних менеджерів у Державному біотехнологічному університеті запроваджено освітню студію-школу молодого лідера, яка проходить у різноманітних дидактичних формах з відпрацювання лідерських якостей. Для забезпечення високого рівня інформаційного забезпечення лідерології створено творчу лабораторію дидактичних проєктів - Науковий центр дидактики менеджмент-освіти».

Висновки. В даному дослідженні нами проаналізовано теоретичні і методичні засади формування лідерських навичок персоналу управління на прикладі аграрних формувань. В результаті проведеного монографічного та аспектного аналізу запропоновано організаційно-економічну покрокову модель формування лідерських навичок персоналу, яка полягає в у систематизації організаційних кроків підприємства в системі кадрового менеджменту. Дана модель апробована на прикладі приватного підприємства «Агропрогрес» Кегичівського району Харківської області шляхом виокремлення цифрових підсистем управління процесом формування лідерських навичок персоналу. Запропонований підхід є результатом моделювання управлінського впливу формальних і неформальних лідерів на рівень згуртованості виробничих колективів. Результати впровадження запропонованої моделі доводять синергійний ефект від застосування організаційно-економічних, управлінських та соціально-психологічних факторів впливу.

Аналіз результатів наших досліджень дають нам підстави виділити такі складові моделі формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань: суспільний запит; потреба; мета і завдання; зміст; методологічні підходи та принципи; педагогічні умови; етапи формування; форми та методи; критерії, показники та рівні сформованості лідерських навичок; сформованість лідерських якостей; самодіагностика та саморозвиток лідерських навичок. Технологія формування лідерських навичок персоналу аграрних формувань повинна відповідати викликам ситуації, що склалася, насичуватися творчістю, а також доцільними рисами будь-яких стилів, які роблять лідерство більш ефективним. При цьому творча спрямованість персоналу є основною передумовою його високих лідерських якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Baieva, O. (2006). Biologichni osnovy vlady i liderstva [Biological bases of power and leadership]. *Personal*. № 12, 2006. S. 67.

2. Hryshchenko, N. V. (2022). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia stratehii rozvytku kadrovoho potentsialu biznes-subiektiv ahrarnoho sektoru [Organizational and economic principles of the formation of strategies for the development of personnel potential of business entities in the agrarian sector]. *Ekonomichnyi prostir*. № 180, 2022. S. 105-110.

3. Vashechko, S.S. (2023). Upravlinski zasady stratehichnoho planuvannia kadrovoho potentsialu v orhanizatsii [Management principles of strategic planning of personnel potential in the organization]. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku Ukrainy v haluzi upravlinnia ta administruvannia: initsiatyvy molodi* [Elektronnyi resurs] : materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. zdob. vyshch. osvity i mol. uchenykh, 20 zhovtnia 2023 r. / Derzh. biotekhnolohichni un-t. Kharkiv, 2023. S. 333-337. Rezhym dostupu : <http://btu.kharkov.ua/nauka/konferentsiyi/>

4. Hridin, O.V. (2017). Kontseptualni pidkhody do stvorennia efektyvnoi systemy upravlinnia personalom [Conceptual approaches to creating an effective personnel management system]. *Visnyk KhNTUSH imeni Petra Vasylenka: Ekonomichni nauky*. Kharkiv: KhNTUSH, 2017. Vyp. 188. S. 228-236.

5. Zemliana, L.S. (2021). Ekonomichni mekhanizm upravlinnia kadrovym potentsialom ahrarnoho formuvannia [Economic mechanism of management of personnel potential of agrarian formation]. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku Ukrainy v haluzi upravlinnia ta administruvannia: initsiatyvy molodi* : materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. zdob. vyshch. osvity i mol. uchenykh, 22 zhovtnia 2021 r. Kharkiv, 2021. S.254-255.

6. Nagayev, V.M., Nahaieva H.O. (2019). Dydaktychni zasady formuvannia kadrovoho potentsialu ahrarnoi sfery yak stratehichnoho resursu rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system [Didactic principles of the formation of personnel potential of the agrarian sphere as a strategic resource for the development of socio-economic systems]. *Visnyk KhNTUSH: Ekonomichni nauky*. Vyp. 200. Kh.: KhNTUSH, 2019. S. 44-53.

7. Nagayev, V.M. (2007). Mystetstvo upravlinskoï diialnosti i liderstvo [The art of management and leadership]. *Personal*. № 7. 2007. S. 65-70.

8. Sopivnyk, R.V., Sopivnyk I.V., Varyvoda N.A., Smoliak P.O. (2019). Liderolohiia: navchalnyi posibnyk [Leadership: a study guide]. *Vydannia dopovnene i perevydane*. K.: «Kompynt», 2019. 488 s.

9. Strelnikov, V. Yu., Lebedyk L. V. (2007). Deviat krokiv efektyvnoho navchannia liderstvu [Nine steps to effective leadership training]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 7–8, 2007. (76–77). C. 25–30.

10. V.Yu. Strelnikov, L.V. Lebedyk, T.V. Hura, S.I. Sysoieva, S.V. Stankevych, E.V. Shapovalova, O.Ye. Avilova. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. № 11 (2). C. 349–351.

ЦИФРОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ : ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Нагаєв Віктор¹, доктор педагогічних наук, професор, e-mail: nagaev@btu.kharkov.ua

*Червоний Сергій², здобувач третього (освітньо-наукового) рівня ВО,
e-mail: sergred12111980@gmail.com*

*Безнос Євгеній³, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня ВО,
e-mail: elizavetabeznos@gmail.com*

¹⁻³Державний біотехнологічний університет, Україна

Анотація. Наукове дослідження присвячено цифровим трансформаціям педагогічного процесу професійної підготовки управлінських кадрів в умовах застосування SMART-освітніх технологій. Проаналізовано зміст і структуру цифрового освітнього середовища, компоненти технологічного забезпечення педагогічного процесу. Розглянуто теоретичні, методичні та методологічні аспекти впровадження трирівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю здобувачів в умовах дистанційного навчання. Визначено структуру сформованості готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності (мотиваційно-пізнавальний, практично-діяльнісний, творчо-розвивальний рівні). Розглянуто технологічні етапи запропонованої педагогічної технології в контексті вітчизняного та закордонного досвіду (мотиваційно-орієнтувальний, планувальний, пізнавально-перетворювальний, контрольно-аналітичний, регулювально-розвивальний). Обґрунтовано дидактичні методи, форми та засоби управління навчальним процесом в умовах запровадження SMART-освітнього комунікативного середовища. Проаналізовано результати педагогічних експериментів з визначення впливу елементів цифрової педагогіки на рівень сформованості професійної компетентності майбутніх менеджерів.

Ключові слова: SMART-освітнє середовище, педагогічна технологія, управління навчально-творчою діяльністю, дистанційне навчання, менеджери, управлінська компетентність.

Abstract. The scientific study is devoted to digital transformations of the pedagogical process of professional training of management personnel in the conditions of application of SMART educational technologies. The content and structure of the digital educational environment, components of technological support of the pedagogical process are analyzed. The theoretical, methodical and methodological aspects of the implementation of the three-level pedagogical technology of managing the educational and creative activity of students in the conditions of distance learning are considered. The structure of formation of readiness of future managers for

professional activity (motivational-cognitive, practical-active, creative-developmental levels) is determined. The technological stages of the proposed pedagogical technology are considered in the context of domestic and foreign experience (motivational-orientational, planning, cognitive-transformative, control-analytical, regulatory-developmental). Didactic methods, forms and means of managing the educational process in the context of the implementation of the SMART-educational communicative environment are substantiated. The results of pedagogical experiments to determine the influence of elements of digital pedagogy on the level of formation of professional competence of future managers are analyzed.

Keywords: SMART - educational environment, pedagogical technology, management of educational and creative activities, distance learning, managers, managerial competence.

Постановка проблеми. Проблема організації професійної підготовки управлінських кадрів в умовах воєнного стану в Україні доводить необхідність імплементації елементів цифрової педагогіки в систему вищої освіти. Передусім ідеться про інформатизацію та технологізацію педагогічних процесів на основі кібернетичного підходу. Саме стан інформаційно-цифрових технологій визначає спроможність системи вищої освіти ефективно здійснювати свої функції та забезпечити перспективи подальшого розвитку науки та виробничої сфери в Україні. Четверта промислова революція XXI-го століття забезпечує динамічний розвиток SMART-освітніх технологій, що відкривають новий прогресивний шлях в організації професійної підготовки управлінських кадрів за умов віддаленого доступу здобувачів до освітніх ресурсів. Відповідно до сучасного соціального замовлення процес формування управлінської компетентності менеджерів повинен ґрунтуватися на методологічній основі їх майбутньої професійної діяльності. Цей технологічний аспект обумовлює необхідність запровадження в сучасному освітньому просторі інноваційних педагогічних технологій у поєднанні з електронними ресурсами, за допомогою яких можливо суттєво підвищити ефективність професійної підготовки майбутніх менеджерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У схваленій Кабінетом міністрів (23.02.2022 р. № 286-р) Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки зазначено про необхідність створення системи освіти нового покоління, яка має органічно поєднати професійну підготовку кадрів із сучасними цифровими технологіями, фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями в галузі управління педагогічними процесами [10].

Формування управлінської компетентності менеджерів нової генерації повинна ґрунтуватися на інноваційній технологічній основі. Саме впровадження сучасних адаптивних

педагогічних технологій має сприяти новій філософії освітянського мислення, розвитку педагогічної системи, отриманню нових здобутків не лише в освітній галузі, але як похідна – у науці, виробництві, суспільному житті. Сучасний менеджер повинен мати не лише гарну професійну підготовку, але й креативні та лідерські якості, здатність до рефлексії, самоуправління та саморозвитку, розробки методологічних основ управління процесом підготовки кадрів в умовах гуманістичної парадигми розвитку суспільства. Основою таких змін стає наукове управління освітою з урахуванням концепції цифрової педагогіки та впровадження SMART-освітніх технологій в умовах організації дистанційної форми навчання [1; 4].

Дистанційне навчання (ДН) - це форма організації навчального процесу, що використовує переважно інформаційні технології, які є провідним засобом самостійності та індивідуалізації в умовах віддаленого доступу здобувачів до освітніх ресурсів. ДН передбачає взаємодію педагога та здобувачів в мережевому контакті, що відбиває усі властиві педагогічному процесу компоненти (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) і реалізується специфічними засобами Інтернет-технологій, які обов'язково передбачають інтерактивність [7, с. 50]. Дистанційне навчання в єдності з цифровими засобами за умов реалізації технологічного підходу, дозволяє забезпечити суттєві переваги освітнього процесу: 1) зменшити витрати на проведення навчальних занять; 2) підвищити продуктивність навчального процесу, залучаючи одночасно до навчання велику кількість здобувачів; 3) підвищити рівень самостійності та індивідуалізації навчання; 4) покращити якість освітнього процесу за рахунок застосування сучасних ТЗН, електронних інформаційних джерел; 5) модернізувати педагогічну систему, створивши освітнє SMART-середовище за сучасними принципами цифрової педагогіки [3].

Досягнення вище зазначених цілей неможливо без систематичної модернізації освітнього менеджменту. В сучасних умовах цифрової педагогіки до основних напрямів такої модернізації слід віднести: впровадження інноваційних педагогічних технологій; проектування SMART-освітнього середовища за сучасними дидактичними принципами; удосконалення системи підготовки та перепідготовки викладачів; всебічне використання електронних дидактичних засобів; цілеспрямоване, системне формування навчально-пізнавальної творчої активності здобувачів [4; 5].

Метою дослідження є аналіз існуючих дидактичних підходів до організації професійної підготовки управлінських кадрів в системі цифрового контенту та технологічного забезпечення управління навчально-творчою діяльністю (НТД) здобувачів в умовах SMART-освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Ефективна організація професійної підготовки управлінських кадрів в умовах дистанційного навчання, яка заснована на сучасних принципах цифрової педагогіки, є складною педагогічною проблемою, що інтерпретується багатьма факторами: 1) інтернет-середовищем передачі та обміну навчальною інформацією, 2) надійними технічними засобами зв'язку, 3) технологічною моделлю управління дистанційною освітою на основі єдиної інтернет-платформи, 4) цифровізацією комунікаційної мережі, яка має об'єднати усіх учасників навчального процесу, 5) дидактичними методами навчання та контролю знань [3; 9].

При організації ДН повинно бути створено ефективне інформаційно-комунікативне середовище закладу вищої освіти, в якому забезпечується автоматизація дидактичних процесів для мережевого онлайн-контакту в інтерактивному режимі здобувачів і педагогів. Освітнє SMART-середовище мережевого управління має містити блок електронного навчально-методичного комплексу на основі цифрової платформи «Moodle» (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, надаючи доступ до матеріалів курсу та пропонуючи дискусійні форуми, чати та навчальні веб-конференції з участю викладачів і студентів [4].

Для ефективної цифрової трансформації системи освітнього менеджменту потрібна регулююча дія педагога, яка опосередковується через вплив дидактичних електронних засобів та елементів самоуправління студентів. Вплив, спрямований на підвищення ефективності педагогічної системи, доцільно здійснювати шляхом її оптимізації, введення в дію нових або активних елементів, підтримання організаційної стійкості всієї системи та кожного її складового елемента [8]. Ми розглядаємо навчально-творчу діяльність здобувачів як об'єкт педагогічного управління з боку педагога (пряме управління), з боку викладача у співпраці зі здобувачем (співуправління), з боку технічних засобів (інтелектуальне управління), з боку самого здобувача (самоуправління). В основі цього комплексного управлінського впливу лежить певна педагогічна технологія. Структура педагогічної технології має поєднувати такі складники: 1) концептуальна основа (опора на певну наукову концепцію, систему ідей, які є теоретичним підґрунтям цієї технології); 2) мотиваційна частина (вплив на мотиваційну поведінку особистості завдяки реалізації індивідуальних потреб людини); 3) змістовний складник (цільова програма, зміст навчального матеріалу, що відповідає компетентнісній характеристиці фахівця); 4) процесуальна основа (включає технологічний процес досягнення освітнього результату на основі застосування відповідних методів і форм та засобів управління на навчальну діяльність студентів); 5) діагностична частина (включає оцінку та аналіз якості досягнення освітніх результатів за відповідними критеріями).

З огляду на наш досвід [8], для ефективної організації професійної підготовки управлінських кадрів у SMART-середовищі необхідно спроектувати інтерактивну мережеву педагогічну технологію, яка б реалізувала управлінську концепцію організації дистанційного навчання на трирівневій основі: 1 рівень – управління НТД студентів в системі «педагог-здобувач»; 2 рівень – управління НТД студентів в системі «здобувач-здобувач»; 3 рівень (інтелектуальний) – мережеве управління НТД студентів в системі «освітній SMART-комплекс-здобувач» (рис. 1).

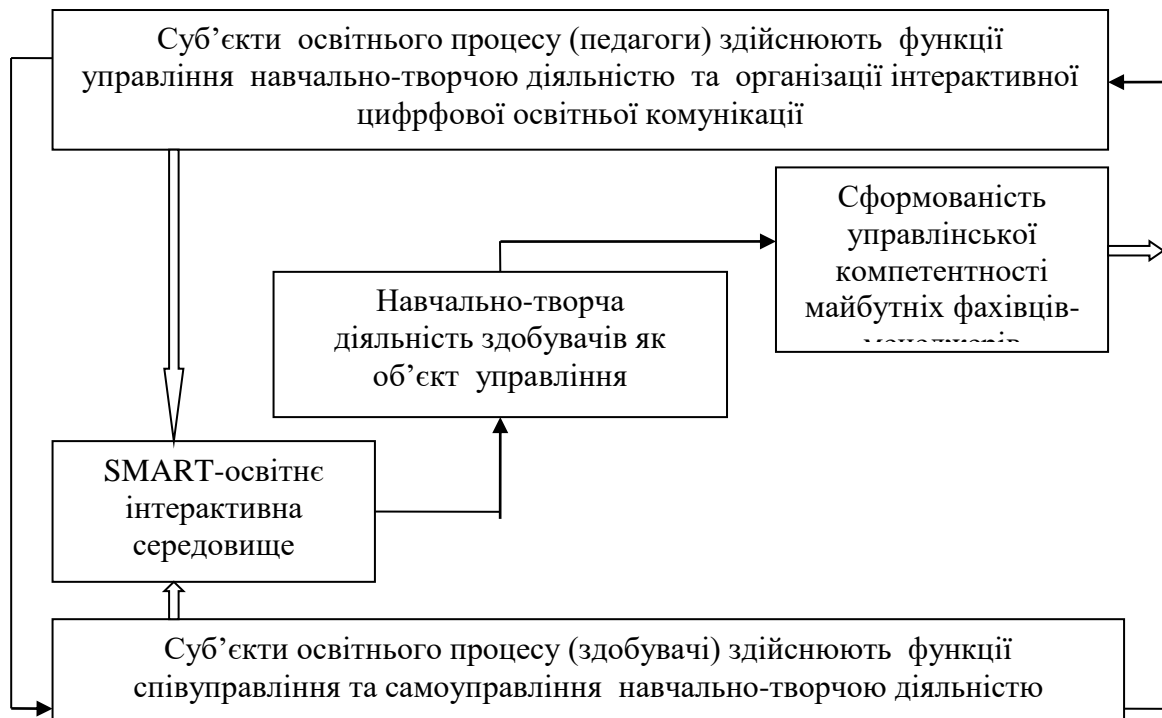

Рис. 1. Принципова модель SMART-освітнього середовища формування управлінської компетентності менеджерів в системі управління навчально-творчою діяльністю здобувачів

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Трирівнева педагогічна технологія управління навчально-творчою діяльністю являє собою цілісну систему взаємопов'язаних технологічних етапів, що визначають педагогічний вплив на НТД здобувачів засобами управління, співуправління та самоуправління з боку викладачів і дидактичних електронних комплексів, які в єдності забезпечують формування управлінської компетентності менеджерів. Метою її впровадження є підвищення творчої активності здобувачів на всіх етапах вивчення певної дисципліни, стимулювання систематичної, регулярної пізнавальної діяльності, підвищення рівня індивідуалізації та диференціації навчання, що позитивно позначається на якісних показниках професійної підготовки кадрів і сприяє формуванню творчої особистості майбутнього менеджера.

Виходячи з наших попередніх досліджень [2; 3; 8] основними етапами пропонованої технології можуть бути: мотиваційно-орієнтувальний; планувально-творчий; креативно-розвивальний; рефлексивно-творчий.

Пропонована педагогічна технологія управління НТД в системі освітнього менеджменту є динамічною структурою, в якості системоуворюючого компонента якої виступає навчально-творча діяльність, яка об'єднує зусилля викладачів і студентів у вирішенні завдань професійної підготовки управлінських кадрів. Однією з якісних критеріальних ознак навчально-творчої діяльності є її самостійність і децентралізований вплив з боку викладача. За сучасних умов навчально-творча діяльність – є обов'язковою складовою навчальної діяльності і являє собою цілеспрямовану високо мотивовану комбінаторну діяльність людини з елементами управління і самоуправління у педагогічній системі, яка спрямована на формування високого рівня досвіду творчої діяльності майбутніх фахівців в умовах професійної підготовки кадрів на основі: дидактичного забезпечення реалізації функцій планування, організації, мотивації, контролю, аналізу та корегування навчальними діями; технологізації операційних процесів навчання за орієнтованою основою дій як у короткостроковій так і у довгостроковій пам'яті людини; цифровізації освітнього простору; активізації пізнавальної діяльності та навчально-дослідної роботи студентів; високого рівня індивідуалізації та самостійності навчання; організації творчого освітнього середовища в системі децентралізованого впливу з боку викладача; реалізації суб'єкт - суб'єктних відносин в системі «викладач – здобувач»; вивчення і реалізації психологічних потреб особистості і наукових закономірностей педагогічних відносин; впровадження моделі ігрових форм навчання та контролю НТД.

Основні напрями вирішення цієї проблеми лежать у площині модернізації педагогічної системи ЗВО та проектування таких теоретико-методичних, інформаційних, управлінських та техніко-технологічних заходів:

- 1- проектування та організація освітнього SMART-середовища для мережевого онлайн-контакту в інтерактивному режимі;
- 2- створення мережевої електронної бази інформаційних ресурсів (на основі електронного репозитарію бібліотечних фондів);
- 3- формування електронних дистанційних навчальних комплексів (ДНК) на основі електронних підручників, навчальних посібників, рекомендацій щодо самостійної та індивідуальної роботи студентів у мережевій системі;
- 4- створення діагностичного SMART-комплексу на основі проектування електронної бази дистанційного контролю (електронні журнали відвідувань навчальних занять, обліку самостійної та індивідуальної роботи, тестового контролю знань);

5- розробка нормативно-правової бази організації дистанційного навчання в умовах цифровізації педагогічних процесів.

Кожен із зазначених напрямів потребує системних і цілеспрямованих досліджень. На прикладі навчального процесу Державного біотехнологічного університету проаналізуємо реалізацію цифрового освітнього контенту організації професійної підготовки управлінських кадрів в умовах тривірневої технології управління навчально-творчою діяльністю студентів у 2021-2023 рр. Основою технології є відповідна електронна оболонка Інтернет-ресурсу для мережевого контакту викладачів і студентів в інтерактивному режимі. Для цього університет використовує інтернет-платформу «Moodle» та «Google Meet», «Zoom» як електронну оболонку реалізації педагогічних процесів.

Важливою ланкою організації дистанційної підготовки кадрів є телекомунікаційне середовище, яке включає: інформаційно-методичний та навчально-дидактичний контент (засоби спілкування і навігації, навчання і контролю знань в режимі on-line). Освітнє SMART-середовище мережевого управління має містити блок електронного навчально-методичного комплексу на основі цифрової платформи «Moodle» (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, надаючи доступ до матеріалів курсу та пропонуючи дискусійні форуми, чати та навчальні веб-конференції з участю викладачів і студентів [4].

Використання телекомунікацій у ДН надає можливості для реалізації нетрадиційних педагогічних підходів і форм навчання, які побудовані за індивідуально орієнтованою моделлю. Суттєвим технологічним аспектом дистанційної підготовки майбутніх фахівців є розробка «Силабусів» («Syllabus» - англ.) дистанційних навчальних курсів, які являють собою технологічну карту-пам'ятку самостійного вивчення дисципліни і дозволяють здобувачам планувати особистісну стратегію самоуправління навчанням на основі принципів автодидактики.

Дослідження процесу професійної підготовки управлінських кадрів були проведені у Державному біотехнологічному університеті (2021-2023 н. р.) на прикладі вивчення професійно-орієнтованих навчальних дисциплін на бакалаврському та магістерському освітніх рінгах економічних та інженерних спеціальностей. Педагогічний експеримент мав класичну технологічну постановку з виокремленням контрольних та експериментальних груп і включав констатувальний, формувальний і контрольний етапи. Експериментальні групи навчалися за педагогічною технологією управління НТД, а контрольні за традиційною системою навчання. Ефективність впровадження навчально-методичної розробки здійснювалася за такими якісними освітніми критеріями: здатність здобувача здійснювати діяльність на рівні творчого досвіду; рівень його пізнавальної активності; успішність;

повнота розкриття програмного матеріалу; науковий рівень одержаних знань; системність мислення; міцність знань, умінь та навичок; продуктивність навчання; вміння вирішувати практичні завдання в умовах невизначеності і ризику; здатність до самоуправління і самоосвіти, можливість впливати сформованими менеджерськими якостями та здібностями на виробничий колектив та окрему особистість.

Результати дослідження засвідчили підвищення творчої активності студентів на 25 % і як наслідок – на 22 % їх рівня сформованості творчого складника в структурі управлінської компетентності. Наприклад, при оцінці креативних, когнікативних та оргдіяльнісних якостей студентів експериментальних груп, викладачі засвідчили значно ширший діапазон їх рівня розвитку ніж у здобувачів контрольних груп. Так, якщо проаналізувати компонент планувальної діяльності студентів експериментальних груп, можна визначити їх вміння розробляти і корегувати індивідуальну стратегію самоуправління навчанням із визначенням ієрархії цілей досягнення освітнього результату. При цьому студенти контрольних груп у більшості випадків обмежувалися лише вибором мети індивідуального завдання із запропонованого викладачем напрямку і визначенням завдань з її реалізації.

Висновки. Суттєвим аспектом організації професійної підготовки управлінських кадрів в умовах цифрової педагогіки є впровадження в освітнє середовище трирівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів. Організаційними компонентами трирівневої педагогічної технології управління НТД студентів є: 1) організація роботи викладача з розробки та впровадження педагогічної технології; 2) співуправління з метою налагодження дієвого інтерактивного зв'язку в системах: «викладач-студент» та «студент-студент»; 3) самоуправління НТД студентів під час самостійної та індивідуальної роботи; 4) контроль та самоконтроль освітніх результатів. Основною організацією такої технології має бути SMART-освітнє середовище закладу вищої освіти для мережевого зв'язку в інтерактивному режимі комунікацій здобувачів і педагогів.

Для підвищення ефективності формування управлінської компетентності менеджерів потрібно забезпечити високий рівень децентралізації педагогічного впливу, створити таку структуру дидактичного процесу, за якої здобувачі матимуть можливість доповнювати інформаційну підсистему елементами самопланування, самоорганізації та самоконтролю відповідно завдань професійної підготовки. Одним із найважливіших завдань реалізації даної педагогічної проблеми є формування у здобувачів та педагогів навичок роботи у SMART-середовищі за умов віддаленого доступу, а також досягнення достатньо високого рівня самостійності та індивідуалізації навчально-творчої діяльності. При цьому міра самоуправління навчальною діяльністю студентів тісно пов'язана з рівнем інформатизації, з повнотою надання викладачем даних про зміст, структуру, технологію та засоби навчання і

контролю. Впровадження трирівневої педагогічної технології управління НТД в системі дистанційного навчання дозволяє активізувати пізнавально-творчу діяльність студентів, поглибити рівень самостійності та індивідуалізації навчання, підвищити рівень внутрішньої мотивації здобувачів, що у підсумку визначається високим рівнем сформованості управлінської компетентності майбутніх менеджерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Antonchenko, M. O. (2015). Pedagogichni umovy efektyvnoho vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v osviti [Pedagogical conditions for the effective use of information technology in education]. *Novi informatsiini tekhnolohii v osviti dlia vsikh* : zb. materialiv mizhnar. konf., 26–27 lyst. 2015 r. Kyiv, Ch. 1, 14–19.
2. Klochko, O.V., Nagaev, V.M., Kljchko, V.I., Pradivliannyi, M.G., Didukh, L.I. (2018). Computer oriented systems as a means of empowerment approach implementation to training managers in the economic sphere. *Information technologies and learning tools*. Vol 68, № 6, 2018. p. 33-46. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v68i6>.
3. Klochko, O., Nagayev V., Kovaleko, O., Fedorets, V. (2021). Forming of professionally creative competence of prospective agrarian managers by facilities of digital technologies. *Society. Integration. Education* : proceedings of the International Scientific Conference. May 22th 23th, IV (11), P. 460-474, doi: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4847>.
4. Kuskova S.V., Tkachenko O.P. (2023). Tsyfrovizatsiia osvity v umovakh profesiinoi pidhotovky upravlinskykh kadrov [Digitization of education in the conditions of professional training of management personnel] . *Tsyfrova transformatsiia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv v umovakh zastosuvannia SMART-osvitnikh tekhnolohii: stan, problemy, perspektyvy: materialy Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii (m. Kharkiv, 29-30 lystopada 2023 roku)*. Kharkiv: KP «Miska drukarnia», 2023. P. 151-154.
5. Lazarieva, T. A. (2012). Modeliuvannia zmistu tvorchoho navchannia z tekhnolohichnoho obladnannia kharchovoi haluzi inzheneriv-tekhnolohiv [Modeling of the content of creative training on technological equipment of the food industry for technologists]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*: zb. nauk. pr. / Ukr. inzh.-ped. akad. Kharkiv, 2012. Vyp. 37. P. 81–87.
6. Luzan, P., Koshuk, O., Titova, O., Mosia, I. (2021). The Technology of the Learning Outcomes Test Development. *Advanced Manufacturing Processes III*. InterPartner 2021. Lecture Notes in Mechanical Engineering. Springer, Cham, 687-696 (2022) https://doi.org/10.1007/978-3-030-91327-4_66.

7. Morze N.V. (2001). Dystantsiina tekhnolohiia yak osnova suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii u navchanni [Remote technology as the basis of modern information technologies in education]. *Novi tekhnolohii navchannia: Naukovo-metod. zbirnyk. Vypusk. 30.* K.: Naukmetodtsentr VO, 2001. P. 32-41.

8. Nahaiev, V. M.(2018). Metodolohichni zasady upravlinnia navchalno-tvorchoiu diialnistiu studentiv [Methodological principles of management of educational and creative activities of students]: monohrafiia. Kh.: «Stylna typohrafiia», 2018. 151 p.

9. Novikova, V. (2020) Pedagogichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv pererobnykh i kharchovykh vyrobnytstv v protsesi vyvchennia khimichnykh dystsyplin [Pedagogical conditions for the formation of professional competence of processing and food industry specialists in the process of developing chemical disciplines]. *Innovatsiina pedahohika. Prychornomorskyi naukovo-doslidnyi instytut ekonomiky ta innovatsii. Vypusk 23, Tom 2. 2020.* S.62-65.DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.12>.

10. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky [About the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032]. Rozporiadzhennia KMU vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЧАСТИНІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК РУШІЙНА СИЛА ВІДНОВЛЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

*Надтока Максим, здобувач третього (наукового) рівня
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика
ndtmxm@meta.ua*

Анотація. Розглянуто питання процесів прийняття управлінських рішень у сфері державних закупівель та запропоновано шляхи трансформації існуючих процесів для вдосконалення роботи державних замовників та спеціалістів з державних закупівель. Проаналізовано тенденції з цього питання в сучасних дослідженнях у сфері публічних закупівель ЄС, а також стратегічні плани України в цьому питанні.

Ключові слова: публічні закупівлі, державні кошти, Prozorro, управлінські рішення, тендери, трансформація закупівель.

Abstract. The issues of management decision-making processes in the field of public procurement are considered and ways of transforming existing processes to improve the work of government customers and public procurement specialists are proposed. Trends on this issue in modern research in the field of EU public procurement, as well as strategic plans of Ukraine in this area, are analyzed.

Keywords: public procurement, public funds, Prozorro, management decisions, tenders, procurement transformation.

Постановка проблеми. У 2016 році в Україні запрацювала та стала обов'язковою для застосування для публічних замовників електронна система проведення публічних закупівель - «ProZorro» (<https://prozorro.gov.ua/>). Метою створення системи було зробити процедури закупівлі загальнодоступними, прозорішими та ефективнішими, зменшити витрати державних коштів та подолати корупційну складову під час проведення торгів. За даними Урядового Порталу України обсяги закупівель, які були проведені через систему Prozorro у 2023 році зросли порівняно з минулим роком та склали близько 480 млрд грн. Prozorro звітує про проведення близько 255 000 завершених закупівель з загальною кількістю близько 35 000 учасників. Усього ж за результатами 2023 року за завершеними тендерами замовниками було знижено ціну своїх закупівель на близько 37 млрд грн від очікуваної вартості.

Однією з новацій минулого року стало повернення «беззбройних» оборонних закупівель Міністерства оборони України до системи Prozorro. У результаті, лише за півроку на цих тендерах вдалося заощадити близько 7 млрд грн, або 16% від бюджету. На

жаль, статистичні цифри не завжди відображують реальну картину справ. Аналітичні дані про вартість укладених договорів, можливість помилкового розрахунку очікуваної вартості, строки проведення закупівельних процедур, ймовірність корупційної складової та недостатній рівень моніторингу, що залишається на державних підприємствах, вказують на те, що ця галузь потребує подальшого вдосконалення, продовження гармонізації з Європейським законодавством та впровадженням інноваційних методів проведення публічної закупівлі, адаптованої до сучасних реалій українського сектору державних замовлень та як один з перспективних напрямків швидкого післявоєнного відновлення економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти публічних закупівель під час воєнного стану розглядаються в тому числі в статті Кильницької, Є. В., Глухова, С. В., Колодяжної, Т.В. «Дослідження тенденцій ринку публічних закупівель під час дії воєнного стану» [1]. Разом з тим відсутнім є розгляд питання щодо галузевої та фахової підготовки виконавців, що залучаються для організації процедури закупівель на державних підприємстві так впливають на ухвалення безпосередньо управлінських рішень у частині проведення закупівельної діяльності.

Мета. Аналіз можливостей щодо вдосконалення проведення закупівельної діяльності, використовуючи Директиву Європейського Парламенту і Ради 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про публічні закупівлі [2] та досвід останніх досліджень щодо ефективності їх застосування у країнах ЄС у відповідності до Спеціального звіту Європейського суду аудиторів 28/2023 [3], а також наявної інформації щодо існуючих та перспективних напрацювань у сфері публічних закупівель у відповідності до оновленої "Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024 - 2026 роки" [4] в Україні.

Виклад основного матеріалу. Закупівельна процедура державного підприємства на перший погляд не виглядає складною, але якщо детально її розібрати, то виявляється, що це складний багатоланковий процес, особливо на великих державних підприємствах, які проводять багато різноманітних закупівель у абсолютно різних галузевих напрямках. Від початку процесу планування закупівлі, обґрунтування необхідності здійснення закупівлі, включення її до фінансового плану на наступний рік до самої тендерної процедури, складання технічної специфікації та підписання договору на поставку товарів/надання послуг може минути значна кількість часу. Більш того, до процесу закупівлі на великих підприємствах залучається велика кількість працівників – структурні підрозділи, апарати керування, керівництво, відділи матеріально технічного забезпечення, тендерний (закупівельний) відділ та інші. Незлагоджена комунікація між ними, недосконалість процесів управління можуть призвести до того, що закупівля буде

проведена неефективно та схвалені помилкові управлінські рішення. Це створює ризики надлишкової витрати державних коштів, несвоєчасної поставки товарно-матеріальних цінностей на підприємство, великої втрати часу на проведення закупівлі, корупційних зловживань тощо. Після впровадження системи Prozorro розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 175-р [4] було визначено «Стратегію реформування системи публічних закупівель де передбачено імплементацію до актуальних нормативних актів Європейського Союзу, в тому числі таких як Директива 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про публічні закупівлі.

Однією з інституцій, що в тому числі досліджує публічні закупівлі в ЄС, є Європейський суд аудиторів (ЕСА). ЄСА в останньому звіті повідомляє, що реформа директив публічних закупівель ЄС 2014 року не принесла достатньо результатів, зокрема в частині конкуренції на торгах. ЄСА рекомендує уточнити та визначити пріоритети цілей державних закупівель, усунути прогалини в зібраних даних про державні закупівлі, вдосконалити інструменти моніторингу, щоб забезпечити кращий аналіз, поглибити дослідження першопричин, а також запропонувати план дій подолання основних перешкод для конкуренції в державних закупівлях. В Україні так само існує брак конкуренції на торгах та багато іншою проблематики сфери публічних замовлень, а ухвалення управлінських рішень часто стає предметом розслідувань контролюючих органів. Дослідження та вдосконалення публічного сектору закупівель потребує фахового підходу з використанням досвіду у відповідних галузях.

Фахівець державного підприємства, що займається закупівлею має бути не тільки обізнаний у загальних питаннях щодо торговельних відносин та конкуренції на ринку, він має бути фахівцем відповідної галузі, знати тенденції ринку і його специфіку, мати можливість оцінки визначених критеріїв предмета закупівлі, оцінити надійність постачальника тощо.

Відповідно до «Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024 - 2026 роки» [5] запланована відповідна професіоналізація публічних закупівель, одними з завдань якої є: підвищення ефективності регулювання професійної діяльності суб'єктів сфери публічних закупівель з визначенням їх рівнів, структури компетенцій та організаційної архітектури замовників і запровадження рекомендацій та нормативно-правових актів, які встановлюють відповідні вимоги; впровадження заходів, пов'язаних з професійним розвитком та навчанням; розширення компетенцій у сфері публічних закупівель на центральному та регіональному рівні. Одними з важливих очікуваних результатів є: розроблення та затвердження типової загальної професійної (сертифікатної) програми підвищення кваліфікації державних службовців, які відповідають за здійснення

публічних закупівель; розроблення та доведення до суб'єктів сфери публічних закупівель онлайн-курсів навчання щодо публічних закупівель для представників бізнесу, громадян та активістів; підготовка та доведення до суб'єктів сфери публічних закупівель онлайн-курсів навчання щодо порядку використання, пошуку та аналітики інформації, яка наявна в електронній системі закупівель, з використанням безоплатних модулів аналітики; підготовка та доведення до суб'єктів сфери публічних закупівель методологічних рекомендацій щодо аналізу ефективності здійснення публічних закупівель.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Задля успішної реалізації економічного потенціалу сфері закупівель пропонуються наступні пропозиції щодо поліпшення механізму ухвалення управлінських рішень та трансформації процесів у сфері публічних закупівель: реформування Закону України «Про публічні закупівлі» [6] і зміна підходів до проведення торгів в Україні у сучасних реаліях з відповідною автоматизацією проходження більшої кількості процесів; на законодавчому рівні впровадження чітких критеріїв кваліфікації фахівців з публічних закупівель у відповідних галузях, що визначають технічні специфікації, складають документацію торгів тощо, а також критеріїв для оцінки якості проведеної ними роботи; впровадження відповідних визнаних на державному рівні систем аналітики із «цифровізацією» процесу проведення аналітичної діяльності для учасників та замовників торгів; створення інституції атестованих фахівців-аналітиків відповідних ринків та галузей із визначеними кваліфікаційними вимогами та критеріями оцінки якості їх роботи із можливістю залучення цих фахівців до процесів здійснення публічних закупівель; методологічне забезпечення на рівні нормативно-правових актів відповідної діяльності; дослідження та виявлення всіх можливих ризиків у системі прийняття управлінських рішень, що існують на підприємстві у процесі здійснення закупівель; на основі виявлених ризиків чітка регламентація діяльності підприємств із використанням сучасних цифрових технологій у частині ухвалення управлінських рішень; реформування нормативної бази з метою можливості підтвердження відповідності регламентації визначеним критеріям якості з боку держави тощо. Зазначені напрацювання та пропозиції досліджуються в науковій роботі аспіранта, а також плануються до подачі для обговорення на виконання п. 15 «Операційного плану реалізації у 2024 - 2025 роках Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024 - 2026 роки» [4] щодо забезпечення залучення громадянського суспільства до розвитку системи публічних закупівель та контролю за їх здійсненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кильницька, Є. В., Глухова, С. В., & Колодяжна, Т. В. (2023). Дослідження тенденцій ринку публічних закупівель під час дії воєнного стану. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-10-01>
2. Про державні закупівлі та відміні директиви 2004/18/ЄС (Директива). №2014/24/ЄС (2014). Вилучено з <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0024>
3. Державні закупівлі в ЄС. Європейський суд аудиторів (Спеціальний звіт) 28/2023. (2023). Вилучено з <https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2023-28>
4. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель. Кабінет Міністрів України, (Розпорядження) № 175-р (2016) Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80#Text>
5. Стратегія реформування системи публічних закупівель на 2024 - 2026 роки. Кабінет Міністрів України (Розпорядження). № 76-р (2024) Вилучено з <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-pub-a76r>
6. Про публічні закупівлі. Закон України. 922-VIII (2016) Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

РЕІНЖИНІРИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ КОМПАНІЙ З НАДАННЯ ПОСЛУГ ДОСТАВКИ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ

Наумова Тетяна, к.е.н., доцент, naumsirik5@gmail.com

Старосільська Валерія, здобувач вищої освіти, leraqwert14@gmail.com

Державний біотехнологічний університет

Анотація. Досліджено сутність поняття реінжинірингу бізнес-процесів, його вплив на підвищення ефективності управління інноваційним розвитком компаній з надання послуг доставки. Доведено, що одним із провідних засобом комунікації є «Нова пошта», яка на сьогодні виступає лідером на ринку доставки в системі електронної торгівлі в Україні. Розроблені рекомендації щодо реінжинірингу бізнес-процесів компанії «Нова Пошта», шляхом виділення процесів управління інноваційним розвитком компанії.

Ключові слова: реінжиніринг, бізнес-процеси, послуги, доставка, інновації.

Abstract. The essence of the concept of business process reengineering, its impact on improving the efficiency of managing the innovative development of delivery companies is investigated. It is proved that one of the leading means of communication is "Nova Post", which is currently the leader in the delivery market in the e-commerce system in Ukraine. Recommendations for reengineering the business processes of the company "Nova Post" have been developed by allocating the processes of managing the company's innovative development.

Keywords: reengineering, business processes, services, delivery, innovation.

Постановка проблеми. Засоби комунікації завжди були платформою двосторонніх зв'язків між компанією з надання послуг та споживачем послуг в системі електронної торгівлі. Надання послуг з доставки є необхідною умовою функціонування ринку як внутрішньої так і міжнародної торгівлі. Усі послуги надаються компаніями з доставки в режимі реального часу. Це призводить до нагального реагування відповідних систем управління на вимоги та реалії інформаційно-технологічних рішень щодо засобів доставки кінцевому споживачу. Відповідно реінжиніринг бізнес-процесів стає на часі в умовах конкурентної боротьби між компаніями з надання послуг доставки. Тому, нагальною потребою є пошук нових методів покращення та удосконалення управлінських процесів сучасних потужних українських компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перспективи впровадження інновацій та конкурентноспроможність на ринку поштових послуг присвячено дослідження Пасічник М. С., Мина Ж. В., Мина М. А. [1], Маляр Є.О., Смерічевська С.В. [2]. Реінжиніринг логістичних бізнес-процесів розглядали Солодка О.В. [3], Сакун Л.М., Сухомлин Л.В., Різніченко Л.В., Велькін Б.О. [4], Кифяк В. І., Лакуста О. О., Водянка Л. Д. [5]. Питанням

управління бізнес-процесами присвячено праці Гаврильченко О.В. [6]. Шарко В.В., Нікітішин А.О. [7]. Незважаючи на значну кількість наукових праць, існує необхідність подальшого дослідження покращення процесів управління, реінжиніринг бізнес-процесів, а також визначення особливостей та тенденцій їх впровадження на підприємствах з надання послуг доставки, оскільки застосування цих процесів особливо в умовах глобальних криз та війни досить суттєво відрізняється від зарубіжної практики і потребує окремого дослідження можливостей використання досвіду розвинутих країн, що є особливо актуальним в умовах адаптації до глобалізаційних процесів.

Метою дослідження є узагальнення концептуальних засад реінжинірингу бізнес-процесів та удосконалення методичних підходів до управління інноваційним розвитком українських компаній з надання послуг доставки.

Виклад основного матеріалу. «Задля зацікавлення клієнтів та утримання позицій на вітчизняному ринку торгово-виробничі підприємства повинні застосовувати сучасні ефективні механізми формування та підтримання іміджу товарів, зокрема, за допомогою вдосконалення просування товарів і послуг в мережі Інтернет» [8]. Стрімкий поштовх просування товарів в мережі Інтернет надав можливість розвитку нових видів послуг з доставки. Інтернет торгівля займає вагомую нішу у конкурентному середовищі підприємств роздрібною торгівлі. «Електронна торгівля швидко розвивається у всьому світі. Поштові установи знаходяться в найбільш сприятливому положенні тому, що вони мають неперевершений географічний охоп, довіру фірмовому знаку і вдосконалення матеріально-технічного забезпечення у всьому світі. Це було визнано на зустрічі на вищому рівні ООН з проблеми будівництва інформативного суспільства, де Світовий поштовий союз був оголошений як один з лідерів і дослідників електронного бізнесу в співпраці з UNCTAD, ITU і МОП (міжнародною організацією праці)». Електронна торгівля з допомогою поштових підприємств є пріоритетною у наступних напрямках: постачання і повернення продуктів; матеріально-технічне забезпечення; платежі, зокрема електронні платежі, грошові перекази та мікро платежі; відвідування електронних магазинів та Інтернет ринку. [9].

Процеси надання послуг компаніями-перевізниками постійно змінюються під впливом розвитку інформаційних технологій, ринкового середовища, політичного стану та інших соціальних та економічних факторів. За цих умов сучасним компаніям з надання послуг доставки необхідно своєчасно реагувати на зміни в суспільстві, постійно вдосконалювати процеси як надання послуг так і процеси отримання послуг кінцевими споживачами. Тому, об'єктом дослідження є компанія «Нова Пошта», основним видом діяльності якої є сервіс експрес-доставки документів, вантажів і посилок для фізичних осіб та бізнесу. Компанія "Нова Пошта" – лідер на ринку експрес-доставок в Україні надає

послуги швидкої, зручної та надійної доставки. Сьогодні вона входить у ТОП-3 найпопулярніших логістичних компаній у цій країні. Компанія має 20 відділень, 260 поштоматів та 34 точки сервісу на отримання відправлень. Доставляє посилки та вантажі по всій території країни на наступний день. За 2023 рік було доставлено 1,3 млн посилок та вантажів, що вдвічі більше, ніж у 2022 році. У травні 2022 року Нова пошта прийняла рішення вийти на ринок найбільших європейських країн під брендом Nova Post. І вже у жовтні 2022 року компанія відкрила перше відділення у Польщі. Нова пошта стала першою українською компанією, яка вийшла на ринок Європи під час повномасштабної війни. Наразі у Польщі працюють 39 відділень Nova Post у 25 польських містах, а також два сортувальні термінали у Варшаві та біля Жешува (м. Глогув Малопольський). Окрім того, клієнти Nova Post мають можливість відправляти та отримувати посилки через 20 000 поштоматів компанії InPost по всій території країни. У 2023 була створена компанія Nova Post Europe, яка забезпечує швидку та надійну доставку документів, посилок і вантажів між європейськими країнами та Україною. За 2023 рік компанія розширила свою присутність в Європі і вже відкрила свої представництва у 11 країнах: Молдова, Польща, Литва, Чехія, Румунія, Німеччина, Словаччина, Естонія, Латвія, Угорщина, Італія. На початку 2024 року в Європі працює 86 відділень Nova Post, кур'єрська доставка та забір відправлень із будь-якої адреси у цих країнах, а також 35 000 точок сервісу . [10].

Інформаційні технології та системи, комунікаційні засоби, технічне забезпечення, що є невід'ємними елементами для суб'єктів електронного бізнесу, трудові ресурси та маркетингові заходи вимагають значних вкладень, а тому ефективність основної діяльності повинна постійно бути під контролем [11]. На нашу думку для утримання лідерських позицій на ринку з надання послуг доставки товарів кінцевому споживачу компанії «Нова пошта» необхідно проводити реінжиніринг бізнес-процесів. Модель бізнес-процесів управління інноваційним розвитком підприємств з надання послуг доставки представлена на рис.1. Інноваційні напрямки розвитку ми представили за трьома напрямками: надання послуг, управління додатковими послугами та отримання послуг кінцевим споживачем. Надання послуг здійснюється через мобільний додаток, що має зручний та доступний сервіс (за принципом роботи електронної пошти: клієнт бачить увесь вхідний і вихідний трафік). Використання бонусної програми -це інноваційний підхід до кожного постійного клієнта (накопиченими бонусами в будь-який момент можна розраховуватися за послуги). Однією із інновацій може стати самообслуговування, як варіант надання додаткових послуг. Для цього необхідно виділити зони експрес-обслуговування. Також інноваційним моментом для отримання послуг доставки може стати відкриття закритих зон (кімнат) для оглядання та примірки товарів.

Але, на нашу думку саме розвиток у сфері ШІ зможе змінити існуючі технології з надання послуг та їх отримання споживачем. Саме акцент на роботизації, сортуванні та обслуговуванні клієнтів; використанні штучного інтелекту в обслуговуванні; пакуванні нового покоління, зокрема циклічного та ізотермічного; використанні електричного та іншого альтернативного транспорту для доставки посилок та ін. Спеціально для роботи над новими продуктами Нова пошта організувала офлайн студію NovaTech. Це відкритий інноваційний простір з коворкінгом, лабораторією, шоурумом.

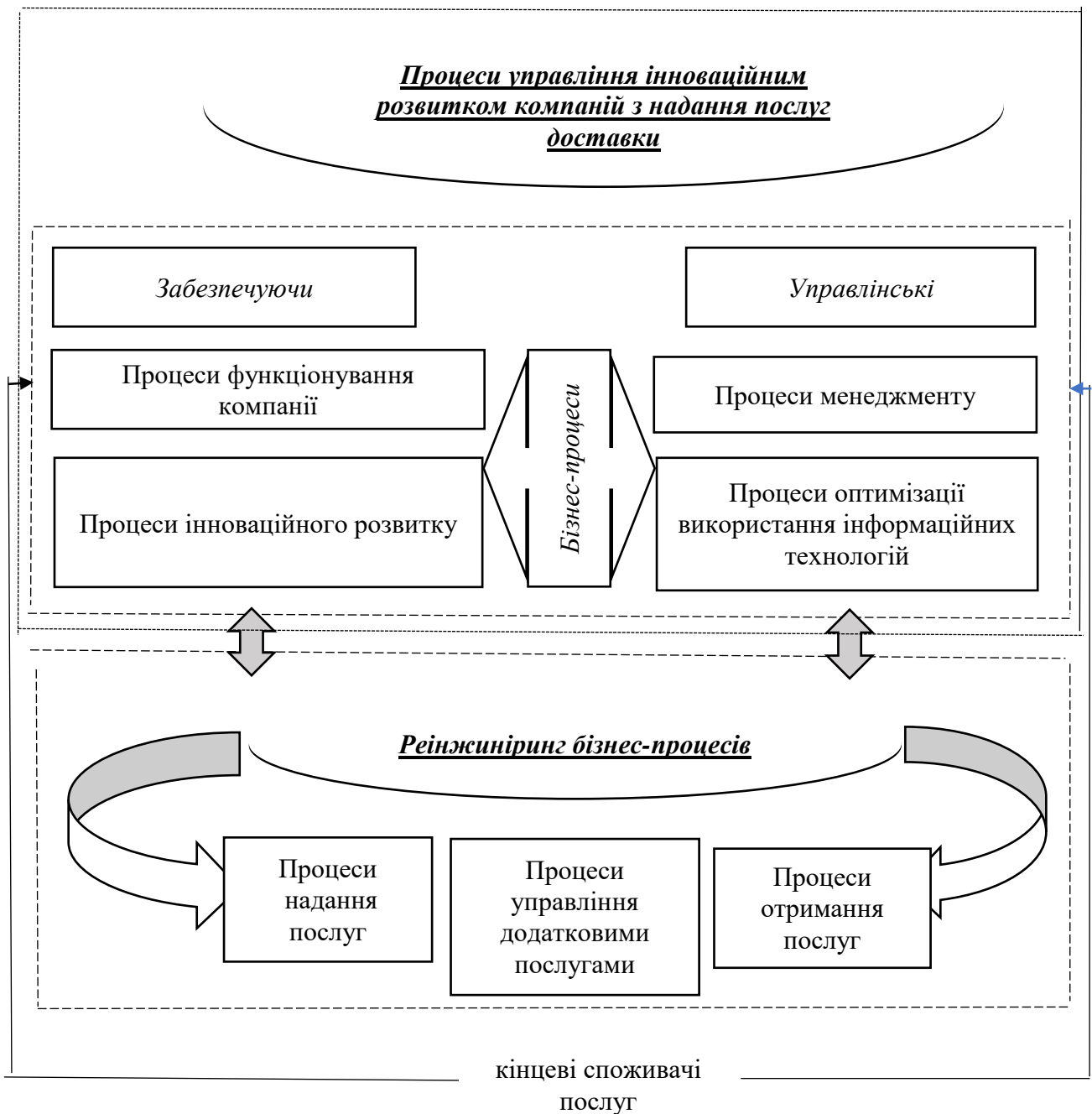

Рис.1. Модель бізнес-процесів управління інноваційним розвитком підприємств з надання послуг доставки
Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Також тут є експозиція інновацій Нової пошти, де можна побачити роботизований поштомот, перший безпілотник компанії, роботу та тестовий електромобіль[10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження ми прийшли до висновку, що реінжиніринг компанії «НОВА ПОШТА» з використанням представлених бізнес - процесів – це прорив в інноваційних підходах до управління в цілому. Рекомендації щодо їх застосування дозволять компанії зберегти лідерські позиції на ринку з надання послуг доставки та за рахунок оптимізації використання інформаційних технологій підвищити конкурентоспроможність та якість надання послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пасічник М. С. , Мина Ж. В., Мина М. А. Інформаційне забезпечення послуг «НОВОЇ ПОШТИ» та інновації в сфері поштового зв'язку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 34 (73). № 5. 2023. С.257-261. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.5/42>.
2. Маляр Є.О., Смерічевська С.В. Інноваційні підходи до логістичного обслуговування споживачів в умовах циркулярної економіки. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи". 2023. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/279885>
3. Солодка О.В. Реінжиніринг логістичних бізнес-процесів як спосіб їх вдосконалення. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/d72376ab-98c7-488e-ab1b-27b21476605d/content>
4. Сакун Л.М., Сухомлин Л.В., Різніченко Л.В., Велькін Б.О. Реінжиніринг бізнес-процесів як сучасний метод управління стратегічними змінами на підприємстві. *Економіка і організація управління.* №2(38). 2020. С.81-97. DOI <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.2.7>
5. Кифяк В. І., Лакуста О. О., Водянка Л. Д. Реінжиніринг як процес виходу підприємств з коронакризи. *Інвестиції: практика та досвід.* № 19—20. 2020. С.88-95. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066814.2020.19—20.88>
6. Гаврильченко О.В. Управління бізнес-процесами підприємства на основі аналізу їх пріоритетності та виявлення критичних інцидентів. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/%D0%.pdf> .
7. Шарко В.В., Нікітішин А.О. Управління бізнес-процесами підприємства: процесний підхід. *Вісник Хмельницького національного університету.* № 4. Том 2. 2020. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-284-4\(2\)-46](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-284-4(2)-46)

8. Наумова Т.А., Топоркова О.В., Янчева І.В. Організація обліку в системі електронної комерції. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 3(26). 2021. С.153-158. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-3-27>
9. Ткаченко А.В. Аналіз маркетингової діяльності тов «НОВА ПОШТА». URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/208.pdf>
10. Нова пошта у світі. URL: https://novaposhta.ua/o_kompanii/nova_poshta_u_sviti
11. Naumova T. Accounting and analytical support for the operational activities of e-business enterprises in the conditions of digital transformation. Operation and development management of economic entities in European integration conditions: information service, mechanisms, digitalization: collective monograph. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. P. 215-232. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/35443>

METODY ZWIĘKSZANIA EFEKTYWNOŚCI ZARZĄDZANIA LOKALNYMI ŁAŃCUCHAMI LOGISTYCZNYMI W INTELIGENTNEJ FABRYKI DRUKU

*Neroda Tetyana, kandydat nauk technicznych, profesor zakładu automatyzacji i technologii komputerowych, Ukraińska Akademia Drukarstwa
tetyana.neroda@uad.edu.ua*

Streszczenie. Przeprowadzono przegląd dostępnych narzędzi do poprawy efektywności zarządzania działalnością przedsiębiorstwa, co pozwoliło sformułować kryteria i dokonać klasyfikacji systemów informatycznych dla zakładów druku operacyjnego. Przeanalizowano kompleksowe rozwiązania automatyzacji produkcji i określono podstawowe kierunki optymalizacji systemów logistycznych. Biorąc pod uwagę zidentyfikowane cechy organizacji obiektów magazynowych, zbadano metody znalezienia optymalnej trasy do poszukiwanego obiektu oraz narzędzia do wykrywania obiektów dystrybucji towarowej. Pokazano, że optymalną metodą jest śledzenie fali, która pozwala znaleźć najkrótszą ścieżkę w grafie z krawędziami o długości jednostkowej.

Słowa kluczowe. łańcuchy logistyczne, optymalna trasa, wykrywanie obiektów magazynowych, zarządzanie przedsiębiorstwem.

Abstract. A review of available means for enhancing the efficiency of enterprise management activities has been conducted, allowing for the formulation of criteria and the classification of information systems for operation printing establishments. Comprehensive solutions for production automation have been analyzed, and basic directions for optimizing logistic systems have been identified. Taking into account the identified characteristics of warehouse organization, methods of optimal route finding to the desired object and means of detecting distribution object have been investigated. It has been demonstrated that the wave tracing method is optimal, allowing to find the shortest path in a graph with edges of unit length.

Keywords. Supply chains, optimal route, warehouse objects detection, enterprise management.

Wstęp. Współczesny druk operacyjny charakteryzuje się krótkimi terminami wytwarzania oraz dużym zróżnicowaniem produktów, co stawia podwyższone wymagania wobec organizacji procesów logistycznych [1]. Z rozwojem i rozszerzaniem możliwości przedsiębiorstwa poligraficznego pojawia się potrzeba zarządzania przepływem zarówno surowców, jak i przygotowanych zamówień. Na potrzeby śledzenia dystrybucji towarów służą systemy

informatyczne, które mają na celu uporządkowanie procesów logistycznych, takich jak magazynowanie, transport, wewnętrzne przemieszczanie surowców i gotowej produkcji, pakowanie oraz przechowywanie [2, 3]. Posługując się strukturalnym aparatem analitycznym, składającym się z powiązanych ze sobą elementów, połączonych wewnętrznymi i zewnętrznymi celami zrównoważonego rozwoju, poszczególne moduły takich systemów aktywnie współdziałają w zarządzaniu łańcuchami dostaw [4].

Sformułowanie problemu. Wzrost wdrożeń zautomatyzowanych systemów w branży poligraficznej na Ukrainie głównie wynika z ogólnoświatowych trendów w stosowaniu technologii informacyjnych w zarządzaniu oraz kompleksowej dostępności sprzętu i oprogramowania do automatyzacji. W konsekwencji wzrost wymagań dotyczących jakości zarządzania przedsiębiorstwem wynikający z rosnącej konkurencji na rynku oraz branżowy trend obniżania kosztów zamówień określiły potrzebę optymalizacji dystrybucji towarów przy stałych zasobach administracyjnych i produkcyjnych [5].

Analiza najnowszych badań. W obecnych badaniach naukowych i stosowanych otwartego dostępu wyróżniają się ogólne tendencje i metody poprawy efektywności zarządzania procesami w nowoczesnych przedsiębiorstwach. Tak, rozwój technologii zarządzania magazynami [6-8], planowania zasobów przedsiębiorstwa [9, 10] oraz integracja innych narzędzi programowych umożliwiają przedsiębiorstwom automatyzację i optymalizację procesów logistycznych. Zastosowanie metod prognozowania popytu, optymalizacja poziomu zapasów, wdrożenie systemów Just-in-Time [11, 12] zapewniają redukcję kosztów utrzymania zapasów oraz poprawę dostępności towarów.

Innym obszarem badań procesów logistycznych, który przyciąga uwagę światowej społeczności inżynierskiej, jest optymalizacja tras i kosztów transportu, obejmująca szeroki zakres aspektów. W tym dostawa towarów obejmuje rozwój modeli zarządzania ryzykiem w celu prognozowania i zarządzania nieprzewidywalnymi zdarzeniami, takimi jak korki, wypadki, zmiany warunków pogodowych [13], specjalizację podejść do zmniejszenia wpływu ekologicznego operacji transportowych, włącznie z redukcją emisji, optymalizację wykorzystania zasobów i wsparcie ekologicznych metod transportu [10], wykorzystanie systemów globalnego pozycjonowania do zbierania danych o przepływach transportu, ruchu pojazdów i stanu ładunków [14, 15], inteligentne metody zarządzania ostatnią milą, takie jak wykorzystanie robotów kurierskich, autonomicznych pojazdów, dronów [16-18], etc. Te i inne strategie są zwykle kombinacją w celu osiągnięcia optymalnych wyników.

Formułowanie celów. Procesy technologiczne w poligrafii wymagają ciągłej kontroli, dlatego dość często pojawia się konieczność zarządzania tą systemem bez udziału czynnika ludzkiego. W szczególności, w trakcie drukowania zamówień pojawia się potrzeba kontroli

materiałów eksploatacyjnych w celu ich szybkiej wymiany, minimalizując czas przestoju maszyny. Ponadto, dla optymalizacji czasu poświęconego na produkcję i proces dostarczania towaru (zarówno surowców do produkcji, jak i gotowych produktów do dostarczenia lub przechowania), bardzo istotne jest zautomatyzowanie określonych ogniw przedsiębiorstwa poprzez stworzenie własnych systemów logistycznych. W związku z tym aktualne jest poszukiwanie sposobów dalszego rozwoju inteligentnych systemów lokalnej marszrutyzacji, które elastycznie dostosowują się do zmieniającej się przestrzeni lokacji produkcyjnych przedsiębiorstwa poligraficznego i optymalizują w czasie rzeczywistym trasy do sytuacyjnej dostawy surowców, materiałów eksploatacyjnych w krytycznym etapie procesu technologicznego.

Przedstawienie głównego materiału. Magazyny są jednymi z najważniejszych elementów systemu logistycznego, które mają miejsce na każdym etapie przepływu materiałów. Przemieszczenie przepływów w łańcuchu logistycznym jest niemożliwe bez skupienia wartości materialno-towarowych w określonych miejscach przechowywania. Magazyn można zdefiniować jako strukturę organizacyjno-funkcjonalną, która zajmuje się przechowywaniem wartości materialno-towarowych, posiada określone powierzchnie i środki techniczne przeznaczone do ich przemieszczania, obsługi i utrzymania. Głównym celem tworzenia magazynów nie jest zachowanie wartości materialno-towarowych, ale przekształcenie parametrów przepływów materiałów dla ich najbardziej efektywnego wykorzystania. Pod parametrami rozumie się rozmiary i skład partii transportowych ładunków, rodzaj i sposób pakowania, ilość pozycji w partii transportowej, czas przyjazdu i wyjazdu partii transportowej.

W związku z tym, obiekty magazynowe pełnią funkcje przekształcania asortymentu produkcyjnego na asortyment konsumpcyjny zgodnie z popytem, w celu realizacji zamówień klientów, przechowywania i magazynowania produktów w celu wyrównania czasowych, ilościowych i asortymentowych rozbieżności między produkcją a konsumpcją produktów, co umożliwia ciągłą produkcję i dostawy na podstawie tworzonych zapasów towarowych, a także w związku z sezonowym spożyciem niektórych rodzajów produktów, konsolidacją i fragmentacją dostawianych ładunków, świadczeniem usług, które zapewniają firmie wysoki poziom obsługi konsumentów. Wybór elementów podsystemów magazynowych zwykle dokonuje się za pomocą schematów i diagramów lub specjalnych pakietów programowych na komputerach. W zależności od miejsca w łańcuchu logistycznym i roli w procesie przepływu materiałów, obiekty magazynowe dzieli się na określone grupy.

Należy zauważyć, że istnieją czynniki, które sprzyjają decyzji o utworzeniu obiektu magazynowego, oraz czynniki, które wpływają w przeciwnym kierunku. Główne korzyści z posiadania własnego obiektu magazynowego to wysoka kontrola nad operacjami, co daje absolutne uprawnienia do podejmowania wszystkich decyzji gospodarczych, zapewnienie integracji operacji

magazynowych z innymi elementami wewnętrznego procesu logistycznego dla przedsiębiorstwa, ułatwienie komunikacji, korzyści niematerialne związane z wizerunkiem przedsiębiorstwa, ponieważ własne magazyny sprawiają silniejsze wrażenie niezawodności i długotrwałej stabilności, możliwość zwiększonej kontroli nad produkcją. Kluczowym czynnikiem ekonomicznym własnego magazynu przedsiębiorstwa jest stabilnie wysoki obrót. Dlatego w warunkach stabilnie wysokiego obrotu na znanym rynku ze stałym popytem obecność własnego magazynu jest korzystniejsza.

Do zalet magazynów ogólnego użytku można zaliczyć elastyczność, która pozwala uwzględniać zmienny popyt, na przykład sezonowy. Ponadto zaletą jest dostęp do kwalifikacji i doświadczenia, których przedsiębiorstwo nie posiada, wykorzystanie najnowocześniejszego sprzętu i najnowszych metod przeprowadzania operacji magazynowych, brak konieczności dużych inwestycji w rozwój magazynowania, ułatwiony dostęp do szerszego asortymentu, wykorzystanie oszczędności skali w celu obniżenia kosztów magazynowania, zmniejszenie kosztów transportu, gwarancja wysokiej jakości i efektywnej obsługi. Z punktu widzenia podejścia logistycznego lokalizacja magazynów i ich liczba są określane przez przepustowość przepływów materiałowych, racjonalną organizację, popytem na rynku zbytu, koncentracją konsumentów w regionie, względnym położeniem dostawców i nabywców, oraz cechy komunikacyjnych powiązań. Przy tym należy brać pod uwagę, że w przypadku zwiększenia liczby magazynów koszty transportu i strata zysków ze sprzedaży zmniejszają się, ale jednocześnie wzrasta koszt zapasów i koszty przechowywania.

Wybór racjonalnego systemu składowania powinien być dokonywany według określonego porządku. Najpierw określa się miejsce magazynu w łańcuchu logistycznym i jego funkcje, następnie wybiera się ogólny kierunek technicznego wyposażenia systemu składowania (zmechanizowany, zautomatyzowany, automatyczny). Następnie określa się zadanie, na które jest skierowane opracowanie systemu składowania. Kolejnym krokiem jest wybór elementów każdej podsieci magazynowej i stworzenie kombinacji wybranych elementów wszystkich podsieci. Następnie dokonuje się wstępnego wyboru konkurencyjnych wariantów spośród wszystkich możliwych, przeprowadza się analizę techniczno-ekonomiczną każdego konkurencyjnego wariantu, a następnie dokonuje się alternatywnego wyboru najbardziej racjonalnego. Ważnym zadaniem w ramach organizacji obiektów magazynowych jest uzasadnienie ich lokalizacji.

W związku z tym integracja innowacyjnych technologii zarządzania łańcuchem dostaw w operacyjnej poligrafii obecnie głównie dotyczy robotyzacji, czyli stosowania w produkcji robotów przemysłowych. Poziom współczesnej technologii komputerowej i automatyzacji pozwala robotom wykonywać skomplikowane operacje bez ingerencji operatora. Aby skutecznie poruszać się w zakładzie lub magazynie, robot manipulacyjny musi umieć obliczyć trasę. W celu realizacji postawionego zadania zdecydowano się wprowadzić do ogólnej bazy danych przedsiębiorstwa

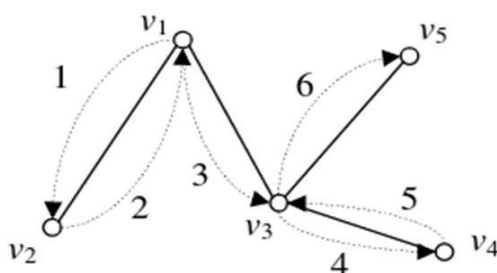
tabelę minimalnych wartości materiałów eksploatacyjnych oraz tabelę instrukcji dla sytuacji wymiany materiału [1, 5]. Po analizie telemetrii maszyny poligraficznej, w przypadku podjęcia decyzji o wymianie materiału, jeden z programowalnych manipulatorów mobilnych dostarcza surowiec (rolkę papieru, farbę, rozcieńczalnik itp.) do wymaganego węzła procesu technologicznego po wcześniej ustalonej trasie. Trasa dystrybucji towarów została zrealizowana jako interaktywna mapa z koordynatami kluczowych modułów maszyn poligraficznych oraz znacznikami identyfikacji materiałów eksploatacyjnych. Optymalny czas dostawy surowca oraz trajektoria ruchu są obliczane przez aparat analityczny projektu indywidualnie dla każdej maszyny poligraficznej i materiału znajdującego się w magazynie.

Do obliczenia trasy przeanalizowano szereg powszechnie stosowanych metod. Wszystkie one sprowadzają się do znalezienia trasy w pewnym grafie spójnym G , który w naszym przypadku łączy węzły infrastruktury magazynowej i kluczowe moduły maszyn poligraficznych:

$$G=(v,u), \text{ de } v,u \in V, \text{ de } v \neq u$$

W takim spójnym grafie zawsze można znaleźć trasę łączącą dwie zadane wierzchołki, jeśli wychodząc z punktu początkowego i wykonując kolejne przejścia od każdego osiągniętego wierzchołka do sąsiedniego z nim, kierować się następującymi zasadami: podczas poruszania się wzdłuż dowolnej krawędzi zawsze zaznaczać kierunek, w którym została ona przebyta; wychodząc z pewnego wierzchołka, zawsze poruszać się tylko po krawędzi, która nie została jeszcze przebyta lub została przebyta w przeciwnym kierunku; wychodząc z pewnego wierzchołka po pierwszej krawędzi, poruszać się tylko wtedy, gdy nie ma innych możliwości.

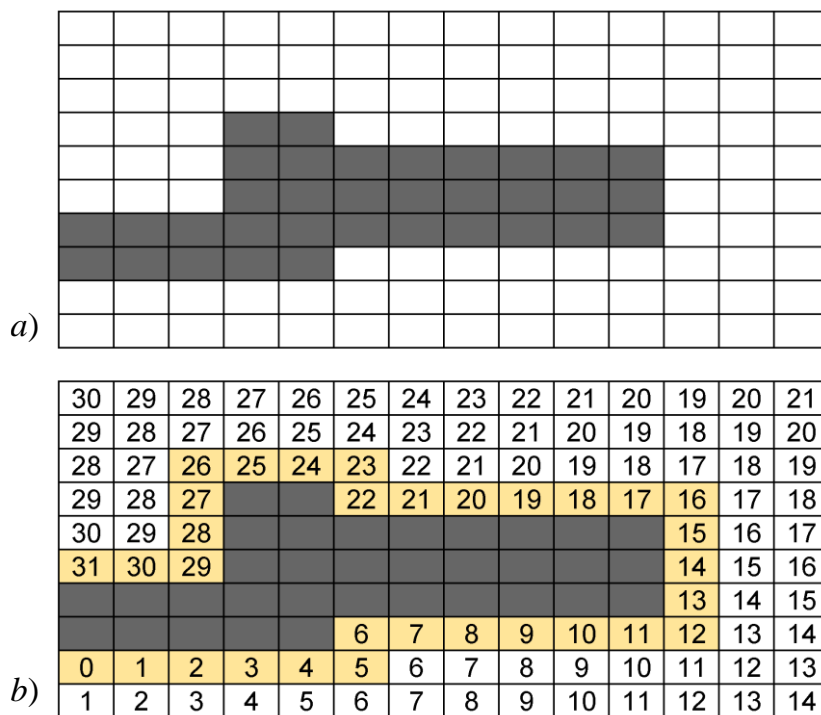
Na rysunku 1 przedstawiono jedną z możliwych tras wzdłuż grafu G zgodnie z metodą Tarry'ego. Kreskowanymi liniami przedstawiono schemat ruchu wzdłuż grafu G . Ten schemat ruchu odpowiada trasie $(v_1, v_2, v_1, v_3, v_4, v_3, v_5)$. Należy zauważyć, że po przejściu z wierzchołka v_1 do wierzchołka v_3 (krawędź 3), zgodnie z zasadami niemożliwe jest powrót do v_1 , ponieważ istnieją inne możliwości, a (v_1, v_2) jest pierwszą krawędzią prowadzącą do v_2 . Następnie, po przejściu z wierzchołka v_4 do wierzchołka v_3 (krawędź 5), zgodnie z drugą zasadą nie można poruszać się w kierunku wierzchołka v_1 , więc jedyną możliwością jest kontynuowanie ruchu do wierzchołka v_5 .

Rysunek 1 – Zastosowanie metody Tarry'ego do znalezienia optymalnej trasy dostawy surowców

Źródło: wynik badań autorskich

Metoda Lee pozwala znaleźć minimalną ścieżkę w grafie z krawędziami o długości jednostkowej. Inna nazwa metody, czyli falowa, wiąże się z tym, że określenie indeksów k wierzchołków grafu G odbywa się poprzez propagację fali z wierzchołka początkowego v w określonym kierunku krawędzi. Gdy fala dotrze do końcowego wierzchołka u , oznacza to, że algorytm zakończył swoje działanie. Wartość indeksu "przyniesionego przez falę" w wierzchołku u będzie odpowiadać długości zadanej ścieżki. Aby określić tę ścieżkę (sekwencję wierzchołków), należy z końcowego wierzchołka u wrócić w kierunku przeciwnym do propagacji fali i kolejno oznaczać dowolny wierzchołek z wartościami indeksu $k-1, k-2, \dots, 1, 0$. Oczywiście wierzchołek z indeksem 0 to wierzchołek początkowy v (rys. 2).

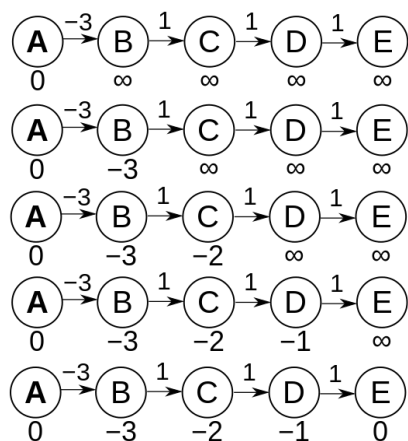

Rysunek 2 – Zastosowanie metody Lee do znalezienia optymalnej trasy dostawy surowców

Źródło: wynik badań autorskich

Algorytm falowy stosuje się, gdy konieczne jest określenie optymalnej trasy przemieszczenia obiektu z jednego punktu wirtualnej przestrzeni produkcyjnej do drugiego. W celu znalezienia najkrótszej trasy z lokacji produkcyjnej A do lokacji B w projekcie wprowadzana jest mapa transportowa (rys. 2, a), gdzie zacienione komórki odpowiadają określonym przeszkodom na drodze manipulatora, który może poruszać się tylko w pionie lub poziomie. Po zoptymalizowaniu trasy otrzymuje się indeksy wierzchołków — fragmentów mapy (rys. 2, b), które odpowiadają obliczonej trasie. W celu dalszej optymalizacji trasy konieczne jest rozpowszechnianie fali nie tylko z początkowego wierzchołka A (pierwsza fala), ale także z końcowego wierzchołka B (druga fala); działanie zmodyfikowanego algorytmu kończy się, gdy obie fale się spotkają.

Metoda Bellmana-Forda (metoda marszrutyzacji Routing Information Protocol, RIP) pozwala znaleźć najkrótszą ścieżkę od zadanej wierzchołka do wszystkich innych wierzchołków grafu w przypadku istnienia w grafie krawędzi o ujemnych wagach. Jedynym ograniczeniem stosowania tego algorytmu jest brak ujemnych cykli w grafie. Faktycznie, jeśli w grafie istnieje przynajmniej jeden cykl, którego suma wag krawędzi jest ujemna, pozwoli to nam znaleźć trasę o dowolnie małej długości między dwoma wierzchołkami w grafie. Metoda Bellmana-Forda w przypadku istnienia ujemnych cykli w grafie pozwala zidentyfikować ten fakt i poprawnie zakończyć swoje działanie. Ta metoda opiera się na ideach programowania dynamicznego, które polega na rozwiązaniu początkowego zadania poprzez podział go na mniejsze podzadania z rozwiązywaniem rekurencyjnym. Następnie rozwiązanie pierwotnego zadania jest uzyskiwane z rozwiązania tych podzadań (rys. 3).

Rysunek 3 – Przykład obliczenia najkrótszej ścieżki w grafie ważonym za pomocą metody Bellmana-Forda

Źródło: upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Bellman-Ford_worst-case_example.svg

Każde osobne podzadanie może być rozwiązywane więcej niż jeden raz. Aby uniknąć zbędnego obciążenia w algorytmach programowania dynamicznego, wprowadza się specjalne tabele (macierze), które przechowują wartości rozwiązań już obliczonych zadań. Dlatego też często takie algorytmy wymagają znacznych zasobów pamięci do przechowywania odpowiednich wartości i są mało przydatne do realizacji przez aparat analityczny małych i średnich przedsiębiorstw.

Podsumowanie i perspektywy dalszych badań. Wyniki analizy wskazują, że optymalną metodą do wsparcia lokalnego łańcucha dostaw surowców, materiałów eksploatacyjnych lub zamówień poligraficznych w ramach infrastruktury magazynowej zakładu druku operacyjnego jest metoda śledzenia fali, która pozwala znaleźć najkrótszą ścieżkę w grafie z krawędziami o długości jednostkowej. W tym przypadku obszar lokacji produkcyjnych będzie reprezentowany jako dwuwymiarowa macierz składająca się z „przejezdnych” i „nieprzejezdnych” komórek, a punktem początkowym i końcowym trasy będą odpowiednio maszyna poligraficzna i materiał eksploatacyjny przechowywany w magazynie.

Również ważne są oznaczone komórki początku (kluczowy moduł maszyny poligraficznej) i końca (materiał eksploatacyjny). Od startu rozprzestrzenia się fala we wszystkich kierunkach, gdzie każda komórka, przez którą przechodzi fala, jest oznaczana jako „przejścia”; fala natomiast nie może przechodzić przez komórki oznaczone jako „przejścia” lub „nieprzejezdne”, poruszając się w kierunku punktu końcowego lub dopóki nie zostaną przejścia. Jeśli fala przeszła przez wszystkie dostępne komórki, ale nie osiągnęła punktu końcowego, oznacza to, że nie można było znaleźć ścieżki od początku do końca. Po dotarciu fali do końca jest przekładana w kierunku przeciwnym (od końca do początku) i zapisywana w tablicy. Uzasadniona metoda poprawy efektywności zarządzania lokalnymi łańcuchami dostaw w dziedzinie inteligentnej fabryki druku poprzez znalezienie minimalnej trajektorii między lokalizacjami produkcyjnymi jest obiecująca do integracji z korporacyjnym aparatem analitycznym do automatycznego zarządzania autonomicznymi dronami-manipulatorami.

LISTA WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ:

1. Neroda T. (2019). Designing of multilevel system the distributed resources administration in polygraphically oriented network infrastructure. *Computer technologies of printing*, 42, 64-72.
2. Ślusarczyk, B. (2019). Potencjalne rezultaty wprowadzania koncepcji Przemysłu 4.0 w przedsiębiorstwach. *Przegląd Organizacji*, 1, 4-10.
3. Kowalska-Napora E. (2015). Inżynieria systemów i analiza systemowa w zarządzaniu. Wydawnictwo Marek Derewiecki.
4. Neroda T. (2023) Cyfrowa transformacja usług na żądanie przy rozszerzeniu potęg korporacyjnych na prywatne urządzenia konsumenckie. *Cyfrowa transformacja i digital technologie dla zrównoważonego rozwoju*, 3, 34-38.
5. Dzhus V, Kolodych S. (2017). Managing of manipulator in the system of division of products in the polygraphic manufacture. *Printing young*, 17. 33-35
6. Motowidlak U., Tokarski D. (2022). Infrastruktura magazynowa i transportowa w dobie zrównoważonego rozwoju gospodarki. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
7. Rana A. (2023). An Analysis of Warehouse Management Systems. *International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology*, 11/4, 1154-1157
8. Bartosiewicz S., Antczak J. (2023). Zarządzanie bezpieczeństwem systemu magazynowania w przedsiębiorstwie usługowym w łańcuchu dostaw. *Gospodarka Materiałowa i Logistyka*, 4,73-84
9. Kozerska, M. (2019). Jakość usług logistycznych zewnętrznych usługodawców i ich klientów w zintegrowanym łańcuchu dostaw, *Wyd. Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa*.

10. Li J. (2024). The Past, Present and Future of Enterprise Resource Planning. *Journal of Enterprise and Business Intelligence*, 4/1, 32-41
11. Iwasokun G., Ogunseye M.O., Adeleye S.A. (2023). Development of a Stock Control and Management System based on Just-in-Time Technique. *International Journal of Innovative Computing*, 13/2, 65-74.
12. Rostek M., Knosala R. (2016) Badanie produktywności logistyki jako proces w przedsiębiorstwach produkcyjnych. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 17/12(2), 335-345.
13. Kot S. (2018). Zarządzanie łańcuchami dostaw w małych i średnich przedsiębiorstwach zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju, PWE, Warszawa
14. Budzyński W. (2017) Transport w przedsiębiorstwie. Logistyka, spedycja, reklamacje. Poltext, Warszawa.
15. Kordel Z., Kuriata A. (2020). Logistyka i transport. Wydawnictwo CedeWu, Warszawa 2020.
16. Zaklika Ł. (2015), Koncepcja automatycznej strefy składowania magazynów wysokiego składowania z wykorzystaniem w niej dronów, Monografia.
17. Remiszewska A., Czubaszek M. (2021). Wykorzystanie dronów w logistyce w Polsce – szanse i ograniczenia. *Akademia Zarządzania*, 5/2, 140-155
18. Cichosz M. (2020), Drony w logistyce ostatniej mili – innowacja wspierająca zrównoważoną logistykę, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІНДЕКСУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА

*Нестеренко Оксана, доктор економічних наук, професор,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
o.nesterenko@karazin.ua*

*Крутова Анжеліка, доктор економічних наук, професор,
Українська інженерно-педагогічна академія,
ankrutova@ukr.net*

Анотація. В роботі обґрунтовано методичні підходи до розрахунку показників, які використовуються при обчисленні Індексу цифрової економіки та суспільства. Доведено, що процес включення України до DESI є важливим кроком у визначенні стану розвитку цифрової інфраструктури та екосистеми в країні, що дозволить порівняти свій рівень цифрового розвитку з іншими країнами Європейського Союзу та визначити основні напрямки подальших удосконалень. Розкрито методичні підходи до вимірювання Індексу DESI за п'ятьма основними критеріями: конективність, людський капітал, зв'язок, інтеграція цифрових технологій, цифрові державні послуги.

Ключові слова: цифрова економіка, Індекс цифрової економіки та суспільства, післявоєнне відновлення, методика вимірювання, цифрове суспільство.

Abstract. The paper provides a methodological framework for calculating indicators utilized in the Digital Economy and Society Index (DESI). It demonstrates that Ukraine's integration into the DESI is a crucial endeavor in assessing the digital infrastructure and ecosystem development conditions within the country. This initiative facilitates comparisons of Ukraine's digital development level with that of other European Union nations, enabling the identification of key areas necessitating further improvement. The article delineates methodological approaches for evaluating the DESI across five primary criteria: connectivity, human capital, communication, integration of digital technologies, and digital public services.

Keywords: Digital Economy and Society Index, post-war recovery, measurement methodology, digital society

Постановка проблеми. Успішний розвиток цифрової економіки та суспільства в будь-якій країні вимагає належної державної політики та ефективного публічного управління. Ці стратегії повинні ґрунтуватися на достовірній, точній, своєчасній та повній інформації, а також забезпечувати можливість порівняння результатів з іншими країнами. Для цього можуть використовуватися міжнародні рейтингові оцінки та індекси.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), яка була підписана у 2014 році, Україна зобов'язалася привести своє законодавство у відповідність зі стандартами ЄС, в тому числі щодо методології збору статистичних даних щодо розвитку цифрової економіки. Основним інструментом оцінки цифрового розвитку країн є Індекс цифрової економіки та суспільства (DESI), який враховує різні аспекти цифрової економіки. Для того, щоб приєднатися до DESI, Україна має важливі передумови. Була прийнята Концепція та План дій з розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні, Кабінетом Міністрів ухвалено розпорядження, яке затверджує перелік показників DESI в Україні, а також порядок збору та обміну даних щодо показників на основі Методології ЄС. Проте потребує подальшого дослідження методика розрахунку кожного зі складових DESI, що дозволить уточнити та вдосконалити процес оцінки цифрового розвитку нашої держави, що особливо актуалізується на етапі післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В європейському просторі розроблено безліч рамкових та стратегічних документів щодо розвитку цифрової економіки, зокрема до основних можна віднести Стратегію єдиного цифрового ринку (DSM) для Європи [1], програми «Конективність для гігабітного суспільства Європи» [2], «Цифрова Європа–2025» [3] та ін. Детальний порівняльний аналіз індикаторів цифровізації в Україні та інших країнах ЄС здійснено в дослідженні Індекс цифрової економіки та суспільства – можливість вимірювання цифрової економіки та суспільства в Україні [4]. Серед науковців, які досліджували питання формування рейтингових індексів цифрової економіки можна виокремити праці В. В. Апалькової, Л. П. Бакуменко, С. М. Веретюк, Н. М. Краус, Г. Т. Карчева, Ю.О. Чалюк. Обґрунтуванню організаційно-правового механізму публічного управління впровадження та застосування DESI в Україні присвячено праці А. І. Семенченко та Л. В. Олексюк [5]. Серед зарубіжних науковців питання моніторингу рівня прогресу країн-учасниць ЄС у цифровій сфері з точки зору індексу DESI досліджували R. Rupiaka-Aroga, L. Bule, K. Petrovska [6], M. J. Akhtar, M. Azhar, N. A. Khan, M. N. Rahman [7] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження наукових та нормативних джерел, стосовно ситуації стосовно впровадження DESI в Україні виявив декілька основних проблем. Зокрема, державна система статистики наразі не забезпечує надання всіх необхідних для DESI статистичних даних. Є проблеми зі збором та якістю даних, а також з доступністю їх збору. Крім того, відсутня координація між державними органами та суб'єктами господарювання, а дані, зібрані іншими установами, не розглядаються як статистичні дані. Необхідно більш детально дослідити структуру та методіку розрахунку цифрових показників, які є ключовими при оцінці Індексу цифрової економіки та суспільства.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування методичних підходів до розрахунку показників, які використовуються при розрахунку Індексу цифрової економіки та суспільства за чотирма основними критеріями: людський капітал; зв'язок; інтеграція цифрових технологій; цифрові державні послуги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід розвинених країн, які почали збирати статистичні дані щодо окремих складових цифрової економіки, показує, що потрібно багато часу, щоб розробити та реалізувати ефективну національну стратегію для вимірювання цифрової економіки та включити статистику ІКТ у державні стратегії розвитку статистики. Нещодавно ЄС запустив проєкт «Цифрова трансформація для України» (DT4UA) та виділив 17,4 млн євро допомоги. Головне завдання програми – допомогти Україні запровадити ефективні, доступні та безпечні державні цифрові послуги, а також швидко реагувати на виклики війни [8].

Незважаючи на те, що Україна на даний момент не є членом Євросоюзу, робота над приєднанням її до індексу DESI ведеться вже тривалий час. У січні 2020 року Міністерство цифрової трансформації України розпочало реалізацію проєкту «Підтримка ЄС для електронного урядування та цифрової економіки в Україні», під час якого було проведено зустріч з представниками Державної служби статистики України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ) та Міністерства економіки України.

Процес включення України до DESI є важливим кроком у визначенні стану розвитку цифрової інфраструктури та екосистеми в країні. Це дозволить Україні порівняти свій рівень цифрового розвитку з іншими країнами Європейського Союзу та визначити основні напрямки подальших удосконалень. В 2023 р. Кабінет Міністрів ухвалив розпорядження, яке затверджує перелік показників DESI в Україні, що відображає інтерес країни у досягненні європейських стандартів цифрового розвитку та може стимулювати впровадження нових технологій, розвиток інтернет-інфраструктури та покращення ділового середовища в цифровій сфері [9].

В контексті впливу війни, включення України до DESI набуває особливого значення, оскільки воєнні дії на території нашої держави чинять надзвичайний негативний вплив на розвиток цифрової інфраструктури та технологій в країні, зокрема через знищення інфраструктури, перешкоди у впровадженні нових технологій, економічні втрати та інші фактори. На етапі післявоєнного відновлення включення України до DESI може служити важливим інструментом для визначення стану цифрового розвитку країни, оцінці впливу війни на цифрові технології та визначення ключових напрямків, які потребують найбільшої уваги та підтримки для подальшого розвитку цифрової економіки. DESI може стати

інструментом для оцінки ефективності заходів з відновлення та реабілітації після війни, включаючи відновлення інфраструктури, розвиток цифрового бізнесу та інновацій, та забезпечення доступу до цифрових послуг для населення. Європейська комісія розробила методичку оцінки Індексу цифрової економіки та суспільства ще в 2014 році. DESI є складною структурою цифрових показників ключових аспектів інформаційного суспільства в Європі. Індекс є міжнародним інструментом для оцінки конкурентоспроможності держав-членів ЄС в галузі цифрової економіки та суспільства.

Індекс DESI охоплює п'ять основних критеріїв: конективність, людський капітал (вміння та навички, необхідні для використання можливостей, запропонованих цифровим суспільством); зв'язок (розгортання інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та її якість); інтеграція цифрових технологій (цифровізація бізнесу та розвиток продажів онлайн); цифрові державні послуги (цифровізація державних послуг (електронний уряд)). Складові та ваги кожного з показників наведені в табл. 1. DESI в рамках цих складових об'єднує 37 індикаторів і використовує систему оцінювання для рейтингу кожної країни на основі її цифрових показників з метою порівняльного аналізу розвитку цифрової економіки і суспільства.

Таблиця – Індекс цифрової економіки та суспільства: складові та ваги

№ з/п	Складова DESI	Характеристика	Вага, %
1	Конективність	здатність громадян та підприємств використовувати Інтернет та інші цифрові технології	25
2	Людський капітал	вміння та навички, необхідні для використання можливостей, запропонованих цифровим суспільством	25
3	Зв'язок	розгортання інфраструктури широкосмугового доступу до інтернету та її якість	15
4	Інтеграція цифрових технологій	цифровізація бізнесу та розвиток продажів онлайн	20
5	Цифрові державні послуги	цифровізація державних послуг (електронний уряд)	15

Джерело: таблиця на основі опрацьованих матеріалів: [4; 10; 11]

На сьогодні не існує конкретних правових актів ЄС щодо показників виміру «Конективність», які збираються іншими установами, оскільки в цьому випадку установи збирають зазначену інформацію здебільшого відповідно до опитувальників Європейської Комісії. Наразі НКРЗІ також офіційно не уповноважена збирати дані за виміром «Конективність» DESI, а також має обмежені повноваження запитувати та отримувати відповідну інформацію від учасників ринку на рівні деталізації та у визначені НКРЗІ терміни [4]. Цей вимір також не передбачено оцінювати згідно з розпорядженням КМУ «Про затвердження переліку показників Індексу цифрової економіки та суспільства (DESI)» [9]. Тому зупинимося більш детально на інших складових DESI.

Вимір людського капіталу складається з п'яти показників, об'єднаних у два підкритерія, що вивчають навички, необхідні для використання можливостей цифрового суспільства. Методичні підходи до їх оцінки наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Методика вимірювання людського капіталу

Кри-терій	Підкри-терій	Індикатори	Опис	Од. виміру
1	2	3	4	5
Людський капітал	1а Навички користувача Інтернету	1а1 Базові цифрові навички	Особи з «базовими» або «вищими» цифровими навичками за такими вимірами: інформація, спілкування, вирішення проблем і програмне забезпечення для створення контенту та безпеки	% осіб
		1а2 Середні цифрові навички	Особи з «середніми» цифровими навичками за такими вимірами: інформація, спілкування, вирішення проблем і програмне забезпечення для створення контенту та безпеки	% осіб
		1а3 Базові навички створення цифрового контенту	Особи, які мають принаймні базові навички для використання програмного забезпечення зі створення цифрового контенту	% осіб
	1б Розширені цифрові навички та їх розвиток	1б1 ІКТ спеціалісти	Зайняті ІКТ спеціалісти. Охоплює такі робочі місця, як: менеджери з обслуговування ІКТ, спеціалісти з ІКТ, техніки з ІКТ, інсталятори та сервісні працівники ІКТ	% осіб, які працюють у віці 15-74
		1б2 Жінки-фахівці з ІКТ	Зайняті жінки ІКТ спеціалісти. Охоплює такі робочі місця, як: менеджери з обслуговування ІКТ, спеціалісти з ІКТ, техніки з ІКТ, інсталятори та сервісні працівники ІКТ	% фахівців жінок з ІКТ
		1б3 Підприємства, що надають послуги з навчання ІКТ	Підприємства, які провели навчання з ІКТ для свого персоналу	% під-приємств
		1б4 Випускники з ІКТ	Особи зі ступенем в галузі ІКТ	% випускників

Джерело: таблиця створена на основі опрацьованих матеріалів: [4; 9; 10; 11]

У розділі «Зв'язок» аналізується підключення як до фіксованих, так і до мобільних мереж широкопasmового зв'язку за допомогою показників, які вимірюють пропозицію та попит, а також роздрібні ціни на ці послуги. Більш детально ці показники розкрито в таблиці 3.

Таблиця 3 – Методика вимірювання показників розділу «зв'язок»

Кри-терій	Підкри-терій	Індикатори	Опис	Од. виміру
1	2	3	4	5
Зв'язок	2а Стационарний широкопasmовий доступ	2а1 Загальне охоплення фіксованого широкопasmового зв'язку	% домогосподарств, які мають фіксований широкопasmовий доступ до зв'язку	% домогосподарств
		2а2. Мінімум 100 Мбіт/с прийому фіксованого широкопasmового зв'язку	% домогосподарств, які мають фіксований широкопasmовий доступ до зв'язку, щонайменше 100 Мбіт/с, розраховане як загальне використання фіксованого широкопasmового зв'язку, помножене на відсоток фіксованих широкопasmових ліній швидкістю	% домогосподарств

	2б. Покриття фіксованого широкосмугового зв'язку	2а3. Мінімум 1 Гбіт/с прийому фіксованого широкосмугового зв'язку	принаймні 100 Мбіт/с % домогосподарств, які мають фіксований широкосмуговий доступ до зв'язку, щонайменше 1 Гбіт/с, розраховане як загальне використання фіксованого широкосмугового зв'язку,	% домогосподарств
		2б1. Швидке широкосмугове покриття (NGA)	помножене на відсоток фіксованих широкосмугових ліній швидкістю принаймні 1 Гбіт/с % домогосподарств, охоплених фіксованим широкосмуговим зв'язком зі швидкістю завантаження щонайменше 30 Мбіт/с	% домогосподарств
		2б2. Покриття фіксованої мережі дуже високої пропускної здатності (VHCN)	% домогосподарств, охоплених будь-якою мережею дуже високої пропускної здатності (VHCN)	% домогосподарств
		2б3 Підключення до Інтернету через волоконно-оптичний кабель (FTTP)	% домогосподарств, охоплених FTTP	% домогосподарств
	2с. Мобільний широкосмуговий доступ	2с1. 5G Спектр	Обсяг спектру, призначений і готовий для використання 5G у так званих піонерських діапазонах 5G. Ці діапазони: 700 МГц (703-733 МГц і 758-788 МГц), 3,6 ГГц (3400-3800 МГц) і 26 ГГц (1000 МГц в межах 24250-27500 МГц). Усі три смуги спектру мають однакову вагу	Спектр, який існує, як % від загального гармонізованого спектру 5G
		2с2. Покриття 5G	% населених пунктів з покриттям 5G	% населених пунктів
		2с3. Розвиток мобільного широкосмугового зв'язку	Особи, які користувалися Інтернетом на мобільному пристрої	% осіб
	2д. Ціни на широкосмуговий	2д1. Індекс цін на широкосмуговий доступ	Індекс цін на широкосмуговий зв'язок вимірює ціни репрезентативних пропозицій фіксованого, мобільного та конвергентного широкосмугового зв'язку	Оцінка (0-100)

Джерело: таблиця створена на основі опрацьованих матеріалів: [4; 9; 10; 11]

Критерій «Інтеграція цифрових технологій» складається з 3 підкритеріїв: цифрова інтенсивність, використання цифрових технологій підприємствами та електронна комерція. Методичні підходи до оцінки показників, які їх описують наведено в табл. 4.

Таблиця 4 – Методика вимірювання показників розділу «Інтеграція цифрових технологій»

Кри-терій	Підкри-терій	Індикатори	Опис	Од. виміру
1	2	3	4	5
Інтеграція цифрових технологій	3а. Цифрова інтенсивність	3а1. Частка підприємств із принаймні базовим рівнем використання цифрових технологій	Оцінка цифрової інтенсивності базується на підрахунку того, скільки з 12 обраних технологій використовуються підприємствами. Базовий рівень вимагає використання мінімум 4 технологій	% підприємств
	3б. Цифрові технології для	3б1. Електронний обмін інформацією	Підприємства, які використовують програмний пакет ERP (планування ресурсів підприємства) для обміну інформацією між різними функціональними сферами (наприклад, бухгалтерський облік, планування, виробництво, маркетинг)	% підприємств

		3b2. Взаємодія з клієнтами в соціальних мережах	Підприємства, які використовують дві або більше з таких соціальних медіа: соціальні мережі, корпоративний блог або мікроблог, веб-сайти для обміну мультимедійним вмістом, інструменти для обміну знаннями на основі вікі. Використання соціальних мереж означає, що підприємство має профіль користувача, обліковий запис або ліцензію користувача залежно від вимог і типу соціальних мереж	% підприємств
		3b3. Використання великих даних	Підприємства, які аналізують великі дані з будь-яких джерел	% підприємств
		3b4. Використання хмарних сервісів	Підприємства, які купують послуги хмарних обчислень	% підприємств
		3b5. Використання штучного інтелекту	Підприємства, які використовують будь-які технології ШІ	% підприємств
		3b6. Використання ІКТ для вирішення екологічних питань	Рівень використання ІКТ-технологій для вирішення екологічних питань. Рівень інтенсивності вимірюється на основі кількості екологічних дій (максимум 10), які, за повідомленнями підприємств, були здійснені завдяки використанню ІКТ. Існують наступні категорії: низька інтенсивність (від 0 до 4 дій), середня інтенсивність (5-7 дій) і висока інтенсивність (8-10 дій)	% підприємств із середньою/ високою інтенсивністю екологічних дій через ІКТ
		3b7. Використання електронних рахунків-фактур	Підприємства, що відправляють електронні рахунки-фактури	% підприємств
	3с. Електронна комерція	3с1. Підприємства, які займаються онлайн-торгівлею	Підприємства, які продають онлайн (обсяг принаймні 1% обороту)	% підприємств
		3с2. Оборót електронної комерції	Загальний оборót підприємств від електронної комерції	% обороту підприємств
		3с3. Підприємства, які займаються онлайн-торгівлею за кордон	Підприємства, які здійснювали електронні продажі в інші країни ЄС	% підприємств

Джерело: таблиця створена на основі опрацьованих матеріалів: [4; 9; 10; 11]

Індикатори Цифрових державних послуг для громадян і бізнесу оцінюють шляхом вимірювання попиту і пропозиції на послуги електронного урядування, а також політику відкритих даних. Оцінюються ці показники за методикою наведеною в табл. 5.

Таблиця 5 - Методика вимірювання показників розділу «Цифрові публічні послуги»

Кри-терій	Підкри-терій	Індикатори	Опис	Од. виміру
1	2	3	4	5
Цифрові публічні послуги	4а. Електронний уряд	4а1. Користувачі послуг електронного уряду	Особи, які протягом останніх 12 місяців використовували Інтернет для взаємодії з органами державної влади	% інтернет-користувачів
		4а2. Рівень складності послуг електронного урядування	Обсяг даних, які попередньо заповнюються в онлайн-формах публічних послуг	Оцінка (від 0 до 100)
		4а3. Цифрові публічні послуги для громадян	Частка адміністративних кроків, які можуть бути зроблені в режимі он-лайн для реєстрації важливих життєвих подій (народження дитини, нове місце	Оцінка (від 0 до 100)

		проживання тощо) для громадян	
4а4	Цифрові публічні послуги для бізнесу	Індикатор у загальних рисах відображає частку державних послуг, необхідних для відкриття бізнесу та ведення регулярних бізнес-операцій, які доступні в Інтернеті для вітчизняних та іноземних користувачів. Послуги, які надаються через портал, отримують більш високу оцінку, послуги, які надають лише інформацію (але мають бути виконані в автономному режимі), отримують менший бал	Оцінка (від 0 до 100)
4а5.	Індикатор відкритих даних	Зведений показник який визначає, наскільки країни дотримуються політики відкритих даних, оцінюється політичний, соціальний та економічний вплив відкритих даних і характеристики (функціональні можливості, доступність даних і використання) національних порталів даних	% максимальний бал

Джерело: таблиця створена на основі опрацьованих матеріалів: [4; 9; 10; 11]

Показники DESI, мають відповідати наступним вимогам:

- збирання на регулярній основі. Щоб виконати функцію моніторингу, індикатори, які використовуються в індексі, повинні збиратися в ідеалі на щорічній основі (або принаймні з попередньо визначеною регулярністю);

– відповідність інтересам певної сфери політики. Усі показники в індексі прийняті як релевантні показники в конкретних сферах політики;

– відсутність зайвих показників. Індекс не повинен містити зайвих показників, як статистично, так і з точки зору інтерпретації.

Впровадження в Україні Індексу DESI передбачає як готовність України збирати та надавати дані, необхідні ЄС, так, і готовність ЄС сприяти приєднанню України до рамки DESI, та обумовлено місцем статистичної системи DESI як невід’ємного компоненту екосистеми цифрової економіки ЄС. Включення України до DESI дозволить їй вимірювати власний прогрес разом із державами-членами ЄС та, можливо, іншими країнами-учасниками, а також відповідати світовим тенденціям та викликам [5].

Висновки. Впровадження рамки DESI в Україні стане ключовим кроком для оцінки її прогресу у цифровій сфері та порівняння з державами-членами ЄС. Це дозволить з’ясувати області, де Україна відстає, та вживати необхідні заходи для поліпшення своєї цифрової політики. Крім того, це сприятиме розвитку комплексного підходу до вимірювання цифрової економіки та розроблення відповідної політики в країні.

Приведення цифрової інфраструктури та електронних послуг України у відповідність із стандартами ЄС відкриє нові можливості для бізнесу та громадян, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Це допоможе не лише зміцнити цифрове лідерство Європейського Союзу, а й збільшить конкурентоспроможність України на міжнародній арені, створивши

сприятливі умови для залучення інвестицій та співпраці з іншими країнами на етапі післявоєнного відновлення.

Проте для забезпечення необхідними регулярними статистичними даними з питань інформатизації та розвитку інформаційного суспільства в Україні необхідно стандартизувати статистичні показники, що характеризують стан розвитку цифрової економіки в країні та її регіонах. Перспективою подальших наукових досліджень визначено пошук шляхів вдосконалення методології збору та аналізу даних для оцінки Індексу DESI, визначення їхньої точності та об'єктивності, а також на розробку нових індикаторів, які б відображали сучасні тенденції у цифровій сфері в умовах післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. A Digital Single Market Strategy for Europe (2015). Brussels. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192> (date of application 01.03.2024)
2. Shaping Europe's digital future. Retrieved from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/connectivity-european-gigabit-society> (date of application 01.03.2024)
3. A stronger Digital Europe Our Call to Action towards 2025. Retrieved from <https://www.digitaleurope.org/policies/strongerdigitaleurope/> (date of application 01.03.2024)
4. Indeks tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva – mozhlyvist vymiriuvannia tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva v Ukraini (2021). Retrieved from https://drive.google.com/drive/folders/11BRcU5q6dTliAMELs5OMFOXiq0MrnZnC?usp=share_link (date of application 01.03.2024)
5. Semenchenko A. I., Oleksiuk L. V. (2022) Ukraina na shliakhu do yevropeiskoho tsyfrovoho rynku: stan ta instrumenty vprovadzhennia yevropeiskoho indeksu tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia. № 2 (61). P. 129–144. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-09> (date of application 01.03.2024)
6. Rupeika-Apoga R., Bule L., Petrovska K. (2022). Digital Transformation of Small and Medium Enterprises: Aspects of Public Support. Journal of Risk and Financial Management. №15:45 Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/367816825_Digital_Transformation_of_Small_and_Medium_Enterprises_Aspects_of_Public_Support (date of application 01.03.2024).
7. Akhtar M. J., Azhar M., Khan N. A., Rahman M. N. (2023) Conceptualizing social media analytics in digital economy: An evidence from bibliometric analysis. Journal of Digital Economy,

Volume 2. P. 1-15. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jdec.2023.03.004>. (date of application 01.03.2024)

8. 17,4 mln yevro na tsyfrovu transformatsiiu: Yevrosoiuz zapuskaie proekt pidtrymky Ukrainy u sferi didzhytal. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/174-mln-ievro-na-tsyfrovu-transformatsiiuievrosoiuz-zapuskaie-proekt-pidtrymky-ukrainy-u-sferi-didzhytal>. (date of application 01.03.2024)

9. Pro zatverdzhennia pereliku pokaznykiv Indeksu tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva (DESI) (2023). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 774-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2023-%D1%80#Text> (date of application 01.03.2024)

10. UNCTAD Manual for the Production of Statistics on the Digital Economy (2020). United Nations Conference On Trade And Development. 226 p.

11. Shaping Europe's digital future. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-2018-report> (date of application 01.03.2024)

ЗМІНА ВЕКТОРА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ТУРИЗМУ ВІДПОВІДНО ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГАЛУЗІ

*Омельяненко Галина, кандидатка педагогічних наук, доцентка
Запорізький національний університет
znutmfkit@gmail.com*

*Парій Світлана, Запорізький національний університет
svetusikznutmfkit@gmail.com*

Анотація. Розглянуто основні напрямки інформатизації туристичної галузі, що викликають необхідність удосконалення освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців туризму. Наголошено на необхідності володіння фахівцями туристичної галузі не лише стандартизованими м'якими й жорсткими професійними навичками, а й специфічними цифровими – digital skills. Запропоновано узагальнений напрямок зміни вектору освітньої підготовки майбутніх фахівців туризму шляхом включення до теоретичного блоку вивчення інформаційних систем і цифрових технологій в туризмі діяльній складовій.

Ключові слова: інформатизація туризму, цифровізація послуг, майбутні фахівці, туристична галузь, цифрові навички.

Abstract. The main directions of informatization of the tourism industry, which cause the need to improve the educational process of training future tourism specialists, are considered. The need for specialists in the tourism industry to possess not only standardized soft and hard professional skills, but also specific digital skills is emphasized. A generalized direction of changing the vector of educational training of future tourism specialists by including the activity component in the theoretical block of studying information systems and digital technologies in tourism is proposed.

Keywords: informatization of tourism, digitalization of services, future professionals, tourism industry, digital skills.

Постановка проблеми. У туристичну галузь сучасні цифрові технології принесли великі зміни, відкривши перед подорожуючими та туристичними підприємствами багато нових можливостей. Цифрова трансформація галузі й дедалі ширше використання інноваційних технологій у сфері туризму спрощують процес обміну інформацією, що значно впливає на створення, продаж та управління турпродуктами, а також на формування попиту та пропозиції в галузі туризму. Ці зміни забезпечують доступ до інформації для споживачів туристичних послуг у віртуальному просторі, дозволяючи спланувати подорож не покидаючи власної оселі.

Сучасне інформаційне суспільство стрімко розвивається, змінюючи інформаційний простір довкола, що суттєво впливає й на розвиток туристичної галузі. Фахівці більшості економічних галузей сьогодні повинні мати не лише глибокі професійні знання, але й володіти передовими цифровими навичками у користуванні спеціальним програмним забезпеченням. Це зумовлює зміну вектора освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців з туризму орієнтуючись на сучасний світ цифрових інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про глибоку зацікавленість науковців питанням як цифрової трансформації туристичної галузі загалом, так і тенденціями змін у зв'язку з цим в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців туризму.

Окремі наукові дослідження звертають увагу на виражену тенденцію до цифрової трансформації у сфері туризму та подорожей і, посилаючись на загальносвітові тенденції, наголошують на розгляді цифрових технологій як ключового інструменту для інновацій у туристичних організаціях. У зв'язку з цим зазначаючи, що впровадження цифрових технологій у сферу освіти також є однією з основних глобальних тенденцій у розвитку вищої освіти, яка, проте, у цьому питанні відстає від загальних процесів цифровізації [1].

Світові зміни останніх років суттєво вплинули на всі галузі економіки, зокрема і на туризм, тимчасово обмеживши подорожі. Проте, окремі дослідники вважають, що з одного боку це призвело до певного занепаду традиційних форм туризму, але, з іншого боку, сприяло появі нових форм відпочинку з урахуванням віддалених комунікацій. Практично всі ці нові форми ґрунтуються на використанні інноваційних технологій та поєднанні базових технологічних операцій у процесі надання туристичних послуг з сучасними досягненнями галузі інформаційних технологій. Це вимагає від працівників галузі відповідних професійних навичок – цифрових [2]. До необхідного володіння майбутнім фахівцем жорсткими й м'якими знаннями та навичками (hard and soft skills) сьогодні додаються ще й цифрові знання та відповідні навички (digital skills). Особливості сучасних виробничих процесів галузі туризму вимагають кваліфікованого персоналу, який володіє всіма групами означених компетенцій [3].

Проте, не дивлячись на всі переваги цифрової трансформації галузі туризму, які безсумнівно сприяють стрімкому розвитку та інноваціям, відкриваючи нові можливості як для виробників, так і для споживачів, digital-технології створюють окремі ризики, пов'язані з етично-юридичними аспектами роботи з інформацією [4]. Такий погляд на питання роботи фахівців галузі туризму також вказує на необхідність зміни вектора освітнього процесу в підготовці майбутніх фахівців туризму.

На думку науковців, окрім переорієнтації виробничих процесів туристичної галузі на цифровізацію, не менш актуальним стає питання оновлення програмного забезпечення і навчання фахівців, бо інакше комплексна диджиталізація туристичного бізнесу неможлива [5].

Метою дослідження є аналіз провідних тенденцій цифровізації галузі туризму з визначенням та обґрунтуванням відповідних змін в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців туризму.

Виклад основного матеріалу. Глобальна диджиталізація та сучасні інноваційні технології охопили практично всі сфери діяльності людства. Туристична галузь не стала виключенням. Інформація та її швидка передача стали ключовими у всіх аспектах туристичної діяльності.

Сьогодні в туристичній галузі активно використовуються цифрові технології, які охоплюють використання віртуальної та доповненої реальності, аналіз великих масивів даних для покращення обслуговування туристів та ефективного управління туристичними ресурсами. Цифрові технології, такі як Інтернет, мобільні пристрої та різноманітні додатки роблять подорожі доступнішими, зручнішими та захопливішими для подорожуючих, дозволяючи швидко знаходити та бронювати готелі, квитки на транспорт, екскурсії та інші послуги. Переважна більшість послуг наразі частково або повністю диджиталізовані.

Найбільш стрімкий розвиток спостерігається у використанні штучного інтелекту та віртуальної реальності, технології Big Data та Blockchain, технології упізнання та персоналізації послуг, численні системи бронювання та резервування тощо.

Штучний інтелект є популярною цифровою технологією у сфері туризму, який дозволяє краще зрозуміти тенденції туристичного ринку, поведінку та запити клієнтів. За допомогою штучного інтелекту розробляються спеціалізовані туристичні продукти, на кшталт Travel Genome, з використанням віртуального персонального помічника. На запит клієнтів такі програми здатні створювати персоналізовані тури й маршрути з урахуванням вподобань і фінансових можливостей, порівнюючи цінові пропозиції, добираючи цікаві екскурсії та актуальні події [6]. Віртуальна та доповнена реальність все частіше використовується туристичним сектором економіки та маркетингу. За допомогою VR світові музеї та відомі історичні локації стають доступними з будь-якого куточка земної кулі й у будь-який час. Віртуальні тури також використовують туристичні агенції та готелі, дозволяючи майбутнім клієнтам попередньо оцінити зручності номера, віртуально оглянути майбутню екскурсію тощо.

Обробку великих обсягів туристичних даних спрощують технології Big Data, що дозволяє розрахувати цінову політику сектору, передбачити попит, таргетувати рекламні

заходи, розробити маркетингові стратегії та гнучкі системи знижок відповідно до аналізу користувачьких інтересів, рейтингування закладів, відгуків подорожуючих. Технології Blockchain роблять туристичний бізнес більш ефективним і безпечним, оскільки вся інформація знаходиться на різних віддалених комп'ютерах із заборобою зміни без попереднього погодження учасників ланцюжка. На основі Blockchain створюються платформи з програмами лояльності для готелів, авіакомпаній та інших туристичних підприємств. Авіаперевізники також використовують Blockchain для відстеження багажу у будь-якій точці його транспортування [7].

Технології упізнавання та персоналізації послуг також значно полегшують збір і подальший аналіз інформації. Вони пришвидшують реєстрацію на авіарейс подорожуючих, спрощують доступ до номера та основних послуг готелю скануючи унікальні відбиток пальця або сітківку ока (FAR, NEC NeoFace Express). Такі ідентифікаційні служби збирають, обробляють і надають доступ до інформації щодо попередніх подорожей клієнтів, їх розміщення та екскурсійної активності, створюючи віртуальний образ і персоналізуючи подальше обслуговування. Туристичний ринок у своєму розпорядженні має і низку глобальних розподільчих систем, що полегшують бронювання та резервування окремих послуг (Sabre, AMADEUS, Galileo, Worldspan). Ці системи дозволяють подорожуючим швидко і без зайвого клопоту придбати авіаквитки, забронювати номер у готелі, орендувати автівку тощо.

Втім, стрімка цифровізація туристичної галузі вимагає не лише матеріально-технічного забезпечення, але й відповідного кваліфікованого персоналу. Розвиток та конкурентоспроможність туристичної організації багато в чому залежать від професіоналізму працівників з відповідною освітою і постійним самовдосконаленням. Цифрові навички формуються як у процесі навчання, так і у процесі практичної діяльності за рахунок співпраці у спільному інформаційному просторі туризму. В реаліях сучасного туристичного ринку підготовка майбутніх фахівців з туризму повинна орієнтуватись не лише на освітньо-кваліфікаційні вимоги та стандарти освіти, а й на потреби галузі та роботодавців. Це потребує певної переорієнтації та адаптації освітнього процесу відповідно до інформаційно-цифрових викликів сьогодення.

Завдяки активній цифровізації доступ до інформації стає миттєвим і майбутні фахівці демонструють високі результати у набутті професійних навичок, зокрема цифрових. Проте, одночасно спостерігається певний брак розуміння глобальності залучення цифрових технологій у галузі туризму загалом, і кожному окремому секторі зокрема. Причиною цього може бути як брак теоретичних знань щодо інформаційних систем і технологій в туризмі, так і недостатність практичного досвіду діяльності у професійному інформаційному просторі.

Таким чином, освітній процес підготовки майбутніх фахівців з туризму вимагає змін відповідно до цифровізації галузі. Досягнення цієї мети можливе за рахунок інтеграції до освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців з туризму окремих змістових модулів в межах навчальних дисциплін з інформаційних систем і цифрових технологій конкретного туристичного сектору (готельного, ресторанного, транспортного тощо). Структуризації та узагальненню теоретичних знань і практичних навичок сприятиме спецкурс з інформаційних систем і технологій в туризмі, з обов'язковою діяльнісною складовою щодо окремих спеціалізованих програм.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Цифрові технології сьогодні є одним з основних трендів туристичної галузі, завдяки яким покращується якість надання послуг, персоналізується туристичний продукт, вдосконалюється ринок. Більшість туристичних послуг частково або повністю цифровізовані й вимагають від фахівців галузі відповідної кваліфікації. Заклади вищої освіти з метою забезпечення конкурентоспроможності майбутніх фахівців мають орієнтуватися на цифрову трансформацію галузі й орієнтувати освітній процес підготовки майбутніх фахівців з туризму до відповідних тенденцій галузі. Це не лише сприятиме успішному працевлаштуванню випускників, а й забезпечить конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг.

Перспектив подальших наукових пошуків мають бути спрямовані на пошук дієвих заходів щодо покращення набуття професійних цифрових навичок майбутніми фахівцями туристичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біницька, К. (2023). Особливості цифровізації в процесі професійної підготовки фахівців у галузі туризму. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2(75), 53-60.
2. Слатвінська, Л. А. (2023). Основні вектори формування професійних компетенцій бакалаврів освітньо-професійної програми туризм. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (22-23 березня 2023 р., Київ), 3, 167-170.
3. Слатвінська, Л. А., Збиранник, О.М. (2022). Формування професійних компетенцій бакалаврів спеціальності туризм в закладах вищої освіти України. *Sciences of Europe*, 106, 63-70.
4. Тищук, І., Ільїна, О. (2023). Digital-технології у сучасному туристичному бізнесі: особливості розвитку та перспективи. *Економічний форум*, 1 (4), 38-49.

5. Костинець, Ю. В., Кучер, М. М., Сайгак, Є. Л. (2021). Впровадження інновацій на підприємствах малого бізнесу у сфері туризму та гостинності. *Актуальні проблеми економіки: підприємництво, торгівля та біржова діяльність*, №3 (237), 73-78.

6. Махно, А., Городиська, Н. (2022). Використання штучного інтелекту у туристичній діяльності. *Філософські виміри техніки: III Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів (PDT-2022)* (1-2 грудня 2022 р., Тернопіль), 69-71.

7. Благополучна, А. Г., Кирилюк, І. М., Джога, О. В., Литвин О. В. (2022). Застосування технології Blockchain в індустрії гостинності. *Економічні горизонти*, №4 (22), 43-50.

АНАЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

*Онiщенко Кристина, здобувач вищої освіти першого бакалаврського рiвня
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
onishchenko.kristina62@gmail.com*

*Кущенко Олена, кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
lena_kush@ukr.net*

Анотація. У тезах розглядаються ключові аспекти стратегічного управління та впровадження інноваційних технологій в контексті сталого розвитку підприємств. Розглянуті теоретичні аспекти та основні концепції стратегічного управління, їх значення для успішного розвитку. Особлива увага приділена впровадженню стратегічного управління та інноваційних технологій через аналіз кейсів, що ілюструють практичний досвід і переваги цих підходів. Тези є цінним джерелом для фахівців з управління та стратегічного планування, а також для підприємств, які прагнуть досягти сталого розвитку шляхом інтеграції стратегічних методів та інноваційних підходів у свою діяльність.

Ключові слова: сталий розвиток підприємств, стратегічне управління, інноваційні технології, кейси впровадження.

Annotation. In theses considers key aspects of strategic management and implementation of innovative technologies in the context of sustainable development of enterprises. Considered theoretical aspects and basic concepts of strategic management, their importance for successful development. Special attention is paid to the implementation of strategic management and innovative technologies through the analysis of cases illustrating the practical experience and advantages of these approaches. Theses is a valuable resource for management and strategic planning professionals, as well as for enterprises seeking to achieve sustainable development by integrating strategic methods and innovative approaches into their operations.

Key words: Sustainable development of enterprises, strategic management, innovative technologies, cases of implementation.

Постановка проблеми. Сучасні підприємства стикаються з непередбачуваними викликами та постійними змінами, що загрожують їхній стійкості та конкурентоспроможності. Традиційні стратегії управління виявляються недостатньо ефективними. Потрібні нові підходи до управління, які б сприяли сталому розвитку підприємств. Проблема полягає в пошуку оптимального поєднання стратегічного управління

та інноваційних технологій для адаптації до змін економічного оточення та забезпечення стійкого розвитку в умовах турбулентності. У тезах буде проаналізовано цю проблему та розглянуті ключові аспекти стратегічного управління та використання інновацій для успішного сталого розвитку підприємств у сучасній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади сталого розвитку підприємств, стратегічне управління та інноваційні технології в економіці України викладені у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків, а саме: В. Андрєєвої, В. Горбаньова, А. Гречко, Т. Данько, В. Павлова, В. Товмасян, Н. Скоробогатова [1].

Мета даного дослідження полягає у розкритті ключових аспектів та факторів, що впливають на сталий розвиток підприємств у сучасній економіці. Розглянемо значення сталого розвитку для підприємств, сучасні підходи до стратегічного управління, його вплив на досягнення сталого розвитку та конкурентоспроможність, оцінимо значення технологій і розглянемо основні кейси впровадження стратегічного управління та інноваційних технологій.

Виклад основних результатів дослідження. Теоретичні аспекти стратегічного управління та інноваційних технологій в економіці визначають основні принципи та стратегії, які допомагають підприємствам пристосовуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Стратегічне управління включає аналіз ринкових умов, конкурентного середовища та внутрішніх ресурсів, щоб розробити оптимальні стратегії розвитку та досягти конкурентної переваги. Інноваційні технології виступають каталізатором для створення нових продуктів, послуг та бізнес-моделей, що дозволяють підприємствам відповідати на змінні потреби ринку та забезпечувати стаке зростання.

Стратегічне управління — це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий, системний, ситуаційний та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що дає змогу встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями підприємства та приводити їх у відповідність з останніми, розробляючи та реалізуючи систему стратегій [2].

Концепція стратегічного управління використовує різні інструменти, такі як: цілі, стратегії, стратегічне планування та контроль, для розвитку підприємств та створення системи управління, що дозволяє організації функціонувати стратегічно в довгостроковій перспективі. Використання інновацій дозволяє підприємствам створювати унікальні пропозиції на ринку, залучати більше клієнтів та забезпечувати стабільний ріст прибутковості, можуть стати основним джерелом отримання доходу та стимулювати зростання підприємства, відкриваючи нові можливості для розвитку та розширення його діяльності. У табл. 1 наведено огляд ключових інноваційних технологій, які відіграють значущу роль у сучасному бізнесі.

Таблиця 1 – Інноваційні Технології, які відіграють значущу роль у сучасному бізнесі

Інформаційні технології	Використання у сучасному бізнесі
Інтернет-технології	Використання Інтернет-технологій дозволяє підприємствам створювати онлайн-платформи для продажу своїх товарів і послуг, взаємодіяти з клієнтами та партнерами через веб-сайти, використовувати електронну комунікацію та маркетингові кампанії в Інтернеті.
Хмарні технології	Використання хмарних технологій дозволяє підприємствам зберігати та обробляти великі обсяги даних, використовувати програмне забезпечення як сервіс (SaaS), розширювати свої ІТ-інфраструктури та забезпечувати доступ до даних з будь-якої точки світу.
Інтернет речей	Впровадження технології Інтернету речей дозволяє підприємствам збирати, аналізувати та використовувати дані з різних пристроїв та сенсорів для оптимізації виробничих процесів, покращення обслуговування клієнтів та впровадження інноваційних рішень.
Штучний інтелект та машинне навчання	Використання технологій штучного інтелекту дозволяє підприємствам аналізувати великі обсяги даних, прогнозувати тенденції ринку, автоматизувати рутинні завдання, вдосконалювати процеси прийняття рішень та створювати персоналізовані продукти та послуги.
Блокчейн технології	Використання блокчейн технологій дозволяє підприємствам забезпечувати безпеку та надійність транзакцій, впроваджувати системи документообігу та слідкувати за ланцюжком постачання, зменшуючи витрати та ризики шахрайства.
Розширена реальність	Використання AR та VR технологій дозволяє підприємствам створювати інтерактивні віртуальні середовища для навчання, маркетингу, дизайну продуктів та інших цілей.

Джерело: результати власних наукових досліджень на основі дослідження Simon, P., Maor, D., Guggenberger, P., Kafatos, V. [3, 4].

Сучасні підприємства повинні постійно впроваджувати нові технології для збереження конкурентних позицій та сталого розвитку. Стратегічне управління та інноваційні технології є ключовими для успішного розвитку сучасних організацій. Основні фактори успіху включають: чітке визначення стратегічних цілей та планування дій, залучення та підтримка керівництва, адаптивність та гнучкість у вирішенні проблем, ефективна комунікація та співпраця між всіма рівнями організації. Ці фактори допомагають організаціям зосередитися на конкретних завданнях, забезпечити необхідні ресурси для впровадження стратегій та інновацій, зберігати конкурентну перевагу в змінному середовищі та сприяти встановленню спільних цілей та гармонійній співпраці всередині організації. Виклики в процесі реалізації стратегічного управління та інноваційних технологій можна розглянути на рис.1, на якому зібрані виклики та аналітика від міжнародних аналітичних компаній.

Недостатня підтримка керівництва	За даними дослідження Deloitte, лише 23% керівників вважають, що їхня компанія має належні засоби для впровадження стратегічних ініціатив.
Опір з боку персоналу та культурні різниці	Згідно з опитуванням Gallup, лише 13% працівників вважають, що їхні компанії ефективно використовують їхні таланти та потенціал.
Фінансові обмеження та недостатня ресурсна база	За даними дослідження McKinsey, лише 16% компаній повністю задоволені обсягом інвестицій в інновації.
Потреба управління змінами та вирішення конфліктів	За даними PMI Pulse of the Profession, 58% організацій визнають, що необхідність управління змінами стає ключовим фактором для успішного впровадження стратегій.
Відсутність належних аналітичних даних та засобів вимірювання результатів	За даними Forrester, лише 26% компаній вважають, що вони мають необхідні аналітичні засоби для оцінки ефективності їхніх стратегій.
Технологічні перешкоди та складність впровадження нових систем	Згідно з дослідженням Gartner, 50% всіх проектів з впровадження технологій не вдаються через технічні та організаційні проблеми.

Рисунок 1 – Аналіз інноваційних викликів у стратегічному управлінні

Джерело: результати власних наукових досліджень на основі дослідження Simon, P., Maor, D., Guggenberger, P., Kafatos, V., Blum, K., Omale, G., Westerman, G., Tannou, M. [3, 4, 5, 6].

В сучасному бізнесі стратегічне управління та інноваційні технології стають ключовими елементами успішності підприємств у забезпеченні конкурентоспроможності на ринку. Аналізуючи різні кейси впровадження стратегічного управління та інноваційних технологій у підприємства сталого розвитку, я хочу виділити два основні кейси, які найчастіше зустрічаються у сучасному бізнес-середовищі, вони зображені в табл. 2.

Таблиця 2 - Основні кейси впровадження стратегічного управління та інноваційних технологій у підприємства сталого розвитку

Кейси	Опис кейсу	Аналітичне дослідження
Кейс 1: Впровадження стратегічного управління в малому підприємстві сфері ІТ	Даний кейс описує процес впровадження стратегічного управління в малому підприємстві, яке спеціалізується на розробці програмного забезпечення. Компанія, зіткнувшись з необхідністю росту та розвитку, вирішила переглянути свої стратегічні напрямки та плани для забезпечення конкурентоспроможності на ринку ІТ-послуг.	Відповідно до дослідження McKinsey, підприємства, які ефективно використовують стратегічне управління, досягають кращих показників прибутковості та стійкості на ринку. За даними дослідження, впровадження стратегічного управління забезпечує приріст в доходах на 15-20% у середньому для підприємств малого бізнесу [3].
Кейс 2: Інтеграція інноваційних технологій у велику виробничу корпорацію	У цьому кейсі досліджується процес інтеграції інноваційних технологій у великій виробничій корпорації з метою оптимізації виробничих процесів, підвищення ефективності та зменшення витрат. Корпорація, шукаючи способи покращення своєї діяльності, вирішила впровадити нові технології для забезпечення конкурентоспроможності.	За даними Deloitte, компанії, які активно впроваджують інноваційні технології, мають в середньому на 30% вищу продуктивність [4]. Згідно з дослідженням Gartner, до 2025 року 75% великих підприємств впроваджуватимуть штучний інтелект у своїх процесах [5].

Джерело: результати власних наукових досліджень на основі дослідження Simon, P., Maor, D., Guggenberger, P., Kafatos, V., Blum, K., Omale, G. [3, 4, 5].

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Для досягнення успіху у впровадженні стратегічного управління та інноваційних технологій необхідно уважно враховувати ці фактори та здійснювати відповідні заходи для подолання викликів, що виникають під час реалізації проектів. Впровадження стратегічного управління та інноваційних технологій на підприємствах вимагає комплексного підходу та уваги до деталей. Незважаючи на виклики, правильно спрямовані зусилля можуть призвести до значного покращення конкурентоспроможності та стабільності підприємств. Перспективи подальших наукових пошуків охоплюють глибше дослідження концепції сталого розвитку та розробку більш точних метрик, аналіз впливу інноваційних технологій на сталий розвиток, ефективність стратегічного управління в контексті сталого розвитку, роль лідерства, вивчення впливу екологічних, соціальних та економічних факторів, а також економічні виміри сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Grechko, A. V., Ocheretyana, O. V. (2020). Study of the evolution of scientific thought in aspects of defining the essence of the concept of "sustainable development of the enterprise": Entrepreneurship and Innovation, (15), 37-41. (Date of application 26.02.2024).
2. Nebava, M. I. (2012). Management of organizations and administration: textbook. Part 1. Vinnytsia: Vinnytsia National Technical University. P. 101-104. (Date of application 25.02.2024).
3. Simon, P., Maor, D., Guggenberger, P. (2023). The state of organizations 2023. New York, NY: McKinsey & Company. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/business%20functions/people%20and%20organizational%20performance/our%20insights/the%20state%20of%20organizations%202023/the-state-of-organizations-2023.pdf> (Date of application 25.02.2024).
4. Kafatos, V. (2023). 2023 Innovation Survey Report. Greece: Deloitte. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/gr/Documents/about-deloitte/gr-2023-innovation-survey-report-noexp.pdf> (Date of application 25.02.2024).
5. Blum, K., Omale, G. (2021). Gartner predicts 75% of B2B sales organizations will augment traditional sales roles with AI by 2025. New York, NY: Gartner. Retrieved from <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/gartner-predicts-75--of-b2b-sales-organizations-will-augment-tra> (Date of application 25.02.2024).
6. Westerman, G., Tannou, M. (2013). Digitally Mature Firms are 26% More Profitable Than Their Peers. New York, NY: MIT IDE. Retrieved from <https://ide.mit.edu/insights/digitally-mature-firms-are-26-more-profitable-than-their-peers/> (Date of application 25.02.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНО-РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАЙБУТНІМИ АГРОІНЖЕНЕРАМИ ДИСЦИПЛІНИ «СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ТА МЕЛІОРАТИВНІ МАШИНИ»

Опанасенко Віталій, канд. пед. наук, доцент кафедри професійної освіти та технології сільськогосподарського виробництва, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, e-mail: opanasenko80@gmail.com

Анотація. На сьогодні метою системи фахової передвищої освіти є забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у конкурентоспроможних фахівцях здатних експлуатувати високотехнологічне, цифрове й автоматизоване інноваційне обладнання та машини. Забезпечення виконання цієї мети в складних політичних та соціально-економічних умовах, в яких опинилась держава, є складним завданням для системи фахової передвищої освіти.

У статті автор наводить класифікацію проблемних лекцій та надає їм коротку дидактичну характеристику, розкриваючи етапи їх структури. А також наводить приклади реалізації проблемно-розвивального навчання під час вивчення деяких тем з курсу «Сільськогосподарські та меліоративні машини».

Ключові слова: професійна підготовка, проблемно-розвивальне навчання, проблемне навчання, лекція з проблемним викладом, сільськогосподарські та меліоративні машини, майбутні агроінженери.

Abstract. Today, the goal of the system of professional higher education is to meet the needs of society, the labour market and the state in competitive specialists capable of operating high-tech, digital and automated innovative equipment and machines. Ensuring the fulfilment of this goal in the difficult political and socio-economic conditions in which the state finds itself is a challenging task for the system of professional higher education.

In the article, the author provides a classification of problem-based lectures and gives them a brief didactic description, revealing the stages of their structure. The author also gives examples of the implementation of problem-based learning in the study of some topics in the course "Agricultural and Land Reclamation Machines".

Keywords: professional training, problem-based learning, problem-based learning, lecture with problematic presentation, agricultural and land reclamation machines, future agricultural engineers.

Постановка проблеми. На сьогодні метою системи фахової передвищої освіти є забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у конкурентоспроможних фахівцях здатних експлуатувати високотехнологічне, інноваційне обладнання та машини. Проблема криється у тому, що адаптація молодого фахівця на конкретному робочому місці виробництва займає достатньо багато часу. Одним із шляхів скорочення цього періоду, на нашу думку, є організація процесу професійної підготовки майбутніх агроінженерів за технологією проблемно-розвивального навчання. Молодий фахівець, який має сформовані технічне мислення і пізнавальний професійний інтерес, значно швидше буде опановувати нову інформацію, більш успішно вирішуватиме виробничі завдання, більше здатен до самоосвіти та винахідницько-раціоналізаторської діяльності, що в цілому й приводить до скорочення терміну адаптації на робочому місці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями пов'язаними з технологією впровадження проблемно-розвивального навчання в освітній процес займалась значна кількість видатних дослідників. Так, дослідженнями психологічних аспектів проблемного навчання займалися П. Гальперін, В. Давидов, А. Леонт'єв, Н. Менчинська, Н. Тализіна та ін. Аспекти розвивального навчання досліджували А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Безпалько, С. Гончаренко, В. Давидов, І. Підласий, Г. Селевко, В. Ягупов.

Вченими присвячена значна кількість праць проблемі впровадження різних інноваційних освітніх технологій, у тому числі і проблемного навчання. Серед них можна виокремити дослідження спрямовані на впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес закладів професійної (професійно-технічної) фахової передвищої та вищої освіти (В. Бикова, Н. Бурлаченко, Р. Гуревича, І. Зязюна, Г. Ігнатенко, В. Ковальчука, О. Коваленко, А. Нікуліної, Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Скакуна, Т. Самусь, С. Шевчук, О. Щербак та ін.).

Формулювання мети. Враховуючи сучасний соціально-економічний етап розвитку проблемність стає нормою професійної діяльності майбутніх фахівців, що навчаються за спеціальністю 208 «Агроінженерія». Тож, виникає необхідність у теоретичному обґрунтуванні методики застосування проблемно-розвивального навчання під час організації лекційних занять з дисципліни «Сільськогосподарські та меліоративні машини».

Виклад основного матеріалу. У багатьох дослідженнях сучасних науковців прослідковується те, що перевагою проблемно-розвивальної технології є ефективне формування творчого професійного світогляду майбутніх фахівців, умінь самостійно осмислювати виробничі та технологічні процеси. Використання проблемно-розвивального навчання дозволяє реалізувати такі важливі функції як: глибоке засвоєння знань; оволодіння методами наукового пізнання; набуття досвіду та особистісних якостей притаманних

досліднику; оволодіння операціями творчої діяльності [1, 2].

На нашу думку, вивчення майбутніми агроінженерами дисципліни «Сільськогосподарські та меліоративні машини» повинно здійснюватися саме на засадах проблемно-розвивального навчання, оскільки ця технологія має значні переваги над класичною.

Під час вивчення будь-якої сільськогосподарської машини на заняттях з дисципліни «Сільськогосподарські та меліоративні машини» у майбутнього агроінженера повинні формуватись спеціальні (фахові) компетентності в основі яких буде лежати система професійних знань, умінь та навичок яка повинна мати наступну структуру: призначення сільськогосподарської машини; агротехнічні вимоги до сільськогосподарської машини; класифікація; технічна характеристика сільськогосподарської машини; загальна будова сільськогосподарської машини; будова окремих агрегатів (вузлів, механізмів, систем); робочий процес машини, конкретного агрегату; технологічне налагоджування та регулювання сільськогосподарської машини; напрямки удосконалення конструкції машини [4, 5].

Як правило для того, щоб забезпечити у майбутніх агроінженерів формування основних понять про науку, закріплення у пам'яті основних законів, принципів, термінів та особливостей тощо, на практиці на заняттях найчастіше викладачі використовують поєднання пояснювально-ілюстративного та репродуктивного методів. При цьому на таких заняттях розвиток творчих або технічних здібностей майбутніх агроінженерів не гарантується. Частково це можна виправити завдяки використанню проблемного викладу матеріалу, коли викладач наводить приклад наукового розв'язання поставленої проблеми, а здобувачі освіти стежать за логікою та етапами її розв'язання. Поєднання цих методів навчання характерно для проблемних лекцій з окремими елементами продуктивних методів які найчастіше застосовується у педагогічній практиці бо значно простіші в організації та проведенні і не вимагають високої кваліфікації і компетентності в предметі дисципліни від самого викладача. Їх особливістю є те, що на деяких її етапах коли відбувається висвітлення певних готових наукових фактів викладач ставить перед здобувачами освіти проблемні запитання та організовує їхню роботу під час їх вирішення. Як приклад, можна навести випадок, коли здобувачам освіти пояснюється призначення та будова мотовила жнивarki.

Так, після пояснення його призначення студентам демонструють види мотовил, що використовують у сільськогосподарських машинах – універсальне-ексцентрикове, планчасте та копіююче. Далі викладач акцентує увагу здобувачів, що на жниварках зернозбиральних комбайнів застосовують саме універсальне-ексцентрикове мотовило, а не планчасте та копіююче. Перед тим як перейти до будови та наведення обґрунтування цього вибору

викладач і ставить студентам проблемне запитання – *«Виникає питання: чому саме обрано універсальне-ексцентрикове мотовило, а не копіююче яке має більш досконалу конструкцію для жнивarki? Подумайте, у чому переваги та недоліки однієї конструкції над іншою, чому за останні 50 років конструктори не винайшли новий вид мотовила?»*

У наведеному фрагменті викладач створює проблемну ситуацію під час повідомлення нового матеріалу, залучає до розв'язання проблемних питань всю групу, наводить варіанти оптимальних рішень та пояснює їх логіку. Таким чином реалізується репродуктивна і продуктивна діяльність здобувачів освіти, а правильне поєднання різних методів сприяє розвитку професійних компетентностей. Такі заняття, за умов наявності відповідного рівня матеріально-технічної бази та високого рівня володіння викладачем технологією проблемного навчання, що забезпечує унаочнення навчального матеріалу, як правило досягають поставлених цілей.

Другий вид проблемних лекцій - лекції проблемного викладу. Суть такої лекції полягає у тому, що викладач створює проблемну ситуацію та спонукає здобувачів освіти висувати гіпотези щодо вирішення поставленої проблеми. При цьому здобувачі повинні спрямовуватись викладачем на кожному етапі до одержання найбільш оптимальної відповіді. Саме на лекціях цього виду студентів доцільно групувати за підтримкою тієї чи іншої гіпотези щодо розв'язання поставленої проблеми. Співпраця здобувачів у групах та проведення дискусії породжує різні пропозиції та більшу кількість ідей щодо шляхів обґрунтування гіпотези та вирішення проблеми.

Наприклад [5], під час вивчення теми «Машини для посіву та посадки» викладач зосереджує увагу здобувачів освіти на питаннях: 1. Способи посіву сільськогосподарських культур; 2. Види висівних апаратів; 3. Види насіннепроводів; 4. Види сошників; 5. Агротехнічні вимоги до посіву та посадки; 6. Класифікація посівних машин; 7. Загальна будова гідрофікованої рядкової сівалки; 8. Робочий процес сівалки.. На наступному занятті розглядаються особливості конструкцій різних типів висівних апаратів, способи регулювання норм висіву насіння, призначення, будова та робота різних типів сошників, підготовка сівалок та сажалок до роботи тощо. Вивчення кожного питання навчального матеріалу викладач починає із звернення до майбутніх агроінженерів: *«Припустимо, що перед проведенням регулювання зазору між клапанами та катушками висівних апаратів робітник не перевіряв рівномірність їхнього прилягання у повністю закритому положенні»*. Враховуючи, що студенти володіють знаннями з загальної будови зернових сівалок та їх висівних апаратів, такі питання створюють проблемну ситуацію – певний психічний стан суб'єкта, що виникає в процесі такого завдання, яке вимагає відкриття (засвоєння) нових знань про предмет, способи або умови виконання завдань.

Оскільки майбутні агроінженери знають будову, призначення й типи робочих органів, процес підготовки сівалки до роботи, вони зустрічають протиріччя між тими знаннями які ними вже засвоєні і новими фактами, що встановлюються під час вирішення поставленого завдання [3]. Наприклад, студенти знають, що висівні апарати встановлені на задану норму висіву в 95 кг/га, а виліт котушки встановлено на 22 мм., з передаточним числом редуктора 0,386. Як зміниться норма висіву за умови нерівномірного встановлення клапанів висівних апаратів?

Створивши проблемну ситуацію, залучивши групу студентів до пошукової активності щодо знаходження інформації пов'язаної з роботою висівних апаратів, викладач пояснює, насамперед, його призначення. Тут доцільно поставити запитання до аудиторії: як це впливає на якість сівби? Проблема буде розв'язана, якщо студенти усвідомлять, що від розміру зазору висівного апарату залежить норма висіву насіння, а відповідно залежить витрата насіння на гектар.

Тобто, особливістю методу проблемного викладу є сприймання, усвідомлення, запам'ятовування студентами наукових фактів, теоретичних положень, наукових висновків, слідкування за логікою доведень цих фактів та положень викладачем. Відбувається також прогнозування кожного наступного етапу пошуку шляхів розв'язання поставленої проблеми.

Висновки. Основні тенденції розвитку освітнього процесу наразі вказують на необхідність формування у майбутніх агроінженерів професійних компетентностей, що забезпечують можливість виявляти й вирішувати проблеми в професійній діяльності. Аналіз науково-методичних та педагогічних джерел щодо проблемно-розвивальної технології показав, що за належного узгодження форм організації занять, структури та етапів лекцій проблемного викладу і засобів навчання, можна забезпечити її інтеграцію в освітній процес для підвищення ефективності формування професійних компетентностей у здобувачів, і як наслідок, підвищити якість їхньої фахової підготовки. Наразі для сучасної фахової передвищої освіти проблемно-розвивальну технологію навчання доцільно розглядати як базовий тип навчання, що дає змогу інтегрувати й інших моделі й технології навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авраменко Є. В., Опанасенко В. П., Самусь Т. В. (2023) Формування професійної компетентності майбутніх агроінженерів щодо використання AgTech-інновацій у сільському господарстві. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*. 10(24), 188-198. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-188-197](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-188-197)

2. Ihnatenko H., Samus T., Ihnatenko O., Opanasenko V., Vovk, B. (2022). Forming intending teachers' health preserving competence in the educational environment of higher educational institution. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 2 (47), 27–34. <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2022.254495>.

3. Опанасенко В. П., Самусь Т. В. (2023) Міждисциплінарний підхід як основа компетентнісного підходу в закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 9(27). 337 – 347. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27))

4. Опанасенко В. П., Самусь Т. В. (2022) Реалізація проектної технології під час вивчення педагогами професійного навчання технічних дисциплін циклу професійної підготовки. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 9(11). 167 – 178.

5. Опанасенко В. П. Проблемний підхід під час викладання дисципліни «Сільськогосподарські та меліоративні машини» *Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 89-91) 22-23 травня, 2018, Глухів, 2018. Україна.

ВВЕДЕННЯ В МЕТОДИ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Остапенко Роман, канд. екон. наук, доцент

Державний біотехнологічний університет

rm_ostap@ukr.net

Анотація. Ця стаття являє собою введення в методи трансфертного ціноутворення в Україні. Трансфертне ціноутворення є важливим інструментом для регулювання цін на товари та послуги, які переносяться між пов'язаними юридичними особами всередині однієї компанії або групи компаній. У статті розглядаються основні принципи та методи трансфертного ціноутворення, що використовуються в Україні. Одним з основних методів є метод порівнянних цін, який ґрунтується на аналізі цін, що застосовуються на відкритому ринку для порівнянних товарів або послуг. Іншим методом є метод собівартості плюс, який ґрунтується на додаванні певного відсотка до собівартості товару або послуги. У статті також розглядаються основні принципи, якими керуються податкові органи під час перевірки трансфертного ціноутворення. Вони включають в себе принцип arm's-length, який вимагає, щоб ціни, що застосовуються між пов'язаними особами, були порівнянні з цінами, що застосовуються на відкритому ринку для незалежних осіб. Насамкінець, стаття підкреслює важливість правильного застосування методів трансфертного ціноутворення в Україні для запобігання податковим ризикам та забезпечення справедливого розподілу прибутку між пов'язаними особами. Вона також вказує на необхідність дотримання вимог податкового законодавства та проведення адекватної документації для підтвердження застосовуваних методів і цін.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, методи трансфертного ціноутворення, ціна, законодавство.

Abstract. This article is an introduction to transfer pricing methods in Ukraine. Transfer pricing is an important tool for regulating prices for goods and services that are transferred between related legal entities within the same company or group of companies. The article discusses the main principles and methods of transfer pricing used in Ukraine. One of the main methods is the comparable price method, which is based on the analysis of prices applied in the open market for comparable goods or services. Another method is the cost plus method, which is based on adding a certain percentage to the cost of goods or services. The article also discusses the main principles that guide the tax authorities in reviewing transfer pricing. These include the arm's-length principle, which requires that prices applied between related persons should be comparable to those applied in

the open market for independent persons. Finally, the article emphasises the importance of the correct application of transfer pricing methods in Ukraine to prevent tax risks and to ensure fair distribution of profits between related parties. It also points out the need to comply with tax legislation requirements and to conduct adequate documentation to support the applied methods and prices. Keywords: transfer pricing, methods, Ukraine, tax authorities, arm's-length.

Keywords: transfer pricing, transfer pricing methods, price, legislation.

Постановка проблеми. Оподаткування трансфертного ціноутворення в Україні набуло чинності з прийняттям Закону України від 4 липня 2013 року № 408-VII "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення" [1]. Оскільки трансфертне ціноутворення було запроваджено відносно недавно, на сьогоднішній день не існує сталої практики оподаткування трансфертного ціноутворення та єдиної методології визначення правильності застосування трансфертного ціноутворення в контрольованих операціях.

Відповідно до чинного Податкового кодексу, транснаціональні корпоративні групи, які здійснюють діяльність в Україні та мають дочірні компанії в інших юрисдикціях, зобов'язані подавати звіти про контрольовані операції та документацію з трансфертного ціноутворення. Відповідно до закону, взаємопов'язані господарські операції між платником податків та нерезидентом України визнаються контрольованими, якщо річний дохід платника податків перевищує 50 мільйонів гривень, а обсяг таких операцій перевищує 5 мільйонів гривень на рік. Важливою частиною документації з трансфертного ціноутворення є вибір та застосування методів трансфертного ціноутворення, що є обов'язком усіх платників податків, які беруть участь у контрольованих операціях.

Через обмеження методів трансфертного ціноутворення, такі як відсутність базових характеристик товарів у загальнодоступних джерелах, неповнота фінансової інформаційної бази та відмінності в облікових політиках подібних компаній, платники податків можуть застосовувати некоректні методи трансфертного ціноутворення, що може призвести до сплати неправильних податків, створюючи серйозні ризики для компаній-резидентів України та Групи в цілому. Тому важливим є дослідження напрямків застосування методів трансфертного ціноутворення, виявлення притаманних їм переваг та недоліків, а також шляхів їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері трансфертного ціноутворення, і зокрема переваг та недоліків методів трансфертного ціноутворення, не набули широкого розповсюдження через відносну новизну законодавства у сфері трансфертного ціноутворення в Україні. Проте питанням трансфертного ціноутворення

приділено значну увагу в роботах Т. Савченко, М. Макаренко, В. Онищенко, С. Леонової, І. Белової, О. Терещенко та інших.

Метою даної статті є дослідження специфіки методів трансфертного ціноутворення, виявлення їх переваг та недоліків.

Виклад основного матеріалу. Трансфертне ціноутворення є ключовим аспектом міжнародного оподаткування, який визначає ціни, за якими пов'язані сторони в рамках транснаціональної корпорації здійснюють операції між собою. В Україні законодавство про трансфертне ціноутворення відіграє важливу роль у забезпеченні справедливого та точного оподаткування транскордонних операцій. Ця стаття містить огляд методів трансфертного ціноутворення в Україні, зосереджуючи увагу на найбільш поширених традиційних підходах. Вона аналізує метод порівняльної неконтрольованої ціни, метод "витрати плюс", метод ціни перепродажу та метод чистої операційної маржі, окреслюючи їх застосування та потенційні проблеми. Крім того, у статті обговорюється важливість дотримання вимог законодавства у сфері трансфертного ціноутворення та питання, які компанії повинні мати на увазі при застосуванні методів трансфертного ціноутворення в Україні. Розуміння цих методів та їхніх наслідків є важливим для компаній, що працюють в Україні, оскільки дозволяє їм успішно орієнтуватися в складнощах законодавства про трансфертне ціноутворення.

Трансфертне ціноутворення - це практика встановлення цін на товари, послуги та інтелектуальну власність, які передаються між пов'язаними сторонами, наприклад, дочірніми компаніями однієї транснаціональної компанії. Воно передбачає встановлення цін в операціях між цими пов'язаними сторонами з метою забезпечення справедливості та уникнення податкових маніпуляцій.

Трансфертне ціноутворення має важливе значення в Україні, оскільки воно допомагає запобігти ухиленню від сплати податків і гарантує, що компанії сплачують свою справедливу частку податків. Зі зростанням глобалізації бізнесу транснаціональні компанії часто беруть участь у транскордонній торговельній діяльності, що робить трансфертне ціноутворення ключовим аспектом оподаткування. Встановлюючи належні трансфертні ціни, Україна може захистити свою податкову базу та запобігти переміщенню прибутку в низькоподаткові юрисдикції.

Законодавство про трансфертне ціноутворення в Україні регулює визначення звичайних цін в операціях між пов'язаними сторонами.

Ці правила спрямовані на запобігання ухиленню від сплати податків та забезпечення належного розподілу та оподаткування прибутку, отриманого транснаціональними компаніями.

Україна створила законодавство з трансфертного ціноутворення на основі найкращої міжнародної практики та керівних принципів таких організацій, як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Основним законодавчим актом, що регулює трансфертне ціноутворення в Україні, є Податковий кодекс, який встановлює правила та вимоги щодо визначення та документального підтвердження звичайних цін.

Деякі з ключових особливостей законодавства про трансфертне ціноутворення в Україні включають вимогу щодо ведення належної документації для підтвердження відповідності операцій принципу "витягнутої руки", використання певних методів трансфертного ціноутворення та обов'язок звітувати про операції з пов'язаними сторонами у річних податкових деклараціях. Недотримання цих положень може призвести до штрафних санкцій та потенційних коригувань оподатковуваного прибутку відповідних сторін.

Традиційні методи трансфертного ціноутворення, що використовуються в Україні, включають метод порівняльної неконтрольованої ціни, метод ціни перепродажу та метод "витрати плюс". Ці методи передбачають аналіз зіставних операцій або показників рентабельності для визначення звичайної ціни в операціях між пов'язаними сторонами.

Відповідно до пп. 39.3.1 п. 39.3 ст. 39 ПКУ існує п'ять методів трансфертного ціноутворення, а саме

1) метод порівняльної неконтрольованої ціни (аналогії продажу) - полягає у порівнянні ринкової ціни товарів (продукції, послуг) у контрольованій операції з діапазоном ринкових цін на продаж (придбання) ідентичних (а за їх відсутності - однорідних) товарів (продукції, послуг) у зіставних операціях, визначених відповідно до порядку, встановленого цим розділом

2) метод ціни перепродажу - визначення відповідності ціни товарів у контрольованій операції ринковій ціні полягає у порівнянні валової рентабельності сторін контрольованої операції від подальшого продажу (перепродажу) товарів, придбаних у контрольованій операції, з ринковим діапазоном валової рентабельності

3) метод "витрати плюс" - визначення відповідності ціни товарів (робіт, послуг) у контрольованій операції ринковій ціні полягає у порівнянні валової рентабельності сторони контрольованої операції (продавця) з ринковим діапазоном валової рентабельності в зіставних операціях

4) метод чистого прибутку - полягає у порівнянні чистого прибутку платника податків на відповідній основі (витрати, обсяг реалізації та активи) у контрольованих операціях з його чистим прибутком на тій самій основі у зіставних неконтрольованих операціях

5) метод розподілу прибутку - передбачає розподіл на кожен пов'язану сторону контрольованої операції частини загального прибутку (або збитку), який непов'язана сторона отримала б від еквівалентної неконтрольованої операції.

Застосування традиційних методів трансфертного ціноутворення в Україні залежить від наявності достовірних порівняльних даних та характеру операції. Однак обмеження можуть виникати через відсутність порівняльних даних, характерних для українського ринку, або в ситуаціях, коли операції пов'язані з унікальними нематеріальними активами або послугами. У таких випадках може виникнути необхідність розглянути альтернативні методи трансфертного ціноутворення або коригування.

Метод порівняльної неконтрольованої ціни (ПНЦ) зазвичай використовується в Україні для визначення трансфертних цін шляхом порівняння цін на аналогічні товари або послуги в операціях між непов'язаними сторонами. Цей метод вимагає виявлення достовірних зіставних операцій та коригування на будь-які відмінності, що можуть вплинути на ціну.

Впровадження методу CUP в Україні може бути складним через обмежену доступність надійних порівняльних даних та необхідність враховувати специфічні ринкові умови. Крім того, інтерпретація та застосування необхідних коригувань для забезпечення порівняльності може бути складним завданням, що вимагає глибокого розуміння динаміки місцевого ринку та галузевої специфіки.

Певні операції між підприємствами підлягають перевірці відповідними податковими органами. Такі операції визначаються як "контрольовані". До цієї категорії відносяться всі господарські операції, які можуть призвести до завищення витрат або зниження доходів, що призводить до зниження прибутку та оподаткування такого прибутку. Так, згідно з Податковим кодексом України (пп. 39.2.1.7), операція вважається контрольованою, якщо вона відповідає наступним двом критеріям: загальний дохід платника податку на прибуток за річний звітний період перевищує 150 млн. грн; обсяг операцій платника податку на прибуток з кожним контрагентом за річний звітний період перевищує 10 млн грн.

Розділ 39.2.1.4 Податкового кодексу України містить невиключний перелік контрольованих операцій. Цей перелік включає в себе:

- операції з товарами, такими як сировина та готова продукція (експортовані або імпортовані)
- операції з надання або придбання певних послуг
- операції з нематеріальною або інтелектуальною власністю;
- фінансові операції (наприклад, лізинг, інвестиції, позики);

- операції з купівлі або продажу корпоративних прав, цінних паперів, інвестицій, матеріальних або нематеріальних активів;

- операції між нерезидентами та постійними представництвами (резидентами України);

- операції, в яких резидент України передає нерезиденту функції, активи або ризики, що зменшують його дохід (фінансовий результат) в неринкових умовах.

Таким чином, методи трансфертного ціноутворення відіграють ключову роль в українській податковій системі, забезпечуючи справедливість та прозорість транскордонних операцій. Розуміння правил та використання належних методів трансфертного ціноутворення має вирішальне значення для компаній, що працюють в Україні, допомагаючи їм дотримуватися законодавства та уникати потенційних штрафних санкцій.

Метод "витрати плюс" є одним із найпоширеніших методів трансфертного ціноутворення в Україні. Він передбачає визначення трансфертної ціни шляхом додавання обґрунтованої норми прибутку до витрат, понесених виробником або постачальником послуг. По суті, цей метод забезпечує відповідність прибутку, отриманого контрольованим суб'єктом господарювання, прибутку, отриманому незалежними компаніями, що займаються аналогічною діяльністю.

При застосуванні методу "витрати плюс" в Україні слід враховувати кілька важливих факторів. По-перше, важливо використовувати точні та достовірні дані про витрати, забезпечуючи включення всіх відповідних витрат. По-друге, важливо встановити відповідну норму прибутку, беручи до уваги ринкові умови, галузеві стандарти та рівень ризику, на який наражається підконтрольний суб'єкт господарювання. Нарешті, важливо задокументувати обґрунтування та аналіз вибору методу "витрати плюс", демонструючи дотримання вимог українського законодавства у сфері трансфертного ціноутворення.

На початку 2021 року було прийнято Закон України, який вніс зміни до Податкового кодексу України та вплинув на трансфертне ціноутворення.

Важливо було змінити формулювання об'єкта аналізу з метою пріоритетного застосування методу порівняльної неконтрольованої ціни. Зокрема, визначення "товарна продукція" було замінено визначенням "сировина". Іншою зміною стало розширення пункту 39.4.6 статті 39 Податкового кодексу України. В результаті цієї зміни документація з трансфертного ціноутворення повинна додатково містити наступну інформацію:

- інформацію про бенефіціарних власників платника податків;
- ланцюг постачання, що описує створення вартості в контрольованих операціях
- інформацію про комерційну мету контрольованої операції;

- якщо платник податків є учасником транснаціональної групи, також подається копія документації з ціноутворення, яка, як правило, повинна містити дані, що описують структуру такої групи, регіони діяльності її учасників та ідентифікацію головного офісу групи;

- копія аудиторського висновку (якщо аудит фінансової звітності за відповідний звітний період є обов'язковим).

Стаття 39(4)(7) APS визначає, хто зобов'язаний подавати глобальну документацію з трансфертного ціноутворення. Згідно з цим положенням, такий обов'язок покладається на платників податків, які є членами міжнародної групи компаній. При цьому існує вимога, що валовий дохід МГК повинен становити не менше 50 млн євро.

Метод ціни перепродажу - ще один метод трансфертного ціноутворення, який широко використовується в Україні. Він передбачає визначення трансфертної ціни на основі ціни перепродажу контрольованого товару або послуги після вирахування відповідної норми валового прибутку. Цей метод забезпечує отримання контрольованою компанією прибутку, який можна порівняти з прибутком незалежних компаній, що здійснюють аналогічну діяльність з перепродажу.

Застосування методу ціни перепродажу в Україні вимагає ретельного врахування певних факторів. По-перше, важливо точно визначити ціну перепродажу з урахуванням будь-яких коригувань на знижки, повернення або інші фактори, які можуть вплинути на остаточну ціну продажу. По-друге, важливо вибрати відповідну норму валового прибутку, беручи до уваги функції, ризики та ринкові умови, що стосуються контрольованого суб'єкта господарювання. Нарешті, слід вести відповідну документацію для підтвердження застосування методу ціни перепродажу та забезпечення дотримання вимог українського законодавства з трансфертного ціноутворення.

Метод чистої операційної маржі - це метод трансфертного ціноутворення, який використовується в Україні для визначення відповідної трансфертної ціни шляхом оцінки маржі чистого прибутку контрольованої компанії. Цей метод порівнює прибутковість контрольованої операції з прибутковістю аналогічних неконтрольованих операцій з метою забезпечення відповідності прибутку контрольованої компанії прибутку, який можна було б очікувати від незалежної компанії, що займається аналогічною діяльністю.

Застосування методу чистої операційної маржі в Україні може бути пов'язане з певними проблемами та складнощами. Однією з головних проблем є отримання надійних порівняльних даних для цілей бенчмаркінгу, оскільки доступність таких даних в Україні може бути обмеженою. Крім того, визначення відповідного рівня прибутковості та вибір найбільш прийняттого співвідношення прибутку може бути складним завданням, що

вимагає ретельного аналізу та врахування галузевих особливостей. Щоб впоратися з цими складнощами, рекомендується звернутися за професійною консультацією та вести вичерпну документацію, що підтверджує використання методу чистої операційної маржі.

Застосування методів трансфертного ціноутворення в Україні може бути пов'язане з певними труднощами. Однією з ключових проблем є дотримання вимог законодавства з трансфертного ціноутворення, які постійно змінюються, а також вимог, що висуваються українськими податковими органами. Відстеження змін у законодавстві та забезпечення належного документообігу може бути досить складним завданням. Крім того, отримання надійних і порівнянних даних для цілей бенчмаркінгу, особливо в галузях з унікальними характеристиками, може бути складним завданням.

Перший метод відповідності умов контрольованої операції принципу «витагнутої руки» має назву порівняльної неконтрольованої ціни та полягає у порівнянні цін в операціях на відповідність ринковим діапазонам. Для перевірки застосовують максимально схожі або повністю аналогічні товари та операції. Ще два методи засновані на порівнянні і мають назви «ціна перепродажу» і «витрати плюс». При методі ціни перепродажу для порівняння використовують відносну рентабельність продажу, а «витрати плюс» є логічним продовженням та передбачає порівняння рентабельності продажу ще й із понесеними витратами. Четвертий метод – метод чистого прибутку, який полягає у порівнянні показника прибутковості з відповідним показником у зіставних операціях. Останній, п'ятий метод має назву «розподілення прибутку» та полягає у порівнянні прибутку кожного учасника операції. Тобто здійснюється аналіз розподілу прибутку між учасниками зіставної операції [2].

Для забезпечення ефективного дотримання вимог трансфертного ціноутворення в Україні ключове значення має застосування найкращих практик та міркувань. Це включає в себе ведення актуальної документації, яка демонструє дотримання принципу "витагнутої руки" та обґрунтовує вибір і застосування обраного методу трансфертного ціноутворення. Крім того, відстеження змін у законодавстві з трансфертного ціноутворення та звернення за професійною консультацією у разі необхідності допомагає зорієнтуватися у складнощах.

Нарешті, періодичний перегляд та оновлення політики і практики трансфертного ціноутворення забезпечує адаптацію до мінливого бізнес-ландшафту та регуляторного середовища в Україні.

Таким чином, методи трансфертного ціноутворення в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні справедливого оподаткування та запобіганні виведенню прибутку з-під оподаткування у транскордонних операціях. Ознайомлення з традиційними методами трансфертного ціноутворення, такими як порівняльна неконтрольована ціна, "витрати

плюс", ціна перепродажу та операційна чиста маржа, є важливим для компаній, що працюють в Україні. Дотримуючись правил трансфертного ціноутворення та беручи до уваги специфічні виклики та обставини в українському контексті, компанії можуть запровадити прозору та відповідну законодавству практику трансфертного ціноутворення. Це не тільки допомагає підтримувати сприятливе бізнес-середовище, але й забезпечує справедливий розподіл оподаткованого прибутку та сприяє загальній економічній стабільності країни.

Питання трансфертного ціноутворення стає все більш актуальним в Україні та світі у зв'язку із глобалізаційним розвитком та входженням усе більшої кількості ТНК на ринок України. Країни розробляють спеціальне національне законодавство, покликане регулювати дане питання. Принципи трансфертного ціноутворення визначаються національними законодавствами, в основі яких лежать міжнародні методично-рекомендаційні документи, з урахуванням специфіки економічного розвитку країн. Таким чином, визначення трансфертного ціноутворення відрізняється у різних національних та міжнародних документах. Зокрема, українське законодавство містить більш докладне визначення, ніж міжнародне [3].

Трансфертне ціноутворення в Україні стосується визначення цін, за якими пов'язані сторони в рамках транснаціональної корпорації, що здійснюють операції між собою. Це робиться з метою забезпечення справедливого та точного оподаткування у транскордонних операціях та запобігання виведенню прибутку з-під оподаткування.

Традиційні методи трансфертного ціноутворення, що використовуються в Україні, включають метод порівняльної неконтрольованої ціни, метод "витрати плюс", метод ціни перепродажу та метод чистої операційної маржі. Ці методи забезпечують основу для визначення звичайних цін у транскордонних операціях.

Трансфертне ціноутворення (ТЦУ) передбачає формування трансфертних цін, найнижчих з економічно обґрунтованих внутрішніх цін, за якими можуть здійснюватися розрахунки між різними підрозділами єдиної компанії або між учасниками об'єднаної групи компаній [4].

Застосування методів трансфертного ціноутворення в Україні може бути пов'язане з такими проблемами, як обмежена доступність порівнянних даних, інтерпретація законодавчої бази та потенційні спори з податковими органами. Для компаній дуже важливо розуміти ці виклики та враховувати найкращі практики для забезпечення дотримання вимог законодавства.

Дотримання правил трансфертного ціноутворення є дуже важливим в Україні, оскільки воно сприяє прозорості, справедливому оподаткуванню та сприяє стабільності

вітчизняної економіки. Недотримання вимог може призвести до штрафних санкцій, податкових перевірок та потенційних репутаційних ризиків для компаній, що працюють в Україні. Важливо, щоб компанії надавали пріоритет дотриманню правил трансфертного ціноутворення, щоб уникнути будь-яких юридичних та фінансових наслідків.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Варто зазначити, що компанії, які входять до складу міжнародних бізнес-груп, можуть обирати найбільш прийнятний метод аналізу показників ціни/рентабельності в контрольованих операціях, враховуючи переваги та недоліки кожного методу розрахунку трансфертного ціноутворення. Це дозволяє уникнути значних ризиків та репутаційних втрат як для конкретної компанії, так і для групи компаній, до якої вона входить, в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення, Закон України № 408-VII (2013) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-18#Text>

2. Карлова, І. О., & Вербицька, А. І. (2020). Трансфертне ціноутворення: економічний зміст та особливості проведення автоматизованого обліку на вітчизняних підприємствах. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_56_20

3. Чукліна, О. С. (2013). Теорія трансфертного ціноутворення: поняття та періодизація розвитку. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, (4 (69)), 119–124.

4. Андрусь, О. (2018). Трансфертне ціноутворення в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, (Вип. 22), 6–13.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ДИЗАЙНУ ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ДИСЛЕКСІЄЮ

*Охман Наталя, асистент кафедри дизайну, факультету технологій та дизайну,
УДУ імені Михайла Драгоманова,
E-mail: n.i.okhman@npu.edu.ua*

*Ільїна Ірина, студентка I курсу ОР магістр, спеціальності 022-«Дизайн», кафедри
дизайну, факультету технологій та дизайну,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
E-mail: 23-ftd.i.ilina@std.udu.edu.ua*

Анотація. Дослідження на тему «Особливості розробки дизайну застосунку для людей з дислексією» спрямоване на вивчення потреб цільової аудиторії та розробку інклюзивного дизайну. Дислексія є невід'ємною частиною життя значної кількості людей, і впливає на їх здатність до читання, розуміння тексту та взаємодії з інформацією. Дана робота досліджує різні аспекти дизайну, такі як шрифти, кольори, композиція та інтерфейс, з метою створення застосунку, який буде легким у сприйнятті та користуванні для людей з дислексією.

Такі застосунки стають важливими інструментами, які полегшують навчання та щоденне життя людей з дислексією. Вони пропонують різноманітні функції для використання. Актуальність подібних застосунків полягає в значному полегшенні життя людей з інклюзією.

Ключові слова: дислексія, мобільний застосунок, проєкт, освіта, графічний дизайн, інклюзія.

Abstract. The research on the topic "Features of developing an application design for people with dyslexia" is aimed at studying the needs of the target audience and developing an inclusive design. Dyslexia is an integral part of the lives of a significant number of people, and affects their ability to read, understand text and interact with information. This work explores various aspects of design, such as fonts, colors, composition and interface, with the aim of creating an app that is easy to understand and use for people with dyslexia.

Such applications remain in the tree as tools that facilitate learning and daily life for people with dyslexia. They offer a variety of features to use. The relevance of such applications becomes a significant complication of the life of people with inclusion.

Keywords: dyslexia, mobile application, project, education, graphic design, inclusion.

Постановка проблеми. З розвитком інформаційних технологій та зростанням популярності мобільних застосунків, виникає необхідність створення інтерфейсів, які були б доступні та зрозумілі для всіх категорій користувачів, включаючи тих, хто має дислексію. Однак існуючі стандарти дизайну не завжди враховують потреби цієї аудиторії, що може призвести до труднощів у використанні застосунків та відчуття відокремленості користувачів з дислексією. Тому виникає потреба в дослідженні особливостей розробки дизайну додатків для цієї категорії користувачів з метою створення доступних, зручних та ефективних інтерфейсів.

Сьогодні такі інклюзивні застосунки стали інструментами, які полегшують навчання та повсякденне життя людей з дислексією. Такий інструмент може включати різноманітні функції, наприклад як: розпізнавання тексту, трансформування його в аудіо-формат, підказки з орфографії та граматики, а також спеціальні вправи для навчання навичкам читання та письма.

Актуальність таких застосунків не може бути переоцінена, оскільки вони вирішують важливі проблеми та мають значний позитивний вплив на життя людей з таким розладом. Такі застосунки допомагають збільшити самостійність та успішність у навчанні для людей з дислексією, роблячи процес навчання більш ефективним та приємним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, що вивчають дану проблематику доробки таких вчених як: Азін В., Байда Л., Горло А., Грибальський Я., Дерман Л., Компанієць А., Красюкова-Еннс О., Краус К., Удріс-Бородавко Н., Чемерис Г.

Мета проєкту дослідити та визначити особливості проєктування інтерфейсів та функціональних можливостей мобільних застосунків для користувачів з дислексією. Це включає вивчення потреб цільової аудиторії, аналіз та ідентифікацію труднощів, з якими стикаються люди з дислексією під час використання застосунків, а також виявлення ефективних методів та стратегій для забезпечення доступності та зручності користування.

Виклад основного матеріалу. Дислексія є одним з найпоширеніших неврологічних порушень, яке впливає на здатність сприймати та розуміти письмовий текст. Наявність цієї дисфункції може суттєво ускладнювати взаємодію з інтерфейсами мобільних додатків та веб-сайтів. У цій статті розглянуті основні аспекти, які слід враховувати під час розробки дизайну, зокрема: чіткість та доступність тексту, використання простих та зрозумілих іконок, відповідний контраст та шрифти, а також можливість налаштування параметрів відображення тексту. Подальше дослідження цієї теми сприятиме створенню більш доступних та інклюзивних інтерфейсів для всіх користувачів, включаючи тих, хто стикається з дислексією.

Наявність чіткого, легко читабельного тексту є одним з ключових аспектів дизайну застосунків для користувачів з дислексією. Важливо використовувати необхідний розмір шрифту та оптимальний міжрядковий інтервал, а також уникати складних шрифтів, які можуть ускладнити сприйняття тексту [1].

Замість абстрактних чи складних іконок краще використовувати прості та зрозумілі символи, що спрощують навігацію для користувачів з дислексією.

Налаштування контрасту між текстом та фоном, а також використання шрифтів з хорошою читабельністю допомагає полегшити сприйняття інформації.

Деякі користувачі можуть потребувати індивідуальних налаштувань, таких як збільшення розміру шрифту чи зміна кольору фону. Надання можливості налаштування інтерфейсу дозволить користувачам з дислексією налаштувати його на свій смак та потреби.

Розробка дизайну застосунків для людей з дислексією вимагає уважного врахування їх потреб та особливостей. Проектування програми для людей з дислексією включає багато аспектів і вимагає особливого підходу. Перш за все, головне завданням такого проєкту – створити інтуїтивно зрозумілий і зручний інтерфейс, який дозволить людям з дислексією легко користуватися додатком без стресу та зусиль. Ключове завдання - забезпечити максимальну доступність та простоту використання для цільової аудиторії.

Також, важливим завданням у дизайні такого застосунку є використання спеціальних шрифтів, кольорових рішень та інших елементів, які полегшують сприйняття тексту для людей з дислексією, тому що однією з ключових функцій додатку є покращення читацької та письмової навичок користувачів, сприяючи їхньому успішному інтегруванню в суспільство та навчальний простір [2].

Одним із важливих аспектів є вивчення потреб цільової аудиторії, збалансованого підходу до вирішення їхніх проблем та врахування найновіших технологічних рішень для створення ефективного та корисного продукту.

Персоналізовані можливості налаштування дозволяють користувачам адаптувати додаток до своїх індивідуальних потреб і вподобань, забезпечуючи оптимальний досвід використання. Застосунок для людей з дислексією також може включати функції підтримки, які допомагають користувачам зосередитися та зберігати інформацію, роблячи навчання та роботу більш ефективними та продуктивними.

При раціональному підході до розробки такого застосунку необхідно:

- вірно, відповідно до ключових задач, обрати платформу для проєктування застосунку;
- визначити основні функції застосунку, наприклад такі як покращений текстовий процесор з можливістю зміни шрифтів та кольорів, інтерактивні навчальні завдання для

поліпшення читацьких навичок, а також підтримка тексту-голосу для прослуховування тексту та інші.

- розробити простий та зрозумілий користувацький інтерфейс, враховуючи потреби та особливості сприйняття інформації аудиторії.

Цільова аудиторія та канали поширення застосунку. Такі застосунки мають відповідну цільову аудиторію (пряму та опосередковану). Пряма аудиторія включає в себе самих людей з дислексією - це основні користувачі, для яких розробляється додаток. Зокрема, до ЦА можуть відноситися освітні установи, які можуть пропонувати такі додатки для забезпечення якісного освітнього процесу. Ці люди можуть стати основними користувачами продукту, які застосовуватимуть його для поліпшення своїх навичок читання, написання та роботи з текстом. Опосередкована аудиторія: батьки, вчителі, логопеди та інші фахівців. Як пряма та опосередкована ЦА можуть рекомендувати додаток своїм учням, підопічним або клієнтам, а також використовувати його у своїй роботі для підтримки та навчання. Опосередкована аудиторія може відігравати важливу роль у популяризації та поширенні додатку серед цільової аудиторії, а також у наданні зворотного зв'язку щодо його ефективності та корисності. Таким чином, ключовими партнерами даного проекту можуть бути школи, університети, заклади дошкільної освіти, з інклюзивним навчанням, інтернати. Також це можуть бути різні фонди, асоціації та громадські організації тощо.

Серед інструментів, які можна використовувати для просування подібних додатків, заснування та проведення відповідних курсів.

Варто зазначити, що каналами комунікації та поширення обізнаності про застосунок можуть бути канали партнерів, соціальні мережі (Instagram, TikTok, Facebook), співпраця з освітніми установами, рекламні кампанії, отримання відгуків та рецензій, web-сайт, відео на YouTube, участі у конференціях і заходах.

Наразі на ринку є аналогічні продукти. Наприклад, застосунок Dyslexia Test & Tips є першим застосунком, який допоможе швидко визначити наявність у людини дислексії. Це застосунок призначений для дітей та дорослих. Можна пройти тест самостійно або в якості вчителя, батька, члена сім'ї або колеги, допомогти комусь. Цей додаток має простий інтерфейс. Гротескний шрифт, мінімалістичну стриману кольорову гаму, що складається з градієнту блакитного та синього, чорних та білих кольорів. Також використовуються зелений, червоний та жовтий для позначення різних елементів [3].

Цікавим у даному контексті є додаток Speechify. Він відрізняється від інших програм завдяки розширеним можливостям перетворення тексту в мовлення. Ця функція сприяє збільшити швидкість читання користувачів у 9 разів порівняно з середньою швидкістю читання. Крім того, застосунок допомагає людям із СДУГ, дислексією краще засвоювати

інформацію. Застосунок також відрізняється мінімалізмом у дизайні, де домінантним є синім кольором. Додаток орієнтований на персоналізацію, тому його легко можна налаштувати під користувача [4].

Зокрема варто розглянути і український додаток Promova для вивчення мов, налічує одинадцять мільйонів користувачів. Платформа впровадила новий «Режим дислексії», який став доступним для користувачів. У цьому режимі використовується Dysfont, спеціально розроблений шрифт. Цей шрифт спрощує читання, усуваючи типові проблеми, такі як переставлення та перевертання літер. Крім того, режим доповнений функціями, які зменшують яскравість та використовують мультисенсорні методи навчання (Tokar.media). Застосунок виконаний у мінімалістичному дизайні з використанням флет дизайну та адаптований під персоналізацію [5].

Так, розглянувши деякі приклади додатків можна зробити висновок про те, що використання зручного і ефективного інструменту дозволить покращити навичок читання та розуміння текстів. Правильно розроблений інклюзивний дизайн призначений може сприяти зниженню стресу та покращення загального самопочуття користувачів. Шляхом забезпечення зручного доступу до матеріалів та інструментів для навчання, підвищиться самостійність та навчальні досягнення користувачів з дислексією.

Тож успішним та якісним можна назвати той додаток, що приверне увагу більшої кількості користувачів, покращення якості життя цільової аудиторії та підвищення свідомості та обізнаності стосовно дислексії.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Висновки щодо особливостей розробки дизайну додатку для людей з дислексією дають змогу зрозуміти ключові аспекти та вимоги, які важливо враховувати при створенні інтерфейсу та функціональності додатків для цієї категорії користувачів. Основні висновки такого дослідження можуть бути такими.

Дизайн додатків для людей з дислексією повинен бути адаптивним та легко доступним. Це включає в себе використання простого та зрозумілого дизайну, який не завантажує користувача зайвою інформацією та функціоналом.

Інтерфейс додатку повинен бути чітким, простим та інтуїтивно зрозумілим для користувача. Важливо використовувати зрозумілі символи, текст та кольори, які не ускладнюватимуть сприйняття інформації.

Додаток повинен надавати можливість гнучко налаштовувати його інтерфейс з урахуванням індивідуальних потреб користувача з дислексією, таких як зміна розміру шрифту, кольорів, швидкості анімацій тощо.

Використання зображень, відео та звукових ефектів може полегшити сприйняття інформації користувачем з дислексією, але варто бути обережним з їхнім обсягом та якістю.

Важливо провести тестування додатку з реальними користувачами з дислексією, щоб отримати зворотній зв'язок та внести необхідні зміни для поліпшення його використання.

Загалом, врахування цих особливостей дозволить створити додаток, який буде зручним та доступним для людей з дислексією, сприяючи їхній повноцінній участі в цифровому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. National Disability Authority and Centre for Excellence in Universal Design, Universal Design Guidelines for Homes in Ireland. Chapter 2. Entering and Moving Around, 2015. Режим доступу URL: <https://universaldesign.ie/Web-Content-/Section-2-Entering-and-Moving-Around.pdf> (дата звернення: 8.12.2023).
2. Дерман, Л. М. (2020). Концепції універсального дизайну в моді XXI століття: філософсько-антропологічний аналіз. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць, 158 (№ 10) Ч. 2., С. 21-25
3. Dyslexia Test & Tips. Додатки в Google Play | *Android Apps on Google Play*. Режим доступу URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=nl.appsenwebs.dyslexia&hl=uk&gl=US&pli=1>. (дата звернення: 23.02.2024).
4. Огляд Speechify. Найкращий додаток для синтезу мовлення у 2023 році | *Unite.AI*. <https://www.unite.ai/uk/speakify-огляд/>
5. Український додаток Промова | *Tokar.media*. <https://tokar.ua/read/92992/ukrainskyy-dodatok-promova-dopomahaie-liudiam-z-dysleksiieiu-vyvchaty-movy/>

СПЕЦИФІКА РОЗРОБКИ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Охман Наталя, асистент кафедри дизайну, факультету технологій та дизайну,

УДУ імені Михайла Драгоманова, E-mail: n.i.okhman@npu.edu.ua

Лобастова Анастасія, студентка першого року навчання магістратури кафедри дизайну,

факультету технології та дизайну, УДУ імені Михайла Драгоманова,

E-mail: 23-ftd.a.lobastova@std.udu.edu.ua

Анотація. Наукова стаття розглядає інклюзивні підходи до розробки та використання дидактичного матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами. Висвітлюється зростання числа таких дітей та виклик, який є сьогодні перед сучасною освітою. Інклюзивний підхід розглядається як ключовий інструмент для створення навчального середовища, що забезпечує доступ до якісної освіти для всіх. Дослідження базується на аналізі теоретичних джерел, новаторських підходів та практичного досвіду викладачів інклюзивних шкіл. Зазначається важливість створення відповідної бази для корекційного блоку, включаючи програми, підручники, обладнання та діагностичні послуги. Дидактичний матеріал розглядається як гнучкий та адаптований інструмент для індивідуалізованого навчання, сприяючи розвитку інклюзивного середовища та соціальній інтеграції.

Ключові слова: інклюзивна освіта, дидактичний матеріал, сенсорний розвиток, освітнє середовище, мультисенсорне навчання, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), адаптивний матеріал.

Abstract. The scientific article examines inclusive approaches to the development and use of didactic material for children with special educational needs. The growth in the number of such children and the challenge facing modern education today are highlighted. An inclusive approach is seen as a key tool for creating a learning environment that provides access to quality education for all. The research is based on the analysis of theoretical sources, innovative approaches and practical experience of teachers in inclusive schools. The importance of creating an adequate base for the correctional unit, including programs, textbooks, equipment, and diagnostic services, is noted. Didactic material is considered as an adapted and flexible tool for individualized learning, contributing to the development of an inclusive environment and social integration.

Keywords: inclusive education, didactic material, sensory development, educational environment, multisensory learning, information and communication technologies (ICT), adaptive material.

Постановка проблеми. Зростання числа дітей з різними освітніми потребами ставить перед сучасною освітою виклик — забезпечити навчання та розвиток кожного учня. Інклюзивний підхід виявляється ключовим елементом створення такого навчального середовища, де кожна дитина має можливість розвиватися відповідно до своїх здібностей, забезпечує доступ до якісної освіти для всіх, а розробка та використання відповідного дидактичного матеріалу виступає важливим кроком у цьому напрямку.

За останні десятиліття спостерігається зростаючий інтерес до інклюзивної освіти, яка передбачає навчання дітей з різними освітніми потребами. Однак, навчання таких дітей може стати викликом для вчителів, оскільки вони повинні забезпечити доступність матеріалів та методів навчання для всіх учнів, враховуючи їхні потреби.

Серед найважливіших питань інклюзивної освіти є створення відповідної бази для корекційного блоку: наявність програм, підручників, спеціального обладнання, дидактичних матеріалів, надання діагностичних, консультативних та дійових послуг фахівцями (логопедами, дефектологами, психологами, соціальними працівниками, дитячими психіатрами). [1]

Дидактичний матеріал у цьому контексті повинен бути гнучким та адаптованим для відповіді на індивідуальні потреби кожного учня. Це не лише інструмент передачі знань, але й засіб підтримки розвитку кожного учня. Враховуючи різноманітність потреб, він повинен бути готовий до індивідуалізованого підходу та стимулювати активну участь кожної дитини.

Отже, інклюзивна освіта стає необхідністю в сучасному світі, де росте число дітей з різними освітніми потребами. Забезпечення доступу до якісної освіти для всіх учнів і розвиток кожного з них відповідно до їхніх індивідуальних здібностей стає пріоритетом. Це вимагає не лише створення відповідного навчального середовища, але й розробки та використання гнучкого та адаптованого дидактичного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, що вивчають дану проблематику доробки таких вчених як: Бондар В.І., Гета А. В., Дерман, Л. М. Заїка В. М., Коваленко В. В., Колупаєва А. А., Ярмола Н. А., Коваль-Бардаш Л. В., Компанець Н. М., Квітка Н. О., Лапін А. В. , Прядко Л.О., Таранченко О.М., Фурман О.О.

Метою проєкту виявлення інклюзивних підходів до розробки та використання дидактичного матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Дослідження присвячене вивченню інклюзивних підходів до розробки та використання дидактичного матеріалу для дітей з особливими освітніми потребами. На сьогоднішній день це є однією з актуальних проблем. Також дослідження базується на аналізі теоретичних джерел, аналізі сучасних підходів та вивченні власного практичного досвіду та викладачів інклюзивних шкіл чи то класів.

Діти з особливими освітніми потребами – це визначення, яке використовується для опису учнів, які потребують спеціальної підтримки та належної адаптації в навчальному середовищі через фізичні, розумові, чи емоційні медичні відхилення, що впливають на їх здатність отримувати освіту та брати участь у навчальних процесах. [2]

Це можуть бути діти із порушеннями розвитку, слуху чи зору, аутизмом, синдромом Дауна. Такі порушення впливають на їх здатність отримувати освіту без додаткової підтримки.

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від їх фізичного чи психофізичного розвитку. [3]

Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. [3]

Використання адаптивного матеріалу сприяє створенню позитивного та сприйнятливого навчального середовища, що сприяє психологічному комфорту дітей. Забезпечення актуальності матеріалу полягає в його здатності адаптуватися до різних стилів навчання, щоб максимізувати ефективність освітнього процесу. Інтегрує інновації та нові підходи до навчання, щоб надавати якісну освіту, враховуючи сучасні вимоги.

Однією з розробників дидактичного матеріалу - є італійський педагог та лікар Марія Монтесорі. Значну увагу в своїй системі навчання Монтесорі приділяла сенсорному (чуттєвому) розвитку дітей. Науковий метод Марії Монтесорі довів свою ефективність в роботі як з дітьми, що мають психофізичні порушення. Для роботи з такими дітьми, необхідно адаптувати деякі групи монтесорі-матеріалів. Також змінюється підхід педагога до викладення навчального матеріалу та способи взаємодії з учнями. Використання адаптованого монтесорі-матеріалу може допомогти стимулювати активність та розвивати їхні можливості у пізнанні навколишнього середовища. Педагогіка Монтесорі спрямована на розкриття потенційних можливостей кожного учня, що має інклюзію. Спеціально підібрані та створені матеріали можуть допомогти дитині легше сконцентруватися. Монтесорі-матеріали використовуються в логічній послідовності та сприяють моторному, сенсорному та інтелектуальному розвитку, покращуючи комунікативні можливості дитини та підвищуючи її емоційний стан. [4]

Розробка дидактичного матеріалу повинна ґрунтуватися на ретельному вивченні потреб учнів та враховувати їхні потреби. Принципи адаптації та гнучкості важливі для створення ефективних інструментів, що можуть бути задіяні в освітньому процесі. Проте

ефективність таких дидактичних матеріалів часто залежить від конкретних потреб конкретного учня. Однак, під час практичної роботи з дітьми, що мають інклюзію, було виявлено деякі узагальнюючі принципи дидактичних матеріалів, які часто вважаються корисними:

1. Індивідуалізація: матеріали, які можуть бути легко індивідуалізовані відповідно до потреб конкретного учня. Забезпечення можливості зміни рівня складності або типу завдань для відповідності потребам різних рівнів здібностей.

2. Мультисенсорне навчання: використання різні сенсорні канали для навчання: візуальні, аудіальні, особливо тактильні. Багато дітей сприймають краще через тактильність. Забезпечення можливостей взаємодії з матеріалами за допомогою різних чуттєвих засобів.

3. Візуальна підтримка: використання стриманих кольорів для утримання уваги дитини.

4. Технології: використання інтерактивних програм та віртуальних інструментів, які можуть бути адаптовані до різних потреб. Серед переваг ІКТ підтримки інклюзивного навчання варто відзначити такі загальні переваги: сприяють розширенню учнівської автономії. Дозволяють подолати комунікаційні труднощі та бар'єри. Надають учням можливість продемонструвати навчальні результати у зручний спосіб. Дозволяють розробляти навчальні завдання з урахуванням індивідуальних навичок та можливостей учнів. Більше можливостей для підготовки дидактичних матеріалів, наочності. Зокрема, за рахунок мультимедійності можна здійснювати та корегувати вплив на різні сенсорні зони. Матеріали в електронному форматі легше адаптувати до потреб учнів (наприклад, великий шрифт, шрифт Брайля тощо).

5. Інтегрування матеріалів, які мають практичний зв'язок із реальним життям. Створення завдання, які дозволяють дітям застосовувати отримані знання в різних ситуаціях. Також важливо використання більш реалістичних малюнків для кращого сприйняття. [5]

У методичному посібнику Прядко Л.О. «Дидактичні основи навчання дітей з порушенням інтелектуального розвитку» досліджено важливість використання дидактичного матеріалу на прикладі уроків математики. На уроках математики треба використовувати велику кількість наочних засобів та яскравого дидактичного матеріалу: таблиці, ілюстративні полотна з набором трафаретів, що зображують фрукти, овочі, дерева, гриби, птахів, звірів, різноманітних іграшок, лото, доміно, мозаїку, будівельні конструктори тощо. [6]

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, розробка дидактичних матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу та уваги до їхніх індивідуальних потреб. Шляхом врахування цих особливостей

можна створити ефективні дидактичні матеріали, які сприятимуть успішному навчанню цільової аудиторії та забезпечать їм рівний доступ до якісної освіти.

Таким чином, у роботі було визначено важливість дидактичних матеріалів та особливості їх застосування на освітній процес. Індивідуалізація та мультисенсорне навчання є ключовими компонентами ефективного дидактичного матеріалу для дітей із особливими освітніми потребами. Застосування візуальної підтримки, групової взаємодії та використання сучасних технологій розширює можливості навчання та сприяє розвитку різних аспектів особистості учнів.

Дослідження підтверджує, що інклюзивні підходи до розробки та використання дидактичного матеріалу є важливим етапом у створенні інклюзивної освітньої системи. Ефективне використання такого матеріалу сприяє успішному розвитку кожного учня, надаючи йому рівні можливості для отримання якісної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. (2019). Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник: Вид-во «Ранок». Харків, 304 с.
2. Ярмола Н. А., Коваль-Бардаш Л. В., Компанець Н. М., Квітка Н. О., Лапін А. В. (2020). Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навчально-методичний посібник. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 208 с.
3. Колупаєва А. А. (2016). Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ: АТОПОЛ, 152 с.
4. Бондар В.І. (2009). Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М.Монтесорі: Навчальний посібник. Полтава: РВВ ПДАА, 252 с.
5. Гета А. В., Заїка В. М., Коваленко В. В. та ін. (2018). Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник. Полтава : ПУЕТ, 261 с.
6. Прядко Л.О., Фурман О.О. (2015). Дидактичні основи навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Методичний посібник. Суми: РВВ СОІППО, 114 с.
7. Дерман, Л. М. (2020). Концепції універсального дизайну в моді ХХІ століття: філософсько-антропологічний аналіз. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць, 158 (№ 10) Ч. 2, 21-25 с.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ДОСЯГНЕННЯ ЦСР В УКРАЇНІ

*Передера Альона, здобувач вищої освіти 1-го бакалаврського рівня
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, rederalena4@gmail.com
Науковий керівник: Куценко Олена, кандидат економічних наук (PhD), доцент ЗВО
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
[lena_kush@ukr.net](mailto:lenukush@ukr.net)*

Анотація. Війна Росії проти України є важливою подією, яка має великий вплив на світ. Окрім людських жертв, вона суттєво впливає на довкілля, економіку та суспільство. Повномасштабне вторгнення викликало послідовні події, які мають глобальні наслідки, особливо в енергетиці та продовольстві. Війна створює серйозну загрозу досягненню Цілей сталого розвитку в Україні. У даній статті ми проаналізували вплив воєнних дій на біофізичні, соціальні, економічні та партнерські Цілі сталого розвитку, які враховують усі аспекти. Наслідки війни відчутні на різних рівнях, від регіонального до глобального, і залишаються предметом подальших досліджень. Проте слід зазначити головне, що закінчення війни та мир є ключовими аспектами для досягнення Цілей розвитку до 2030 року.

Ключові слова: Цілі сталого розвитку, війна в Україні, економіка, суспільство, клімат, вплив війни.

Abstract. Russia's war against Ukraine is a significant event that has a profound impact on the world. Apart from human casualties, it significantly affects the environment, economy, and society. The full-scale invasion has triggered events with global consequences, especially in energy and food security. The war poses a serious threat to achieving the Sustainable Development Goals in Ukraine. In this article, we analyze the impact of the conflict on the biophysical, social, economic, and partnership aspects of sustainable development, considering all aspects. The consequences of the war are felt at various levels, from regional to global, and remain the subject of further research. However, it should be noted that the cessation of hostilities and peace are key aspects for achieving the development goals by 2030.

Keywords: Sustainable Development Goals, war in Ukraine, economy, society, climate, war impact.

Постановка проблеми. Війна в Україні стала дуже важливою подією, що відобразилась на різноманітних сферах суспільного життя, економіки, екології та соціальної стабільності країни. Через це дуже важливим завданням є дослідити вплив війни на процес

досягнення Цілей сталого розвитку в Україні. Дане дослідження дозволяє розглянути важливість припинення воєнних дій, як ключового чинника для досягнення ЦСР та забезпечення миру та стабільності в регіоні. Також дослідження може виявитися корисним для розробки політичних програм, прийняття управлінських рішень та формування міжнародної співпраці для забезпечення миру та сталого розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням Цілей сталого розвитку та впливу війни в Україні на ЦСР працювали та працюють багато українських та іноземних науковців. Даній темі присвячують свої статті такі науковці, як Гайдучський І. П., Голобородько А. І., Павлюк. К. В., Іващенко О. Б. , Симочко. Л. Ю., Паулу Перейра, Веньву Чжао, Мігель Інасіо, Дамія Барсело [1].

Формування цілей статті (постановка завдання). Основними завданнями статті є проведення комплексного аналізу впливу війни в Україні на процес досягнення ЦСР, визначення ключових аспектів економічного, соціального та екологічного впливу війни на різні сфери сталого розвитку в Україні. А також виявлення можливих стратегій та заходів для забезпечення подальшого прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку навіть в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2015 році в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН з сталого розвитку. На Саміті було прийнято рішення змінити світ до 2030 року за допомогою досягнення 17 цілей сталого розвитку. В рамках 17 цілей було встановлено 169 завдань.

Усі члени ООН приєдналися до процесу досягнення цілей сталого розвитку та виконання поставлених завдань. Україна, як член ООН, теж не була винятком, тому було започатковано інклюзивний процес досягнення ЦСР в Україні. Кожну ціль було розглянуто окремо та враховано специфіку національного розвитку нашої країни. В результаті, було затверджено чітку національну систему, що складається з 86 завдань. Ці завдання національного розвитку, індикатори для моніторингу їх виконання та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року було відображено в Національній доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна”. Відповідно до цього, в Україні було розпочато низку реформ спрямованих на здійснення соціально-економічних перетворень та зміцнення демократичного устрою [2].

З 2015 до 2019 року Україна старанно намагалась досягти поставлених цілей. В результаті було досягнуто прогресу за 15 із 17 Цілей сталого розвитку. За ЦСР 10 «Скорочення нерівності» Україна погіршила свої результати. За ЦСР 13 «Пом’якшення наслідків зміни клімату» обчислити прогрес неможливо у зв’язку з відсутністю цільового орієнтиру (рис. 1).

Рисунок 1 - Прогрес у досягненні Цілей сталого розвитку Україною до 2019 року

Джерело: складено автором за даними: 2. Data on the achievement of the Sustainable Development Goals. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved (date of application 06.03.2024) [3]

Примітка: Кожна Ціль складається з таргетів, які потім розділяються на показники. Прогрес за ціллю розраховується за середнім з-поміж таргетів (а значення таргету за середнім з показників).

Попри вплив COVID-19, до 2030 року Україна могла повністю досягти великої кількості поставлених цілей сталого розвитку, проте початок повномасштабного вторгнення у 2022 році вніс свої корективи. Війна між Україною та Росією спровокувала величезну хвилю подій, що мають негативний вплив на суспільство, довкілля та економіку. Відповідно цей вплив створив серйозну загрозу досягненню Цілей сталого розвитку не лише для країн, які безпосередньо беруть участь у війні, але й для інших країн, особливо тих, що розвиваються, які є більш уразливими до економічних факторів. Найбільшою перешкодою до досягнення ЦСР, війна стала саме для України. Безпосередньо війна вплинула на процес досягнення всіх Цілей сталого розвитку, як на біофізичні так і на соціальні та економічні ЦСР. Розглянемо більш детальний вплив повномасштабного вторгнення на досягнення ЦСР в Україні [4].

Вторгнення Росії в Україну дуже негативно вплинуло на економічні ЦСР. З початком повномасштабного вторгнення країна зіштовхнулася з великою хвилею еміграції, безробіття, підвищення цін та збільшення рівня бідності. Війна призвела до скорочення робочих місць,

близько п'яти мільйонів робочих місць в Україні було втрачено. Відповідно це призвело до зменшення доходів населення, а це має прямий вплив на процес досягнення ЦСР 1 «Подолання бідності» та ЦСР 8 «Гідна праця та економічне зростання». За даними Світового банку рівень бідності в Україні зріс з 5,5% у 2021 році до 24,2% у 2022 - за межею бідності опинились 7,1 мільйона людей. Восанне Україна мала такі показники у 2006-2007 роках. Відповідно ми можемо прийти до висновку, що через війну Україна втратила 15 років прогресу (рис. 2).

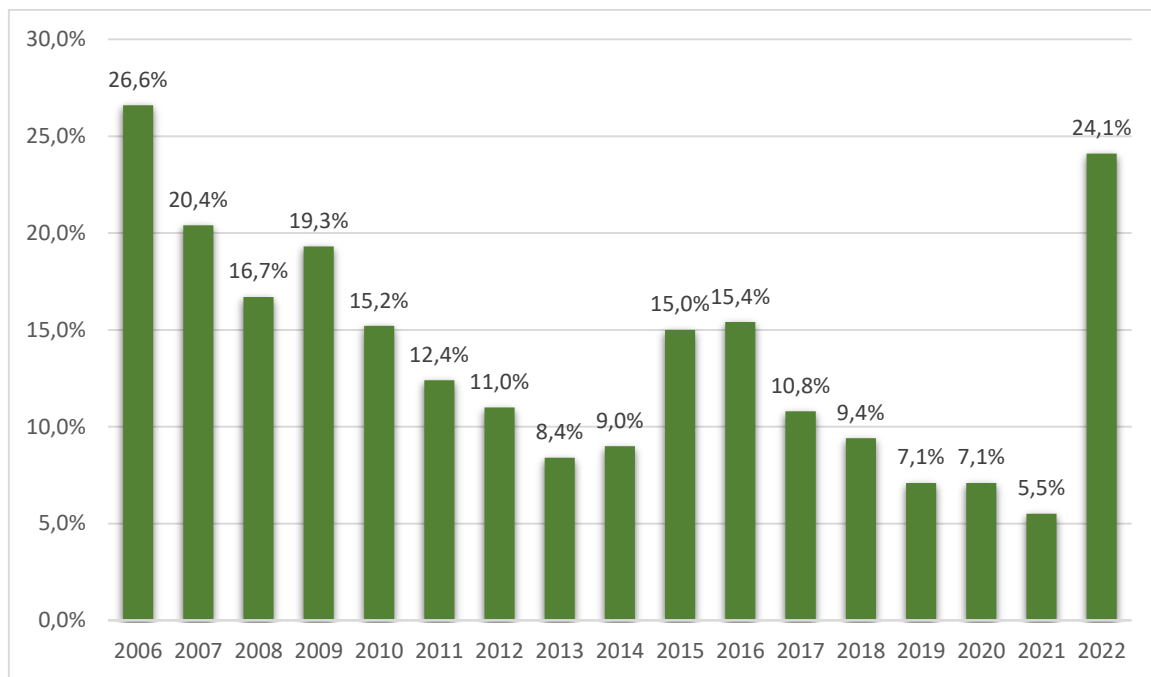

Рисунок 2 – Динаміка рівня бідності в Україні в 2006 – 2022 рр.

Джерело: рисунок створено на основі опрацьованих матеріалів: 7. The World Bank. The World Bank in Ukraine. (date of application 07.03.2024) [5]

Примітка: до відсотка бідних відноситься населення, що живе менш ніж на 5,5\$ на день.

Крім того, у 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального валового внутрішнього продукту, а середньорічна інфляція в Україні в 2022 році становила 20,2%. Доволі помірна інфляція 2022 р. в Україні при масштабних руйнуваннях виробничої бази та інфраструктури була пов'язана з тим, що західний кордон України залишався відкритим, а сусідні країни не були охоплені війною. У такий спосіб значна частина споживчого попиту в Україні задовольнялася за рахунок імпорту [6].

Та все ж суттєвих втрат від війни зазнала і українська промисловість. За 2022 р. промислове виробництво України впало на 38%. А сума збитків у промисловості і торгівлі оцінюється фахівцями Світового банку в 10,9 млрд доларів. При цьому потреби у

відновленні для цих секторів на період до 2033 року складають 23,2 млрд дол. США. 80% із цієї суми – це прогнозовані витрати на відбудову і модернізацію виробничих приміщень, машин і обладнання, відновлення складських запасів [5].

Така ситуація має вплив на ЦСР, але поки що нам допомагає імпорт товарів із закордону, та не слід забувати про окуповані території. На даних територіях неможливо врегулювати економічну ситуацію та впевнено забезпечити населення продуктами харчування. Через постійні обстріли нечасто вдається доставити в окуповані міста та села гуманітарну допомогу, тому багато людей страждає від голоду. А це безпосередньо знижує індикатори ЦСР 2 «Подолання голоду» та відповідно ЦСР 3 «Гарне здоров'я».

Крім того, воєнні дії впливають і на інші ЦСР. Внаслідок російської агресії було пошкоджено близько 33% інфраструктури по всій країні: 305 мостів, 19 аеропортів, 110 залізничних станцій та 24 тис. км доріг, а також майже 160 тисяч будівель і споруд. За попередніми оцінками, загальний обсяг втрат інфраструктури в Україні склав \$35,3 млрд, і ця цифра збільшується щодня. Тому, можна зробити висновок, що індикатори ЦСР 9 «Інновації та інфраструктура» та ЦСР 11 «Сталий розвиток міст та спільнот» зазнали великого зниження [1].

Крім впливу на економіку війна має величезний вплив і на суспільство. Ми вже згадували про голод на окупованих територіях, але крім цього воєнні дії завдають і іншу шкоду населенню України. Через війну в Україні було зруйновано приблизно 3790 навчальних закладів і нажалі ця цифра продовжує зростати. Не всі школярі та студенти на даний час мають змогу навчатися офлайн, адже через постійні обстріли та загрозу життю та здоров'ю, вони змушені навчатися дистанційно. А люди, що знаходяться на окупованих територіях в більшості випадків взагалі не мають змоги навчатись ні офлайн ні дистанційно. Загалом, можна сказати, що воєнні дії мають надзвичайний вплив на зниження якості освіти в Україні та ЦСР 4 «Якісна освіта».

Обстріли в Україні ведуться і по закладах охорони здоров'я. На жаль, це зменшує спроможність країни обслуговувати населення та запобігати потенційним спалахам захворювань. В Україні більшість наявних людських медичних ресурсів спрямовується на постраждалих внаслідок воєнних дій, що затримує діагностику та лікування інших захворювань. Крім того, під час війни забруднення повітря, ґрунту та води зростає, що ставить під загрозу здоров'я населення та підвищення смертності. А це все та ще маса негативних аспектів впливу війни перешкоджає досягненню ЦСР 3 «Міцне здоров'я та благополуччя» в Україні.

Як ми бачимо війна Росії проти України завдала значних спустошень, зокрема руйнувань або пошкоджень будинків, шкіл, лікарень та інших важливих громадських

об'єктів. Але крім того, ще й позбавила громадян необхідних ресурсів, як-от води, електроенергії. Виділення токсичних елементів з боєприпасів, пожежі і руйнування промислової інфраструктури призвели до збільшення забруднення води протягом десятиліть, впливаючи на ресурси питної води. Ця ситуація є серйозною та, як очікується, з часом погіршуватиметься. А це обмежує досягнення ЦСР 6 «Чиста вода та санітарія». Також в наслідок постійних обстрілів страждає енергетична інфраструктура. Через це населення має непостійне та неякісне енергопостачання. А це перешкоджає досягненню ЦСР 7 «Відновлювана енергія».

Ну і звичайно слід зазначити величезний негативний вплив війни на морські та наземні екосистеми та зміну клімату. Загальновідомо, що війни збільшують викиди парникових газів безпосередньо в атмосферу, внаслідок вибухів, пожеж, розливів, руху військових транспортних засобів, лісових пожеж і забруднень. Дані викиди осідають на льодовиках, а це сприяє таненню. Проміжне оцінювання показало, що викиди парникових газів за 18 місяців або 555 днів війни склали 150 млн тонн CO₂. Це більше, ніж річні викиди парникових газів у такій високоіндустріальній країні, як Бельгія. Крім того руйнування греблі у Новій Каховці у червні 2023 року стало однією із найбільш руйнівних подій як для людей, так і для природи і теж безпосередньо вплинуло як на клімат так і на морські та наземні екосистеми. Дослідження екологів показали, що війна посилює фізичну та хімічну деградацію ґрунту, забруднення води, вирубку лісів. А це прямий доказ того, що Україна та інші країни ООН не зможуть показати високі результати у досягненні ЦСР 13 «Боротьба зі зміною клімату» та ЦСР 15 «Збереження екосистем суші» [7].

Також відомо, що війна негативно впливає на морське середовище. Хоча більшість бойових дій ведуться на суші, кілька бойових дій було зафіксовано в Чорному морі, де деякі кораблі були затоплені та було зафіксовано витік нафтопродуктів. Крім того, кількість мін, встановлених у Чорному морі, невідома, що збільшує невизначеність їх впливу на морське середовище. Вплив війни потенційно може вплинути на Чорне море та навколишні країни (Україну, Румунію, Болгарію, Туреччину, Грузію та Росію). Посилення бойових дій і забруднення різко впливають на і на біорізноманіття Чорного моря. Було відомо, що понад 3000 дельфінів були знайдені мертвими зі слідами від водяних мін або бомб. Таким чином, спроможність не лише України, а й інших чорноморських країн виконати ЦСР 14 «Збереження морських екосистем» знаходиться під загрозою [1].

Висновки. Як ми бачимо війна має величезний вплив на досягнення ЦСР. Впливаючи на різноманітні аспекти такі як суспільство, економіка, довкілля, воєнні дії знижують індикатори ЦСР та порушують налагоджений процес досягнення Цілей сталого розвитку.

Даний вплив поширюється не лише на Україну, але і на інші країни-члени ООН та створює регіональні та глобальні проблеми.

Однак, попри нові виклики та проблеми Україна повинна продовжувати свій шлях досягнення ЦСР. Для того щоб повернути досягнутий процес наша країна повинна докласти максимум зусиль. Оскільки, лише систематичне втілення та постійний контроль ЦСР-орієнтованої стратегії, підкріпленої доказовою базою (фактами та даними), разом з ЦСР-бюджетуванням можуть гарантувати успішне досягнення ЦСР. Якісні ЦСР-дані, збагачені розбиттям на складові, повинні стати основою для розробки обґрунтованих управлінських рішень в обставинах обмежених ресурсів. Однак, слід пам'ятати, що ключовим фактором успішного відновлення та досягнення ЦСР є досягнення надійного й тривалого миру. Повернувши мир, ми не лише зможемо отримати прогрес в ЦСР 16 «Мир та справедливість», а досягти прогресу і в усіх інших Цілях сталого розвитку. Від цього залежить добробут нашої країни, наше майбутнє та майбутнє наших дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Paulo Pereira. Wenwu Zhao (2022). The Russian-Ukrainian armed conflict will push back the sustainable development goals. *Geography and Sustainability*. № 3. P. 277-287. (date of application 07.03.2024)
2. Goals of sustainable development and Ukraine. Government portal. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (date of application 06.03.2024)
3. Data on the achievement of the Sustainable Development Goals. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> (date of application 06.03.2024)
4. Peredera A. A., Diaghileva O. V. Kushchenko. O. I. (2021). Analytical assessment of ukraine's progress in achievement of SDG. *Today's science: from research to strategic decisions: materials III International Student Scientific Conference*. NGO "Youth Scientific League". № 1. P. 6-8. (date of application 07.03.2024)
5. The World Bank. The World Bank in Ukraine. <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (date of application 07.03.2024)
6. Bohdan T. (2023). Financial and economic consequences of the war. Tatyana Bohdan's blog. LB. Ua. Retrieved from https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html (date of application 07.03.2024)
7. Leonard de Klerk (2023). The impact of the Russian war in Ukraine on the climate. *Ecodia*. Retrieved from https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Report-2023_December_UA_compressed.pdf (date of application 08.03.2024)

THE ROLE OF WORK MOTIVATION IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

*Petrov Viktor, student, State Biotechnological University,
Fomichova Anna, student, State Biotechnological University,
Smihunova Olena, PhD of economic sciences, Associate Professor, Livestock Farming Institute of
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
elenasmigunova@gmail.com*

Анотація. У дослідженні визначено роль мотивації праці персоналу в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. В умовах ринкової економіки успіх діяльності підприємства в значній мірі залежить від взаємодії команди висококваліфікованих працівників. Визначено, що мотивація праці працівників виступає основним засобом забезпечення оптимального використання ресурсів, мобілізації наявного кадрового потенціалу, а збалансована політика мотивації спроможна забезпечити підтримку конкурентоспроможності підприємства, підвищення його результативності та ефективності.

Ключові слова: мотивація, конкурентоспроможність, кадрова політика, персонал.

Abstract. The study determined the role of staff motivation in ensuring the competitiveness of the enterprise. In the conditions of a market economy, the success of an enterprise largely depends on the interaction of a team of highly qualified employees. It was determined that employee motivation is the main means of ensuring optimal use of resources, mobilizing existing personnel potential, and a balanced motivation policy is able to ensure the support of the enterprise's competitiveness, increase its effectiveness and efficiency.

Keywords: motivation, competitiveness, personnel policy, personnel.

Formulation of the problem. The problems of motivating employees of enterprises of any form of ownership were and remain the most urgent. Not only the social and creative activity of managerial workers, but also the final results of enterprise activity depend on clearly developed motivation systems. Motivation is one of the main functions of management, as the personnel is one of the most important resources, which can constantly improve and has many opportunities. Insufficient motivation in modern conditions is often a limiting factor, preventing enterprises from realizing their potential and reducing the labor activity of the organization as a whole. If the management is able to skillfully manage personnel, apply perfect motivation systems, then it is guaranteed success and profitability.

Analysis of recent research and publications. The issue of increasing work motivation, its methods and stimulation was reflected in the works of domestic scientists A. Andriychuk, O. Bogutsky, V. Voronkova, and others. Despite the large number of publications and researches by scientists, some issues regarding the motivation of personnel in modern economic conditions remain unresolved today. The importance of studying the problem of labor motivation in modern economic conditions is determined by the special value of the human factor for maintaining the competitiveness and success of any business.

The aim of the study. The purpose of the study is the analysis of the main directions of labor motivation, as well as the development of recommendations for its improvement in the enterprise management system.

Presenting main material. The economy of the country functions in conditions of unlimited competition with efficiency. The competitiveness of the enterprise is its potential, opportunities, as well as flexibility in adapting to market relations. methods of increasing the competitiveness of enterprises in these conditions largely determine the improvement of product quality, the reduction of prices for services and goods, the introduction of innovations and new technologies, the search for new opportunities [1].

Enterprise competitiveness is a system of components that are not directly related to each other, but influence each other. Some researchers consider the size of the enterprise's market share to be the result of increasing competitiveness. Often, competitiveness is embedded in the ideology, mission of the enterprise, which takes into account the ability and focus of the enterprise to meet the demands of consumers with low price and high quality [2].

The competitiveness of the enterprise is also characterized by its ability to ensure low production costs; uniqueness, feature of the offer; affordable and quality service; economic orientation of products; quality of products (services); timely release of products (services) to the market.

The inability of the enterprise to ensure at least one of the above conditions greatly reduces its competitiveness. There is no consensus on the definition of the term "competitiveness", even if there is unity of opinion. Today, one of the most optimal and effective means of aligning market conditions and internal opportunities for the development of competitiveness is the formation and spread of innovations in the field of marketing [1]. Experience proves that almost all economic entities, successfully developing in the market, owe everything to the correct policy of market assessment, marketing and advertising.

Using the data of the path, the enterprise can increase its competitiveness, and at the same time strengthen its financial stability.

Most often, the competitiveness of an enterprise is described using a list of internal and external factors of production. Proposed [3] suggest that when determining the competitiveness of an enterprise, the following should be taken into account: product quality and characteristics; reputation (image); production capacity; innovation capabilities; technology use; dealer network and distribution capabilities; financial resources; costs compared to competitors; customer service.

In our opinion, a set of factors is presented that, to one degree or another, the enterprise does not determine its competitiveness. All of them can have both a positive and a negative impact on the operation of the enterprise. For example, product quality can be both high and low compared to competitors. The company bought new, expensive equipment, but no one can work on it, the staff is not ready, there is no experience in implementing innovations, etc. And most importantly, none of these factors, as well as their combination, is capable of ensuring the competitiveness of the company without competitive staff. That is, the most important factor - personnel – is not indicated.

Motivation of employees is the main means of ensuring optimal use of resources, mobilization of available personnel potential [4]. Mechanisms of motivation have been studied in detail at the present stage by many authors. The main goal of motivation as a process is to obtain sufficient returns from the use of available human resources to achieve the company's goals, which allows to increase the overall effectiveness and profitability of the company's activities based on a complex system of balanced development indicators.

Thus, the policy of stimulating the work of the staff is the basis for establishing the necessary relations between the hired staff and the employer, focused, first of all, on the formation of a balance of interests, strengthening the competitiveness of the organization with the help of appropriate remuneration of the staff

To achieve the success of the enterprise in the modern innovation-oriented economy, the interaction of a team of highly qualified employees of all categories is necessary. The activity of modern industrial enterprises is associated with frequent changes, a high degree of uncertainty and novelty of the product being created. Achieving the ultimate goal by the enterprise is possible only with the effective work of each team member in conditions of inextricable relationship with the general goals of the organization [2].

According to the author, external (state, market factors) and internal factors (organizational factor, production factor, factors of employee competence) exert a great influence on increasing the efficiency of the use of human resources of industrial enterprises in modern conditions. The mentioned factors in order to increase their efficiency should be applied in aggregate, which makes it possible to increase the efficiency of the personnel of industrial enterprises.

With the current level of development of economic relations in our time, the competitive struggle is becoming more and more intense both at the domestic and at the global level. In this

regard, one of the effective conditions for the development of the enterprise is an in-depth study of the main factors that affect competitiveness. Factors can influence both in the direction of increasing the competitiveness of the enterprise and in the direction of decreasing it. They determine the means and methods of using competitiveness reserves. Analysis of factors and production of own management tool should become part of the personnel strategy of any branch of the economy.

But the presence of factors alone is not enough to ensure competitiveness for an enterprise. Gaining a competitive advantage based on factors depends on how effectively they are used. One of these factors is the personnel potential and motivation of work at the enterprise [5].

For the effective operation of the organization and the implementation of tasks related to the fulfillment of the set goals, it is necessary to provide the company with specialized and highly qualified personnel. The development of a number of industries nowadays is held back by a lack of the necessary specialists. The main task for the enterprise is the selection and support of talented managers.

It is clear that increasing the competitiveness and efficiency of any enterprise is impossible without personnel. Without the motivation of the staff and the stimulation of personnel to work, no mechanism, no matter how modern it is, will either not give the desired return in work, or will not work at all. That is why, primarily for the director of the enterprise, staff motivation is an important strategic task for the organization's work [5].

The function of motivation is based on the fact that it affects the organization's workforce in the form of motivating motives for effective work through collective and individual incentive measures. The specified forms of influence activate the work of the subjects of the organization's management. The essence of motivation is that. That the company's staff performs work in accordance with the rights delegated to it and established duties, agreeing with the management decisions made.

In most large enterprises, the main role continues to be played by the material type of motivation. But in our time, it is difficult to motivate young specialists and workers to perform tasks qualitatively only with a material component, which is why the system of non-material motivation is gaining more and more development.

Unfortunately, modern leaders, personnel managers and personnel motivation specialists undeservedly underestimate the role of intangible motivation in the common system of personnel motivation. Although, moral motivation plays a great role and, moreover, does not require large financial costs. As an example, the following factors of intangible motivation can be given: fulfillment of promises by the manager, recognition of the importance of the employee, attention from the manager, etc.

Thus, the policy of personnel motivation is the basis for establishing the necessary relations between personnel and the manager, focused, first of all, on the formation of a balance of interests, maintaining the competitiveness of the enterprise with the help of the correct motivation of workers. Labor motivation is a process aimed at achieving the organization's goals by attracting and retaining highly qualified employees based on sustainable labor incentive ideas formed using a labor incentive system.

Conclusions. Therefore, the motivation of the personnel depends on the goals and objectives of both the employees themselves and the managers. The more developed this or that component of the organization is, the more attention is paid to intangible stimulation. The employee must be satisfied with his work, receive appropriate results and rewards, be familiar with his successes, thereby receiving recognition for his work and see further prospects in his activity.

Thus, influencing the company's employees only with the help of financial support will not contribute to a long-term increase in labor productivity. In this regard, it is worth paying attention to the internal motivation of the staff, identifying the desires and needs of employees to increase labor productivity. Managers must consider the preferences of the staff and support their skills and abilities.

REFERENCES:

1. Olshansky, O. V. & Smigunova, O. V. (2023). Conceptual principles of business process management of trade and hotel and restaurant enterprises: monograph. Kharkiv: Madrid Printing House.
2. Bogomolova, K. S. & Podolska, O. V. (2018). Organizational mechanisms for improving the system of motivation of officials of public administration bodies. *Herald of KhNTUSG*. 191. 171-178.
3. Thompson, A., Peteraf, M., Gamble, J. & Strickland, A. J. III (2013). *Crafting & Executing Strategy: The Quest for Competitive Advantage: Concepts and Cases*. 19th Edition. McGraw-Hill Education.
4. Zayka, S. O. & Gridin, O. V. (2016). Management of intellectual capital as a factor in ensuring the competitiveness of the enterprise. *Herald of KhNTUSG*. 177. 176-186.
5. Krasnorutsky, O.O., Kolpachenko, N.M. & Smigunova, O.V. (2016). Problems and prospects of the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine. *Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture: Economic Sciences*. 172. 54-62.

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЦІН СУЧАСНОГО БУДІВЕЛЬНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

*Побережна Владислава, здобувач вищої освіти 1-го бакалаврського рівня
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
pobervlada243@gmail.com*

*Кущенко Олена, кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
lena_kush@ukr.net*

Анотація. Підприємства, що займаються будівельною діяльністю є одним з основних чинників, що впливають на розвиток економіки в Україні, а ціни на будівельно-монтажні роботи є важливим макроекономічним показником. Динаміка цін у будівництві впливає на інвестиційну привабливість даної галузі, а також на доступність житла, рівень інфляції та інші економічні процеси. Проте після 24 лютого 2022 року, коли Росією було здійснено повномасштабне вторгнення, даний чинник суттєво змінився, що негативно вплинуло на розвиток будівництва в нашій країні.

Російська війна проти України спричинила значні руйнування будівельної інфраструктури та різке зростання цін на будівельні матеріали, тому відновлення зруйнованих об'єктів та будівництво нового житла потребуватиме значних ресурсів. Вивчення динаміки цін на будівельно-монтажні роботи в умовах війни має важливе значення для планування та реалізації відновлювальних робіт.

Перед країною з'явився ряд проблем пов'язаних з відбудовуванням помешкань. По-перше, війна суттєво вплинула на ціноутворення в будівельній галузі. По-друге, існують значні ризики подальшого зростання цін на будівельно-монтажні роботи. Виходячи з цього, необхідно розробити механізми стабілізації цін на будівельні матеріали та роботи.

Для вирішення даних проблем необхідно здійснити аналіз цін на будівельно-монтажні роботи під час війни, а також необхідно визначити фактори, що безпосередньо впливають на ціни в будівельній галузі, розробити та впровадити заходи щодо стабілізації цін на будівельно-монтажні роботи.

Ключові слова. Ціни, будівництво, війна, Україна, аналіз, динаміка, фактори, стабілізація.

Abstract. Enterprises engaged in construction activities are one of the main factors affecting the development of the economy in Ukraine, and the prices for construction and installation work are an important macroeconomic indicator. Price dynamics in construction affect the investment attractiveness of this industry, as well as the affordability of housing, the inflation rate, and other economic processes. However, after February 24, 2022, when Russia carried out a full-scale

invasion, this factor changed significantly, which negatively affected the development of construction in our country.

Russia's war against Ukraine has caused significant destruction of construction infrastructure and a sharp rise in the prices of construction materials, so the restoration of destroyed objects and the construction of new housing will require significant resources. Studying the dynamics of prices for construction and assembly works in wartime is important for planning and implementing reconstruction works.

The country faced a number of problems related to housing reconstruction. First, the war significantly affected pricing in the construction industry. Secondly, there are significant risks of further price increases for construction and installation works. Based on this, it is necessary to develop price stabilization mechanisms for construction materials and works.

To solve these problems, it is necessary to carry out an analysis of prices for construction and installation works during the war, and also to determine the factors that directly affect prices in the construction industry, to develop and implement measures to stabilize prices for construction and installation works.

Keywords: prices, construction, war, Ukraine, analysis, dynamics, factors, stabilization.

Постановка проблеми. Детальний опис проблематики даної галузі на сьогоднішній день, дозволить зробити правильний аналіз всіх чинників, що негативно впливають на будівництво в країні та зрозуміти, які зміни необхідно вжити для покращення будівництва та збереження стабільних цін.

Аналіз останніх досліджень. Війна Росії проти України суттєво вплинула на будівельну галузь країни, тому багато аналітиків, економістів та просто відомих людей присвятили себе аналізу даної сфери. Науковий інтерес становлять праці: В. Биба, В. Божанова, Т. Волкова, В. Гаташ, В. Гриненко Л. Калініченко, О. Карлова, Є. Коваленко-Марченкова, З. Лагуткіна, Д. Овчаренко, В. Прокопенко, Л. Романенко, Ю. Сидорова, С. Сташевський, М. Столбова, П. Шилюк, І. Якимчук, О. Квасницька, Ж. Крисько та ін. Крім цього, дану галузь оцінили й власники будівельних компаній. Назар Бенч – власник інвестиційно-будівельної компанії «Фенікс Груп» проаналізував, що відбувається у будівельному секторі в умовах війни [1].

Формулювання мети. Це аналітичний розгляд тренду динаміки розвитку будівельного бізнесу на сучасному етапі формування економіки України; аналіз динаміки цін на будівельні матеріали та роботи в Україні під час війни, визначення ключових факторів, що впливають на ціни в будівельній галузі та розробка рекомендацій щодо стабілізації цін на будівельно-монтажні роботи.

Виклад основного матеріалу. Російська війна проти України спричинила значні руйнування будівельної інфраструктури. За оцінками Київської школи економіки, станом на 1 січня 2024 року прямі збитки інфраструктури України через війну сягають 155 млрд дол. США.(рис.1).

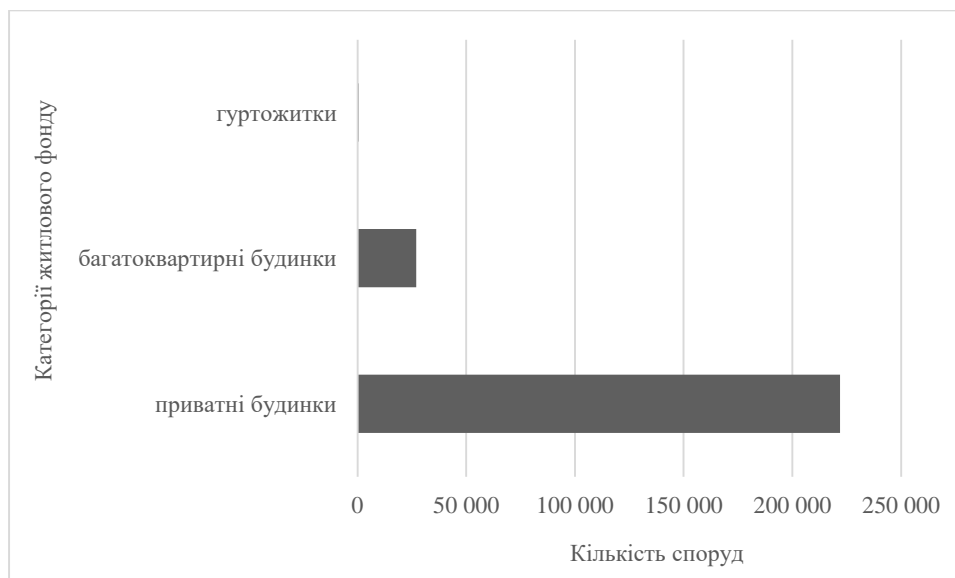

Рисунок 1 – Кількість зруйнованих споруд в кожній категорії житлового фонду в Україні за 2022-2023рр.

Джерело: Побудовано авторами за матеріалами [2].

Зруйновано близько 30% житлового фонду, а також значна кількість промислових та комерційних об'єктів. Загальна кількість зруйнованих житлових будинків становить 250 тисяч будівель, з них 222 тисячі – це приватні будинки, більше 27 тисяч – багатоквартирні будинки та 526 гуртожитків. Прямі збитки від руйнувань цих об'єктів оцінюються у 58,9 млрд дол. В загальну суму збитків інфраструктури України також входять легкові автомобілі – 211 700, комунальний транспорт – 16 тисяч, заклади освіти – 3800, заклади охорони здоров'я в сумі 1300 та приватні/державні підприємства кількістю 426 одиниць. Серед регіонів, де зафіксовано найбільше зруйнованих житлових будівель, – Донецька, Київська, Луганська, Харківська, Чернігівська та Херсонська області [2]. Внаслідок цих руйнувань та дефіциту будівельних матеріалів різко зросли ціни на будівельно-монтажні роботи. За даними Держстату, у січні 2024 року порівняно з січнем 2023 року індекс цін на будівельно-монтажні роботи зріс на 43,1% [3]. До прикладу представимо порівняння цін на цемент М-400 у табл. 1 та на цемент М-500 у табл. 2 за січень 2023 року.

Таблиця 1 – Ціни на цемент М-400 в порядку їх зростання по регіонах України за січень 2023 року

№ регіону	Назва регіону України	грн/т
12	Львівська	2 936,40
7	Запорізька	3 200,00
23	Чернівецька	3 548,00
16	Рівненська	3 766,20
3	Дніпропетровська	3 778,50
2	Волинська	3 978,53
8	Івано-Франківська	3 997,00
14	Одеська	4 140,00
6	Закарпатська	4 868,80

Джерело: Побудовано авторами за матеріалами [4].

Цемент марки М-400 застосовується в промисловому, житловому та сільськогосподарському будівництві для виробництва збірного залізобетону, фундаментів, балок, стінових панелей та іншого. . Виходячи з даних в таблиці 1, робимо висновок, що середня ціна цементу М-400 становить 3810,11 грн/т, мінімальна ціна – 2 936,40 грн/т (Львівська область), максимальна ціна – 4868,80 грн/т (Закарпатська область). Також ми з'ясували, що найдорожчими регіонами для цементу є Закарпатська, Волинська та Одеська області, а найдешевшими – Львівська та Запорізька.

Тепер проаналізуємо ціни на цемент марки М-500 в таблиці 2. Цемент марки М-500 – це цемент, що швидко твердіє, який застосовують у будівництві, а також при відновленні або ремонті існуючих будівель і споруд.

Таблиця 2 – Ціни на цемент М-500 в порядку їх зростання по регіонах України за січень 2023 року.

№ регіону	Назва регіону України	грн/т
8	Івано-Франківська	4 177,00
16	Рівненська	4 202,70
3	Дніпропетровська	4 206,92
23	Чернівецька	4 250,00
14	Одеська	4 600,00
21	Хмельницька	4 800,00
6	Закарпатська	4 948,80
2	Волинська	5 002,00

Джерело: Побудовано авторами за матеріалами [4].

Середня ціна цементу М-500 становить 4424,58 грн/т, мінімальна ціна – 4177,00 грн/т (Івано-Франківська область), максимальна ціна – 5002,00 грн/т (Волинська область). Найдорожчими регіонами є Волинська, Закарпатська та Хмельницька області, а найдешевшими Івано-Франківська, Рівненська, Дніпропетровська. Про динаміку цін на два види цементу можна сказати, що вони зросли в усіх регіонах України протягом січня, а саме на цемент М-400 від 2,3% (Львівська область) до 14,7% (Закарпатська область), а на цемент М-500 від 4,4% (Івано-Франківська область) до 19,2% (Волинська область).

А тепер представимо ціни на цемент марки М-400 (табл. 3) та М-500 (табл. 4) за грудень 2023 року та порівняємо їх з цінами за січень 2023 року.

Таблиця 3 – Ціни на цемент М-400 в порядку їх зростання по регіонах України за грудень 2023 рік

№ регіону	Назва регіону України	грн/т
8	Івано-Франківська	3 630,00
14	Одеська	4 100,00
13	Миколаївська	4 224,00
10	Кіровоградська	4 280,00
16	Рівненська	4 323,00
18	Тернопільська	4 453,64
1	Вінницька	4 491,60
3	Дніпропетровська	4 506,50
7	Запорізька	4 524,00
6	Закарпатська	4 539,00
2	Волинська	4 644,00
22	Черкаська	4 680,00
4	Донецька	4 940,00
15	Полтавська	5 498,00

Джерело: Побудовано авторами за матеріалами[4].

Таким чином ми бачимо, що середня ціна на цемент М-400 в грудні 2023 року становить 4412,67 грн/т, а середня ціна на цемент М-500 – 4688,82 грн/т (табл. 4).

Таблиця 4 – Ціни на цемент М-500 в порядку їх зростання по регіонах України за грудень 2023 року.

№ регіону	Назва регіону України	грн/т
12	Львівська	3 714,00
8	Івано-Франківська	3 810,00
14	Одеська	4 290,00
13	Миколаївська	4 369,50
5	Житомирська	4 740,00
16	Рівненська	4 756,50
1	Вінницька	4 800,00
18	Тернопільська	4 812,73
6	Закарпатська	4 937,33
10	Кіровоградська	5 000,00
2	Волинська	5 072,00
22	Черкаська	5 080,00
3	Дніпропетровська	5 168,63
7	Запорізька	5 500,00

Джерело: Побудовано авторами за матеріалами [4].

За рік цемент марки М-400 виріс на 15,8%, в той час як М-500 на 6,0%. На грудень 2023 року найдорожчими регіонами для цементу М-400 є Полтавська, Запорізька, Донецька області, а для цементу М-500 – Запорізька, Полтавська, Кіровоградська області. Найдешевшими регіонами для М-400 є Івано-Франківська, Одеська, Миколаївська області, а для М-500 – Львівська, Івано-Франківська, Одеська області. Загалом ціни на весь цемент зросли протягом 2023 року, проте на цемент марки М-400 вони були більш значними, ніж на М-500.

Якщо аналізувати ціни на інші матеріали, то найбільше в цій галузі подорожчала арматура (залежно від її видів), бетон, газобетон, цегла, тобто це основні матеріали, що є затребуваними в будівництві житла. Таким чином, зростання цін на дані будівельно-монтажні роботи робить відновлення зруйнованих об'єктів та будівництво нового житла економічно складним завданням.

Потрібно з'ясувати, які саме фактори впливають на утворення ціни в будівельній галузі. Згідно аналізу інформації в інтернет просторі, такими факторами є: руйнування будівельної інфраструктури; зростання цін на енергоносії; дефіцит будівельних матеріалів; зниження ділової активності.

Так як війна спричинила значні руйнування заводів з виробництва будівельних матеріалів, а також складів та транспортної інфраструктури, це призвело до дефіциту

будівельних матеріалів та зростання цін на них. Щодо енергоносіїв, таких як газ, бензин, дизельне паливо, то вони значно зросли в ціні ще на початку війни. До повномасштабної війни, у лютому 2022 року бензин А-95 коштував по Україні в середньому 35,48 грн за літр, дизельне паливо – 34,65 грн, газ – 18,84 грн. У липні 2023 року середня вартість бензину А-95 становила до 47,9 грн, дизельного пального до 46,86 грн, газу – до 23,39 грн [5]. Всі ці зміни відповідно призвели до зростання собівартості виробництва будь-яких будівельних матеріалів та будівельно-монтажних робіт. Деякі будівельні матеріали, такі як цегла, бетон та метал, стали дефіцитними через війну, відповідно це теж призвело до зростання цін на них. Крім цих факторів, важливим є зниження ділової активності в будівельній галузі, до чого теж призвела війна. Багато будівельних компаній зупинили свою роботу або значно скоротили обсяги будівництва через відсутність необхідних ресурсів.

Отже, війна в Україні значно ускладнила ведення будівельних робіт, що призвело до зростання цін на будівельно-монтажні роботи. Цей фактор негативно впливає на відновлення зруйнованої інфраструктури, економіку країни та добробут людей. Аби змінити цю ситуацію потрібно запровадити певні заходи на державному рівні. До державної підтримки можна віднести: створення фонду для компенсацій частини витрат будівельним компаніям; зниження податків для будівельних компаній та імпортерів будівельних матеріалів; державні гарантії для кредитування будівельних проектів.

Крім цих заходів, потрібно спростити процедури отримання дозволів на будівництво, залучати до будівництва іноземні компанії, а також підтримувати малі та середні будівельні компанії. Звичайно допомогти зможе й оптимізація витрат, а саме використання альтернативних будівельних матеріалів, впровадження енергоефективних технологій, оптимізація логістики постачання будівельних матеріалів. Також потрібно збільшити рівень інформування та прозорості. Зробити це можна за допомогою створення публічного реєстру цін на будівельні матеріали, проведення інформаційних кампаній щодо ціноутворення в будівельній галузі, забезпечити прозорість тендерних процедур на будівництво.

Загалом має бути налагоджена співпраця між державою, будівельними компаніями, громадськістю та міжнародними організаціями для розробки спільних стратегій та планів дій.

Висновки. Ціни в будівництві є складним об'єктом для дослідження. Проте, використання сучасних статистичних методів та інструментів дозволяє отримати цінну інформацію, яка може бути корисною для різних учасників будівельного ринку. В даній статті було використано такі статистичні методи, як описова статистика та регресійний аналіз. Крім цього, використовуючи візуалізацію даних за допомогою графіків та таблиць показало нам, що необхідні матеріали для відновлення будівельних робіт в Україні зросли в

середньому на 60%, а роботи на 30% та продовжуватимуть рости відповідно до росту курсу валют. За даними Держстату, у січні 2024 року порівняно з січнем 2023 року індекс цін на будівельно-монтажні роботи зріс на 43,1%.

Війна Росії проти України спричинила значне зростання цін на всі будівельно-монтажні роботи. Найбільше зросли ціни на будівельні матеріали, такі як цегла, бетон, метал, арматура. На це вплинули такі фактори, як руйнування будівельної інфраструктури – війна спричинила значні руйнування заводів з виробництва будівельних матеріалів, складів, транспортної інфраструктури. Було зруйновано підприємства, які відповідали за виробництво сировини та іншої будівельної продукції, а саме завод по виготовленню мінеральної вати, що знаходився в Житомирі, будівельних сумішей на Донеччині, металоконструкцій та інших будівельних матеріалів у Маріуполі [6]. Це призвело до дефіциту будівельних матеріалів та зростання цін на них. Ще один фактор – це зростання цін на енергоносії. Ціни на енергоносії, такі як газ, бензин та дизельне паливо, значно зросли з початку війни. Це призвело до зростання собівартості виробництва будівельних матеріалів та будівельно-монтажних робіт. Такий фактор, як дефіцит будівельних матеріалів (цегли, бетону та металу) через війну теж призвів до зростання цін на дані категорії товарів. Війна призвела до зниження ділової активності в Україні, що негативно вплинуло на будівельну галузь. Багато будівельних компаній зупинили свою роботу або значно скоротили обсяги будівництва. Для стабілізації цін на будівельно-монтажні роботи необхідно вжити таких заходів, як державна підтримка будівельної галузі, стимулювання виробництва будівельних матеріалів, логістична оптимізація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nazar Bench. (2023). Interfax-Ukraine. URL: <http://surl.li/rbegu> (date of application 25.02.2024)
2. Zagalna suma zbitkiv, zavdana InfrastrukturI UkraYini. (2024). Kyiv School of Economics. URL: <http://surl.li/qmbob> (date of application 26.02.2024)
3. Statistichna InformatsIya. OfItsIyniy sayt derzhavnoYi sluzhbi statistiki UkraYini. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (date of application 27.02.2024)
4. Tsement. ZvedenI danI za sIchen 2024 roku. URL: <https://prices.dorndi.org.ua/sum/> (date of application 27.02.2024)
5. Yak zmInyuvalasya serednya vartIst palnogo v UkraYinI. (2023). Slovo I dIlo – analItichniy portal. URL: <http://surl.li/ndcla> (date of application 27.02.2024)
6. V umovah vIyni: scho vIdbuvaEtsya u budIvelnomu sektorI. (2023). Interfax-Ukraine. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/896001.html> (date of application 27.02.2024)

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Подаков Євгеній, к.е.н., доцент,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
podakov19@gmail.com

Анотація. Актуальність обраної теми дослідження обумовлена необхідністю аналізу рівня економічного розвитку та пошуку нових шляхів розвитку готельного бізнесу в умовах сучасних викликів. Готельний бізнес відіграє важливу соціальну, іміджеву та економічну роль у розвитку національної та регіональної економіки, виступає забезпечувальною складовою туризму та створює робочі місця для значної кількості населення регіону. В умовах повномасштабної війни бізнес зіштовхнувся з рядом нових і непередбачуваних проблем, які призупинили динамічний розвиток галузі та потребують розроблення нових стратегічних рішень щодо адаптації в трансформаційних умовах. Метою статті є аналіз економічного розвитку сфери готельного бізнесу в Україні в контексті сучасних викликів. Проаналізовано тенденції економічного розвитку сфери гостинності України в розрізі основних видів економічної діяльності, а саме: діяльності з тимчасового розміщення та організації харчування. Виокремлено основні проблеми розвитку даних видів економічної діяльності в умовах війни та після її завершення. Запропоновано основні напрямки адаптації підприємств готельного бізнесу в нових умовах. Наукова новизна полягає в проведенні економічного аналізу, оцінці перешкод і ризиків розвитку готельного бізнесу та визначенні основних шляхів відновлення та розвитку галузі в контексті сучасних викликів. Практична значущість статті полягає у визначенні рівня розвитку готельного бізнесу та розробці основних напрямків адаптації підприємницької діяльності в нових умовах.

Ключові слова: готельно-ресторанний бізнес, економічний розвиток, повномасштабна війна, розвиток бізнесу.

Abstract. The relevance of the chosen research topic is due to the need to analyze the level of economic development and find new ways to develop the hotel business in the conditions of modern challenges. The hotel business plays an important social, image and economic role in the development of the national and regional economy, acts as a supporting component of tourism and creates jobs for a significant number of the region's population. In the conditions of a full-scale war, business faced a number of new and unpredictable problems that stopped the dynamic development of the industry and required the development of new strategic solutions for adaptation in

transformational conditions. The purpose of the article is to analyze the economic development of the hotel business in Ukraine in the context of modern challenges. The trends of the economic development of the hospitality sector of Ukraine were analyzed in terms of the main types of economic activity, namely: temporary accommodation and catering. The main problems of the development of these types of economic activity in the conditions of the war and after its end are singled out. The main directions of adaptation of hotel business enterprises in new conditions are proposed. The scientific novelty consists in conducting an economic analysis, assessing obstacles and risks to the development of the hotel business, and determining the main ways of recovery and development of the industry in the context of modern challenges. The practical significance of the article lies in the determination of the level of development of the hotel business and the development of the main directions of adaptation of entrepreneurial activity in new conditions.

Key words: hotel and restaurant business, economic development, full-scale war, business development.

Постановка проблеми. Готельний бізнес є одним із найбільш прибуткових векторів розвитку економіки кожної країни. Дана тема є відчутно актуальною та перспективною для України в післявоєнний час. Наразі даний сектор економіки відіграє суттєву роль і у часи військового стану в нашій країні - заклади готельного бізнесу задіяні для розташування внутрішньо переміщених осіб. Попри весь позитив, існують проблеми, що суттєво стримують динаміку відтворення цього сектора економіки та його конкурентоспроможність порівняно з розвинутими країнами світу (пошкоджена, а в деяких випадках, зруйнована інфраструктура; повільні тенденції розвитку цієї сфери діяльності; наявний готельно-ресторанний фонд не відповідає світовим стандартам; низькі темпи будівництва сучасних комфортабельних готелів за рахунок іноземних компаній, низька купівельна спроможність населення тощо).

Стан готельно-ресторанного бізнесу впливає на розвиток індустрії туризму загалом, створення туристичних послуг, інші ключові сегменти економіки - транспорт, будівництво, зв'язок, торгівлю та ін. На даний час вже відомо, що певна частина закладів готельного бізнесу в результаті бойових дій, дій окупантів повністю зруйнована, а значна частина зазнала пошкоджень. В більшій мірі, це стосується готельного сектору окупованих територій України, до яких відноситься і Херсонська область. Природно-кліматичні особливості Херсонської області сприятливі для готельно-ресторанного бізнесу у зв'язку з наявністю в регіоні Чорного та Азовського морів, морського сполучення з країнами Близького Сходу, Азії та Середземномор'я [1, с.370].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості готельно-ресторанного бізнесу розкриті в роботах таких вітчизняних і зарубіжних теоретиків як: В.І. Карсекін, Г.А. Папірян, М.І. Кабушкін, Р.А. Браймер, Т.І. Ткаченко, О.Д. Чудновський, В.А. Азар, Д. Уокер та інші [2, с.280].

Формулювання мети. Метою дослідження є аналіз сучасного стану готельного бізнесу Херсонської області під час повномасштабної війни та перспективи його розвитку в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. До наявних проблем готельно-ресторанного господарства регіону належать: технічна та функціональна нерозвиненість транспортної та культурно-розважальної інфраструктури; невідповідність маркетингової політики світовим вимогам; застаріла інфраструктура засобів розміщення туристів; відсутність ефективного механізму сприяння вкладенню коштів у розбудову інфраструктури готельно-ресторанного господарства; низький рівень платоспроможності внутрішнього попиту; недосконалість правового регулювання у сфері управління розвитком готельно-ресторанного бізнесу на регіональному та місцевому рівнях; відсутність ефективної системи підготовки та використання кадрів.

Ключовим фактором у визначенні інвестиційної привабливості готельно-ресторанного бізнесу області, являються наявні туристичні ресурси та їх розподіл по районах області. Відповідно до даних за 2021 рік найбільш привабливими для туризму являються Генічеський, Скадовський, Голопристанський, Чаплинський райони та м. Херсон, частка їх туристичних ресурсів у загальному обсязі по області складає відповідно: 15,93%, 13,43%, 11,11%, 10,71% та 13,39%. Туристична інфраструктура вищезазначених районів являється найбільш розвинутою в порівнянні з іншими в силу особливостей їх розташування відносно Азовського та Чорного морів.

Інфраструктура готельно-ресторанного бізнесу в регіоні не зазнавала значних змін до 2008 року, починаючи з якого відбулося стрімке зростання кількості готелів, ресторанів, саун та закладів торгівлі. При цьому, нові місця тимчасового проживання представляють собою міні-готелі, бази відпочинку, хостели. Загальна динаміка попиту на робочу силу в сфері діяльності готелів та ресторанів до повномасштабної війни мала позитивний характер, що відповідно впливає на збільшення рівня зайнятості. Середньомісячна зарплата в сфері діяльності готелів та ресторанів нижча за середній рівень по Україні і коливається в межах 71,6-83,3% протягом 2019-2021 років. Така динаміка негативно впливає на мотивацію студентів до здобуття освітнього рівня в цій галузі економіки.

Цікавим є те, що завантаження готелів у Херсонській області є сезонним, що зумовлено кліматичними особливостями регіону. Також завантаження готелів протягом

року, як правило, ще нерівномірне і за днями тижня - на вихідних воно збільшується, зростаючи за рахунок тих осіб, яких приїжджали з обласного центру на вихідні. Суттєву конкуренцію підприємствам готельного господарства, у т. ч. великим готелям, створюють фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які переважно утримують невеличкі готелі та є власниками приватних будинків і квартир [3, с.220].

До основних проблем підприємств готельно-ресторанної індустрії, які потребують додаткової уваги з боку керівництва та управлінців вищої ланки, необхідно віднести наступні: застарілу специфіку управління і методи обслуговування клієнтів; неефективну організаційну структуру; відсутність грамотної рекламної діяльності; неефективне управління доходами; застарілі основні фонди і застосування недосконалих технологій; неефективну цінову політику; низьку якість пропонованого набору послуг, на якому відбивається незадовільний стан готельних будівель, що вимагають поточного або капітального ремонту; відсутність резерву підготовлених кадрів, що дозволяє гнучко вирішувати проблеми сезонного коливання завантаження; неефективну організацію праці у ряді готелів, що приводить до підвищення трудовитрат в процесі готельного обслуговування; відсутність на ринку готельно-ресторанних послуг достатньої кількості кадрів, що мають необхідну для сучасних умов роботи кваліфікацію і т.д.

На сьогоднішній день провести аналіз сучасного стану готельного бізнесу регіону практично не можливо, що зумовлено бойовими діями на території області. Вже зараз відомо, що певна частина закладів готельного бізнесу або частково пошкоджена, або повністю зруйнована.

Для покращення стану готельного бізнесу в Херсонській області, незалежно від орієнтації на іноземних або внутрішніх туристів, необхідним є: розширення видів (асортименту послуг) та їх якості; збільшення різноманітності засобів розміщення (бутік-готелі, гостьові будинки, хостели, створення мереж індустрії гостинності); розвиток транспортного обслуговування (розширення асортименту та якості послуг) і підвищення якості транспортної інфраструктури; розвиток асортименту і підвищення доступності фінансових послуг (як інвестиційних для розвитку підприємств, так і послуг для туристів); розвиток послуг і систем зв'язку (у тому числі, у галузі інформатизації та телекомунікацій, розвиток online-послуг) для створення комфортних умов перебування; розвиток туроператорської діяльності та підготовки мережевих, комплексних і тематичних турпродуктів, можливості їх комбінування за індивідуальними замовленнями; розвиток інформаційного забезпечення індустрії гостинності, маркетингу, створення нових і реклама вже відомих туристських маршрутів; підсилення ролі оздоровчо-лікувального напрямку та орієнтація на потреби різних категорій туристів; законодавча та інвестиційна підтримка

державою готельно-ресторанних підприємств, у першу чергу тих, які впроваджують інновації.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Виходячи з вищесказаного, забезпечення ефективного розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Херсонській області повинен забезпечуватися на всіх рівнях. На рівні суб'єкту забезпечується стабільний попит, шляхом покращення якості готельних послуг. Локальний рівень здійснює управлінський контроль за господарською діяльністю та модернізацією готельно-ресторанної інфраструктури. Регіональний рівень представлений механізмом управління господарською діяльністю та підтримкою підприємницької діяльності, а також впровадженням та контролем за виконанням регіональної програми розвитку. На рівні держави створюються необхідні нормативно-законодавчі акти, здійснюється фінансування та створюються загальнодержавні програми розвитку.

Після завершення повномасштабної війни на економіку регіону чекає доволі важкий період відновлення та відбудови, те саме стосується і готель-ресторанного бізнесу Херсонської області. Очікується певний зріст туристичного попиту, але разом з тим, необхідне залучення значних інвестицій в зазначений сектор економіки та державна підтримка суб'єктів такого бізнесу. Вважаємо, що адаптація до нових умов потребує підтримки та стимулювання розвитку даної галузі на макрорівні - з боку держави та на мікрорівні - підприємствами готельно-ресторанного господарства. На макрорівні доцільним є впровадження ряду стратегічно-орієнтованих заходів, які визначено відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року з метою забезпечення державної економічної політики та підтримки розвитку креативної індустрії гостинності та туристичного потенціалу України в цілому та Херсонської області зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подаков Є.С. Інноваційно-інвестиційна привабливість та перспективи подальшого розвитку готельного бізнесу в Україні: Матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» Кропивницький : ЦНТУ, 2023. С. 370-373.

2. Подаков Є.С., Подакова В.Є. Напрями покращення інвестиційної привабливості аграрних підприємств України// Таврійський науковий вісник. - 2014.- № 89.- С.279-284.

3. Нікольчук Ю. М. Готельно-ресторанний бізнес: сучасний стан, фінансове забезпечення, інвестиційна привабливість та перспективи подальшого розвитку в Україні. Бізнес Інформ. 2020. № 5. С. 218–226. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-218-226>.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАПИСАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУ

Покришень Дмитро, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри, Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (Україна), pokryshen@ukr.net

Антонова Марія, студентка магістратури спеціальності 123 Комп'ютерна інженерія, Національний університет «Чернігівська Політехніка»

Анотація: Досліджено актуальність використання інноваційних технологій та штучного інтелекту для створення бізнес-планів та розвитку компаній. Розкрито переваги та можливості, які надають ці інструменти для створення бізнесу, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності. Описаний практичний досвід роботи з ШІ: GPT, "Gemini", створення зображень у пошуковому ресурсі Bing. Розглянуто приклад застосування штучного інтелекту для побудови The Business Model Canvas.

Ключові слова: інноваційні технології, управління підприємствами, бізнес-планування, аналітика даних, прогнозування, автоматизація, ШІ, маркетингова стратегія, The Business Model Canvas, Gemini, ефективність управління.

Abstract: The relevance of using innovative technologies and artificial intelligence for creating business plans and developing companies has been explored. The advantages and opportunities provided by these tools for business creation, improving its efficiency, and competitiveness are revealed. Practical experience with AI is described: GPT, "Gemini," image generation in the Bing search engine. An example of using artificial intelligence for constructing The Business Model Canvas is discussed.

Keywords: innovative technologies, enterprise management, business planning, data analytics, forecasting, automation, AI, marketing strategy, The Business Model Canvas, Gemini, management efficiency.

Постановка проблеми. В умовах кризи та війни в Україні підприємствам стає все складніше залишатися конкурентоспроможними. Багато підприємств у цих умовах зазнає занепаду та банкрутства. Для того, аби економіка в країні продовжувала працювати - потрібно створювати нові компанії різного спрямування. Традиційні методи управління та планування вже не дають очікуваного результату, або ж на планування та розробку буде витрачено забагато часу. Отже, важливо впровадити інноваційні підходи, технології, інструменти до створення бізнесу на початкових етапах, задля економії ресурсів, часу. Одним із таких інструментів сьогодні є штучний інтелект (ШІ). Світ швидко змінюється, і ШІ стає все більш потужним та доступним. Це робить його цінним інструментом для будь-якого

бізнесу, який прагне залишатися конкурентоспроможним. ШІ – це потужний інструмент, який допомагає трансформувати бізнес.

ШІ швидко стає невід'ємною частиною нашого життя. Його вплив відчувається в багатьох сферах, включаючи економіку та різні бізнес-процеси. Застосовуючи ШІ відбувається *підвищення ефективності*: автоматизація багатьох процесів, які зараз виконуються людьми, звільняючи час для більш творчої та стратегічної роботи; *кращий аналіз даних*: опрацювання та аналіз великих обсягів даних, щоб виявити закономірності та тенденції, які люди можуть пропустити; *покращення прийняття рішень*: допомога у прийнятті більш обґрунтованих та раціональних рішень, надаючи рекомендації, засновані на даних, а не на упередженому ставленні, або емоціях.

Поруч з позитивними моментами є і негативні фактори від використання ШІ. Такі як: *витіснення робочих місць*: існує ризик, що використання ШІ може призвести до втрати робочих місць, адже оптимізуються робочі процеси, які зараз виконуються людьми; *етичні питання*: не всі відповіді надані ШІ можуть бути адекватно сприйняті людьми, виникає внутрішня конкуренція за професійними якостями; *висока вартість*: розробка та впровадження систем ШІ може бути досить дорогим інструментом, що робить їх недоступними для малих та середніх підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями використання ШІ в економіці займалися О. Піжук [1], Н. Стеблюк [2], Г. Андрощук [3], А. Колесніков [4] та інші. Серед іноземних дослідників можемо виділити П. Ротзер [5], Гуан, М. Х., Раст, Р., та Максимович, В. [6], Фурман, Дж., та Сіманс, Р. [7], Жао, Л., Дай, Т., Цяо, З., Сун, П., Хао, Ж., та Янг, Ї. [8] та інші.

Як зазначає Ольга Піжук [1] використання штучного інтелекту відкриває перед нами унікальну можливість перетворювати ділові процеси, зменшуючи кількість повторюваних, рутинних завдань, істотно підвищувати продуктивність праці, ініціювати створення нових продуктів, формувати нові стратегії економічного зростання, підвищувати ефективність управління державними установами, зокрема на рівні розробки рішень, спрямованих на поліпшення благополуччя громадян. Перспективи використання штучного інтелекту безмежні, оскільки алгоритми, які можуть обробляти величезні обсяги інформації кожну годину, здатні виявляти причинно-наслідкові зв'язки, що лежать поза досяжністю людини. Це робить прогнози точнішими та рішення ефективнішими.

Фурман, Дж., та Сіманс, Р. [7] розглядають докази значного впливу ШІ на економіку. На основі різних статистичних даних, таких як відвантаження роботів, запуск ШІ-стартапів та кількість патентів. Наводять докази того, що ШІ та робототехніка мають потенціал збільшити зростання продуктивності, але можуть мати змішаний вплив на ринок праці,

особливо у короткостроковій перспективі. Зокрема, деякі професії та галузі можуть мати позитивний вплив від ШІ, тоді як інші можуть зазнавати революційних змін та можуть зовсім зникнути.

Жао, Л., Дай, Т., Цяо, З., Сун, П., Хао, Ж., та Янг, Ї. [8] роблять всебічний бібліометричний аналіз для виявлення тенденцій у застосуванні штучного інтелекту у захисті навколишнього середовища. Системно розглядають чотири ключові аспекти застосування ШІ в очищенні стічних вод: технології, економіку, управління та повторне використання стічних вод. Як видно із дослідження ШІ застосовується у різних напрямках економічного впливу.

Проте, питання використання ШІ малими підприємствами, приватними підприємцями для започаткування бізнесу, або його розвитку залишається поза увагою науковців.

Метою цього дослідження є розгляд та узагальнення передового досвіду використання інноваційних технологій та ШІ для написання бізнес-плану.

Виклад основного матеріалу. Одразу хочемо зазначити деякі проблеми у використанні ШІ в написанні бізнес-планів:

Відсутність творчості: ШІ може допомогти з аналізом даних та генеруванням звітів, але він не може замінити людську креативність та творче бачення;

Неточність: Системи ШІ можуть генерувати неточну або оманливу інформацію, якщо вони не правильно налаштовані та не використовуються критичне мислення;

Відсутність гнучкості: Бізнес-плани часто потребують доопрацювання та адаптації до мінливих умов, що може бути складно зробити за допомогою систем ШІ.

Отже, приступаючи до написання бізнес-плану, важливо виділити основні пункти, які потрібно врахувати перед створенням власної компанії та на основі цього зрозуміти, які саме процеси зможемо оптимізувати за допомогою ШІ. Припустимо, що для початку нам потрібно розробити короткий *The Business Model Canvas*. Для цього нам потрібно сформулювати коректний запит у **чат GPT 3.5**. (рис. 1).

Make The Business Model Canvas
Topic: internet of things, smart bartender
Idea: Sort of like a smart bartender who mixes cocktails. You can specify cocktail recipes through an application on your smartphone.
A smart bartender can also send a notification if the required alcohol has run out. The user will be able to buy the required alcohol on time for this device.

It is possible to measure alcohol in bottles using carved methods. For example, by container weight or install a sensor in each bottle.

Approximate design: alcohol bottles; tubes through which alcohol is poured; sensors inside that control the dosage; several prepared places for glasses with sensors for automatic filling. In general, something like this.

Рисунок 1 – Сформований коректний запит у чат GPT 3.5

Джерело: результат роботи штучного інтелекту GPT 3.5

За результатами відповіді ШІ було створено таку таблицю 1

Таблиця 1 – «The Business Model Canvas» сформований GPT 3.5

<p>PROBLEM</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A long and complex process of preparing different cocktails. There are many different recipes, you need certain skills. 2. Difficulty in monitoring alcohol stock levels in real time. This applies to both bars and home use. 3. Lack of individual cocktails in bars. <p>EXISTING ALTERNATIVES</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Manual preparation of cocktails by bartenders. 2. Periodic manual inventory checks. 3. Limited options for customizing cocktails in bars, as there is a specific menu. 	<p>SOLUTION</p> <p>An automated cocktail mixing system controlled via a mobile app, allowing users to specify the ingredients and proportions of the desired cocktail.</p> <p>Integrating sensors into bottles to monitor alcohol levels and send refill notifications when levels are low.</p> <p>Using smart dispensers with preset pour limits and weight sensors for precise and controlled cocktail preparation.</p>	<p>UNIQUE VALUE PROPOSITION</p> <p>“Change your bar experience with personalized cocktails at the touch of a button and never worry about running out of your favorite drinks again.”</p> <p>HIGH LEVEL CONCEPT</p> <p>"Smart Bartender = Keurig for Cocktails"</p>	<p>UNFAIR ADVANTAGE</p> <p>Patented technology for precise dispensing and inventory monitoring.</p>	<p>CUSTOMER SEGMENT</p> <p>Bars, restaurants, and home entertainment enthusiasts.</p> <p>EARLY ADOPTERS</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bars and restaurants looking to streamline cocktail preparation and enhance customer experience. 2. Home bartenders who enjoy experimenting with cocktails and desire convenience. 3. Tech-savvy individuals interested in innovative IoT solutions for home entertainment.
<p>COST STRUCTURE</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Research and development for product innovation. 2. Manufacturing and assembly costs. 3. Marketing and sales expenses. 4. Customer support and maintenance. 	<p>REVENUE STREAMS</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sales of smart bartender units. 2. Subscription-based revenue for premium features on the mobile application. Additional features will be available: more drink options and recipes. 3. Maintenance and servicing fees. 			

Джерело: результат роботи штучного інтелекту GPT 3.5 та власних напрацювань авторів

Можемо зробити висновок, що наш запит був непогано опрацьований, а результати позитивними. Дана таблиця з подібними вхідними даними могла бути створена декількома спеціалістами за певний проміжок часу, у нашому ж випадку нам знадобилося лише декілька хвилин на формування ідеї та до 10 секунд на те, щоб отримати відповідь.

У ході дослідження було вирішено створити більш складку модель для іншого проекту. Основний запит для ШІ: «Тема: косметичний бізнес. Ідея: створення компанії з виробництва натуральної косметики на основі твердих та рідких масел. Компанія планує не тільки виробляти косметику, а і реалізовувати». Для початку роботи необхідно провести дослідження ринку: визначити цільову аудиторію та зрозуміти її потреби, проаналізувати конкурентів та їхні сильні та слабкі сторони, оцінити ринковий потенціал та перспективи розвитку вашого продукту чи послуги.

Отже, дана робота була делегована чату ШІ *Gemini*. У результат був сформований такий звіт, зображений на рисунку 2.

<p>Дослідження ринку для бізнесу з виробництва натуральної косметики</p> <p>1. Визначення цільової аудиторії та опис її потреб: Демографічні фактори: Вік: 20-50 років. Стать: Жінки (переважно), чоловіки (зростаючий сегмент). Рівень доходу: Середній і вище. Місце проживання: Міста, великі містечка Психографічні фактори: Цінності: Здоров'я, екологічність, натуральність, краса. Спосіб життя: Активний, свідомий, зацікавлений у догляді за собою. Інтереси: Здорове харчування, спорт, еко-товари. Потреби: Якісна та безпечна косметика. Натуральні та екологічні інгредієнти. Ефективність та видимі результати. Широкий асортимент продуктів. Зручність використання. Доступні ціни</p> <p>2. Аналіз конкурентів: Сильні сторони: Впізнавані бренди. Широкий асортимент продуктів. Розвинена дистриб'юторська мережа. Лояльність клієнтів. Сильні маркетингові стратегії Слабкі сторони: Високі ціни. Не всі інгредієнти натуральні. Не всі продукти екологічні.</p> <p>3. Оцінка ринкового потенціалу та перспектив розвитку продукту: Ринок натуральної косметики: Швидко зростає. Свідомість людей щодо здоров'я та екології зростає. Попит на натуральні та екологічні продукти зростає. Перспективи розвитку: Розширення асортименту продуктів. Вихід на нові ринки. Розвиток онлайн-продажів. Створення інноваційних продуктів. Співпраця з інфлюенсерами. Активна участь у соціальних мережах Рекомендації: Сфокусуватися на потребах цільової аудиторії. Розробити чітку стратегію диференціації. Використовувати якісні та натуральні інгредієнти. Створити привабливий дизайн упаковки. Запропонувати доступні ціни. Використовувати різні канали дистрибуції. Розвивати онлайн-присутність. Запропонувати високий рівень обслуговування клієнтів</p>

Рисунок 2 – Дослідження ринку

Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Наступний етап це розробка бізнес-плану визначити чітку мету та стратегію розвитку бізнесу. За результатами відповіді ШІ було створено таблицю 2.

Таблиця 2 – Мета та стратегія розвитку бізнесу

Мета	Стратегія	Термін	Відповідальний
Збільшити частку ринку на 10% протягом 2 років	* Розробити інноваційні продукти з натуральних інгредієнтів * Запропонувати доступні ціни * Створити гарний дизайн упаковки * Запропонувати високий рівень обслуговування клієнтів * Розширити дистриб'юторську мережу * Провести ефективну маркетингову кампанію	2 роки	Команда з розробки продукту, маркетинговий відділ, відділ продажів
Стати лідером ринку натуральної косметики в Україні протягом 5 років	* Розширити асортимент продуктів * Вийти на нові ринки * Розвивати онлайн-продажі * Створити інноваційні продукти * Співпрацювати з інфлюенсерами * Активно брати участь у соціальних мережах	5 років	Команда з розробки продукту, маркетинговий відділ, відділ продажів
Підвищити впізнаваність бренду на 50% протягом 1 року	* Розробити чітку стратегію брендингу * Запропонувати високий рівень обслуговування клієнтів * Провести ефективну рекламну кампанію * Створити привабливий веб-сайт та сторінки в соціальних мережах * Співпрацювати з інфлюенсерами	1 рік	Маркетинговий відділ, відділ продажів
Збільшити рентабельність продажів на 15% протягом 2 років	* Оптимізувати виробничі процеси * Запропонувати доступні ціни * Зменшити витрати на маркетинг * Розширити дистриб'юторську мережу	2 роки	Фінансовий відділ, відділ продажів

Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Сформувані прогнози доходів, витрат та прибутку. За результатами відповіді ШІ було створено рисунок 3.

Показник	Початковий рівень	Середній рівень
Доходи	1 млн грн/рік	5 млн грн/рік
Витрати	600 тис грн/рік	3 млн грн/рік
Прибуток	400 тис грн/рік	2 млн грн/рік

Напрямки витрат: Виробництво: 50%, Маркетинг: 25%, Персонал: 15%, Адміністративні витрати: 10%

Джерела прибутку через продаж продукції

1. Продаж через власний онлайн-магазин 60%:

- Створення зручного та привабливого веб-сайту з описом продуктів, відгуками клієнтів, можливістю онлайн-замовлення та оплати.

- Проведення рекламних кампаній в соціальних мережах та пошукових системах.

- Запропонувати безкоштовну доставку або знижки при замовленні від певної суми.

2. Продаж через маркетплейси 20%:

- Розміщення продукції на популярних маркетплейсах, таких як Rozetka, Prom.ua, MakeUp.ua.

3. Продаж через офлайн-магазини 10%:

- Співпраця з магазинами натуральної косметики та еко-товарів.

- Участь у виставках.

- Відкриття власного фірмового магазину (при наявності достатніх ресурсів).

4. Продаж через прямі канали 5%:

- Створення власної дистриб'юторської мережі.

- Співпраця з оптовими покупцями та продаж продукції через сайти оголошень.

5. Експорт продукції 5%:

- Вивчення перспективних експортних ринків.

- Отримання необхідних дозволів та сертифікатів.

- Співпраця з експортними агенціями.

Рисунок 3 – Прогнози доходів, витрат та прибутку. Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Розробити маркетингову стратегію та план продажів та визначити необхідні ресурси та капіталовкладення. За результатами відповіді ШІ було створено рисунок 4.

Маркетингова стратегія:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Диференціація: акцент на натуральності та екологічності продуктів, використання інноваційних інгредієнтів, розробка унікальних рецептів, створення привабливого дизайну упаковки • Ціноутворення: доступні ціни, вигідні пропозиції та акції, програми лояльності • Просування: рекламні кампанії в соціальних мережах та пошукових системах, співпраця з інфлюенсерами, участь у виставках та ярмарках, контент-маркетинг (блог, статті, відео)
План продажів:	
	<ul style="list-style-type: none"> • 1 рік: запуск онлайн-магазину, розміщення продукції на 2 маркетплейсах, співпраця з 5-10 офлайн-магазинами, участь у 2-3 виставках
Результат: Збільшення продажів на 50%	
	<ul style="list-style-type: none"> • 2 роки: Розширення асортименту продуктів та вихід на нові ринки
Результат: Збільшення продажів на 100%	
	<ul style="list-style-type: none"> • 5 роки: Стати лідером ринку натуральної косметики в Україні
Необхідні ресурси та капіталовкладення:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Виробництво: обладнання, сировина, персонал • Маркетинг: рекламний бюджет, сайт, соціальні мережі • Додатково: персонал, склад, транспорт
План дій: розробка детального маркетингового плану, створення бюджету, залучення інвестицій, набір персоналу, запуск виробництва, початок маркетингових кампаній, розширення дистриб'юторської мережі	

Рисунок 4 – Маркетингова стратегія та план продажів. Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Отже, на роботу з ШІ **Gemini** було витрачено приблизно 2 години. У цей час входить формування запитів, уточнення потрібних даних, розширення важливих аспектів, які ШІ

вивчив поверхнево. У результаті всієї роботи були сформовані представлені звіти, які наведені вище.

Далі потрібно перейти до створення назви та референсу логотипу компанії. Для цього використаємо ШІ *Gemini* та ШІ генерування зображень пошукового ресурсу *Bing (Творець)*. Результат варіантів назв зображено на рисунку 5.

Ось кілька креативних назв для бренду натуральної косметики:

- **Elixir** (еліксир) - a magical potion or remedy.
- **Muse** (муза) - a source of inspiration.
- **Aura** (аура) - a distinctive atmosphere or quality that seems to surround and emanate from a person or thing.
- **Reverie** (мрія) - a state of dreamy meditation or contemplation.
- **Enchante** (зачаровувати) - to delight or fascinate someone.
- **Epiphany** (одкровення) - a sudden, intuitive perception of something.
- **Elysian** (елізійський) - of or relating to Elysium, a paradise in Greek mythology.
- **Nirvana** (нірвана) - a state of perfect happiness and peace.

Рисунок 5 – Можливі назви компанії

Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Була сформована низка запитів у ШІ генерування зображень пошукового ресурсу *Bing (Творець)*, у результаті якого було створено референси логотипів з назвою AURA (рис. 6). Дані варіанти повністю задовольняють мету у створенні ідей логотипів.

Рисунок 6 – Референси логотипів

Джерело: результат роботи штучного інтелекту Творець Bing

Останній пункт, який було вирішено делегувати ШІ – це створення каталогу продукції. Запит виглядав так: «Зроби будь ласка каталог продукції косметичних виробів, які на основі твердих та рідких олій для компанії». Результат представлено на рисунку 7.

1. Очищення:
 - **Очищаюче масло для обличчя:** Глибоко очищає шкіру від забруднень та макіяжу, не пересушуючи її.
 - **М'який гель для вмивання:** Підходить для щоденного використання, дарує відчуття свіжості та комфорту.
 - **Гідрофільна олія:** Легко розчиняє макіяж, економно витрачається.
2. Тонізація:
 - **Тонік для обличчя:** Збалансовує рН шкіри, підготує її до подальшого догляду.
 - **Квіткова вода:** Освежає, зволожує та тонізує шкіру.
3. Зволоження:
 - **Крем для обличчя:** Забезпечує глибоке зволоження та живлення шкіри.
 - **Сироватка для обличчя:** Легко вбирається, дарує відчуття гладкості та еластичності.
 - **Олія для обличчя:** Відновлює ліпідний бар'єр шкіри, бореться з лущенням.
4. Догляд за тілом:
 - **Олія для тіла:** Інтенсивно зволожує та живить шкіру, робить її м'якою та сяючою.
 - **Скраб для тіла:** Відлущує ороговілі клітини, робить шкіру гладенькою.
 - **Масло для масажу:** Розслабляє м'язи, дарує відчуття спокою та комфорту.

Рисунок 7 – Ідеї продукції

Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Після цього ШІ було запропоновано створити каталог у вигляді таблиці та було змінено запит на такий: «Зроби будь ласка каталог продукції косметичних виробів, які зроблені у тому числі на основі твердих та рідких олій, солей, трав, квіткових вод для компанії. Подай у вигляді таблиці. Продукт, його опис. 15 позицій». Результатом стала таблиця, яку можна було відкрити у Google Sheets (рис. 8).

	A	B
1	Продукт	Опис
2	Крем для обличчя з оливою та ши	Зволожує, живить і захищає шкіру.
3	Олія для тіла з лавандою	Заспокоює, розслабляє і зволожує шкіру.
4	Скраб для тіла з морською сіллю	Відлущує, очищає і тонізує шкіру.
5	Мило з ромашкою	Дбайливо очищає і зволожує шкіру.
6	Шампунь з екстрактом кропиви	Зміцнює волосся, бореться з лупою.
7	Бальзам для волосся з маслом жожоба	Зволожує, живить і відновлює волосся.
8	Гель для душу з алое вера	Зволожує, заспокоює і тонізує шкіру.
9	Лосьйон для тіла з олією авокадо	Зволожує, живить і пом'якшує шкіру.
10	Маска для обличчя з глиною	Очищає, звужує пори і вирівнює колір обличчя.
11	Сироватка для обличчя з гіалуроновою кислотою	Зволожує, розгладжує зморшки і робить шкіру більш пружною.
12	Крем для рук з маслом каріте	Зволожує, живить і захищає шкіру рук.
13	Бальзам для губ з бджолиним воском	Зволожує, живить і захищає губи.
14	Дезодорант з алунітом	Забезпечує природний захист від поту.
15	Твердий шампунь	Зручний у подорожах, економить місце.
16	Міцеларна вода	Дбайливо очищає шкіру від макіяжу та забруднень.

Рисунок 8 – Ідеї продукції у вигляді таблиці

Джерело: результат роботи штучного інтелекту Gemini

Проведене дослідження свідчить про те, що використання інноваційних технологій та ШІ може значно підвищити ефективність управління підприємствами. ШІ може використовуватися для:

аналізу ринку: збір та аналіз даних про ринок, конкурентів, клієнтів, для прийняття обґрунтованих рішень щодо бізнесу;

прогнозування фінансових показників: прогноз майбутніх доходів, витрат та прибутку, для планування розвитку бізнесу;

розробки маркетингової стратегії: визначення цільової аудиторії, розробити маркетингові кампанії та оцінити їх ефективність;

оптимізація бізнес-процесів: автоматизація рутинних операцій, виявити неефективні процеси та оптимізувати їх для підвищення продуктивності;

прийняття кращих управлінських рішень: ШІ може допомогти приймати кращі управлінські рішення, надаючи дані та прогнози, які допоможуть зрозуміти ринок, конкурентів, клієнтів та власний бізнес.

Розглядати інструменти та методи, щодо вирішення зазначених вище питань а допомогою ШІ у межах цієї статті не будемо, так як це потребує додаткових досліджень та буде висвітлено у наступних роботах.

Перспективами подальших наукових пошуків є: розробка нових методів та інструментів використання ШІ для створення та управління підприємствами; дослідження впливу ШІ на роботу та зайнятість; розробка етичних норм та правил використання ШІ в бізнесі.

Висновок: впровадження інноваційних технологій та ШІ може значно підвищити ефективність управління підприємствами та конкурентоспроможність бізнесу. ШІ може використовуватися для автоматизації рутинних завдань, аналізу даних, прогнозування ринкових тенденцій, розробки нових продуктів і послуг, оптимізації бізнес-процесів та прийняття кращих управлінських рішень. ШІ має значний потенціал для покращення економіки та написання бізнес-планів. Однак важливо усвідомлювати й вирішувати проблеми, пов'язані з його використанням, щоб максимізувати його переваги та мінімізувати ризики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Піжук, О. І. (2019). Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. *Економіка, управління та адміністрування*, 3(89), 41–46. [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-41-46](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-41-46)

2. Стеблюк, Н. Ф., Копейкіна, Є. В., (2023). Технології штучного інтелекту в маркетингу. *Приазовський економічний вісник*, Випуск 3(14). С. 462-466..
<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/6070>
3. Андрощук, Г. (2021). Штучний інтелект: економіка, інтелектуальна власність, загрози. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. №2. С. 56-74. -
<https://doi.org/10.33731/22021.236555>
4. Колесніков А., Карапетян О. (2023) Штучний інтелект: переваги та загрози використання. *Ефективна економіка*. № 8. URL:
<https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1991>
5. Roetzer P. (2017) Content Marketing: The Path to a More (Artificially) Intelligent Future. *Content Marketing Institute*. URL:
<http://contentmarketinginstitute.com/2017/04/cognitivecontentmarketing-ai>
6. Huang, M. H., Rust, R., & Maksimovic, V. (2019). The feeling economy: Managing in the next generation of artificial intelligence (AI). *California Management Review*, 61(4), 43-65.
7. Furman, J., & Seamans, R. (2019). AI and the Economy. *Innovation policy and the economy*, 19(1), 161-191.
8. Zhao, L., Dai, T., Qiao, Z., Sun, P., Hao, J., & Yang, Y. (2020). Application of artificial intelligence to wastewater treatment: A bibliometric analysis and systematic review of technology, economy, management, and wastewater reuse. *Process Safety and Environmental Protection*, 133, 169-182.

МОЖЛИВОСТІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Пономарева Надія, Москаленко Павло, Золотухіна Світлана,

¹доцент кафедри інформаційних технологій

²⁻³викладач кафедри інформаційних технологій

¹⁻³Приватний вищий навчальний заклад «Харківський технологічний університет «STEP»»

ponomareva_n@itstep.academy

Анотація. Стаття присвячена розгляду функціональних можливостей цифрових технологій у навчанні графічних дисциплін. Розглянуті онлайн редактори для створення графічного контенту, від 2D та 3D графіки до візуальних ефектів та автоматизованого проектування. У статті підкреслюється важливість використання онлайн інструментів у вивченні графічних дисциплін для підготовки конкурентоспроможних фахівців до сучасних викликів ринку праці.

Ключові слова: цифрові технології, графічні дисципліни, 2D графіка, 3D графіка, 2D та 3D анімація, веб-дизайн, візуальні ефекти, автоматизоване проектування.

Abstract. The article is dedicated to exploring the functional capabilities of digital technologies in teaching graphic disciplines. Online editors for creating graphic content, from 2D and 3D graphics to visual effects and automated design, are discussed. The article emphasizes the importance of using online tools in the study of graphic disciplines to prepare competitive professionals for modern labor market challenges.

Keywords: digital technologies, graphic disciplines, 2D graphics, 3D graphics, 2D and 3D animation, web design, visual effects, automated design.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі, особливо в контексті навчання графічних дисциплін, цифрові технології стають все більш необхідними для досягнення високої якості навчання та сприяють підвищенню мотивації студентів. Вони відіграють значну роль у підвищенні якості освіти та сприяють розвитку креативності та інновацій у навчальному процесі. Сучасні цифрові технології, такі як онлайн інструментарій, веб-ресурси, мультимедійні технології, інтерактивні інструментальні засоби та інші, надають викладачам потужні інструменти для створення стимулюючого та інтерактивного середовища для студентів.

Проте, використання цих технологій в навчальному процесі потребує не лише наявності відповідного обладнання, але й глибокого розуміння їх можливостей та вміння їх

використовувати в навчальних цілях. Зростаюча залежність від цифрових технологій створює вимогу до наявності відповідного обладнання та програмного забезпечення в освітніх закладах. Навчання з використанням цифрових технологій потребує від педагогів специфічних знань і навичок для ефективного використання цифрових ресурсів та інструментів в навчальних програмах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні публікації акцентують увагу на тому, що цифрові технології відкривають безліч можливостей для покращення навчання графічних дисциплін. Вони дозволяють створювати інтерактивні навчальні матеріали, візуалізувати складні концепції та стимулювати творчість студентів. Дослідження С. Цвілик та І. Шимкової розкривають основні функції і можливості, переваги й недоліків використання онлайн-платформи Canva під час дистанційного навчання [1]. Зокрема, розглядалася проблема використання онлайн платформ з метою стимулювання активності студентів у навчанні дисциплін, що включають елементи проєктування. Дослідження також охоплювало можливості застосування систем управління навчанням для наповнення навчального контенту та моніторингу освітнього процесу.

У дослідженнях Т. Вакалюк розглядається використання навчального середовища, яке було б насичене різноманітними електронними ресурсами, що значно підвищує інтерес студентів до навчання в цілому, створює умови для розвитку, а також активізує пізнавальну діяльність студентів [2].

Проблематика використання онлайн інструментів для освітнього процесу розглядається у роботах М. Гладун та М. Сабліної [3]. У статті розглядається використання різного інструментарію для організації педагогічної технології «навчання в співробітництві» як складової особистісно-орієнтованого підходу в навчанні.

Разом з тим, поза увагою дослідників залишилося питання щодо використання цифрових технологій у вивченні графічних дисциплін.

Формулювання мети. Метою даної статті є аналіз потенціалу цифрових технологій у навчанні графічних дисциплін та розуміння їх ролі у вдосконаленні освітнього процесу та підготовці кваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Цифрові технології відкривають широкі можливості для використання інтерактивних методів навчання. Вони дозволяють створювати відкриті дистанційні платформи, відеолекції, інтерактивні завдання та візуалізації, що трансформують освітній процес та роблять його більш захоплюючим та зрозумілим для студентів. Такий підхід сприяє більш активній участі студентів у навчанні, їх залученню та зростанню інтересу до предметів. Також важливо зазначити, що цифрові технології розширюють можливості для здійснення дистанційного навчання та навчання за

індивідуальним графіком. Вони дозволяють студентам отримувати доступ до освітніх ресурсів з будь-якого місця та у будь-який час, що особливо актуально в сучасному світі, де мобільність та гнучкість є ключовими складовими успішного навчання. Отже, цифрові технології є невід'ємною частиною сучасної освіти та мають значний потенціал для покращення навчального процесу. Використання цих технологій дозволяє створювати стимулююче, ефективне та доступне середовище для навчання, що сприяє підвищенню якості освіти та досягненню успіху учнів.

У сучасному освітньому середовищі важливо враховувати різноманітність графічних дисциплін та забезпечувати студентів необхідними знаннями та навичками у відповідності до вимог ринку праці. Створення графічного контенту у 2D та 3D форматах є ключовим напрямком для розвитку навичок студентів у графічних дисциплінах. Онлайн сервіси надають широкий спектр можливостей для цього.

Онлайн сервіси для створення графічного контенту, такі як Canva, надає різноманітні можливості для творчого створення графічного контенту. Цей сервіс дозволяє користувачам створювати професійні графічні матеріали швидко та легко без необхідності використання складних програм. Однією з ключових переваг Canva є його інтуїтивний інтерфейс, який дозволяє користувачам швидко орієнтуватися та використовувати різноманітні інструменти для дизайну. Сервіс пропонує широкий вибір шаблонів для різних типів матеріалів, таких як соціальні медіа пости, логотипи, презентації, банери тощо. Ще однією важливою можливістю Canva є можливість завантаження власних зображень та використання їх у дизайні. Окрім цього, Canva має велику бібліотеку елементів оформлення, які можна використовувати для створення унікальних композицій. Від іконок та зображень до фонів та шрифтів - усе це доступно для використання в проектах онлайн сервісу Canva. Це дозволяє створювати унікальний контент, який ідеально відповідає потребам користувача.

Ще одним інструментом для створення та редагування графічних зображень є Pixlr. Ресурс надає широкий спектр інструментів для редагування та обробки зображень без необхідності встановлення додаткового програмного забезпечення та відкриває перед користувачами можливості для творчого виявлення та вдосконалення фотографій, що робить його невід'ємною частиною візуальних проектів у сучасному світі. Pixlr пропонує інтуїтивний інтерфейс, що дозволяє користувачам швидко оволодіти основними функціями редагування зображень. Зокрема, серед інструментів доступні інструменти для ретуші, налаштування кольору, виправлення експозиції та контрасту, додавання тексту та ефектів, а також обрізка та масштабування зображень. Однією з ключових особливостей Pixlr є можливість роботи з шарами. Цей інструмент дозволяє користувачам створювати складні композиції, робити зміни без втрати якості та швидко налаштовувати елементи зображення.

Крім того, Pixlr має широкий вибір фільтрів та ефектів, які дозволяють створювати унікальні та захоплюючі візуальні ефекти. Додатково, Pixlr надає можливість зберігати та обмінюватися робочими проектами через хмарне сховище, що робить співпрацю та обмін думками з іншими користувачами більш зручним та ефективним. Враховуючи всі ці можливості, Pixlr стає цінним інструментом для фотографів, дизайнерів та інших фахівців, що працюють з зображеннями у цифровому середовищі.

Vectr - це інструмент векторного дизайну, який надає ряд можливостей для створення та редагування векторних зображень. Особливістю Vectr є його використання у веб-браузері, що не потребує встановлення додаткового програмного забезпечення. Інструмент надає можливість редагування векторних зображень у реальному часі, забезпечуючи широкий спектр інструментів для маніпулювання формою, кольором, текстом та іншими аспектами дизайну.

Крім 2D зображень існують онлайн ресурси для створення 3D моделей та анімацій. Так, наприклад, Vectary представляє собою високоефективний онлайн-редактор, спеціалізований у створенні та обробці 3D моделей, а також їх інтеграції у різноманітні проекти. Цей інструмент відкриває широкі можливості для студентів, дослідників та професіоналів, що працюють у сфері графічного дизайну та візуального мистецтва. Цей інструмент надає користувачам можливість створювати складні графічні об'єкти без необхідності володіння професійними навичками у САД-дизайні. Однією з ключових особливостей Vectary є його дружній та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, що робить процес створення 3D моделей доступним для широкого кола користувачів, незалежно від їхнього рівня досвіду у цій галузі. Vectary пропонує широкий набір інструментів для моделювання та редагування об'єктів, а також можливість спільної роботи над проектами у режимі реального часу. Завдяки цьому, студенти та професіонали можуть швидко оволодіти інструментом та впроваджувати свої творчі ідеї у реальність. Користувачі можуть легко створювати, редагувати та візуалізувати різноманітні об'єкти, використовуючи різноманітні текстури, матеріали та ефекти. Крім того, Vectary підтримує інтеграцію з іншими програмами та сервісами для подальшого використання створених моделей у різних проектах.

Clara.io є високофункціональним онлайн-інструментом, спрямованим також на створення складних 3D моделей та анімацій, а також спільної роботи над проектами. Цей ресурс відкриває перед користувачами широкі можливості для творчого виявлення та розробки візуальних концепцій у галузі графічного дизайну та анімації. Clara.io пропонує інтуїтивний інтерфейс, що дозволяє користувачам ефективно працювати з 3D моделями без значних навичок у цій області. Завдяки широкому спектру інструментів для моделювання, редагування та текстурування об'єктів, користувачі можуть легко створювати складні 3D

сцени та анімаційні відеоролики. Однією з ключових особливостей Clara.io є можливість спільної роботи над проектами. Цей ресурс надає можливість спільно працювати над 3D моделями та проектами з іншими користувачами, обмінюватися думками та ідеями, а також вносити зміни до проекту в реальному часі. Це робить Clara.io ідеальним інструментом для командної роботи та колаборації між графічними дизайнерами та аніматорами. Крім того, Clara.io підтримує імпорт та експорт файлів у різних форматах, що робить його сумісним з іншими програмами для 3D моделювання та анімації. Це дає користувачам велику свободу у виборі інструментів та програм для роботи з їхніми проектами.

Автоматизоване проектування графічних об'єктів стає все більш доступним завдяки використанню онлайн сервісів, серед яких можна SketchUp Free. Цей інструмент забезпечує студентам зручні умови для створення складних графічних об'єктів та проектів, не потребуючи встановлення спеціалізованого програмного забезпечення на комп'ютер. SketchUp Free - це безкоштовна версія відомого програмного забезпечення для 3D-моделювання. За допомогою цього інструменту користувачі можуть створювати різноманітні графічні об'єкти та проекти, використовуючи інтуїтивний інтерфейс та багатий функціонал програми. SketchUp Free дозволяє швидко створювати, редагувати та візуалізувати 3D моделі без значного зусилля та навичок.

Розглянуті онлайн ресурси відкривають доступ до потужних інструментів для створення графічного контенту у 2D та 3D форматах, що дозволяє студентам розвивати свої творчі навички та експериментувати з різноманітними дизайнерськими концепціями. Використання запропонованих ресурсів у графічних дисциплінах дозволяє студентам здобувати практичні навички та підготовку, необхідні для успішної кар'єри у галузі інформаційних систем та технологій.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Усвідомлення потенціалу цифрових технологій для навчання графічних дисциплін є важливим кроком у підвищенні якості освіти та підготовці конкурентоспроможних фахівців з цього напрямку. Одним із ключових висновків є розуміння можливостей онлайн-ресурсів для персоналізації навчання та активізації студентів за допомогою інтерактивних методів та різних програмних засобів. Використання запропонованих ресурсів розширюють можливості організації освітнього процесу, зокрема і для дистанційного навчання та навчання за індивідуальним графіком.

Подальші наукові пошуки мають спрямовуватися на дослідження ефективності використання різних онлайн сервісів та програмних засобів для створення графічного контенту. Це сприятиме підвищенню пізнавальної активності студентів та забезпечить студентам отримання необхідних знань та навичок для успішної кар'єри в галузі інформаційних систем та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цвілик, С. Д., & Шимкова, І. В. (2023, February). Дистанційне навчання майбутніх педагогів середньої та професійної освіти засобами онлайн-платформи Canvas. In The 5 th International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects”(February 6-8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 447 p. (p. 270).
2. Вакалюк, Т. А. (2013). Можливості використання хмарних технологій в освіті. Актуальні питання сучасної педагогіки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Острого, 1-2 листопада 2013 року), 97-99.
3. Гладун М. А., Сабіна М.А. (2018). Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. Електронне наукове фахове видання “Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету”, (4), 33-43.

СТРАТЕГІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Порфіренко Володимир, к.е.н., доцент, Національний Транспортний Університет
Дехтяренко Дмитро, аспірант, Національний Транспортний Університет
porfirenko@gmail.com, mr.dima2304@gmail.com

Анотація. Транспортна система міста є невід'ємною складовою економіки, яку забезпечують її жителі. Чим менше люди проводять час у дорозі, тим ефективніше працюють над створенням національного продукту. То ж метою будь-якої команди управлінців міста забезпечити громадян сучасним, екологічним, комфортним, очікуваним, безшумним міським транспортом та позбавити залежності від власних автомобілів.

У тезах розглянуто реалізовані кейси розвитку громадського транспорту міст України за допомогою кредитного фінансування від міжнародних структур, можливу заміну дизельних автобусів електробусами і проблеми інфраструктури зарядних станцій, ефективність троллейбусів з великим запасом автономного ходу від акумуляторних батарей, проблеми забезпечення новим транспортом через банкрутство найбільшого виробника колісного транспорту, проблеми залежності міст-мільйонників від метрополітену як основної вісі транспортного забезпечення та непопулярність трамваїв. Надано інформацію про трамвайний ренесанс та найбільш перспективні види міського транспорту у майбутньому в Україні.

Ключові слова: міський транспорт, електробус, зарядні станції, троллейбус, трамвай, метрополітен.

Abstract. The city's transportation system is an integral part of the economy, which is provided by its residents. The less time people spend on the road, the more efficiently they work on creating a national product. The same goal of any team of city managers is to provide citizens with modern, ecological, comfortable, expected, silent city transport and to get rid of dependence on their own cars.

The theses consider the implemented cases of public transport development in Ukrainian cities with the help of credit financing from international structures, the possible replacement of diesel buses by electric buses and the problems of the infrastructure of charging stations, the effectiveness of trolleybuses with a large reserve of autonomous power from battery batteries, the problems of providing new transport due to the bankruptcy of the largest manufacturer of wheeled transport, problems of dependence of cities with millions of people on the metro as the main axis of transportation and the unpopularity of trams. Information is provided about the tram renaissance and the most promising types of urban transport in the future in Ukraine.

Keywords: city transport, electric bus, charging stations, trolleybus, tram, metro.

Постановка проблеми. Проекти «Міський громадський транспорт в Україні» та «Міський громадський транспорт в Україні II» за фінансової підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) позитивно вплинули на оновлення та розвиток міського пасажирського транспорту у Києві, Житомирі, Львові, Луцьку, Івано-Франківську, Одесі, Полтаві, Кременчузі, Сумах, Дніпрі, Кривому Розі, Харкові, але місцева влада більшості міст досі не має планів сталої мобільності, тобто не знає куди саме, скільки і навіщо пересувається населення. Такий план дозволяє визначити пасажиропотоки, реорганізувати існуючі та створити нові маршрути, раціонально використовуючи наявний рухомий склад, а також зменшити використання власних автомобілів з ДВЗ, тобто скоротити викиди шкідливих речовин в атмосферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині є декілька позитивних та негативних тенденцій. До позитивних можна віднести дискусії про важливість появи на дорогах електробусів, які мають замінити звичайні автобуси, але не витіснити тролейбуси. Найбільш дешевим варіантом електрифікації муніципального транспорту є модернізація автобусів в електробуси шляхом заміни двигунів та дообладнанням батареї накопичення енергії. Процес, в середньому, для одної одиниці займає 2 тижні і відбувається у сервісних майстернях перевізників.

Придбання електробусів, створених з нуля, є дорогим задоволенням у порівнянні з автобусом чи тролейбусом, у 2-4 рази, і є ефективним за підтримки фінансування держави або інших світових фінансових установ. Сучасний науковий варіант електробусів передбачає модульну конструкцію. Це електротягач та причеп-салон різної довжини та місткості: маленькі (small – до 10 м, місткістю до 40 осіб) доцільно використовувати у період з 21 год ночі та з 5 до 6 ранку у робочі дні, а у разі якщо у місті працюють нічні маршрути, то з 21 год до 6 год, середні (middle - 12 – 15 м) варто використовувати у період з 12 до 15 год та з 20 до 21 год, великі (large – понад 20 м) вводяться в експлуатацію під час пікового завантаження доріг з 8 до 11 год та з 17 до 19 год (в мирний час). Тягач та салон матимуть батареї, що дозволяє збільшити час пересування без зарядки. Модульний варіант дозволяє економити транспортним підприємствам як на загальній вартості електричного рухомого складу, так і на водях, і не залучати їх велику кількість [1].

Загалом для будь-якого варіанта електробусів потрібно створити інфраструктуру зарядних станцій на кінцевих пунктах та депо, які будуть живитися від додаткових підстанцій. У разі наявності в місті тролейбусної мережі зарядка може відбуватися за допомогою пантографа.

Існують три основні типи зарядних станцій: звичайні, швидкі і ультрашвидкі. Звичайні мають потужність до 7 кВт і забезпечують повний заряд за 6-10 год. Швидкі зарядні станції мають потужність від 20 до 50 кВт і забезпечують повний заряд за 1-2 год. Ультрашвидкі мають потужність більше 100 кВт і забезпечують повний заряд за 20-30 хв [2].

Найбільш популярним варіантом, який неодноразово поширювався у публічному просторі – використання тролейбусів з великим запасом автономного ходу (до 90 км без зарядки), шляхом придбання нових одиниць або встановленням батарей на існуючі низькопідлогові моделі тролейбусів. Останню практику широко використовує Кременчуцьке тролейбусне управління, яке модернізувало 20 тролейбусів, створивши маршрути, де відсутня контактна мережа, але з тривалими інтервалами руху. У нашій країні такими роботами займається ТОВ «Політехносервіс», яке також збирає тролейбуси на основі кузовів іноземних моделей та сертифікованої системи управління власної розробки. Тролейбуси з автономним ходом дозволяють економити на будівництві нових ділянок контактної мережі та підстанцій. Вони є більш маневреними і швидкими, оскільки у будь-який момент можуть від'єднати струмоприймачі від контактної мережі та об'їхати перешкоди, які утворилися на дорогах. Попри це для них потрібно обладнати додаткову інфраструктуру або її модернізувати (швидкісні стрілки, автоматичні вловлювачі штанг, загалом більш жорстка підвіска електромережі).

Доволі перспективним виглядають водневі автобуси. Викид шкідливих речовин практично нульовий, адже виділяється тільки вода, енергія і тепло. Водень - надзвичайно енергоємне паливо: 1 г водню дозволяє отримати втричі більше енергії в порівнянні з 1 г бензину. Так, такий транспортний засіб зможе проїхати на 1 кг водню в 2,5-3 рази більше, ніж на еквівалентному йому за енергоємністю та обсягом галоні (3,8 л) бензину. Окрім того, перевагою водневих автобусів є не лише компактність і безшумна робота двигуна під час генерації, але й швидка заправка. Нові технології дозволяють залити бак з воднем набагато швидше, ніж заряджатиметься будь-який електробус, і практично так само швидко, як відбувається заправка бензином (до 5 хвилин). До того ж, робочі температури водневого елемента достатньо низькі і можуть перебувати в діапазоні від 80⁰ до 100⁰ С. Запас ходу становить 500-600 км, що перевищує відповідні показники для будь-якого електробуса. Попри це є проблеми: висока вартість водневого палива, низькі обсяги видобутку «зеленого» водню за допомогою електролізу і відновлювальних джерел електроенергії, що є найбільш екологічною технологією (втім, водночас, і надто дорогою – до 79 дол. За МВт). До 95% сировини для водневого палива сьогодні одержують з копалин. Крім того, при створенні палива використовують паровий риформінг метану, для якого потрібні вуглеводні. Тож, і тут виникає залежність від природних ресурсів, окрім тих же таки

додаткових викидів вуглекислого газу. Існує так само відносно «чиста» технологія видобутку водню за рахунок термохімічного процесу [3]. Нині водневі автобуси застосовують у перевезеннях пасажирів в Італії, Німеччині, Нідерландах, Великій Британії, Швеції та Польщі.

Метою дослідження є аналіз світових тенденцій розвитку екологічно нейтральних видів міського пасажирського транспорту, які масово вводяться в експлуатацію і можуть екстраполюватися в українські реалії за найдешевші витрати, а також можливість нашої держави запропонувати іншим країнам свої технологічні розробки у вигляді електробусів з можливістю трансформації довжини та відповідно місткості салону.

Виклад основного матеріалу. Негативний момент – банкрутство найбільшого виробника колісного електротранспорту «Богдан Моторс», борг якого на липень 2021 р становив 6,7 млрд грн. В Україні є й інші виробники – «Електронтранс» та «Еталон», які мають свої розроблені моделі, але вони не мають достатніх потужностей для швидкого випуску потрібної техніки та їх продукція зазнавала неодноразово критики під час експлуатації муніципальними перевізниками. «Південмаш» та «Політехносервіс» займаються лише збіркою техніки з комплектуючих різних виробників. Потрібна підтримка держави у вирішенні проблеми стратегічного забезпечення країни сучасним електротранспортом. Законом № 8172 передбачено, що починаючи з 1 січня 2036 року на маршрутах мають працювати лише автобуси на газу, водні та електриці. Планується, що відмова від ДВЗ у автобусах буде двоетапною. Перший етап – з 1 січня 2028 р у містах з населенням більш ніж 250 тис людей 50 % придбаних автобусів має бути екологічним, другий – з 1 січня 2030 р усі автобуси купують без ДВЗ. Очікується, що до 2030 р 25 % придбаного колісного транспорту буде екологічно чистим, до 2033 р – 50 %. Можливе відтермінування заходів на 2 роки в кожному етапі та на фінальній стадії [4].

Під час проблем з електропостачанням, спричинених російською агресією, восени-взимку 2022-2023 рр., з'явилася тенденція до заміни тролейбусів автобусами, які міста отримували в якості гуманітарної допомоги та загальним зменшенням випуску міського транспорту та погіршенням якості обслуговування населення. Це призводить до популяризації власного автотранспорту та збільшення заторів та викидів.

Невизначеним залишається стратегія розвитку рейкового міського транспорту – трамваю. За роки незалежності він фінансувався за залишковим принципом: інфраструктура ремонтувалась хаотично, рухомий склад закупувався поштучно, хоча це цілком конкурентний, багатомісний транспорт.

В українському суспільстві досі існує міф, що трамвай – це щось застаріле, несучасне і досить шумне, з чим варто покінчити і забути, проте в багатьох містах світу він переживає ренесанс, після масштабних ліквідацій на користь автомобілізації.

Сучасний трамвайні системи є менш шумними завдяки новітнім технологій укладення колій або відмові від їх бетонування в один рівень з бруківкою. З 80-х років ХХ ст в країнах Західної Європи стали застосовувати озеленення трамвайних шляхів. Це можна зустріти в Барселоні, Франкфурті, Мілані, Сент-Етьєні, Страсбурзі і Варшаві. Жителі цих міст відразу ж відчували поліпшення. У спекотну погоду температура повітря в місті стала трохи менше, зменшився стік зливових вод з трамвайного полотна, знизився рівень шуму. Зростаючий попит на влаштування газонів у трамвайному міжрейковому просторі привів до використання штучних газонів. Вони мають як переваги, так і недоліки. Переваги: низькі експлуатаційні витрати (не треба косити і прополювати); цілорічний колір; легко замінюються; висока вогнестійкість. Недоліки: немає випаровування і поглинання CO_2 , за допомогою фотосинтезу; не поглинає воду; немає можливості повторного використання. Щорічно в середньому від 50 % до 70 % опадів затримується рослинністю, висадженої на трамвайних коліях. Очиток (*Sedum*) затримує близько 50 %, а газонні трави – 70 % опадів. Влітку цей показник може доходити до 90%. Отже, один гектар трамвайного озеленення щорічно затримує приблизно 5530 м^3 води та приблизно 3950 м^3 води затримується посадками Очитка (*Sedum*). Випаровування 1 л води може охолодити 200 м^3 повітря на 10^0 С . Таким чином, кожен м^2 озелених трамвайних шляхів може охолодити близько $44\,000 \text{ м}^3$ повітря на 10^0 С протягом літа. Відбувається захист ґрунту і шляхів від прямих сонячних променів і пов'язаних з цим нагріву. Рослинність має меншу теплоємність в порівнянні з бетоном або асфальтобетоном. Температура рейок без вбудовування системи озеленення може доходити до $50\text{-}60^\circ \text{ С}$ влітку. При наявності озеленення температура знижується до $25\text{-}30^\circ \text{ С}$. Таким чином, відбувається пом'якшення температурного режиму трамвайних шляхів [5].

Метрополітен є найнадійнішим видом міського транспорту, але останні події показали, що потрібно уважно слідкувати за станом тунелів і вчасно виправляти недоліки. Наземний транспорт цілком не зможе замінити рух метро на певній ділянці лінії, в цей же час погіршуються умови перевезень для всього міста.

Висновки. Отже, найбільш перспективним майбутнім міського транспорту в Україні є тролейбуси з великим автономним ходом (12 - 22 м), а також модульні електробуси. У трамвайних системах мають оновити інфраструктуру відповідно до технологій зменшення шуму та вібрацій, а вже потім займатися закупівлею сучасного рухомого складу, проєктуванням та будівництвом нових ліній. Розвиток метрополітенів відбуватиметься повільно через високу вартість прокладання, старі тунелі доведеться ремонтувати і

перекладати функцію закритих ділянок ліній наземному транспорту, то ж варто приділити увагу саме його ефективному використанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Порфіренко В.І., Гребельник М.М., Дехтяренко Д.П. Аналіз парку електричних автомобілів та ефективність модульного застосування електробусів в мегаполісах. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 3. С. 146-154. URL: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3551/3842>
2. Типи і види зарядок для електромобілів. Китаес. 2023. URL: <https://kitaes.ua/ua/articles/typy-i-vidy-zaryadok-dlya-elektromobiley/>
3. «Транспорт на водні: чи реалістичні перспективи для світу й України?». Рубрика все по поличках. Медіа Рішень. Тітамир О., 2022. URL: <https://rubryka.com/blog/transport-na-vodni/>
4. Закон України «Про деякі питання використання транспортних засобів, обладнаних електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності та розвитку електрозарядної інфраструктури та електромобілів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1676597>
5. Маргарян Т.Г. Перспективи розвитку сучасного трамваю. *Містобудування та територіальне планування*. 2017. - Вип. 65 С. 350 – 358. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/99188a72-49df-4e42-8375-9e7e68482fc5/content>

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

*Порфіренко Володимир, кандидат економічних наук,
Національний транспортний університет, Київ, Україна, porfirenko@gmail.com
Лойко Марія, Національний транспортний університет, Київ, Україна,
mashaloyko1@gmail.com*

Анотація: управління інноваційним розвитком підприємств є ключовим аспектом сучасного бізнесу, оскільки воно дозволяє підприємствам забезпечити стале зростання та конкурентоспроможність на ринку. Ці тези розглядають основні аспекти управління інноваційним розвитком, включаючи стратегії інноваційного розвитку, процеси впровадження нововведень, а також фактори, що впливають на успіх інноваційних проєктів.

Ключові слова: інновації, управління, інноваційний розвиток, стратегії, впровадження, конкурентоспроможність, бізнес, технології, ефективність.

Abstract: management of innovative development of enterprises is a key aspect of modern business, as it allows enterprises to ensure sustainable growth and competitiveness in the market. These theses consider the main aspects of innovation development management, including innovation development strategies, innovation implementation processes, and factors influencing the success of innovation projects.

Key words: innovation, management, innovative development, strategies, implementation, competitiveness, business, technologies, efficiency.

Постановка проблеми. Управління інноваційним розвитком підприємств є комплексним процесом, що передбачає систематичні дії для стимулювання і реалізації інноваційних ідей. Цей процес включає в себе ряд етапів, які починаються з аналізу ринку та конкурентів, вивчення потреб споживачів і пошук нових можливостей. На основі отриманих даних формулюються стратегії розвитку та інноваційні цілі, які відображають стратегічні пріоритети компанії.

Далі відбувається етап генерації ідей, де залучаються як внутрішні, так і зовнішні джерела - від співробітників до партнерів і клієнтів. Потім відбувається відбір найбільш перспективних ідей на основі їхньої цілісності, відповідності стратегічним цілям і ресурсному потенціалу підприємства. Реалізація інновацій включає в себе розробку, тестування і впровадження нових продуктів, технологій чи послуг. На цьому етапі важливо забезпечити координацію між відділами, ефективне використання ресурсів та контроль за якістю інноваційного процесу.

Останнім етапом є оцінка результатів інноваційної діяльності, що дозволяє зрозуміти ефективність витрачених ресурсів, визначити успіх чи невдачі і зробити відповідні висновки для майбутнього планування. Після оцінки результатів інноваційної діяльності можуть бути прийняті рішення щодо подальших кроків. Якщо інноваційні проекти виявилися успішними, то можна розглядати їхнє масштабування, розширення або розвиток додаткових інноваційних ініціатив в тих само, чи нових напрямках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі управління інноваційним розвитком підприємств сконцентровані на вивченні різноманітних аспектів стратегічного та оперативного управління інноваціями. Дослідження розглядають не лише технічні аспекти інноваційних процесів, але і соціально-економічні чинники, що впливають на їхнє впровадження та успішність. Вони розглядають стратегії інноваційного розвитку, які підприємства використовують для досягнення конкурентної переваги та стимулювання росту. Ці дослідження також досліджують процеси впровадження інновацій, включаючи управління ризиками та ресурсами, а також оцінюють вплив інноваційних проектів на організаційну культуру та стратегічні цілі підприємства.

Додатково, останні дослідження в цій галузі вивчають фактори успіху інноваційних проектів та роль технологій у забезпеченні інноваційного розвитку. Вони також розглядають питання управління змінами, пов'язаними з впровадженням інновацій, включаючи виклики, які виникають при адаптації організацій до нових технологій та стратегій.

Мета цих тез полягає в розгляді та аналізі останніх досліджень та публікацій у галузі управління інноваційним розвитком підприємств. Тези спрямовані на визначення ключових аспектів стратегічного та оперативного управління інноваціями, вивчення факторів, що впливають на успішність інноваційних проектів, а також на виявлення перспективних напрямків розвитку в цій області. Їх метою є поглиблене розуміння сучасних тенденцій та практик управління інноваціями, щоб надати цінний внесок у збільшення ефективності та конкурентоспроможності підприємств у сучасному інноваційному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Подальший розвиток управління інноваційним процесом може включати в себе декілька напрямків:

1. Стимулювання інноваційної культури. Підтримка інноваційної культури серед персоналу є важливим фактором для успішного впровадження інновацій. Це може включати проведення навчань, розвиток творчого середовища на робочому місці, заохочення людей та винагородження успішних ініціатив.

2. Використання технологій для інновацій. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних, блокчейн тощо, може значно полегшити і прискорити процеси розробки та впровадження інновацій.

3. Стратегічне партнерство і співпраця. Співпраця зі стартапами, університетами, дослідницькими установами та іншими компаніями може стати джерелом нових ідей та технологій, а також сприяти обміну знаннями та ресурсами.

4. Гнучкі методи управління проектами. Використання гнучких методів, таких як Scrum або Kanban, дозволяє швидко адаптуватися до змін та впроваджувати інновації швидше та ефективніше.

5. Залучення зовнішніх інноваторів. Організація конкурсів інноваційних ідей, хакатонів та інших подій може залучити зовнішніх інноваторів та стимулювати творчість всередині компанії.

Таким чином, ці напрямки допоможуть підприємству зберегти конкурентність та відповісти на виклики сучасного ринку шляхом створення та впровадження інноваційних продуктів та послуг. Управління інноваційним розвитком підприємств включає в себе цілий комплекс стратегічних та оперативних заходів, спрямованих на створення та впровадження нововведень для забезпечення конкурентної переваги і стійкого розвитку компанії. Цей процес передбачає постійний аналіз ринкових тенденцій, вивчення потреб споживачів, ідентифікацію технологічних можливостей та стратегічне планування інноваційних ініціатив.

На внутрішньому рівні це означає створення сприятливого середовища для інновацій, де кожен співробітник має можливість висловлювати свої ідеї, а керівництво підтримує та заохочує їх реалізацію. При цьому важливо розвивати систему мотивації та винагородження за інноваційні досягнення. Також необхідно будувати зовнішні партнерства з академічними установами, стартапами та іншими компаніями для обміну знаннями та ресурсами, а також для спільного вирішення складних завдань. Крім того, ефективне управління інноваціями передбачає впровадження системи моніторингу та контролю за інноваційними процесами, що дозволяє вчасно реагувати на зміни та коригувати стратегію відповідно до потреб ринку та внутрішніх можливостей компанії.

Загалом, успішне управління інноваціями вимагає поєднання внутрішніх ресурсів, зовнішніх партнерств, стратегічного бачення та оперативного втілення ідей у практичні проекти. Ефективне управління інноваціями є ключовим чинником успіху для будь-якого підприємства в сучасному конкурентному середовищі. Реалізація інноваційних ідей потребує системного підходу та поєднання стратегічного бачення з оперативним втіленням конкретних проектів. Важливо створити умови для постійного стимулювання та підтримки інноваційного середовища всередині підприємства, а також активно взаємодіяти з зовнішніми партнерами для обміну знаннями та ресурсами.

Таблиця 1. Управління інноваційним розвитком підприємств

Тема	Опис
Стратегії інноваційного розвитку	Аналіз різних стратегій, які підприємства використовують для стимулювання інновацій та досягнення конкурентної переваги.
Процес впровадження інновацій	Вивчення ефективних методів та процесів впровадження інноваційних проектів на підприємствах.
Фактори успіху інноваційних проектів	Аналіз факторів, які впливають на успішність або невдачу інноваційних ініціатив на підприємствах.
Роль технологій у інноваційному розвитку	Дослідження впливу новітніх технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та Інтернет речей, на стратегії та процеси інноваційного розвитку.
Управління змінами в контексті інновацій	Вивчення методів управління організаційними змінами, необхідних для успішного впровадження інноваційних ініціатив.

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Таким чином, створена нами таблиця допомагає структурувати основні аспекти теми та надає загальний огляд ключових напрямків досліджень у цій області.

Моніторинг і контроль за інноваційними процесами дозволяють підприємству швидко реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, аналізувати ефективність витрачених ресурсів та вчасно коригувати стратегію відповідно до потреб ринку. Успішне впровадження інноваційних рішень створює конкурентні переваги, забезпечує стабільний розвиток та довгострокову успішність підприємства. Таким чином, управління інноваціями має бути невід'ємною частиною стратегічного планування та операційного управління будь-якої організації. Управління інноваційним розвитком підприємств - це стратегічний процес, спрямований на створення та впровадження нововведень з метою покращення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого зростання компанії [5]. Цей процес передбачає систематичний аналіз ринкових тенденцій, виявлення потреб споживачів та оцінку технологічних можливостей.

Управління інноваціями включає в себе активний пошук нових ідей та ресурсів, розробку концепцій, тестування нових продуктів або послуг і впровадження їх на ринок. Цей процес також включає постійний моніторинг та оцінку ефективності інноваційних ініціатив, що дозволяє адаптувати стратегію розвитку відповідно до змін у середовищі. Окрім технічних та стратегічних аспектів, важливим є створення стимулюючого та сприятливого середовища для інновацій всередині компанії, а також розвиток зовнішніх партнерств для обміну знаннями та досвідом. Управління інноваціями є ключовим елементом конкурентоспроможності та успіху підприємства в сучасному динамічному бізнес-середовищі.

Управління інноваційним розвитком підприємств також включає в себе процес створення і підтримки інноваційної культури всередині організації. Це означає, що керівництво повинно створити стимули для співробітників для виявлення нових ідей, експериментування та ризикування. Для ефективного управління інноваціями необхідно також враховувати специфіку ринку та індустрії, в якій діє підприємство [4]. Різні галузі можуть мати власні особливості та вимоги до інноваційних процесів, тому стратегії управління інноваціями повинні бути адаптовані до конкретного контексту.

Додатково, інновації можуть бути сприйняті, як ризиковані, тому важливо розвивати механізми управління ризиками, які дозволять ефективно управляти невизначеністю та мінімізувати можливі негативні наслідки. Загалом, управління інноваціями є складним та багатогранним процесом, який вимагає уваги до багатьох аспектів бізнесу, від стратегічного планування до культурної та організаційної перетворчості. Ще одним важливим аспектом управління інноваціями є здатність підприємства до швидкого реагування на зміни відомостей та технологічного прогресу. Це означає, що компанія повинна мати гнучкість та відкритість до нових ідей та можливостей, а також швидкість в реалізації цих ідей у практику. Крім того, ефективне управління інноваціями передбачає розвиток системи оцінки та визначення успіху інноваційних проєктів. Це дозволяє компанії об'єктивно оцінювати результати своєї інноваційної діяльності та вчасно коригувати стратегію відповідно до здобутих знань.

Також важливим є розвиток ефективної комунікаційної системи, яка сприяє спільній роботі між відділами, співробітниками та зовнішніми партнерами для розробки та впровадження інноваційних рішень. Усі ці аспекти взаємодіють між собою та доповнюють один одного, створюючи ефективну систему управління інноваціями, яка дозволяє підприємству досягати успіху в швидкозмінному та висококонкурентному бізнес-середовищі. Ще одним важливим аспектом управління інноваціями є здатність підприємства до адаптації та впровадження новітніх технологій [3]. Швидкий технологічний прогрес може створювати нові можливості для інновацій та покращень, але в той же час може викликати виклики та загрози для традиційних моделей бізнесу. Тому для успішного управління інноваціями необхідно мати постійний огляд ринку та технологічних тенденцій, розвивати механізми перевірки та оцінки нових технологій, а також гнучко реагувати на зміни та швидко впроваджувати технологічні інновації у свої бізнес-процеси.

Додатково, важливим є розвиток системи навчання та розвитку персоналу, щоб забезпечити, що співробітники компанії мають необхідні навички та знання для роботи з новими технологіями та інноваційними методами. Іншим важливим аспектом є встановлення партнерських відносин з іншими компаніями, дослідницькими установами та стартапами для

спільної розробки та впровадження інноваційних рішень. Це може допомогти підприємству отримати доступ до нових ідей, технологій та ресурсів, а також поділитися ризиками та витратами на дослідження та розробку [1-2]. Ще одним важливим аспектом управління інноваціями є постійний моніторинг конкурентного середовища та аналіз інноваційних стратегій конкурентів. Це дозволяє підприємству виявляти нові можливості та виклики, реагувати на зміни на ринку швидко та ефективно, а також розробляти інноваційні рішення, що дозволяють йому відрізнятись від конкурентів і займати лідерські позиції.

Також важливою є підтримка сталого розвитку та екологічної відповідальності. Управління інноваціями повинно враховувати не лише економічні аспекти, але й соціальні та екологічні, сприяючи розвитку та впровадженню інновацій, які сприяють сталому розвитку та збереженню природних ресурсів. Крім того, управління інноваціями має включати в себе розвиток механізмів збору та аналізу відгуків від клієнтів та споживачів щодо нових продуктів та послуг. Це дозволяє забезпечити, що інноваційні рішення відповідають реальним потребам ринку та сприймаються споживачами як цінні та корисні.

Висновки. Отже, успішне управління інноваціями передбачає комплексний підхід, який враховує не лише технологічні аспекти, але й стратегічні, конкурентні, соціальні та екологічні фактори. Управління інноваціями є ключовим елементом стратегії будь-якої сучасної компанії, спрямованої на досягнення конкурентних переваг та сталого розвитку. Успішна реалізація інноваційних ідей вимагає системного підходу, що охоплює не лише технічні аспекти, але й соціальні, екологічні та стратегічні вимоги. Важливою складовою ефективного управління інноваціями є створення сприятливого середовища для розвитку та підтримки інноваційної культури всередині організації, а також розвиток механізмів залучення зовнішніх інноваторів та партнерів. Ключовою складовою є також навчання та розвиток персоналу, адаптація до швидко змінюючих технологічних та ринкових умов, а також аналіз конкурентного середовища та реакція на нього.

Управління інноваціями має відбуватися в контексті сталого розвитку та екологічної відповідальності, що передбачає розробку та впровадження інновацій, спрямованих на збереження ресурсів та покращення екологічної стійкості. Отже, ефективне управління інноваціями стає не лише стратегічним конкурентним перевагою, але й ключовим фактором сталого розвитку та успіху підприємства в сучасному бізнес-середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антіпов О.В. Формування інноваційної стратегії підприємства. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsnu/2020_8_1/Antipov.pdf.

2. Забродська Л. (2020). Інноваційні пріоритети науково-технологічного розвитку: міжнародний та регіональний аспекти. *Theory and methods of educational management*. №2(16). URL: umo.edu.ua/images/content/nashi...upr.../Забродская%20ЛМ-в%20журнал.pdf
3. Підкамінний І.М. (2019). Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства. *Ефективна економіка*. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=480>
4. Топоровська Л.Й. Сутність інноваційної програми та її місце в інноваційному процесі машинобудівного підприємства. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/VNULP/Logistyka/2018_633/102.pdf
5. Сай Л.П. (2019). Зміст та часові виміри інноваційного розвитку підприємства на етапі науково-технічної підготовки виробництва. *Вісник Державного університету "Львівська політехніка"*. № 494. С. 221-226.

КОМПЕТЕНЦІЇ І ЗНАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

*Проценко Наталія, канд. екон. наук, доцент, Державний біотехнологічний університет,
pronatanic@gmail.com*

Анотація. Сучасна цифрова трансформація економіки неможлива без розвитку інноваційних знань, компетенцій, мережевої взаємодії. Технологічна модернізація економічних процесів зумовлює зміну запитів суспільства до професійних та особистих здібностей людини. У сьогоднішніх реаліях кожен фахівець, який бажає бути успішним, повинен мати особливі цифрові компетенції. Ключовим фактором цифрових перетворень стає розвиток цифрової освіти та культури. Перехід на цифрову модель економічного розвитку передбачає високу концентрацію наукового виробництва, знань, компетенцій, технологій у рамках реалізації парадигми «освіта протягом усього життя».

Annotation. Modern digital transformation of the economy is impossible without the development of innovative knowledge, competences, network interaction. Technological modernization of economic processes leads to a change in society's demands for professional and personal abilities of a person. In today's realities, every professional who wants to be successful must have special digital competencies. The development of digital education and culture is becoming a key factor in digital transformations. The transition to a digital model of economic development involves a high concentration of scientific production, knowledge, competences, and technologies within the framework of the implementation of the «lifelong education» paradigm.

Ключові слова: цифрова трансформація, цифрові технології, бізнес-процеси, цифрові компетенції.

Keywords: digital transformation, digital technologies, business processes, digital competencies.

Постановка проблеми. В останні роки словосполучення «цифрова трансформація» та «4-та індустріальна революція» не сходять з вуст експертів, державних діячів та керівників компаній. Трансформація поступово захоплює все нові сфери бізнесу та життя взагалі, призводячи до кардинальних змін у всіх соціально-економічних інститутах, а часом навіть із формуванням нових. Сам термін «цифрова трансформація» є збірним, який поєднує у собі сукупність взаємопов'язаних змін усіх сфер людського життя під впливом цифрових технологій. Цифрова трансформація – це «руйнівна» чи проривна технологія, яка змінює стандартні бізнес-процеси, бізнес-моделі та цілі ринки. Будучи розробленою та

впровадженою в якомусь одному місці, вона підвищує ефективність бізнесу в рази, і тоді перехід на нову модель стає лавиноподібним, його неможливо зупинити.

За трансформацією, яка відбувається зараз повсюдно, стоїть об'єднання можливостей таких технологій, як соціальні мережі, мобільні платформи та інтернет речей, хмарні сховища, великі дані. За допомогою цього набору технологій можна реалізовувати такі речі, як спільна робота користувачів над загальним контентом у реальному часі, автоматизація ручної роботи, прийняття рішень у реальному часі на основі алгоритмів інтелектуального аналізу даних. Все це формує зовсім інші очікування та вимагає інших кваліфікацій.

Поширення інформаційних технологій, результатом яких є перехід до цифрової економіки та, як наслідок, збільшення та зміни ролі знань у суспільстві, обґрунтовує актуальність даного дослідження. Будь-який інноваційний розвиток проходить через трансформацію генерування знань, сприйняття нових ідей, готовність до створення нових технологій та їх реалізацію у всіх сферах діяльності, де провідна роль відводиться науковим знанням та інноваціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика цифрової трансформації на різних рівнях розглядається як видатними вітчизняними так і закордонними науковцями. В питаннях визначення поняття цифрової трансформації можна відзначити дослідження М. Пратт, Д. Спарapanі, А. МакАфі, Д. Тапскотта [1-3]. В публікаціях О. Голобородько, К. Краус, Н. Краус знайшли відображення важливі питання застосування цифрових інструментів в умовах розвитку цифрової економіки [4]. В. Кущерець розглядає знання як стратегічний ресурс трансформації суспільства і досліджує його роль в забезпеченні інноваційного соціального прогресу [5].

Формулювання мети. Метою дослідження є аналіз змін запитів суспільства до професійних та особистісних якостей людини в контексті викликів цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Трансформації підприємства в цифровій економіці не можна відокремлювати від цифрової культури в цілому. Все частіше до вже відомого концепту додається визначення «цифрової» – цифрова трансформація, цифровий менеджмент, цифровий маркетинг, цифрова конкурентоспроможність. Таким чином, підкреслюються головні особливості інформаційно-цифрової економіки – її глобальний характер і оперування такими елементами як ідеї, інформація та взаємовідносини; застосування мережевих принципів в координації ринків і суспільства.

Цифрова трансформація економіки це кардинальні зміни форми потреби в продуктах і послугах; використання даних призводить до загострення конкурентної боротьби і модернізує традиційні економічні моделі; цифровізація стає цінністю для користувачів і бізнесу. На зміну традиційним економічним відносинам приходять нові бізнес-моделі та

процеси, цифрова трансформація стає новою філософією бізнесу. Використання цифрових технологій є найважливішим чинником зростання конкурентоспроможності. Проте, перехід на інноваційну модель економічного розвитку вимагає високої концентрації наукомісткого виробництва, знань, компетенцій, технологій.

На сучасному етапі відбувається досить швидке розвиток інформаційних технологій, управління якими вимагає безперервного освіти і саморозвитку. Сьогодні вже недостатньо просто бути C++ чи Java-програмістом. Інженер повинен розуміти, як працює бізнес – фінанси, автомобілебудування, медіасфера тощо. Ще один новий тренд – це поєднання різних технологій. Тобто бути добрим експертом лише за хмарними технологіями – вже не конкурентна перевага. Замовнику потрібне готове рішення – у хмарі зберігаються дані, ці дані зібрані з датчиків за допомогою інтернету речей, дані обробляються за допомогою алгоритмів аналізу big data, приймаються якісь рішення, результат транслюється назад у хмару або в соцмережі або на мобільні пристрої. Крім того, з'являються нові ролі та нові кваліфікації, пов'язані з повним циклом розробки та використанням розподілених систем: дизайнери інтерфейсу користувача, архітектори рішень, доменні експерти, інженери, які відповідають за підтримку безперервного процесу розробки та розгортання системи у виробництві.

Перетворення, пов'язані з впровадженням та використанням передових інформаційних технологій, зачіпають практично всі сфери життєдіяльності суспільства.

Цифровий менеджмент дає нові можливості організації та розвитку бізнесу. Сфера відповідальності керівників розширюється. Мова вже не просто про якість сервісу, а про відповідальність за розробку кінцевого рішення: починаючи від збору вимог і до розгортання системи у виробництві. Перестають працювати класичні моделі «time&material» та «fixed score», проте формуються digital-стратегії у всіх сферах економіки. На сьогоднішній час клієнти очікують, що їхній партнер буде готовий взяти на себе відповідальність за обсяг роботи, терміни та бюджет. Такий підхід потребує великої точності оцінок, а відповідно виникнення нових професій та вимог готовності до навчання протягом усього життя. Сучасні менеджери повинні думати, як власники бізнесу: як надати готове закінчене рішення замовнику вчасно та з потрібним рівнем якості. Тому це неминуче призводить до трансформації компетенцій людей та культури всередині компанії.

Для маркетологів процес цифрової трансформації повністю змінив уявлення про спілкування з клієнтами, зробивши кампанії більш «розумними», персоналізованими та орієнтованими на клієнта. Узагальнений термін цифрового маркетингу використовується для позначення таргетивного та інтерактивного маркетингу товарів і послуг, що застосовує цифрові технології для залучення потенційних клієнтів та утримання їх як споживачів.

Найкращими продавцями стають люди на позиціях СТО (chief technology officer) чи Technology evangelist, які детально розуміються на нових технологіях. Замовника потрібно вразити і переконати в тому, що компанія має досвід проведення цифрової трансформації. А це означає пропонувати нові підходи та моделі, такі як модель поділу загального доходу, модель, побудована на окупності інвестицій, subscription- та transaction-based моделі.

Досить складно виміряти ефективність цифрової економіки. Відсутність єдиного підходу до вимірювання, використання різних методів розрахунку ключових показників можуть бути неточними через незрілість моделей та недостатній аналіз усіх особливостей сфери цифрової економіки. Однак варто підкреслити той факт, що кожен із показників, що визначають ступінь цифровізації економіки, містить у собі оцінку людського капіталу, у тому числі у вигляді цифрових знань та навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій. Наприклад, світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking) вимірює потенціал і готовність країни до впровадження та вивчення цифрових технологій для економічних і соціальних перетворень. Ранжування проводиться за критеріями, розділеними по третім напрямкам: 1) знання; 2) технології; 3) готовність до майбутнього. Індекс цифрової готовності (Digital Readiness Index) оцінює рівень готовності країни до цифрової трансформації. Оцінка проводиться за 7 компонентами: 1) основні потреби населення (цінність технологій забезпечується за рахунок здатності населення користуватися ними); 2) людський капітал (можливість використовувати і створювати передові цифрові послуги визначає рівень цифрових навичок співробітників); 3) сприятливі умови ведення бізнесу (наявність процвітаючої бізнес-екосистеми є ще одним фактором, що визначає готовність країни до цифрових технологій); 4) бізнес та державні інвестиції (створення цифрової інфраструктури потребує значних інвестицій як із боку держави, так і бізнесу); 5) середовище для стартапів (стартапи створюють інновації, які можуть принести переваги ринку та спільноті); 6) технологічна інфраструктура (можливість просувати цифрові послуги); 7) прийняття технологій (рівень доступності та впровадження технологій відображає поточний рівень готовності країни до цифрових технологій) [6].

Однак, жодна модернізація економіки неможлива без трансформації людини, формування нового мислення. Необхідність розвитку кадрового потенціалу сучасної економіки диктує завдання створення нових, ефективніших способів підготовки фахівців. Цифрові компетенції, з одного боку, є специфічними для конкретного виду діяльності, а з іншого – припускають певний користувальницький рівень сучасної людини, яка живе в «електронному» суспільстві. Комбінування різних типів цифрової інформації, отриманих з різних джерел (локальних або хмарних програмних продуктів), для створення нового результату у вирішенні професійних завдань сприяє взаємодії та обміну цифровими технологіями.

В даний час на ринку праці особливо актуальні не стільки професійні навички, які дуже швидко застарівають, скільки надпрофесійні універсальні компетенції: ділові та цифрові (soft i digital skills), володіння якими є основою для постійного розвитку фахівця. Надпрофесійні компетенції включають системне мислення, клієнтоорієнтованість, здатність до міжгалузевої комунікації, управління проектами, роботу в умовах невизначеності та швидкої зміни умов завдань. Вміння переконувати, розташовувати до себе співрозмовника, презентувати себе та свої ідеї, брати на себе відповідальність, оптимізувати свої ресурси та інші навички є тими компетенціями, які хоч і не залежать від специфіки основної діяльності, проте потребують спеціальної підготовки.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Трансформація цифрової економіки визначає трансформацію людини та суспільства. Набуття нових знань підвищує конкурентоспроможність людини, створюючи переваги на ринку праці, збільшуючи фінансову стабільність, що в свою чергу збільшує людський капітал. В сучасних умовах необхідне ефективне управління знаннями, яке характеризується найвищим рівнем розвитку творчого потенціалу людської особистості як носія та генератора знань. Зміщення ключового фактора успіху у бік нових моделей управління технологіями та даними буде сприяти цифровій трансформації країни і розвитку цифрових компетентностей її громадян. Тому ми вважаємо дослідження в цьому напрямку перспективними у всіх без винятку сферах економічного та суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pratt, Mary C., & Sparapani, J. (2021). Digital transformation. Вилучено із <https://searchcio.techtarget.com>.
2. Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). The Nine Elements of Digital Transformation. MIT Sloan Management Review. 1(7). Вилучено із <https://sloanreview.mit.edu/article/the-nineelements-of-digital-transformation/>.
3. Tapscott, D. (1994). The Digital Economy. Вилучено із <https://dontapscott.com/books/the-digital-economy/>.
4. Краус, Н., Голобородько, О., & Краус, К. (2018). Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*, (1). Вилучено із http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf.
5. Кушерець, В. І. (2003). *Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект)* (автореф. дис... д-ра філософ. наук: 09.00.03). Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, Україна.
6. Skare, M., Riberio Soriano, D. (2021). How globalization is changing digital technology adoption: An international perspective. *Journal of Innovation & Knowledge*. Вилучено із <https://doi.org/10.1016/j.jik.2021.04.001>

СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РИНКУ РІПАКУ В УКРАЇНІ

*Птуха Катерина, здобувач вищої освіти другого магістерського рівня
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
misskatya290@gmail.com*

*Кущенко Олена, кандидат економічних наук (PhD), доцент ЗВО,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
lena_kush@ukr.net*

Анотація. Використання ріпаку в сучасному світі має велику актуальність та визначається його важливою роллю у різних сферах. Ріпак є ключовою культурою в сільському господарстві, який забезпечує виробництво олії та кормів для тварин. Також, ріпак є важливим ресурсом для виробництва біопалива, що відповідає сучасним тенденціям розвитку енергетичного сектору та допомагає зменшити залежність від традиційних джерел енергії, сприяючи при цьому боротьбі зі зміною клімату. Країни, які розвивають виробництво ріпаку, можуть вигравати на експорті цієї продукції, забезпечуючи стійкий економічний розвиток та позитивно впливаючи на торговельний баланс.

Ключові слова: товарна категорія, ріпак, експорт, імпорт, тенденції.

Abstract. The use of rapeseed in the modern world is of great relevance and is determined by its important role in various fields. Rapeseed is a key crop in agriculture, providing oil and animal feed production. Also, rapeseed is an important resource for biofuel production, which is in line with current trends in the energy sector and helps to reduce dependence on traditional energy sources, while contributing to the fight against climate change. Countries that develop rapeseed production can benefit from exports of this product, ensuring sustainable economic development and a positive impact on the trade balance.

Keywords: commodity category, rapeseed, exports, imports, trends.

Постановка проблеми. Товарна категорія «ріпак» є недостатньо вивченою культурою, саме тому статистичне дослідження ринку ріпаку є актуальним не тільки для визначення основних факторів впливу на дану аграрну категорію, виявлення динаміки, визначення напрямків їх покращення, але і для прогнозування подальших тенденцій на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичному аспекту розвитку ринку ріпаку присвячені праці Супіханова Г. Б., Сакви О. В., Маслака О. В., Кернасюка Ю. В. Практичними аспектами ринку ріпаку займалися Чехова І. В., Чехова С. А., Мельник В.,

Тонюк М. О. Підводячи підсумок можливо відзначити, що в працях вищеперерахованих науковців розкриваються вузькі аспекти ринку ріпаку, які не мають системного комплексного вивчення загальної товарної категорії [1, С.144].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При статистичному дослідженні ринку ріпаку зазвичай аналізуються окремі аспекти, що впливають на товарні потоки ринку ріпаку, при цьому не достатньо дослідженими є динаміка експорту та імпорту, їх тенденції та комплексні теоретичні засади аналізу ринку ріпаку.

Формування цілей статті (постановка завдання). Дана стаття — це аналітичний розгляд стану та особливостей ринку ріпаку в Україні, його динаміки та основних тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найголовніших показників, що прямо впливає на торгівельну потужність країни є зібрана площа товарної категорії. Завдяки оцінці даного показника можливо оцінити ефективність використання площі зборів шляхом зіставлення площі зборів та загальним обсягом продажу, за допомогою регіонального розрізу виявити найбільш продуктивні області та спрогнозувати тенденції їх розвитку (рис. 1).

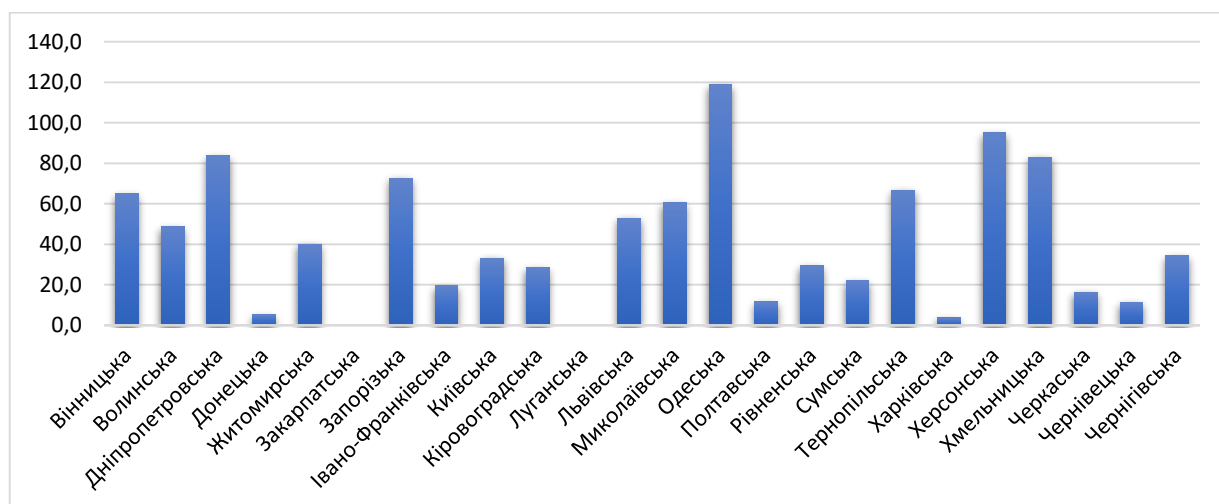

Рисунок 1 – Структура регіонального розрізу зібраної площі ріпаку станом на 01 грудня 2021 року

Джерело: рисунок створено автором на основі опрацьованих даних: Ukrainian Statistical Information Base. State Statistics Service of Ukraine [2]

В ході аналізу були виявлені наступні регіональні особливості: Тернопільська область має найвищу урожайність – 38,3 центнерів з 1 га, що може свідчити про сприятливі агрокліматичні умови та високий рівень сільськогосподарської ефективності. Вінницька та Житомирська області мають велику площу зібрану, що може бути пов'язане з інтенсивним розвитком сільськогосподарського сектора у цих регіонах. Донецька область має одну з

найнижчих урожайностей, що на нашу думку першочергово зумовлено політичними чинниками та тимчасова окупація територій з 2014 року. Загалом аналіз даних вказує на відносно низькі показники урожайності, що говорить нам про певні негативні тенденції у розвитку даної агропромислової категорії.

Зовнішня торгівля характеризується Індексами фізичного обсягу, цін Пааше та умов торгівлі. Дані Державної служби статистики представлені за УКТЗЕД на другому рівні класифікації, а саме за групою 12 «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерно; технічні або лікарські рослини; солома і фураж». Дані на більш низьких рівнях не представлені Державною службою статистики, саме тому, більш глибокий аналіз не є можливим, а висновки щодо зовнішньої торгівлі ми можемо зробити тільки загальні по групі насіння і плоди олійних рослин [3].

Таблиця 1 – Індекси фізичного обсягу, цін Пааше та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами групи 12 у 2022 році

Код і назва товарів з УКТЗЕД	Індекс фізичного обсягу		Індекс цін		Індекс умов торгівлі	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	кількісний	ціновий
12 «Насіння і плоди олійних рослин»	173,6	73,4	88,9	108,9	236,5	81,7

Джерело: таблицю створено автором на основі опрацьованих даних: Ukrainian Statistical Information Base. State Statistics Service of Ukraine [2]

Дані показники вказують на різні аспекти зовнішньої торгівлі України товарами групи 12 у 2022 році. Збільшення індексу фізичного обсягу експорту свідчить про зростання кількості експортованих товарів даної групи. Індекс цін вказує на цінове превалювання імпортованих товарів категорії. Індекс умов торгівлі показує, що кількісні умови є вигіднішими для експорту ніж для імпорту, що може свідчити про перевагу в торговельних умовах.

Загальною тенденцією є активний експорт товарів групи 12 з України, індекс фізичного обсягу який перевищує індекс цін, вказує на вигідні умови для експортування товарів категорії.

Нижче розглянемо структуру зовнішньої торгівлі України за групою 12 «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерно; технічні або лікарські рослини; солома і фураж» за 2022 рік (табл. 2).

Таблиця 2 – Структура зовнішньої торгівлі України за групою 12 за 2022 рік

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до 2021	у % до загального обсягу	тис. дол. США	% до 2021	у % до загального обсягу
12 «Насіння і плоди олійних рослин»	3757692,3	54,3	8,5	359175,6	9,9	0,6

Джерело: таблицю створено автором на основі опрацьованих даних: Ukrainian Statistical Information Base. State Statistics Service of Ukraine [2]

Загалом, експорт товарів групи 12 збільшився, показавши значний приріст у порівнянні з попереднім роком, а саме 54,3%. Це може бути результатом збільшеного попиту на насіння і плоди олійних рослин на міжнародному ринку або покращення торговельних умов для цих товарів. З іншого боку, імпорт скоротився на 20,1% в порівнянні з 2021 роком та частка даної групи в загальному обсязі дорівнює 0,6%, що говорить нам про те, що в умовах повномасштабного вторгнення імпортування ріпаку не є першочерговим, також можливі перешкоди з логістикою та питання безпеки перевезень.

За даними UN Comtrade 51 країна є експортерами ріпаку. Причому, найбільшим експортером в світі у 2022 році стала Австралія як за торговою вартістю, так і за обсягом експорту. Найдорожче ріпак експортувала Франція – 1,006 дол США за кілограм, причому за обсягами експорту вона знаходиться на 4 місці. Говорячи про Україну, можливо помітити, що країна стабільно тримається у топ-5 найбільших експортерів [4], та при значному обсязі експорту вартість за 1 кг є найнижчою (0,4961 дол США), що є в два рази дешевше за французький ріпак [5]. Проаналізуємо динаміку експорту ріпаку Україною, дослідивши даний ринок за період 2018- 2022 років. Аналізуючи дані за різні роки, визначимо тенденції у зміні обсягів експорту ріпаку, оцінивши зміни у вартості та обсягах експорту, які зможуть вказати на зміну кон'юнктури ринку (табл. 3).

Таблиця 3 – Динаміка експорту ріпаку Україною за 2018-2022 рр.

Рік	Торгова вартість (дол. США)	Вага нетто (кг)	Вартість 1 кг (дол. США /кг)
2018	999231076	2413913481	0,4139465
2019	1266713621	3121749247	0,4057705
2020	987701290	2336845851	0,4226643
2021	1330112620	2271587817	0,5855431
2022	1448056210	2918673053	0,4961351

Джерело: таблицю створено автором на основі опрацьованих даних: UN Comtrade Database[5]

Проведемо аналіз даних використовуючи показники абсолютного приросту, темпів зростання та приросту (табл. 4).

Таблиця 4 – Розрахункова таблиця динаміки експорту ріпаку Україною за 2018-2022 рр.

Рік	Торгова вартість (дол. США)	Абсолютний приріст		Темп зростання		Темп приросту, %	
		ланцюговий л	базисний б	Т _л	Т _б	Т _{пр,л}	Т _{пр,б}
2018	999231076	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2019	1266713621	267482545	267 482 545	126,77	126,77	26,769	26,769
2020	987701290	-279012331	-11 529 786	77,974	98,846	-22,03	-1,154
2021	1330112620	342411330	330 881 544	134,67	133,11	34,667	33,114
2022	1448056210	117943590	448 825 134	108,87	144,92	8,8672	44,917

Джерело: таблицю створено автором на основі опрацьованих даних: UN Comtrade Databas[5]

У 2019 році абсолютний приріст вартості експорту в порівнянні з 2018 роком склав 267 482 545 дол. США, що говорить нам про стрімке зростання експорту України ріпаку. Це підтверджують як темп зростання (126,77%) та темп приросту (26,769%). Тоді як в 2020 році в порівнянні з 2019 роком абсолютний приріст торгової вартості був від'ємним (найгірший результат за вивчаємий період) та склав -279 012 331 дол. США. Темп зростання склав 77,974% та відповідно темп приросту – -22,03%. На нашу думку це пов'язано з початком пандемії коронавірусної хвороби, який став «шоковим» явищем для економіки, а карантинні обмеження вплинули на умови перевезення та попиту ріпаку. Найбільший абсолютний приріст торгової вартості було зафіксовано в порівнянні 2021 року з 2020 (342 411 330 дол. США), що є індикатором відновлення та росту після складних умов попереднього року. Темп зростання в цьому періоді становив 134,67%, а темп приросту – 34,667%. Ці позитивні показники можна пояснити послабленням карантинних обмежень та стабілізацією ситуації на ринку. У 2022 році, знову ж таки, спостерігається абсолютний приріст вартості експорту, але вже в порівнянні з 2021 роком. Такий приріст склав 117 943 590 дол. США. Темп зростання становить 108,87%, а темп приросту – 8,8672%.

За результатами аналізу бачно, що експорт ріпаку набирає обертів після відновлення економіки та попиту навіть у мовах початку повномасштабного вторгнення. Однак, загальні тенденції вказують на певне відновлення та стабілізацію з року в рік.

Розглянемо детальніше імпорتنі потоки України на ринку ріпаку за 2022 рік (табл. 5).

Таблиця 5 – Імпорт ріпаку в Україну за 2022 рік

№ п/п	Країна імпортер	Торгова вартість, дол. США	Вага нетто, кг	Вартість 1 кг дол. США /кг
1	Німеччина	122921367	183410076	0,6702
2	Великобританія	79749956	117111000	0,680977
3	Румунія	76238980	133589990	0,570694
4	Португалія	60706605	76149250	0,797206
5	Турція	42942958	72177422	0,594964
6	Словаччина	31360194	50881600	0,616337
7	Чехія	28287792	43808900	0,645709
8	Латвія	3244599	5300260	0,612158
9	Республіка Молдова	1377674	2966310	0,46444
10	Естонія	800984	1440520	0,556038
11	Іспанія	493	26	18,96154
Всього	Світ	447631602	686835354	0,651731

Джерело: таблиця створена автором на основі опрацьованих даних: UN Comtrade Databas[5]

За результатами дослідження можливо сказати, що загальна торгова вартість імпортованого ріпаку становить 447631602 дол. США вагою нетто в 686835354 кг. Німеччина є основним імпортером ріпаку в Україну за торговою вартістю та обсягом ваги. Імпорт також здійснюється з Великобританії, Румунії, Португалії та інших країн, проте їхні обсяги набагато менші порівняно з Німеччиною. Середнє значення вартості за 1 кг ріпаку становить приблизно 0,65 дол. США. Іспанія вирізняється високою вартістю за 1 кг, що може бути пов'язано з певними характеристиками або видами ріпаку, які вони імпортували. Світовий імпорт ріпаку до України становить значну суму, що свідчить про попит на цей продукт на світовому ринку. Загалом, можливо сказати, що Україна взаємодіє з різними країнами для задоволення свого попиту на ріпак.

Ретроперспективні дані за 2019 рік виглядають наступним чином (табл. 6).

Таблиця 6 – Імпорт ріпаку в Україну за 2019 рік

№ п/п	Країна імпортер	Торгова вартість, дол. США	Вага нетто, кг	Вартість 1 кг, дол. США /кг
1	Франція	181311578	418523638	0,433217
2	Великобританія	44384517	95637900	0,464089
3	Португалія	38156734	88574970	0,430785
4	Білорусь	320700	808940	0,396445
5	Чехія	294762	734600	0,401255
6	Іспанія	29803	62752	0,474933
Всього	Світ	264498094	604342800	0,437662

Джерело: таблиця створена автором на основі опрацьованих даних: UN Comtrade Databas[5]

Загальна торгова вартість імпортованого ріпаку становить 264498094 дол. США вагою нетто в 604342800 кг. Франція є основним імпортером ріпаку в Україну, займаючи перше місце за торговою вартістю та обсягом ваги. Великобританія та Португалія також є значущими імпортерами, проте залишаються позаду Франції за вартістю та обсягом ваги імпортованого ріпаку. Вартість за 1 кг ріпаку основних імпортерів (Франція, Великобританія, Португалія) залишається в стабільних межах, близько 0,43-0,47 дол. США за кілограм. Білорусь, Чехія та Іспанія вносять невеликий внесок в імпорт, але важливо враховувати їхню роль у розширенні географії ринків.

Загальною тенденцією імпорту ріпаку в Україну є стабільність у співпраці з основними партнерами, такими як Німеччина, Франція, Великобританія та Португалія. Причому, можливо помітити, що існує тенденція до розширення країн-імпортерів з кожним роком. Німеччина виступає як провідний імпортер за торговою вартістю та обсягом ваги, що свідчить про сильні економічні зв'язки між обома країнами. Середня вартість за 1 кг ріпаку залишається стабільною протягом досліджених років, що свідчить про певну консистентність цін на ринку. Загалом імпорт ріпаку в Україну є важливим елементом її зовнішньоекономічних зв'язків, а стабільність та розширення партнерів свідчать про раціональне управління зовнішньою торгівлею.

Висновки. Проведений аналіз ринку ріпаку показує динамічний розвиток та постійні зміни в середовищі. Підвищення середньої вартості за одиницю продукції може свідчити про наявність таких тенденцій на ринку, як поліпшення якості або зміни в попиті та пропозиції.

Повномасштабне вторгнення в Україну впливає на її експорт ріпаку, але конкурентоспроможність зберігається завдяки демократичній ціні. Загальною тенденцією залишається підвищення конкуренції та важливості демократичних цін для забезпечення стабільної позиції на світовому ринку ріпаку.

Щодо імпорту ріпаку в Україну, спостерігається стабільність у співпраці з основними партнерами, такими як Німеччина, Франція, Велика Британія та Португалія. Також, можна відзначити тенденцію до розширення країн-імпортерів з кожним роком. Німеччина виступає як провідний імпортер за торговою вартістю та обсягом, що свідчить про сильні економічні зв'язки між цими країнами. Середня вартість за одиницю ріпаку залишається стабільною, що свідчить про певну консистентність цін на ринку. Однак, розвиток ринку імпорту зазнав негативної динаміки, яка зумовлена впливом геополітичних подій та економічних труднощів. Ці фактори можуть впливати на логістику, фінансову стабільність та загальний попит на імпортований ріпак

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chekhova, I. and Chekhov, S. (2019). Assessment of the efficiency of rape production in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 5, no. 3, pp. 141–151. (date of application 07.03.2024).
2. Ukrainian Statistical Information Base // State Statistics Service of Ukraine. URL: [State Statistics Service of Ukraine \(ukrstat.gov.ua\)](http://ukrstat.gov.ua) (date of application 07.03.2024).
3. Korepanov O. I., Sobolev V. M., Chala T. G. and others (2021). *International statistics*. V. N. Karazin Kharkiv National University. 444 p. (date of application 07.03.2024).
4. Top Countries in Production of Rapeseed Oil // NationMaster. URL: [Top countries for Production of Rapeseed Oil \(nationmaster.com\)](http://nationmaster.com) (date of application 07.03.2024).
5. UN Comtrade Database. URL: [UN Comtrade](http://uncomtrade.org) (date of application 07.03.2024).

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Пуш Олена,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик, заступник директора Луцького педагогічного фахового коледжу
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
djulaj777@gmail.com*

Анотація. У статті окреслено складники навчально-методичного супроводу практичної підготовки здобувачів вищої/фахової передвищої педагогічної освіти, охарактеризовано види документації, що регламентують процес організації практики майбутніх педагогів.

Introduction. The article outlines educational and methodological support components for practical training of higher/professional pre-higher students advanced pedagogical education, characterizes the types of documentation that regulate the process of organizing the future teachers practice.

Ключові слова: навчально-методичний супровід, практична підготовка, навчально-методична документація.

Keywords: educational and methodological support, practical training, educational and methodological documentation.

Постановка проблеми. Сьогодні якість фахової підготовки майбутніх педагогів залежить від впливу різноманітних чинників. Об'єктивно визначають траєкторію професійного становлення студентів суспільно-політичні зміни, розвиток інформаційної сфери, наукові досягнення. Досить важливим фактором детермінації освітнього процесу у закладах вищої освіти на сучасному етапі є загарбницька війна Російської Федерації. Разом з тим, існує ряд чинників, які можна охарактеризувати як суб'єктивні, оскільки залежать від специфіки самого закладу. Вони визначають навчально-методичний супровід освітнього процесу у ньому загалом та практичної підготовки зокрема, а саме: навчально-методичне забезпечення в закладі вищої/фахової передвищої освіти, фаховий рівень викладацького складу, навчально-методичні, інформаційні, кадрові ресурси у базових закладах для практики.

Суттєвою відмінністю організації практики майбутніх педагогів є те, що студентська молодь з одного боку має доступ до віртуальних ресурсів та може використовувати

інформаційні засоби взаємодії, з іншого – до паперових носіїв інформації. Окрім того, в Україні здійснено важливі кроки для оптимізації системи фахової підготовки студентів:

1. Затверджено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Зроблено акцент на запровадженні дуальної освіти у закладах вищої, фахової передвищої освіти.

2. Пріоритетна роль відводиться поєднанню формальної, неформальної та інформальної видів освіти, створенню умов для самоорганізації навчання студентів, широкого запровадження онлайн-курсів, короткотермінових семінарів, практикумів, тренінгових занять тощо.

3. Звертається увага на підвищенні медіаграмотності студентської молоді: розроблено засоби навчального призначення, запроваджуються всеукраїнські проекти з медіаосвіти, проведено навчання тренерів тощо.

4. Розпочато курс на автономію та саморегуляцію закладів вищої освіти.

5. Піднімається питання про академічну доброчесність, як провідну характеристику підвищення якості освітнього процесу, наукової діяльності.

Відзначаючи в цілому динаміку розвитку педагогічної освіти в умовах сучасного інформаційного простору, слід окреслити наявність таких проблем: зниження престижності педагогічної професії, соціального статусу педагога; наявність протиріч між змістом сучасної педагогічної освіти та вимогами, що пред'являють сьогодні школа, суспільство, держава до вчителя; необхідність створення цілісного навчально-методичного супроводу процесу підготовки педагогічних кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчально-методичного супроводу фахової підготовки майбутніх педагогів була предметом багатьох досліджень, зокрема: Вовк М., Грищенко Ю., Кулішова В., Лук'янової Л., Муромця В., Соломахи С., Шевчук С., та ін. Поняття навчально-методичного супроводу освітнього процесу загалом та практичної підготовки зокрема, трактується як комплекс заходів, спрямованих на розробку науково-обґрунтованих нормативно методичних, навчально-програмних, навчально-методичних документів, інформаційних матеріалів, засобів навчання [1].

Основними компонентами навчально-методичного супроводу освітнього процесу визначено: навчальну документацію та засоби навчання, які у своїй сукупності становлять окремий цілісний компонент загальної педагогічної системи [2; 3].

Мета статті: Враховуючи актуальність досліджуваної проблеми, окреслимо складники навчально-методичного супроводу практичної підготовки здобувачів вищої/фахової передвищої педагогічної освіти у Комунальному закладі вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, охарактеризуємо види документації, що регламентують процес організації практики майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Першоосновою навчально-методичного супроводу практичної підготовки майбутніх педагогів є виконання основних положень державних нормативно-правових актів та своєчасне оновлення *локальної* документації, яка регламентує проведення навчальної, виробничої, переддипломної практики студентів. Положення про практичну підготовку, інструкції щодо організації практики за ОПП, розрахунок годин, відведених на практичну підготовку здобувачів вищої/фахової передвищої освіти (який розробляється щороку), договори про співпрацю, договори на практику, укладені з базовими установами, визначають зміст, організаційні засади та процедуру оплати практики. Зауважимо, що в умовах надання фінансової, академічної, кадрової та організаційної автономії закладам вищої і фахової передвищої освіти, окреслених у Законі України про освіту, Законі України про фахову передвищу освіту [4; 5], тривалість, види, оплата практики у педагогічних коледжах, інститутах, академіях є різною. Лише оплата за практику здобувачів фахової передвищої освіти регламентована – 1 година на одного студента на один тиждень. А розроблені у закладах документи локального характеру дозволяють унормувати ці показники в межах конкретного закладу.

Запорукою оптимальної організації усіх видів практики майбутніх педагогів є чітко структурована *планувальна* документація. Графіки практики та графіки консультацій створюються на початку кожного семестру. Доцільним є розміщення графіків На Google дисках, також для доступу методистам і старостам з практики надання відомостей про оцінювання результатів практичної підготовки студентів, розклади занять базових закладів, контактні дані вчителів, керівників практики. Враховуючи різні підходи базових закладів щодо форм і термінів організації навчання, графіки практик адаптуються до розкладів шкіл, специфіки функціонування закладів дошкільної освіти. Акцентується увага на створенні умов для проведення студентами уроків та занять саме в очному режимі.

Ведення *звітно-облікової* документації дозволяє фіксувати результати практичної підготовки майбутніх педагогів. Зазначимо, що звіти зберігаються в закладах вищої/фахової передвищої освіти протягом 5-ти років (такі вимоги визначені у Переліку типових документів, що зберігаються в установах, підприємствах та організаціях, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України у 2012 році).

Навчально-методична документація дозволяє визначити пріоритети у змісті практичної підготовки, окреслити концептуальні засади та критерії проведення контрольних заходів за результатами проходження практики. З огляду на акредитаційні вимоги актуальним є чітке структурування робочих програм практики (за аналогією до робочих

програм усіх освітніх компонентів); поширення через сайт закладу необхідних матеріалів на допомогу студентам-практикантам – щоденників, зразків звітної документації, бланків договорів тощо.

Навчально-методичний супровід практичної підготовки майбутніх педагогів має комплексний характер. Його складниками є: інструктивно-методичні наради і заходи за підсумками кожного виду практики; залучення до професійного становлення здобувачів вищої/фахової передвищої освіти педагогів-практиків, представників закладів освіти і центрів розвитку різних типів і форм власності; організація заходів, спрямованих на підвищення фахового рівня викладачів-методистів; ознайомлення із досвідом запровадження освітніх інновацій, альтернативних освітніх програм у закладах, які є базовими для проходження практики студентів.

Висновки. Таким чином, навчально-методичний супровід практичної підготовки студентів педагогічних спеціальностей має носити комплексний характер, відповідати сучасним тенденціям розвитку освітньої галузі. Сьогодні в інформаційному просторі змінюються концептуальні засади щодо організації освітнього процесу у закладах освіти, оновлюється документально-інформаційна база та зміст освітніх програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Муромець В. (2012). Особливості науко-методичного супроводу превентивного виховного середовища вищого навчального закладу. Вилучено з https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6886/1/V_Muromets_TMPV_16_1.pdf.
2. Лук'янова Л., Вовк М., Соломаха С., Грищенко Ю. (2023). Практична підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої педагогічної освіти: українські реалії і перспективи. *Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України*. Київ – Чернівці: Букрек.
3. Шевчук С.С., Кулішов В.С. (2021). Дидактика професійної освіти: практикозорієнтований аспект. *Навчально-методичний посібник*. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ.
4. Про вищу освіту (Закон України). № 1556-VII. (2014). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
5. Про фахову передвищу освіту (Закон України). № 2745-VIII, 2019. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>.

СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Пшеничний Ілля, здобувач вищої освіти спеціальності «Менеджмент»,
Миколаївський національний аграрний університет, ipshenychnyi07@gmail.com
Науковий керівник – Величко О.В., кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
O.V.velycho@knu.edu.ua*

Анотація. В умовах жорсткої конкуренції та динамічного розвитку ринкового середовища оновлення основних засобів підприємства інноваційним обладнанням стає ключовим фактором успішного ведення бізнесу. У роботі досліджена інноваційна стратегія оновлення основних засобів та її вплив на діяльність підприємства.

Ключові слова: основні засоби, оновлення, інноваційна стратегія, науково-технічний прогрес.

Abstract. In the conditions of fierce competition and dynamic development of the market environment, renewal of fixed assets of an enterprise with innovative equipment becomes a key factor in successful business. The article investigates the innovative strategy of renewal of fixed assets and its impact on the enterprise's activities.

Keywords: fixed assets, renewal, innovation strategy, scientific and technological progress.

Постановка проблеми. У світі, де технології розвиваються швидкими темпами, а конкуренція зростає, придбання інноваційного обладнання та модернізація основних фондів - це вже не просто можливість, а необхідність для підприємств, які хочуть утримати власні конкурентні позиції. Застарілі основні засоби мають низку негативних наслідків, таких як зниження конкурентоспроможності, скорочення обсягів виробництва, погіршення якості продукції та ріст собівартості виробництва продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оновлення основних засобів підприємств є важливим в умовах зростаючої конкуренції на ринку. Питанням модернізації та оновлення основних засобів підприємств різних галузей приділено достатньо уваги дослідників Міхеєвої К. Р., Романченко Ю. О., Шаповал В. А., Горпинич О. В. та багато інших науковців.

Формулювання мети. Метою дослідження є поняття основних засобів та розробка стратегії оновлення основних засобів для підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом впровадження інноваційного обладнання.

Виклад основного матеріалу. У сучасному ринковому середовищі важко уявити виробничу діяльність підприємства без сучасної матеріально-технічної бази та ефективної системи управління основними засобами, адже саме ефективність використання та їх інноваційність визначає конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Основні засоби - активи, утримувані підприємством з метою подальшого використання у процесі виробництва товарів та наданні послуг, строк очікуваної експлуатації яких становить більше одного року або операційного циклу [1].

Україна значно відстає від розвинених країн за рівнем матеріально-технічного забезпечення основними засобами сільського господарства. В середньому, лише до 10% агропідприємств мають оновлену матеріально-технічну базу. Динаміку рух основних засобів підприємств аграрного сектору наведено на рис.1.

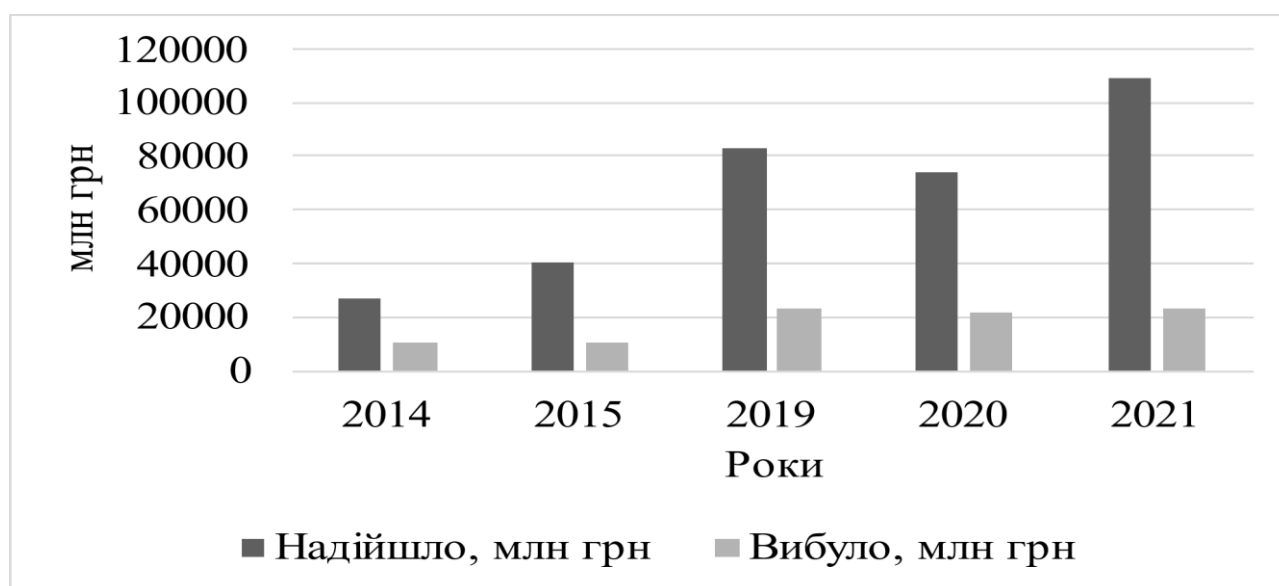

Рис. 1. Динаміка руху основних засобів аграрних підприємств.

Джерело: рисунок створений на основі матеріалів: Сільське господарство України 2022 : Стат. зб. Держ. служба статистики України, 2023. 164 с. [6].

За досліджуваний період спостерігається чітка тенденція значного переважання надходження основних засобів над їх частиною, що списується. Це дозволяє зробити висновок про активне оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств України.

Склад і структура основних засобів дозволяє детально проаналізувати виробничий процес підприємства. Це пов'язано з тим, що матеріальні засоби виробництва є важливою частиною структури активів і відіграють ключову роль в успіху управління підприємством. У сучасному бізнес-середовищі підприємствам, які прагнуть залишатися конкурентоспроможними, необхідно постійно підвищувати технічні характеристики своїх основних засобів, оскільки вони безпосередньо впливають на швидкість виробництва і якість продукції, що випускається.

Використовуючи стратегічний підхід до управління основними засобами, можна виділити наступні стратегії їх оновлення основних засобів (рис. 1)

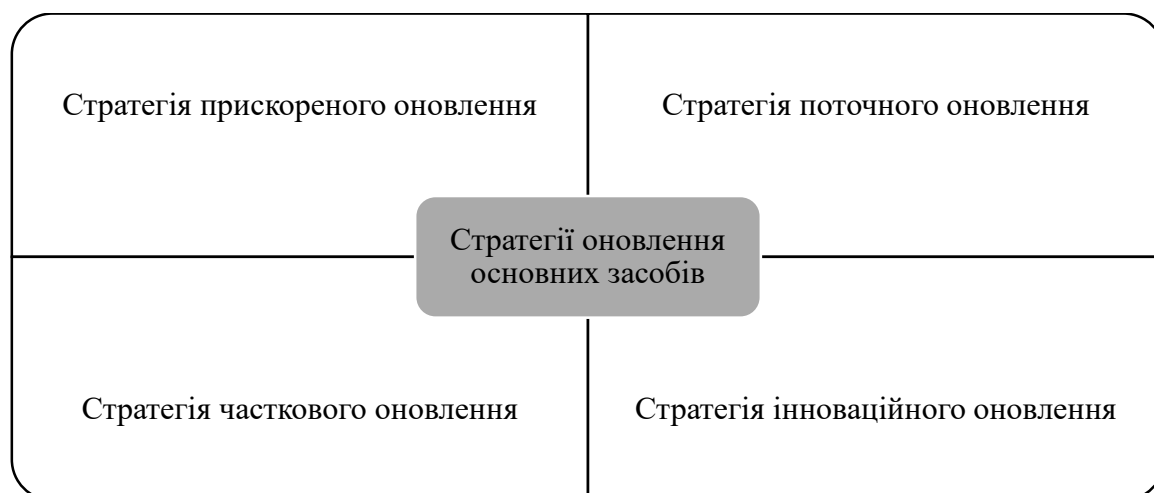

Рис. 2. Стратегії оновлення основних засобів.

Джерело: рисунок створений на основі матеріалів: Шаповал В. А., Горпинич О. В. Оновлення основних засобів гірничих підприємств: стратегія, фінансування, проектний підхід. Економічний вісник національного гірничого університету. 2016. № 2. С. 82–90 [2].

Стратегія прискореного оновлення основних засобів складається з систематичного аналізу активів підприємства, після проведеного аналізу визначають пріоритетність оновлення обладнання і починають розробляти відповідний фінансовий план для покриття витрат на оновлення, це включає аналіз витрат і розробку оптимальної стратегії модернізації на основі стратегічних цілей організації.

Після розрахунків оновлюються основні фонди, а продуктивність нових або відремонтованих активів постійно контролюється та оцінюється для визначення впливу на продуктивність та ефективність бізнес-процесів.

Сутність поточного відновлення полягає в ремонті та модернізації основних засобів безпосередньо під час експлуатації в результаті часткового зносу.

Часткове оновлення основних засобів - це стратегія, за якої модернізуються або замінюються лише окремі елементи основних засобів підприємства, тоді як решта залишається в поточному стані. Цей підхід ґрунтується на аналізі технічного стану та важливості активів, обраних для оновлення, а також наявних фінансових ресурсів. Програма оновлення включає визначення пріоритетів, розробку конкретних заходів, впровадження запланованих змін та моніторинг результатів для оцінки їх ефективності [3].

Найкращою на нашу думку стратегією, є відтворення основних засобів за рахунок інноваційного обладнання, адже в ринковій економіці пріоритет надається компаніям, які активно впроваджують інновації.

Суть інноваційної стратегії полягає в тому, що ефективний розвиток підприємства призводить до переваги над конкурентами, збільшення прибутку за рахунок оновленого асортименту продукції, зниження виробничих витрат і розширення сфери діяльності підприємства.

В основі інноваційної стратегії лежить процес розвитку науки й техніки або так званий науково-технічний прогрес.

Науково-технічний прогрес – це безперервний процес, спрямований на перехід на інноваційний, технологічний та економічний рівень шляхом удосконалення основних засобів виробництва товарів і послуг [4].

Ключовими напрямками впровадження інноваційної стратегії в роботу підприємства позначається у впровадження передових технологій виробництва, технологічне переоснащення, модернізація фізично застарілих виробничих потужностей, підвищення якості продукції (послуг), розвиток систем управління виробництвом та впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Іванишин В. В. у своїй роботі [5] зауважує, що «інноваційний тип ренновації передбачає докорінну зміну елементів основних фондів та використання обладнання і технологій для абсолютно нових технологічних укладів, тобто перехід на інноваційні технології та використання відповідних основних засобів, а отже, інноваційна стратегія - це ключ до стійкого розвитку та процвітання підприємства».

Зі свого боку зазначимо, що реалізація зазначеної стратегії на підприємствах, має призводити до високих науково-технічних результатів, зростання ефективності виробництва, насамперед продуктивності праці, та якісного поліпшення ефективності використання ресурсів.

Основними причинами, що заважають українському агробізнесу інноваційно оновлювати свої основні фонди, є брак обігових коштів, дорогі кредити, низька державна підтримка агробізнесу та проблемність оренди сучасної сільськогосподарської техніки на індивідуальній основі.

Важливим аспектом оновлення основних фондів є питання джерел фінансування для придбання інноваційного обладнання та технологій.

До джерел оновлення виробничих активів підприємства ми можемо віднести такі групи:

- власні обігові кошти (зарєстрований капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток тощо);
- позикові кошти (приватне розміщення акцій, цільове фінансування, строкові позики, боргові зобов'язання та ін.) [5].

Зазначимо, що перелічені джерела мають як плюси, так і мінуси, тому ключовим моментом у процесі відтворення основних засобів є вибір оптимального співвідношення цих інструментів фінансування.

Висновки. Оновлення основних засобів є важливим фактором успішного управління підприємствами в сучасному ринковому середовищі. Ефективність та інноваційність використання основних засобів визначають конкурентоспроможність компанії на ринку.

Існують різні стратегії оновлення основних засобів, кожна з яких має свої переваги та недоліки, але на нашу думку, найкращою стратегією є інноваційне оновлення, тобто заміна старих основних засобів на нові та інноваційні.

Важливим аспектом оновлення основних засобів є питання фінансування визначено, що основними джерелами фінансування оновлення виробничих фондів підприємства є власні та позикові кошти.

Вибір оптимальної стратегії оновлення та джерела фінансування залежить від діяльності підприємства, його фінансового стану та цілей розвитку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 Основні засоби : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

2. Шаповал В. А., Горпинич О. В. Оновлення основних засобів гірничих підприємств: стратегія, фінансування, проектний підхід. Економічний вісник національного гірничого університету. 2016. № 2. С. 82–90.

3. Воїнов О. П., Елькін Ю. Г. Часткове оновлення – інструмент підвищення екологічної ефективності зношених об'єктів енергетики. Вісник НТУ «ХП»: енергетичні та теплотехнічні процеси та обладнання. 2021. № 4. С. 47–51.

4. Микитюк П.П. та ін. Інноваційний розвиток підприємства : навч. посіб. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.

5. Волощук В., Волощук Ю., Іванишин О. Інвестиції в інноваційний розвиток підприємств. Інноваційна економіка. 2020. № 3-4. С. 156–162.

6. Сільське господарство України 2022 : Стат. зб. Держ. служба статистики України, 2023. 164 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf.

СТРАТЕГІЯ ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МІЖНАРОДНОЮ ФІРМОЮ

Рехман Вікторія¹, Декалюк Олена²

¹здобувач вищої освіти першого рівня вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, vikarehman@gmail.com

²канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту, dekaluyuk_o@ukr.net

¹⁻²Університет економіки і підприємництва

Анотація. Стаття розглядає стратегічне планування управління міжнародною фірмою, зосереджуючись на визначенні місії, аналізі SWOT, формулюванні планів дій, їх реалізації та контролі. Важливість адаптації стратегій до різних ринків та умов, а також аналіз глобальних стратегій, наголошуючи на суб'єктивних позиціях країн, для забезпечення стабільності та безпеки в міжнародних відносинах.

Ключові слова: стратегічне планування, міжнародна фірма, аналіз SWOT, глобальні стратегії, культурні аспекти.

Abstract. The article examines the strategic planning of international firm management, focusing on mission definition, SWOT analysis, formulation of action plans, their implementation and control. The importance of adapting strategies to different markets and conditions, as well as the analysis of global strategies, emphasizing the subjective positions of countries, to ensure stability and security in international relations.

Keywords: Strategic planning, international firm, SWOT analysis, global strategies, cultural aspects.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та постійної конкуренції управління міжнародною фірмою стає складним завданням, яке потребує системного підходу та ефективної стратегії планування. Планування є ключовим елементом управління, оскільки від нього залежить успішність фірми на ринку. У даній статті розглянемо стратегічний підхід до планування в управлінні міжнародною фірмою та визначимо основні принципи та інструменти цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного управління міжнародною фірмою вивчали такі вчені як Бобровник В.М., Власовець В.М., Канцур І.Г Ковбатук М.В., Кульганік О.М., Кудрявцев М.І., Мельничук О.П., Портер М., Пилипенко Ю.І., Сумець О.М., Шкляр В.В., та інші.

Велика увага науковців приділялась питанням розробки стратегій підприємств які є суб'єктами зовнішньо-економічної діяльності. Про це свідчать праці класиків Майкла Портера та Філіпа Котлера.

Незважаючи на значний обсяг уваги, що приділяється вченими даній темі, залишаються відкриті питання та нерозв'язані проблеми, які вимагають подальшого наукового дослідження.

Формулювання мети. Метою даної статті є огляд стратегії планування в управлінні міжнародною фірмою.

Виклад основного матеріалу. Для кожного підприємства, яке працює на міжнародному ринку, стратегічне управління, що починається з планування діяльності та розвитку, є ключовою задачею керівника. Перш за все, стратегічне планування вимагає чіткого визначення місії, цілей та стратегій фірми. Місія визначає сутність бізнесу та його основну ціль, яка повинна відображати його конкурентні переваги та цінності. Цілі повинні бути конкретними, вимірюваними, досяжними, реалістичними та часово обмеженими (критерії SMART), щоб забезпечити їх ефективність. Стратегії повинні відповідати цілям та враховувати зовнішнє середовище, конкурентну ситуацію та внутрішні ресурси фірми.

Другим важливим аспектом є аналіз SWOT (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози), який допомагає фірмі зрозуміти своє становище на ринку та визначити потенційні можливості та загрози. На основі цього аналізу розробляються стратегічні ініціативи для максимізації переваг та мінімізації ризиків.

Третім кроком є формулювання стратегічних планів дій. Це включає в себе визначення конкретних заходів та завдань, необхідних для досягнення поставлених цілей. План дій повинен бути деталізованим, з чітко визначеними відповідальностями та термінами виконання.

Четвертим етапом є реалізація стратегічних планів. Це вимагає ефективного управління ресурсами, комунікації та координації між різними підрозділами та відділами фірми. Ключовими факторами успіху є лідерство, мотивація персоналу та здатність до адаптації до змін.

Останнім етапом є моніторинг та контроль. Фірма повинна постійно відслідковувати виконання стратегічних планів, аналізувати їх ефективність та вчасно коригувати стратегії відповідно до змін на ринку та внутрішніх факторів. Значну увагу цьому питанню приділяли Сумець О.М., Власовець В.М. у своїх наукових розробках. [1, с.101].

Усі ці кроки потребують комплексного підходу та взаємодії різних відділів та рівнів управління. Крім того, успішне планування в управлінні міжнародною фірмою передбачає також врахування культурних та міжкультурних аспектів управління, оскільки фірма має справу з різними ринками та клієнтами з різних країн.

Успішне управління міжнародною фірмою вимагає комплексного підходу до стратегічного планування, щоб забезпечити конкурентоспроможність та стабільність на міжнародному ринку.

Діяльність фірми, яка займається зовнішньоекономічною діяльністю відрізняється від фірми яка веде свій бізнес на території України. Причиною цього є те, що коли підприємство виходить на міжнародний ринок, воно стає суб'єктом зовнішньоекономічної підприємницької діяльності, і тому його діяльність має відповідати законам та нормативним актам міжнародного права. Наразі стратегічне планування має дещо інший рівень як по відповідальності, так і по охоплені сфер функціонування.

Стратегічне планування в міжнародній фірмі проходить ряд етапів за якість яких відповідальність керівництво фірми. Бобровник В.М., Канцур І.Г. розглядаючи діяльність міжнародної фірми серед етапів стратегічного планування виділяють наступні [2].

Першим етапом йде збір інформації з зовнішнього середовища фірми, досліджується специфіка діяльності, специфіка продукції якою займається фірма, специфіка організації бізнесу та конкурентне середовище.

Наступним етапом йде врахування зовнішніх факторів, що впливають на діяльність міжнародної фірми та прогнозування подальшого розвитку на основі SWOT аналізу фірми. Після цього визначаються завдання які стоять перед міжнародною фірмою стосовно розподілу фінансових ресурсів, трудових ресурсів, виробничих ресурсів, інформаційних ресурсів. Також інформація стосовно впливу зовнішнього середовища на ефективність та якість залучення даних типів ресурсів.

На основі інформації зібраної на попередніх трьох етапах керівництво компанії може розробляти стратегію діяльності міжнародної фірми на певному ринку.

На нашу думку, кожна міжнародна фірма, яка працює на міжнародному ринку, повинна дотримуватись цих правил, для того щоб дійсно бути успішною:

По перше, повинна вести глибокий аналіз міжнародного ринку, включаючи оцінку конкурентів, потенційних клієнтів, ризиків та можливостей. Це допоможе зрозуміти специфіку кожного регіону та розвинути стратегії, що враховують місцеві умови.

По друге, враховувати усі глобальні стратегії маркетингу для того щоб створити власну стратегію адаптовану до місцевих умов.

По третє, ефективно управляти логістичними процесами, щоб забезпечити швидку та ефективну поставку товарів на міжнародні ринки.

По четверте, розробити стратегій для управління ризиками, пов'язаними з політичною нестабільністю, змінами валютних курсів та іншими зовнішніми факторами, які можуть впливати на діяльність фірми.

По п'яте, ввійти у партнерство з місцевими компаніями або урядовими структурами в країнах, де фірма працює, щоб забезпечити доступ до місцевих ресурсів та знань.

Також, інвестувати у дослідження та розробки, щоб розробляти нові продукти та технології, які відповідають потребам міжнародних ринків. Як зазначає Мельник О. у своїй праці, основним трендом розвитку світового ринку послуг останнім часом було зростання значення країн, що розвиваються, у виробництві, експорті та імпорті послуг [3].

Як зазначають вітчизняні науковці Ковбатюк М.В., Шкляр В.В., Петухов А.С., важливу роль управління народною фірмою відіграє стратегічне управління. за його відсутності можуть виникнути проблеми як нерозуміння стратегічних завдань стосовно зовнішньоекономічної діяльності фірми, порушення комплексного підходу до процесів управління зовнішньоекономічною діяльністю на підприємстві, відсутність бачення стратегічних змін та їх впливу на виробничу господарську орієнтацію підприємства в короткострокових та довгострокових періодах. Як зазначають автори, саме недопущення виникнення вищезазначених проблем, і попереджує система стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності фірми на міжнародному ринку [4].

Міжнародні стратегії в сучасному світі є невід'ємною складовою глобальної політичної арени. Ці стратегії відображаються у різних формах, від політичних альянсів та економічної кооперації до військових союзів та дипломатичних переговорів. Проте, важливо визначити, як ці стратегії впливають на стан світового порядку та як вони можуть відобразити суб'єктивну позицію країн, що приймають їх.

Україна, як країна зі значним потенціалом у сфері зовнішньої торгівлі та інвестицій, активно розвиває свою зовнішньоекономічну стратегію для забезпечення стабільного економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. Цей процес в основному базується на стратегічному плануванні, яке дозволяє країні систематично аналізувати та адаптувати свої дії до змін у глобальному економічному середовищі.

Завдяки стратегічному плануванню Україна може ефективно взаємодіяти з міжнародними партнерами, розширювати свою присутність на зовнішніх ринках, приваблювати інвестиції та підвищувати свою конкурентоспроможність на світовому ринку.

Автором Кульганік О.М. сформовано стратегічні напрями виходу на експорт українських компаній в нинішніх умовах. В своїй праці він зазначає, що враховуючи досвід економічно розвинутих країн світу, Україні при нарощуванні експортного потенціалу пере за все потрібно зважати виключно на національний інтерес та застосовувати інструменти розвитку найбільших експортоорієнтованих країн [5].

Однією з найрозповсюдженіших міжнародних стратегій є політичні союзи та альянси. Такі організації, як НАТО, Європейський Союз та інші, які відображають бажання країн співпрацювати для досягнення загальних цілей, таких як забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Проте, такі стратегії можуть також викликати напругу між державами, що не входять до них, і стати джерелом конфліктів. Наприклад, для деяких країн членство в НАТО може розглядатися як загроза їх суверенітету, що відображає суб'єктивну позицію цих країн.

Іншою важливою міжнародною стратегією є економічна кооперація та торгові угоди, спрямовані на стимулювання економічного зростання та забезпечення вільного руху товарів і послуг. Найбільше угод в економічній сфері Україна має з СНД (91 документ), СОТ (12 документів), ГУАМ та ЄБРР (по 7 документів з кожною організацією) [6].

Україна активно розвиває міжнародні відносини в сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) з різними країнами світу, щоб забезпечити розширення експортних можливостей та залучення інвестицій. Особливу увагу приділяється регіональним угодам та співпраці з країнами Європейського Союзу, Азії, Африки та Латинської Америки.

Україна є членом Всесвітньої торговельної організації (ВТО), що відкриває шлях до покращення умов торгівлі з іншими країнами-членами. Також, українські компанії активно використовують можливості угод про вільну торгівлю з країнами ЄС, що сприяє збільшенню обсягів експорту та створенню нових ринків збуту. Угоди про співпрацю у сферах торгівлі та інвестицій сприяють розвитку економічних зв'язків із цими країнами та відкривають нові можливості для українських компаній. Крім того, Україна активно співпрацює з країнами Східної та Центральної Європи, зокрема з країнами Вишеградської четвірки (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина), а також з країнами Балтії та Близького Сходу.

Україна також розвиває та підтримує різні ініціативи у сфері ЗЕД, такі як Партнерство з країнами Чорноморського басейну та участь у програмах міжнародного розвитку та співпраці, спрямованих на підтримку економічного зростання та розвиток торгівлі. Проте, вони можуть також викликати соціальні і економічні проблеми, зокрема нерівність, зниження рівня зайнятості та загрозу місцевим промисловостям. Ці наслідки можуть спровокувати реакцію з боку суспільства та влади, відображаючи суб'єктивну позицію тих, хто страждає від наслідків таких угод.

Досліджуючи дану тему ми виявили ряд проблем, з якими стикаються фірми в результаті своєї зовнішньоекономічної діяльності. Серед них варто виділити такі:

1. Зміни в обмінних курсах різних країн можуть впливати на вартість продукції та прибуток компанії, в результаті виникають валютні ризики, в зменшені яких можуть

допомогти різні стратегії хеджування, такі як використання форвардних угод або опціонів на валюту.

2. Затримки або невиплата платежів від зарубіжних контрагентів можуть впливати на ліквідність компанії. Слід ретельно оцінювати кредитний ризик контрагентів та використовувати різні методи забезпечення платежів, такі як акредитиви або гарантії банків.

3. Нерозуміння податкового законодавства країн, з якими ведеться бізнес, може призвести до неправильного розрахунку податків і податкових штрафів. Рекомендується отримання консультацій від місцевих фахівців з податків для мінімізації ризиків.

4. Відсутність доступу до достатніх фінансових ресурсів для ведення зовнішньоекономічної діяльності може стати перешкодою у розвитку. Пошук альтернативних джерел фінансування, таких як банківські кредити, інвестиції, видача корпоративних облігацій або привласнення інвестицій зовнішніх партнерів, може допомогти залучити необхідні кошти.

5. Проблеми з транспортуванням, митним оформленням, складським управлінням тощо можуть впливати на витрати і час поставок. Оптимізація логістичних процесів, використання міжнародних логістичних компаній або розвиток власної логістичної інфраструктури можуть допомогти управляти цими ризиками.

6. Різні країни мають різні правила і обмеження, які можуть обмежувати зовнішньоекономічну діяльність. Підприємство має розуміти міжнародне та місцеве законодавство та відповідні регуляції, щоб уникнути порушень та штрафів.

Вирішення цих проблем вимагає систематичного аналізу, планування та виконання стратегій, спрямованих на зниження ризиків та оптимізацію зовнішньоекономічної діяльності підприємства. При розробці стратегії підприємство, фірма чи компанія повинні в першу чергу зважати на ті фактори які безпосередньо впливають на їхню діяльність.

У кожній з досліджених нами міжнародних стратегій можна виявити певні переваги та недоліки. Проте, важливо розуміти, що суб'єктивні позиції різних держав можуть значно відрізнятися, враховуючи їх історію, культуру, економічний стан та інші фактори [7].

Таким чином, ефективні міжнародні стратегії повинні враховувати цю різноманітність та шукати компроміси, щоб забезпечити стабільність та безпеку для всіх учасників світової арени. І як зазначає Пилипенко Ю. За останні роки глобалізація міжнародного бізнесу проявляється в активізації діяльності транснаціональних компаній, а саме в появі глобальних транснаціональних компаній де стратегічне планування бізнесу є основою їх успіху [8].

Висновки. У підсумку, розуміння та аналіз різноманітних міжнародних стратегій важливо для розвитку стійкого світового порядку. Вони відображають не лише стратегічні

інтереси держав, але і суб'єктивні позиції та цінності, що лежать в основі глобальної політики. Шляхом розуміння цих стратегій та їх впливу можемо надіятися на досягнення більшого рівня співробітництва та розуміння між націями, що є важливим кроком до миру та процвітання у всьому світі.

Отже, стратегія планування в управлінні міжнародною фірмою є складним та багатоетапним процесом, який вимагає системності, аналітичного мислення та ефективного управління ресурсами. Вона дозволяє фірмі успішно конкурувати на міжнародному ринку та досягати своїх стратегічних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сумець, О. М., & Власовець, В. М. (2018b). Стратегії управління бізнесом. Планета-Прінт.
2. Бобровник, В. М., & Канцур, І. Г. (б. д.). Особливості стратегічного панування в міжнародних фірмах в умовах глобалізації. [http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10007/1/\(Part%201\)%20Conference%20Results%202020.pdf](http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10007/1/(Part%201)%20Conference%20Results%202020.pdf).
3. Мельничук, О. П. (2020). Міжнародна торгівля послугами. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право (4-те вид.).
4. Ковбатюк, М. В., Шкляр, В. В., & Петухов, А. С. (2023). Система стратегічного управління зовнішньо-економічною діяльністю підприємства. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*, (1 (7)). <https://es.istu.edu.ua/EconomicSynergy/article/view/94/73>.
5. Кульганік, О. М. (2019). Сучасні процеси міжнародної торгівлі України в умовах глобалізації. *Ефективна економіка* (10-те вид.). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7347>.
6. Доронцева, Є. (б. д.). Між радянським минулим та європейською інтеграцією: огляд співпраці України з міжнародними організаціями та спільнотами держав. <https://voxukraine.org/mizh-radyanskym-mynulym-ta-yevropejskoyu-integratsiyeyu-oglyad-spivpratsi-ukrayiny-z-mizhnarodnyimi-organizatsiyamy-ta-spilnotamy-derzhav/>.
7. Супруневич, І. О. (б. д.). Особливості формування та реалізації міжнародної стратегії підприємства у конкурентному середовищі. <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/12461>.
8. Пилипенко, Ю. І. (2022). Геополітичні та гео економічні аспекти розвитку міжнародного бізнесу. *Економічний вісник НГУ*. <https://doi.org/10.33271/ebdut/79.017/>.

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВДОСКОНАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ

Саламаха Арсен, аспірант, Класичний приватний університет, Запоріжжя
arsenh2o@gmail.com

У публікації визначено необхідність використання сучасних інноваційних технологій для вдосконалення управлінських процесів. Обґрунтовано теоретичні та практичні аспекти впровадження інноваційних технологій в управління процесами підприємства. Встановлено, що використання інноваційних інструментів в управлінні з використанням процесного підходу дасть змогу вирішити низку стратегічних завдань, а також підвищити ефективність діяльності підприємства.

Ключові слова: інновації, технології, управління, процес, розвиток підприємства.

The publication identifies the need to use modern innovative technologies to improve management processes. The theoretical and practical aspects of the implementation of innovative technologies in the management of enterprise processes are substantiated. It has been established that the use of innovative management tools with the use of a process approach will make it possible to solve a number of strategic tasks, as well as increase the efficiency of the enterprise.

Keywords: innovations, technologies, management, process, enterprise development.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку економіки ефективне функціонування підприємств залежить від їхньої здатності швидко й вчасно адаптуватися під безперервні глобальні зміни зовнішнього середовища, яке характеризується високою динамічністю, невизначеністю й непередбачуваністю. У період значних глобалізацій цих змін існуючі моделі управління підприємством стають малоефективними, а система управління знаходиться у кризовому стані. Гнучке реагування системи управління підприємства на ці зміни відіграє ключову роль у підвищенні конкурентних переваг та ефективності господарювання підприємства на ринку. Створення ефективної системи управління під впливом інноваційних змін, здатної вчасно адаптуватися до викликів зовнішнього середовища підприємства, створювати передумови підвищення якості управлінської діяльності є запорукою стійкого розвитку його діяльності.

Умови ринкової економіки зумовлюють потребу в розробленні принципово нових підходів до управління персоналом з усвідомленням того, що головним резервом підприємства є працівники, а за його межами – споживачі продукції, якість і конкурентоспроможність якої забезпечує персонал (Дашко І. М., 2016). Технології, на яких

базується система управління персоналом, потребують постійного оновлення та уточнення, оскільки ринкове середовище функціонування національних підприємств постійно змінюється, тому з метою побудови високоефективної системи управління персоналом необхідно дослідити суть та значення принципів формування відповідної системи в нових умовах ринку. У світі, що постійно змінюється, використання інноваційних технологій для вдосконалення управлінських процесів залишається надзвичайно актуальним і необхідним для успішної діяльності організацій у будь-якій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для визначення ролі інноваційних технологій в управлінні підприємством необхідно звернути увагу на такі основні терміни, як «інновація», «технологія» та «інноваційна технологія». У наукову термінологію поняття «інновація» вперше ввів австрійський та американський економіст Й. Шумпетер як «утілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу» (Бут О. Ю., 2021). Інновація розглядалася Шумпетером як «нова функція виробництва, її нова комбінація». Учений уперше розглянув питання нових комбінацій змін в економічному розвитку (тобто питання інновації) і дав повний опис інноваційного процесу (Литюга Ю. В., 2021).

Інноваційні технології характеризуються унікальністю, але з часом під час їх постійного використання перетворюються і визначаються як звичайні технології. Новизна – це часова характеристика будь-якої матеріальної чи нематеріальної речі, створеної людиною ([Ricardo Santa](#), 2014; Naixing Ni, 2018,), тому в певний час кожна технологія була інноваційною. Зростання інтересу в усьому світі до посилення інноваційної діяльності підприємств, особливо інноваційних технологій, призначених для підтримки або поліпшення конкурентоспроможності, є результатом усвідомлення впливу економічної діяльності на споживання ресурсів та навколишнього середовища, що вимагає розроблення нових моделей виробництва та споживання (Микитюк П., 2007).

Зовнішнє середовище вимагає від усіх організацій змін. Розвиток підприємства не може відбуватися без інновацій (Харченко Т. О., Бондарук Ю. С., 2019). Для підвищення ефективності діяльності підприємства менеджерам важливо змінювати спосіб роботи, вдосконалювати продукти і послуги, які вона надає, що спонукає управлінців до експериментування, постійного контролю зовнішнього середовища, оцінювання своєї власної роботи і прагнення до постійного поліпшення.

Формулювання мети. Метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування інноваційних технологій у вдосконаленні управлінських процесів.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні технології відіграють важливу роль у вдосконаленні управлінських процесів у сучасних організаціях, оскільки вони дозволяють

автоматизувати рутинні задачі, оптимізувати робочі процеси та зменшувати час, необхідний для виконання завдань, та дозволяє підвищити загальну ефективність та продуктивність управлінських процесів.

Серед новітніх технологій таких як аналітика даних, штучний інтелект та машинне навчання, можуть забезпечити більш точні та надійні дані для управлінських рішень, а отже допомагає уникнути помилок, зменшує ризик і покращує якість прийнятих рішень. Організації, які успішно впроваджують інноваційні технології у свої управлінські процеси, зазвичай мають перевагу перед конкурентами. Це у свою чергу може включати швидше реагування на зміни на ринку, підвищення якості продуктів та послуг, а також покращення спілкування з клієнтами та партнерами.

Використання інноваційних технологій може сприяти розвитку інноваційного мислення серед персоналу. Процеси автоматизації та оптимізації часто вимагають творчого підходу до вирішення проблем та пошуку новаторських рішень. Також можуть допомогти організаціям стати більш гнучкими та адаптивними до змінних умов ринку та середовища. Тобто може включати використання хмарних технологій для швидкого масштабування інфраструктури або впровадження методів роботизації для швидкої реакції на зміни в попиті.

Роль інноваційних технологій у вдосконаленні управлінських процесів залишається актуальною і навіть набуває ще більшого значення в сучасному світі. Сучасний технологічний ландшафт швидко розвивається, і нові технології постійно виникають. Організаціям потрібно постійно оновлювати свої методи управління, використовуючи найновіші інструменти та підходи. Конкуренція в бізнесі стає все більшою, і організації повинні постійно шукати способи покращення ефективності та продуктивності, щоб забезпечити свою конкурентоспроможність.

Обсяги даних, які генеруються та доступні для організацій, зростають експоненційно. Інноваційні технології, такі як аналітика даних та штучний інтелект, допомагають організаціям ефективно аналізувати ці дані та отримувати цінні інсайти для управлінських рішень. Споживачі стають все вимогливішими щодо продуктів та послуг, які вони отримують. Інноваційні технології дозволяють організаціям швидко адаптуватися до змінних потреб споживачів та надавати їм більш якісні та персоналізовані рішення.

Інноваційні технології в управлінні відіграють значну роль у сучасному бізнес-середовищі, допомагаючи організаціям досягати своїх цілей та оптимізувати різноманітні аспекти управління. Зокрема, хмарні технології дозволяють зберігати, обробляти та обмінюватися даними через Інтернет, що спрощує співпрацю та обмін інформацією між різними відділами та локаціями. Вони також надають доступ до різних програм та ресурсів з будь-якого місця та пристрою.

Інноваційні аналітичні і AI-технології допомагають організаціям аналізувати великі обсяги даних для виявлення тенденцій, патернів та можливих стратегій. Вони також допомагають у прогнозуванні результатів та прийнятті управлінських рішень на основі об'єктивних даних. IoT технології дозволяють збирати дані з різних датчиків та пристроїв, що дозволяє компаніям збирати реальні дані про стан обладнання, виробничі процеси, ефективність та інші параметри, що допомагають у вдосконаленні управлінських процесів.

Використання роботів та автоматизації в управлінні може допомогти автоматизувати рутинні завдання, зменшуючи час та затрати на їх виконання, а також зменшуючи ймовірність помилок. Мобільні додатки для управління дозволяють менеджерам та співробітникам отримувати доступ до важливої інформації та засобів управління з будь-якого місця та в будь-який час, що підвищує продуктивність та ефективність. Блокчейн-технології може бути використаний для підвищення ефективності та безпеки управлінських процесів, забезпечуючи надійне зберігання та передачу даних, а також автоматизуючи та узгоджуючи процеси між різними сторонами.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Інноваційні технології є ключовим елементом вдосконалення управлінських процесів, які допомагають підвищувати ефективність, підвищувати конкурентоспроможність та стимулювати інноваційний розвиток в організаціях. Їх використання допомагає організаціям покращити управлінські процеси, зробити їх більш ефективними та адаптивними до змін у бізнес-середовищі. Наступні наукові пошуки будуть присвячені аналізу впливу інноваційних технологій на організаційні процеси та стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бут, О. Ю. (2021). *Інноваційні технології в управлінні підприємством: рекомендаційний бібліографічний покажчик*. Запоріжжя: НБ НУ «Запорізька політехніка». 40 с.
2. Дашко, І. М. (2016). Розвиток інноваційних технологій управління персоналом на підприємствах у сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, (9), 37–41.
3. **Литюга, Ю. В.** (2021). Інноваційні методи удосконалення бізнес-процесів. *Economy of enterprise: theory and experience, Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference Kyiv, Krakow, Praha, Nairobi*. National Economic University named after Vadym Hetman, 103–107.

4. Микитюк, П. (2007). *Інноваційний менеджмент: навчальний посібник*. Міністерство освіти і науки України. К.: Центр навчальної літератури. 349 с.
5. Павленко, І. А. (2007). *Інноваційне підприємництво в трансформаційній економіці України: монографія*. К.: КНЕУ. 248 с.
6. Харченко, Т. О., Бондарук, Ю. С. (2019). Інноваційні технології в управлінні бізнес-процесами підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, (4), 130–133.
7. Ni, H. (2018). Study on the Role of Technological Innovation in Business Administration. *Modern Economy*, 9 (10), 1619–1624.
8. Santa, R., Hyland, P., Ferrer, M. (2014). Technological innovation and operational effectiveness: their role in achieving performance improvements. *Production Planning & Control*, 25 (12), 969–979. Вилучено з https://www.researchgate.net/publication/262774742_Technological_innovation_and_operational_effectiveness_Their_role_in_achieving_performance_improvements.

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ

Савченко Сергій, д.е.н., професор , sso56@ukr.net

Аблязова Наталія, к.е.н. fet_sura@ukr.net

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Анотація. В умовах економічного спаду та конкурентного ринкового середовища розробка та впровадження ефективної стратегії управління стає все більш актуальним для бізнесу. Персонал є основою та життєвою силою бізнесу, а ефективне управління людськими ресурсами є важливою частиною успіху та стабільності компанії. Провідні компанії в усьому світі, реагуючи на глобальні виклики та зміни в бізнес-ландшафті, використовують маркетингові інструменти як частину своїх стратегій у сфері людських ресурсів. Маркетинговий підхід спрямований на оптимізацію використання людських ресурсів, створення умов для підвищення продуктивності праці та забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: персонал, управління, людські ресурси., маркетинг, кадровий маркетинг.

Abstract. In the current economic downturn and competitive market environment, developing and implementing an effective management strategy becomes increasingly relevant for businesses. The personnel serve as the foundation and vital force of the business, and effective human resource management is an essential part of a company's success and stability. Leading companies around the world, responding to global challenges and changes in the business landscape, employ marketing tools as part of their human resource strategies. The marketing approach aims to optimize the use of human resources, create conditions to enhance labor productivity, and ensure the company's competitiveness.

Key words: personnel, management, human resources, marketing, personnel marketing.

Постановка проблеми. Сьогодні, бізнес функціонує в умовах невизначеності, що продиктована фінансовими наслідками ковідної пандемії та військовими діями в Україні. Поряд зі значною конкуренцією, економічною нестабільністю та плинністю законодавства, українські підприємства зіткнулись із кадровими «голодом». Практично усі галузі відчувають брак робочої сили. Проблема з робочою силою має різне підґрунтя. Так, частина працівників виїхала за межі України, і лише незначна частина продовжує працювати віддалено, там, де умови ведення бізнесу це дозволяють. Військовозобов'язані працівники мобілізувались до лав збройних сил. Ще одним, доволі вагомим, фактором стало внутрішнє

переміщення бізнесу до більш «спокійних» регіонів. Проте, працівники таких підприємств не завжди переїжджають разом із ним, і, якщо це дозволяють умови, продовжують працювати віддалено або змушені звільнитись.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Персонал та його вплив на результати діяльності підприємства важко переоцінити. Саме наявність достатнього і кваліфікованого персоналу забезпечує ефективну і безперебійну роботу підприємства, а склад кадрів, інтелект та професіоналізм, у значній мірі, впливають на конкурентоспроможність бізнесу [1]. Сучасна потреба в управлінні персоналом передбачає поєднання управлінських підходів з маркетинговими практиками, відомими як внутрішній (кадровий) маркетинг. Основною метою якого є утримати співробітників і забезпечити їхнє задоволення від ефективної та орієнтованої на результат роботи в компанії [2]. Котлер П. визначив внутрішній маркетинг як успішне наймання, навчання та мотивацію працівників [3]. Внутрішній маркетинг зосереджується на персоналі та задоволенні його потреб [4]. Разом з тим, внутрішній маркетинг допомагає подолати розрив між різними внутрішніми зацікавленими сторонами та сприяє співпраці між ними [5].

Успішна реалізація концепцій внутрішнього маркетингу призводить до позитивного ставлення співробітників до роботи, включаючи організаційну відданість, участь, трудову мотивацію та задоволеність роботою [6]. Одним з важливих результатів внутрішнього маркетингу є зростання організаційної прихильності працівників, що, у свою чергу, призводить до підвищення задоволеності роботою, підвищення продуктивності праці та зниження плинності кадрів. Проте, не зважаючи на значну кількість досліджень, сучасна, універсальна модель управління персоналом, що включає сучасні інструменти, такі як кадровий маркетинг, наразі відсутня.

Метою дослідження є оцінка використання сучасних маркетингових стратегій у залученні персоналу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, на вітчизняному ринку праці спостерігається певна нестабільність у забезпеченні підприємств кваліфікованою робочою силою, що супроводжується періодичними звільненнями працівників. За даними Державної служби зайнятості станом на 01.01.2024 року кількість вакансій, по формі 3-ПН, становила 32,4 тис. од. (+11,2 тис. од у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року). Найбільше вакансій у переробній промисловості та торгівлі (табл. 1).

Ураховуючи сучасні вимоги ринку, найбільший приріст вакансій станом на 01.01.2024 року зафіксовано у фінансовій сфері, будівництві, індустрії гостинності.

Таблиця 1 – Кількість вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості, од.

	Станом на 01.01.23 р.	Станом на 01.01.24 р.	Темпи змін
Усього	21 241	32 388	52,5
Сільське, лісове та рибне господарство	958	1 404	46,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	658	712	8,2
Переробна промисловість	4 249	6 947	63,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	719	976	35,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	603	747	23,9
Будівництво	463	1 059	128,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	3 323	4 907	47,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1 986	3 267	64,5
Тимчасове розміщування й організація харчування	438	1 220	178,5
Інформація та телекомунікації	124	209	68,5
Фінансова та страхова діяльність	68	536	688,2
Операції з нерухомим майном	175	280	60,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	434	615	41,7
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1 170	1 249	6,8
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1 177	2 076	76,4
Освіта	2 267	2 775	22,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2 026	2 693	32,9
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	235	399	69,8
Надання інших видів послуг	168	317	88,7

Джерело: узагальнене авторами за даними [7]

Проте, поруч з міграцією робочої сили, вагомим фактором для працівників стали їхні власні потреби. Зміна цифрового середовища, а також комунікативні звички кваліфікованих фахівців формують нові виклики для ринку праці та роботодавців. Відтак, постає питання у розвитку та підтримці брендингу роботодавця, як способу мотивації наявних працівників та залучення нових. Особливої уваги, наразі, вимагає система управління бізнесом та його спроможність швидко реагувати на структурні зміни в економіці, що безпосередньо залежить від людських ресурсів, а саме від знань, умінь і навичок персоналу [8].

Саме персонал є фундаментом бізнесу та його життєвою силою, а ефективне управління людськими ресурсами – частиною успіху та стабільності бізнесу. Наразі, управління персоналом, у загальному розумінні, це доволі складний процес, який потребує чіткого планування, щоб компанія не зазнавала простоїв та збитків. Актуальності, в умовах сьогодення, набирає саме стратегічне управління персоналом в контексті підвищення ролі інформації та знань. Проте, використання простих інструментів стратегічного планування, як то: рекрутинг, навчання та просування по службових сходах вже недостатньо. Все більше провідних компаній світу, реагуючи на глобальні виклики та зміни ведення бізнесу, використовують маркетингові інструменти управління персоналом, як частину кадрової стратегії. Маркетинговий підхід спрямований на оптимальне використання людських ресурсів, створення умови для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності бізнесу.

Отже, маркетинг персоналу – це управлінська діяльність бізнесу, спрямована на одночасне задоволення його потреб у необхідному персоналі та визначенні потреб наявних і потенційних працівників, шляхом їхнього утримання (або залучення) за допомогою комплексу заходів, що забезпечують привабливість посад/вакансій, оплати праці/винагорода тощо [9].

Розрізняють зовнішній маркетинг персоналу – спрямований на залучення потенційних працівників шляхом розвитку привабливості зовнішнього бізнесу як роботодавця, та внутрішній кадровий маркетинг, як правило, спрямований на утримання наявних працівників шляхом підвищення привабливості внутрішнього аспекту бізнесу (рис. 1).

Рисунок 1 – Основні інструменти кадрового маркетингу

Джерело: результат власних наукових досліджень авторів

В умовах конкурентної боротьби за висококваліфікованими кадрами, підприємства вдаються до сторітелінгу та сучасних методів підбору персоналу. Сьогодні, важливим для бізнесу є інформування про вакансії, не лише зацікавлених кандидатів, а й фахівців, які вже працюють на підприємстві та мають інший профіль. Разом з тим, розміщення інформації про вакансії на цифрових і фізичних каналах є невід'ємною частиною залучення персоналу.

Наразі, для бізнесу значної актуальності набирає розробка та реалізація стратегій залучення кадрів, як за межами компанії, так і в її середині. Стратегія має містити різноманітний набір інструментів, що дозволить охопити максимальну кількість потенційних співробітників.

Такими інструментами можуть бути: використання рефералів, розміщення цільової реклами, створення контенту, який відображає культуру компанії, ініціювання проектів розвитку брендингу роботодавця або використання платформ соціальних мереж

для взаємодії з шукачами роботи, спонсорські громади, програми захисту інтересів співробітників, оплачувана практика для студентів або працівників без досвіду, використання елементів гейміфікації з метою заохочення співробітників.

Висновки. Отже, управління персоналом допомагає надати співробітникам інструменти та ресурси, необхідні для того, щоб працювати якнайкраще та продовжувати зростати як особисто, так і професійно. Адже, персонал, за таких умов, має свободу та гнучкість, щоб досягти успіху зосереджуючись на безперервному професійному розвитку. Ураховуючи, що управління персоналом передбачає встановлення цілей і визначення меж досягнення успіху, персонал буде повною мірою використовувати свій потенціал та професіоналізм, що заохочує до отримання нових навичок протягом усього життя та навчання без відриву від роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калініченко Л. Л., Шуміло О. С., Кулімякін Я. Ю. Кадрова складова економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі. Проблеми економіки. 2020. №1. С. 138-143.
2. Mishra, T. (2022). *Human Resource Management and Internal Marketing* (1st ed.). Routledge.
3. Kotler, P. (1991). *Marketing Management – Analysis, Planning, Implementation and Control*. 7th ed., Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
4. Ahmed, P. & Rafiq, M. (2003). Internal marketing issues and challenges. *European Journal of Marketing*, 37, 9. 1177-86. <http://dx.doi.org/10.1108/03090560310498813> [https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=kyGC0roAAAAJ&citation_for_view=kyGC0roAAAAJ:Se3iqnhoufwC]
5. Davis, T. (2001). Integrating internal marketing with participative management. *Management Decision*, 39, 1. 121-132. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005418> [<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/EUM0000000005418/full/html>]
6. Tansuhaj, P., Randall, D. & McCullough, J. (1991). Applying the internal marketing concept within large organizations: as applied to a Credit Union. *Journal of Professional Services Marketing*, 6, 2. 193-202.
7. Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/all>
8. Binder, Daniel, and James William Miller. "A Generations' Perspective on Employer Branding in Tourism." In *Handbook of Research on Human Capital and People Management in the Tourism Industry*, 152–74. IGI Global, 2021.
9. Personnel Marketing for the Future. URL: <https://www.hrlab.de/en/hr-lexicon/personnel-marketing-for-the-future>.

СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

*Савченко Катерина, здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
sssavchenko11@gmail.com*

*Кущенко Олена, кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
lena_kush@ukr.net*

Анотація. Страховий ринок є одним з найважливіших секторів ринкової інфраструктури та важливою складовою фінансової системи будь-якої країни. Останні світові тенденції показують, що існує пряма залежність між рівнем організації страхування та загальним економічним розвитком країни. Ефективно функціонуючий страховий ринок створює сприятливе середовище для страхового захисту бізнесу та фізичних осіб, що, в свою чергу, зменшує витрати національних бюджетів на відшкодування збитків, спричинених надзвичайними ситуаціями та стихійними лихами, а ще актуальнішим страхування буде після закінчення війни. В умовах глобалізації економіки всебічне дослідження рівня конкуренції на ринку набуває все більшої актуальності.

Ключові слова: страхування, конкуренція, страхові премії, програми страхування, рейтинг.

Abstract. The insurance market is one of the most important sectors of the market infrastructure and an important component of the financial system of any country. The latest global trends show that there is a direct relationship between the level of insurance organization and the general economic development of the country. An efficiently functioning insurance market creates a favorable environment for insurance protection of businesses and individuals, which, in turn, reduces the costs of national budgets for compensation for losses caused by emergencies and natural disasters and insurance will be even more relevant after the end of the war. In the conditions of the globalization of the economy, a comprehensive study of the level of competition in the market is becoming more and more relevant.

Keywords: insurance, competition, insurance premiums, insurance programs, rating.

Постановка проблеми. У сучасному бізнес-середовищі ведення підприємницької діяльності без дослідження конкурентів є нераціональним та неефективним. За допомогою дослідження статистичних даних можна провести ретельний аналіз доступної інформації, яка допоможе суб'єктам страхового ринку приймати обґрунтовані тактичні та стратегічні рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням розвитку страхового ринку присвячено чимало праць таких науковців, як Воловод А.А., Временко Л. В., Дзюбенко В.М., Зайченко К.С., Куценко О.І., Мироненко С. В., Онишко С. В., Пурій Г. М., Руда О. Л., Селіверстова Л. С., Сіренька І. І., Сосновська О. О., Тарасенко Д. Л., Ткаченко Н. В. Праці цих науковців носять більш загальний характер та не розкривають конкретні статистичні питання [1, 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При статистичному дослідженні ринку страхування, зазвичай враховуються і порівнюються показники окремих страхових компаній, при цьому не достатньо дослідженими є рівень конкуренції на ринку та засоби, які використовують компанії для боротьби за споживача на конкурентному ринку.

Формування цілей статті (постановка завдання). Дана стаття — це аналітичний розгляд стану та особливостей конкуренції на страховому ринку України, рівня монополізації та частки страхових компаній на різних сегментах ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкуренція відіграє важливу роль у ринкових відносинах. Вона стимулює розвиток економіки та самих працівників, діяльність самостійних одиниць. Основним критерієм, який є підставою для встановлення факту монополізації, є ринкова частка підприємства. Наприклад, вимоги законодавства США та України відповідно 33 і 35% для однієї компанії, 50% і більше – для трьох, 66,6% і 70% – для п’яти. У таблиці наведено питому вагу страховиків у загальному обсязі премій в Україні (табл 1).

Таб. 1 - Середня частка першої п’ятірки страховиків України у загальних преміях за 2012-2022 рр., %

Групи страховиків	Обмеження	Частка ринку
Топ 1	35%	5,29
Топ 3	□ 50%	11,25
Топ 5	66,6 – 70%	16,78

Джерело: складено авторами на основі [4]

Отже, ситуація на страховому ринку далека від його монополізації першими великими страховиками. Більш детальну інформацію про конкурентну ситуацію на страховому ринку можна отримати, порівнявши частку премії першої десятки страховиків та компаній, які починаються у рейтингу з 201 місця (табл. 2).

Таблиця 2 – Середня частка страхових компаній України за преміями, %

Топ 10		200+	
% від загального обсягу премій	% від загальної кількості страхувальників	% від загального обсягу премій	% від загальної кількості страхувальників
35,58	2,49	0,76	50,51

Джерело: складено авторами на основі [4]

Зменшення частки премій у компаніях групи 201 становить від 1,3% до 0,6%, при цьому частку таких премій накопичує майже половина компаній. Страховий ринок є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній (СК) на початку 2020 р. становила 234, у тому числі зі страхування життя (СК «life») — 23 компанії, з інших видів страхування (СК «nonlife») — 211 компаній. Хоча кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, обсяг валових страхових премій та розмір чистих страхових премій свідчить про ефективність розвитку вітчизняного страхового ринку (рис. 1).

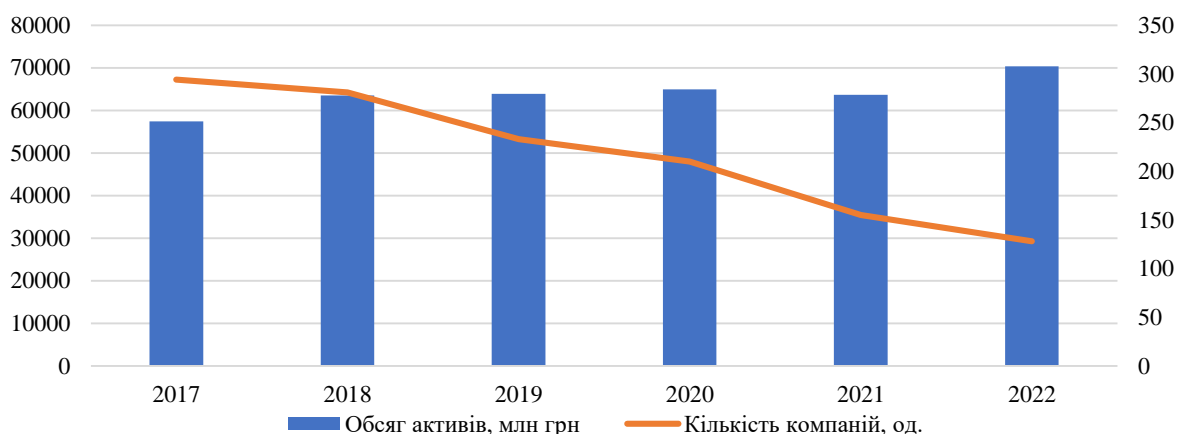

Рисунок 1 - Кількість страхових компаній України та розмір їх активів у 2017-2022 рр.

Джерело: рисунок створена на основі опрацьованих матеріалів: 7. Хропонюк Д.О., Длугопольський О.В. (2023) Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. Innovation and Sustainability. №1. С. 118 – 126. [7, С. 121]

Протягом 2019-2022 рр. збільшення валових премій спостерігалось за такими видами страхування: страхування фінансових ризиків (+43,7%), страхування майна (+10,8%), страхування від вогню та ризиків (+15,1%), страхування автомобіля (+17,2%), страхування життя (+20,2%), медичне страхування (+39,3%), страхування від нещасних випадків (+12%) та авіастрахування (+19,4%). Водночас зниження чистих страхових премій спостерігалось за такими видами страхування: страхування відповідальності — (-6,7%), страхування вантажу та багажу (-2,7%), страхування кредитів (1-3, 7%).

Негативна характеристика тенденції скорочення страховиків є некоректною, оскільки: по-перше, практика 2004—2007 рр., характерною рисою якої було підвищення прибутковості

страхових компаній на екстенсивній основі, підтверджується тим, що кількісне зростання страхового портфеля не призводить до якісних змін. Ставка на «ефект масштабу» є не виправданою, внаслідок чого ефективність українських страховиків не досягає ефективності, якою характеризуються іноземні страхові компанії. По-друге, на страховому ринку актуалізувалося питання консолідації страховиків. Незважаючи на велику кількість компаній, фактично на страховому ринку, основну частину валових страхових премій — 98,1% — накопичують 100 non-life СК (47,4% усіх nonlife СК) і 96,7% — 10 компаній зі страхування життя (43,5% від усіх компаній зі страхування життя) [3, С. 12].

Високий рівень валових страхових виплат спостерігається в автострахованні — зростання на 14%, медичному страхуванні — на 28,4%, фінансових ризиках на 5,3%, медичних витратах на 18,8%. Наведені дані свідчать про те, що сучасний страховий ринок розвивається, але залишається ще багато проблем, які потребують невідкладного вирішення [3, С. 13].

На тлі загального зростання кількості укладених договорів за період 2017-2022 рр. (+17444 тис. од.), на 27% знизилась вартість 1 договору. Схожа тенденція притаманна обсягам валових страхових виплат (табл. 3).

Таблиця 3 – Основні показники розвитку страхового ринку України в 2017-2022 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна за 2017-2022 рр.
Кількість укладених договорів страхування (тис. од.)	70658	77495	80271	120577	131562	88102	17444
Валові страхові премії, млн грн	43432	49367	53001	45176	49708	39616	-3816
Валові страхові премії на 1 договір страхування, грн	615	637	660	375	378	450	-165
Валові страхові виплати, млн грн	10537	12863	14338	14854	17958	13001	2464
Валові страхові виплати на 1 договір страхування, тис. грн	149	166	179	123	137	148	-1
Рівень валових виплат, %	24,26	26,06	27,05	32,88	36,13	32,82	8,56 в.п.
Показник проникнення, %	1,45	1,39	1,33	1,08	0,91	н/д	-
Показник щільності страхування, грн на 1 особу	1025	1171	1265	1086	1207	н/д	-

Джерело: складено авторами на основі [4].

Важливим показником конкуренції на українському страховому ринку є індекс концентрації, який показує частку страхових компаній у загальному обсязі премій за ТОП-3, 10, 20, 50, 100 та 150 групами (рис. 2).

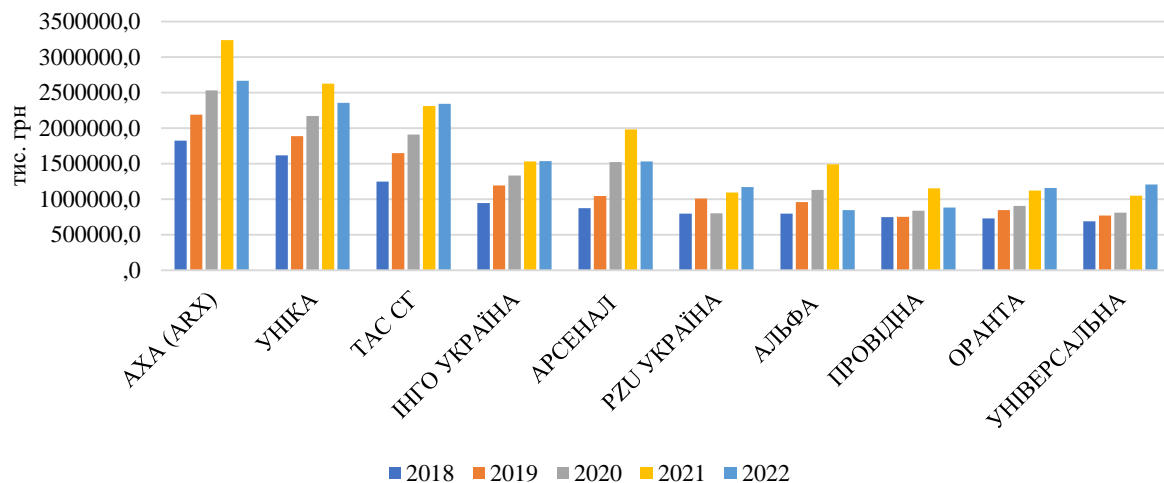

Рисунок 2 – Топ-10 страхових компаній України за обсягами чистих страхових премій
Джерело: складено авторами на основі [4].

Протягом 2018-2022 рр. найбільшу частку у загальному обсязі чистих страхових премій займають ARX, УНІКА і ТАС СГ – 24%, 21% та 18% у середньому відповідно (табл. 4).

**Таблиця 4 – Частка страхових компаній
у загальному обсязі чистих страхових премій, %**

Страхові компанії	2018	2019	2020	2021	2022
АХА (ARX)	17,76	21,27	24,60	0,00	31,51
УНІКА	15,71	18,34	21,13	0,00	25,54
ТАС СГ	12,13	16,03	18,57	0,00	22,49
ІНГО УКРАЇНА	9,22	11,61	12,99	0,00	14,89
АРСЕНАЛ	8,52	10,19	14,80	0,00	19,29
PZU УКРАЇНА	7,79	9,82	7,82	0,00	10,65
АЛЬФА	7,77	9,36	11,01	0,00	14,51
ПРОВІДНА	7,30	7,33	8,14	0,00	11,23
ОРАНТА	7,09	8,23	8,81	0,00	10,92
УНІВЕРСАЛЬНА	6,71	7,49	7,90	0,00	10,20

Джерело: складено авторами на основі [4]

На ринку страхових продуктів України існує гостра конкуренція. Дані таблиці 5 свідчать, що найкращі позиції на страховому ринку України у 2021 р. займали такі компанії як СК «УНІКА», СК «ПРОВІДНА», СК «ІНГО УКРАЇНА».

Таблиця 5 – Рейтинг надійності страхових компаній України у 2021 р.

Страхова компанія	Страхові платежі, тис. грн	Частка у портфелі СК	Приріст страхових платежів, %	Страхові виплати, тис. грн	Рівень виплат, %
УНІКА	696199,7	27,9	12,1	396771,6	60,24
ПРОВІДНА	602601,5	71,64	24,5	364673,8	67,13
ІНГО УКРАЇНА	440607	26,78	33,8	230910	59,98
ARX	348788,2	13,01	21,6	161893,9	50,94
АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	334516,7	29,07	25,7	196352,6	65,37
NGS	223326,5	99,83	-7,8	103863,6	44,63
УСГ	222377	11,62	27,1	130884	65,89
КРАЇНА	208293,8	37,84	21,9	133087,4	70,2
ТАС СГ	202245,6	9,98	58,4	113584,9	68,86
PZU УКРАЇНА	166133,8	11,18	18,7	89195,1	63,77

Джерело: складено авторами на основі [2]

Розвиток онлайн-страхування в Україні спонукає страховий ринок вийти на новий етап розвитку, створюючи онлайн взаємодію між страховими компаніями та страхувальниками, що дозволяє їм максимально ефективно використовувати сучасні інформаційні технології. Зокрема, для страхувальників можливість здійснення страхових операцій онлайн означає зручність можливості здійснювати необхідні процедури, не виходячи з дому, тоді як для страхових компаній основними перевагами онлайн-страхування є збільшення товарообігу та фінансових надходжень від страхових полісів.

Аналіз бізнес-середовища після пандемії показує, що бізнес-ситуація страхових компаній країни суттєво змінилася, створивши нові загрози та можливості для подальшого розвитку у сферах продуктів, продажів та комунікаційної політики. Зокрема, українські страховики почали пропонувати новий вид медичного страхування, який передбачає покриття у разі діагностування коронавірусної інфекції. Також були вдосконалені існуючі програми страхування. Лідерами за обсягами залучених премій та здійснених виплат у медичному страхуванні у 2022 р. є «УНІКА», та «ПРОВІДНА» (табл. 6).

Таблиця 6 – Показники медичного страхування у 2022 р.

№	Страхова компанія	Платежі, тис.грн.	% від загальної кількості	Виплати, тис.грн.	% від загальної кількості
1	УНІКА	711 366	20,00	418 655	20,79
2	ПРОВІДНА	652 442	18,35	400 243	19,88
3	ІНГО	432 943	12,17	282 217	14,02
4	ARX	428 972	12,06	176 649	8,77
5	УСГ	317 919	8,94	168 326	8,36
6	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	260 126	7,31	192 718	9,57

7	ТАС СГ	224 114	6,30	103 218	5,13
8	УНІВЕРСАЛЬНА	191 981	5,40	78 879	3,92
9	КРАЇНА	168 376	4,73	117 620	5,84
10	ВУСО	168 202	4,73	75 056	3,73
	Усього	3556441	100%	2013581	100%

Джерело: складено авторами на основі [3]

Найбільшу частку на ринку страхування КАСКО займає ARX – 23% (табл. 7).

Таблиця 7 – Показники страхування КАСКО у 2022 р.

№	Страхова компанія	Платежі, тис.грн.	% від загальної кількості	Виплати, тис.грн.	% від загальної кількості
1	ARX	1 517 415	22,90	695 147	22,67
2	АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1 128 544	17,03	548 804	17,90
3	УНІКА	771 119	11,64	343 004	11,19
4	УСГ	604 867	9,13	284 378	9,27
5	ТАС СГ	512 759	7,74	251 459	8,20
6	УНІВЕРСАЛЬНА	501 670	7,57	164 939	5,38
7	ІНГО	449 755	6,79	244 137	7,96
8	ВУСО	442 567	6,68	192 535	6,28
9	ЕКСПРЕС СТРАХУВАННЯ	412 680	6,23	205 633	6,71
10	PZU УКРАЇНА	285 639	4,31	136 485	4,45
	Усього	6627015	100%	3066521	100%

Джерело: складено авторами на основі [2]

За обсягами зібраних премій страхування від нещасного випадку лідирує «УНІКА» – 28%, а за обсягами здійснених страхових виплат – «ПРОВІДНА» – 37% (табл. 8).

Таблиця 8 – Показники страхування від нещасного випадку у 2022 р.

№	Страхова компанія	Платежі, тис.грн.	% від загальної кількості	Виплати, тис.грн.	% від загальної кількості
1	УНІКА	187 331	28,04	37 215	32,30
2	УНІВЕРСАЛЬНА	160 605	24,04	42 515	36,90
3	ІНГО	72 464	10,85	10 985	9,54
4	АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	71 963	10,77	1 383	1,20
5	ВУСО	53 527	8,01	9 321	8,09
6	PZU УКРАЇНА	34 426	5,15	694	0,60
7	КНЯЖА	28 241	4,23	10 566	9,17
8	ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТУРИСТИЧНЕ СТРАХУВАННЯ	23 529	3,52	325	0,28
9	ТАС СГ	18 783	2,81	1 228	1,07
10	ГАРДІАН	17 288	2,59	975	0,85
	УСЬОГО	668157	100%	115207	100%

Джерело: складено авторами на основі [5]

Отже, серед великої кількості страховиків можна виділити лідерів, які, порівняно з конкурентами, мають більшу частку ринку за обсягом премій, активів і, що важливо для клієнтів, адекватний рівень виплат, що підтверджується виплатами страхових відшкодувань, а саме «УНІКА», «ТАС СГ», «АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ», «PZU УКРАЇНА», «АХА СТРАХУВАННЯ».

Наразі в Україні не існує рейтингів, які б адекватно оцінювали діяльність українських страхових компаній. Фінансова звітність, що публікується українськими страховими компаніями, не надає достатньої інформації клієнтам та інвесторам про фінансову стійкість та платоспроможність страхових компаній. Як свідчить досвід інших країн, для адекватної оцінки стану страхового ринку необхідно мати декілька незалежних рейтингів. Тому більш ефективний розвиток фінансового ринку в цілому та страхового ринку зокрема був би можливий за умови вирішення проблеми відсутності в Україні відповідних рейтингових агентств. Рейтинги дали б чітке уявлення про платоспроможність кожної української страхової компанії [7, 8].

Таким чином, забезпечення здорової конкуренції на страховому ринку має супроводжуватися стабілізацією та розвитком економічних процесів в Україні, удосконаленням страхового законодавства, підвищенням прозорості страхового ринку, доступності та відкритості інформації про діяльність страхових компаній, зниженням рівня корупції та оптимізацією кількості страхових компаній відповідно до попиту на страхові послуги.

Висновки. Правильно збудовані механізми конкуренції сприяють підвищенню клієнтоорієнтованості ринку, що, у свою чергу, виявляється у зростанні стандартів якості послуг, ринковому регулюванні тарифів та комісій, розширенні лінійки пропонованих продуктів.

Ситуація на страховому ринку України далека від його монополізації першими великими страховиками. Топ 10 страхових компаній становлять лише 35,58% від загального обсягу премій, при цьому на них припадає 2,49% від загальної кількості страхувальників.

Страховий ринок є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків України. Протягом 2018-2022 рр. найбільшу частку у загальному обсязі чистих страхових премій займають ARX, УНІКА і ТАС СГ – 24%, 21% та 18% відповідно. Лідерами за обсягами залучених премій та здійснених виплат у медичному страхуванні у 2022 р. є «УНІКА», та «ПРОВІДНА». За обсягами зібраних премій страхування від нещасного випадку лідирує «УНІКА» – 28%, а за обсягами здійснених страхових виплат – «ПРОВІДНА» – 37%.

Забезпечення здорової конкуренції на страховому ринку має супроводжуватися

стабілізацією та розвитком економічних процесів в Україні, удосконаленням страхового законодавства, підвищенням прозорості ринку, доступності та відкритості інформації про діяльність страхових компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kushchenko O.I., Volovod A.A. (2021). Methodological principles of business analytical forecasting of the service market. «Economy and society». №29. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/559> (date of application 17.02.2024)
2. Forinsurer. (2022). KASKO. Retrieved from <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/12/42> (date of application 17.02.2024)
3. Forinsurer. (2022). Medychne strakhuvannia (DMS). Retrieved from <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/12/45> (date of application 17.02.2024)
4. Forinsurer. (2023). Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy. Retrieved from <https://forinsurer.com/stat> (date of application 17.02.2024)
5. Forinsurer. (2022). Strakhuvannia vid neshchasnoho vypadku. Retrieved from <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/12/47> (date of application 17.02.2024)
6. Seliverstova L. S., Tkachenko N. V. (2020). Tendentsii rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 3. P. 10–14. (date of application 17.02.2024)
7. Globaldata. (2023). Ukraine Insurance Industry – Key Trends and Opportunities to 2027. Retrieved from <https://www.globaldata.com/store/report/ukraine-insurance-market-analysis/> (date of application 17.02.2024)
8. Khroponiuk D. O., Dluhopolskyi O. V. (2023). Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy. Innovation and Sustainability. № 1. P. 118–126. (date of application 17.02.2024)

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Сагачко Юлія, к.е.н., доцент, Державний біотехнологічний університет

Sahachkojulija@gmail.com

Дослідження спрямоване на аналіз викликів та можливостей, пов'язаних із цифровими трансформаціями в сучасних освітніх закладах. Розглядаються проблеми нерівномірного доступу до цифрових ресурсів, необхідність адаптації освітніх програм та підготовки викладачів до використання цифрових технологій. Досліджуються ключові аспекти впливу цифрових інновацій на навчання та виокремлюються стратегічні підходи до ефективного впровадження цифрових інструментів.

Ключові слова: цифрова трансформація, цифрові компетенції, цифрові інновації, освітні програми, стратегія.

The study is aimed at analyzing the challenges and opportunities associated with digital transformations in modern educational institutions. The problems of uneven access to digital resources, the need to adapt educational programs and prepare teachers for the use of digital technologies are considered. Key aspects of the impact of digital innovations on learning are explored and strategic approaches to the effective implementation of digital tools are highlighted.

Keywords: digital transformation, digital competencies, digital innovations, educational programs, strategy.

Постановка проблеми. В сучасному світі, освітні заклади стикаються з необхідністю адаптації до мінливого середовища, де цифрові трансформації стають невід'ємною частиною освітнього процесу. Завдяки поширенню технологій, таких як штучний інтелект, віртуальна реальність, та інші інновації, відбувається зміна у підходах до навчання та викладання. Однак цей перехід до цифрових технологій супроводжується рядом складних викликів, від яких залежить якість та доступність освіти. Важливо розглядати ці виклики і вирішувати їх, забезпечуючи ефективну інтеграцію цифрових технологій у сфері освіти. Першим викликом є нерівномірний доступ до цифрових ресурсів та технологій серед студентів та навчальних закладів. Другим викликом є необхідність адаптації освітніх програм та методів до вимог цифрової ери. Це вимагає не лише перегляду змісту навчальних курсів, але і впровадження інноваційних технологій, таких як онлайн-навчання, використання віртуальної реальності та інших цифрових інструментів. Третім значущим викликом є потреба в підготовці викладачів до використання цифрових засобів у викладанні. Багато педагогів можуть стикатися із

складністю впровадження нових технологій в навчальний процес через відсутність необхідної підготовки та підтримки. Це може призвести до відчуття стресу та втрати мотивації серед викладачів, що впливає на якість освіти в університетах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні роки відзначаються надзвичайною активністю в області досліджень цифрових трансформацій у вищій освіті по всьому світу, зокрема у контексті впровадження дистанційно, змішаного та онлайн-навчання [2]. Сучасний ринок праці стає все більше цифрово-орієнтованим. Роботодавці шукають працівників, які володіють навичками роботи з інформаційними технологіями та можуть ефективно використовувати цифрові інструменти для вирішення завдань. Дослідження у галузі цифрової компетентності стали вкрай важливими в контексті освітніх технологій, розглядаючи цей аспект як для викладачів, так і для студентів вищих навчальних закладів. Вивчення цифрових навичок в цьому контексті визначається як критичний фактор для ефективного впровадження та використання сучасних технологій у навчальних процесах. Ці дослідження покликані допомогти розкрити основні аспекти цифрової грамотності в освітньому середовищі, спростити її інтеграцію в педагогічну практику викладачів та поліпшити академічні навички студентів у сучасному цифровому суспільстві [3].

Розвиток цифрових компетенцій серед студентів університетів визнається як критичний фактор для досягнення успіху у вищій освіті. Ті, хто володіє високим рівнем цифрових знань, проявляють здатність легко інтерпретувати та розуміти навчальні матеріали в онлайн-середовищі та впевнено виконувати завдання онлайн-навчання [4]. Цифрові компетентності надають студентам можливість швидко та ефективно знаходити, оцінювати та використовувати інформацію з усього світу. Це розширює їхні можливості для самостійного навчання та розвитку, але це також стосується і викладачів, які також повинні володіти цими навичками, щоб забезпечити відповідну компетентність студентів. А відсутність системності в цьому процесі лише погіршує отримання очікуваного результату [5], тому є необхідність в застосуванні нових стратегічних підходів.

Поширюючи заклик до використання нових технологій у сфері освіти, важливо, щоб люди розуміли, як ці можливості можуть вдосконалювати та доповнювати їхні існуючі методи навчання. Необхідно показати, як нові технології спрощують конкретні аспекти їхньої роботи. Без цього підходу люди можуть відчувати недолік стимулу для прийняття важливих кроків у напрямку повної цифрової трансформації. Тому важливо говорити про системність і стратегічність цього процесу, в цьому аспекті співпраця буде ефективним способом досягнення результату, про що наголошують і інші дослідники [6]. Взаємодія сприяє обміну різноманітними знаннями та досвідом використання цифрових технологій. Студенти можуть вносити свої інноваційні підходи та перспективи, водночас і отримуючи

від викладачів, які мають більший досвід використання цифрових інструментів у навчанні. Цей обмін стимулює творчий процес та сприяє розвитку більш глибокого розуміння можливостей цифрових інструментів для поліпшення навчання та результатів студентів. Окрім цього емоційна підтримка дуже важлива під час пізнання чогось нового. Спільна робота сприяє формуванню командного духу та розвитку комунікативних навичок. Студенти, працюючи разом із викладачами, вчаться ефективно впроваджувати свої ідеї, розробляти стратегії використання цифрових інструментів та спільно знаходити кращі рішення для вирішення завдань. Ця взаємодія також сприяє формуванню взаємного розуміння та довіри, що є ключовими елементами успішного впровадження цифрових інструментів у навчальний процес. В цілому, співпраця між студентами та викладачами створює сприятливе середовище для ефективного використання цифрових інструментів, сприяючи як особистому розвитку, так і покращенню якості освіти.

Мета даного дослідження полягає у всебічному розгляді викликів та можливостей, пов'язаних із цифровими трансформаціями в освітньому процесі. Зокрема, дослідження спрямоване на вивчення впливу цифрових інновацій на університетську систему навчання, аналіз ключових аспектів переходу до цифрового середовища та визначення шляхів оптимізації цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Відсутність чіткої стратегії для впровадження нових технологій може викликати проблеми, особливо в масштабах вищих навчальних закладів. Коли завдання цифрової трансформації не визначені заздалегідь і чітко, важко визначити шлях до досягнення цієї мети та очікувані результати. Така неоднозначність може призвести до стресів та невизначеності серед педагогічного персоналу. Тому необхідно керівництву вищих навчальних закладів визначити чітку стратегію, яка визначає цільові результати цифрової трансформації та основні кроки для їх досягнення. Важливо визначити, що саме конкретний заклад вищої освіти прагне досягти та чому це важливо. План дій повинен включати конкретні кроки, які будуть вжиті для досягнення поставлених цілей. Крім того, необхідно ретельно обговорити, яку підтримку отримає викладацький склад протягом всього процесу, щоб сприяти їхньому успішному переходу. Це допоможе створити комфортну атмосферу та забезпечити, що всі розуміють очікування та завдання під час цифрової трансформації. Зазначені етапи також допоможуть освітянській спільноті визначати та оцінювати свій прогрес в процесі трансформації.

Існування цифрової трансформації не є новим явищем, оскільки відповідні концепції існують принаймні протягом останніх 50 років у різних формах. Поштовхом для стрімкого зростання сфери освіти і її цифровізації, можуть бути зміни на державному рівні (таблиця 1).

Таблиця 1. – Еволюція цифрової трансформації в освіті: зміни на державному рівні

Роки	Назва
1960-1970-х роках	Перша етап трансформації, яку часто називають цифровізацією. Це призвело до автоматизації окремих етапів процесів, з відносно невеликим впливом на загальну організацію [7]
1980-1990-х роках	Друга хвиля трансформації, часто охарактеризована як цифровізація, і була стимульована рухом реінжинірингу бізнес-процесів [8]
Третя хвиля, що відбувається в даний час. Цей етап часто охарактеризують як цифрову трансформацію.	
2004, 2020, 2022	закони України «Про телекомунікації» зі змінами
2012, 2019	Положення про електронні освітні ресурси
2016	Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року
2017, 2024	законів України «Про освіту», зі змінами
2018	Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та плані заходів щодо її реалізації у 2018 р
2018	Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020
2018, 2019	Положення про Національну освітню електронну платформу
2018, 2019	Положення про електронний підручник
2019	Національну стратегію Індустрії 4.0
2019	укази Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»
2020	Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)
2020	постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»
2021	Концепцію розвитку цифрових компетентностей до 2025 року
2021	Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію людського розвитку»
2021, 2023	Постанова Кабінету Міністрів України Національна економічна стратегія на період до 2030 р., зі змінами
2021	Опис рамки цифрових компетентностей громадян України
2023	закони України «Про доступ до публічної інформації» зі змінами
2023	Міністерство цифрової трансформації України (проект «Дія. Цифрова освіта»),
2024	закони України «Про кібербезпеку», зі змінами

Джерело: таблиця створена на основі опрацьованих матеріалів: [7, 8, офіційний портал Верховної Ради України]

Аналізуючи таблицю 1, ми бачимо що держава активно підтримує цифровізацію, а також зі зміною очільника Міністерства освіти і науки, продовжується реформатизація освіти, а саме підтримуючи тезу коли освіта і технології це єдине ціле використовуючи досвід зарубіжних країн, анонсували такі зміни в освіті: розширення Дії на освітній напрям; нові сервіси для студентів, школярів і батьків; створення онлайн платформи для викладачів, для роботи з контентом, управління освітніми процесами, отримання даних для ухвалення управлінських рішень [9]. Наприклад, для впровадження новітніх технологій та

диджиталізації освітнього напрямку деякі країни об'єднують державні органи освіти та технологій. Прикладом такого злиття є Японія та Єгипет, Південна Корея, Данія [9]. Досвід цих країн свідчить про те, що розвиток освіти і технологій є пріоритетом для них, і об'єднання відповідних міністерств сприяє більш ефективному досягненню цілей цифрових трансформації. Тому і Міністерство освіти і науки України тісно співпрацюватиме з Міністерством з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій.

Ефективність цифрової трансформації визначається тим, наскільки політичні рішення виявляють свідомість, розуміють перешкоди та розробляють адекватні стратегії для їх подолання. Дослідження [10] показали основні перешкоди на шляху цифровізації. Автори згрупували їх в чотири категорії: контекстний, де основними вважали відсутність стратегії, власної політики і відсутність чи недостатні можливості фінансування; соціальний: відсутність досвіду і навичок цифрової трансформації, відсутність лідерства; технічна: відсутність ІТ-інфраструктури, ризики ІТ-безпеки; культурна: організаційний опір, відсутність співпраці, небажання залишати зону комфорту.

Отже, освітні установи повинні активно розробляти та впроваджувати чітку стратегію та політику цифрової трансформації. Це включає в себе визначення конкретних цілей, завдань та відповідальностей для забезпечення системного підходу до впровадження цифрових технологій. Забезпечення навчання та розвитку персоналу, спрямованого на отримання навичок цифрової трансформації. Вищі навчальні заклади повинні надавати можливості для навчання та підвищення кваліфікації з області цифрових технологій. Спрямування фінансових ресурсів на створення та розвиток сучасної ІТ-інфраструктури. Це включає в себе оновлення обладнання, програмного забезпечення та забезпечення швидкого та стійкого Інтернет-з'єднання. Активна підтримка та розвиток лідерських якостей серед керівництва установ. Важливо залучити високопрофесійних лідерів, які готові приймати важливі рішення та ініціювати зміни. Створення сприятливої культури для цифрової трансформації, з врахуванням організаційного опору. Заохочення співпраці між різними відділами та рівнями установи для ефективної інтеграції цифрових ініціатив. Враховуючи військові дії на території України, потрібно і психологічну допомогу надавати під час освітнього процесу як викладачам так і навчання викладачів проводити заняття враховуючи психологічних стан здобувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A. Ferrari, «Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks». European Commission Joint Research Center. Institute of Prospective Technologies Studies.: European Union, 2012, 92 p.

2. Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). "The difference between emergency remote teaching and online learning." *EDUCAUSE Review*. URL: <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>
3. Zhao, Yu.; Llorenteb, A.; Sanchez, M. Digital competence in higher education research: A systematic literature review. *calculation Education* 2021, 168, 104212. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9759745/>
4. López-Meneses, E., Sirignano, F. M., Vázquez-Cano, E., & Ramírez-Hurtado, J. M. (2020). University students' digital competence in three areas of the DigCom 2.1 model: A comparative study at three European universities. *Australasian Journal of Educational Technology*, 36(3), 69–88. <https://doi.org/10.14742/ajet.5583>
5. Castaño, J.; Vuorikari, R.; Costa, P.; Hippe, R.; Kampilis, P. Teacher collaboration and student digital competence—Evidence from the SELFIE tool. *EUROPEAN JOURNAL OF TEACHER EDUCATION* 2023, VOL. 46, NO. 3, 476–497 <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1938535>
6. Kwon, K.; Liu, Yu.; Johnson, L. Group regulation and socioemotional interactions observed in computer-supported collaborative learning: A comparison between good and poor collaborators. *calculation Education* 2014, 78, 185–200. <http://dx.doi.org/10.1016/j.compedu.2014.06.004>
7. Porter, ME; Heppelmann, JE How smart connected products are changing the competition. *Harv. Bus.* 2014, 92, 64–88 https://www.academia.edu/download/48737111/WP_hbr_how-smart-connected-products-are-transforming-competition_R1411C_EN.pdf
8. Hammer, M. Reengineering work: Don't automate, destroy. *Harv. Bus.* 1990, 68, 104–112
9. Коли освіта та цифрові технологія – одне ціле: що нового чекає на українську освіту? URL: <https://osvitoria.media/experience/koly-osvita-ta-tsyfrovi-tehnologiyi-odne-tsile-shho-novogo-chekaye-na-ukrayinsku-osvitu/>
10. Thomas Hcrimpsey, Vasilios Peristeras Barriers to digital transformation in higher education institutions. Conference: ICEGOV 2022: 15th International Conference on Theory and Practice of e-Government. DOI: [10.1145/3560107.3560135](https://doi.org/10.1145/3560107.3560135)

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗРОБКИ ВІРТУАЛЬНОГО ВИКЛАДАЧА ДЛЯ ГЕЙМІФІКАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*Садовий Микола, д.пед.н., проф., професор кафедри математики та цифрових технологій
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: smikdpu@i.ua*

*Трифоновна Олена, д.пед.н., проф., зав. кафедри математики та цифрових технологій
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: olenatrifonova82@gmail.com*

*Булюбаши Сергій, магістрант спеціальності Професійна освіта (Цифрові технології)
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: 11299550@cuspu.edu.ua*

Анотація. Мета дослідження передбачає розробку та апробацію методики формування soft skills студентів потенціальними можливостями «віртуального викладача» в гейміфікованому освітньому середовищі. У статті деталізовано універсальну змістову структуру soft skills. Традиційні методи навчання, які надійно займають свою нішу в навчанні, не завжди ефективні для розвитку soft skills. До визначеної структури автори додали гейміфікацію та віртуальних викладачів, що складає частину інноваційних методів, які забезпечать освітній процес більш цікавим освітнім контентом.

Ключові слова: гейміфікація, soft skills, освітній процес, професійна освіта, віртуальний викладач.

Abstract. The purpose of the study involves the development and testing of the method of forming soft skills of students with the potential capabilities of a "virtual teacher" in a gamified educational environment. The article details the universal content structure of soft skills. Traditional teaching methods, which reliably occupy their niche in education, are not always effective for the development of soft skills. The authors added gamification and virtual teachers to the defined structure, which is part of the innovative methods that will provide the educational process with more interesting educational content.

Keywords: gamification, soft skills, educational process, professional education, virtual teacher.

Постановка проблеми. Сучасні освітні тенденції свідчать про необхідність інтеграції інноваційних методів навчання, що стимулюють активність і залучають студентів до проектування та реалізації в освітньому процесі інновацій. Гейміфікація [1], як один із методів, коли використовуються ігрові практики, принципи ігрового дизайну в неігровому контексті для покращення мотивації формування предметних компетентностей.

Розвиток проєктних технологій викликаний студентоцентричним навчання пов'язаний із можливостями гейміфікації освітнього процесу [2]. Тоді віртуальний викладач, що володіє системою інноваційних технологій, включаючи й штучний інтелект, може стати ключовим елементом гейміфікованого освітнього середовища, де на передній план виходить розвитку soft skills поряд із формуванням твердих навичок. Під поняттям soft skills, або м'які навички, розуміється комплекс особистих якостей та міжособистісних компетентностей, що формують здатність особистості забезпечувати взаємодію між собою в колективі, в команді та індивідуально незалежно від сфери діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Д. Левіт, Т. Євтухова [3] дослідили розвиток soft skills у контексті сталого розвитку освіти. Вченими наголошено, що освіта повинна зосереджуватися на розвитку ключових компетентностей у майбутніх фахівців, адже саме вони виступають людським капіталом, що є стрижнем для побудови постійно розвиваючого суспільства. Ці компетентності включають навички та знання, які дозволяють сучасним і майбутнім поколінням успішно жити та працювати в мінливому світі.

Л.М. Сергєєва [4] визначає «м'які» навички як ефективний чинник формування лідерських якостей та окреслює їхню визначальну роль для подальших перспектив становлення фахівця у сучасному освітньому середовищі.

Команда науковців під керівництвом професора І.Я. Зязюна розробила та впровадила в практику вищої освіти інноваційну методику розвитку в студентів педагогічної майстерності, етики та естетики, розвинула принципи неперервної професійної освіти, що покладено в основу формування soft skills студентів, а в цілому підготовці конкуренто спроможного професіонала.

Не дивлячись, що вказаною проблемою займалися вчені української наукової спільноти, питання розвитку soft skills не набули активного впровадження в освітню практику, тому актуальною лишається проблема відшукування дієвого інструментарію їх практичного формування.

Мета дослідження передбачає розробку та апробацію методики формування soft skills студентів потенціальними можливостями «віртуального викладача» в гейміфікованому освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток постіндустріального суспільства викликає упровадження новітніх революційних перетворень, таких як суцільна цифровізація, STEM технологій, студентоцентроване навчання та ін. Аналіз досліджень показує, що успішно справитися із поставленими завданнями і побудувати власну кар'єру може особистість, яка володіє soft skills. Це особливо актуально для епохи цифрових технологій, де від фахівців

очікується не лише технічна компетентність, а й універсальні навички: комунікація, командна робота, креативність, критичне мислення, самоорганізація та ін. (рис. 1).

Рисунок 1 – Універсальна змістова структура soft skills

Джерело: Садовий М.І., Трифонова О.М. Методика формування понять інноваційних Soft Skills цифрових технологій. Зб. наук. пр. Кам.-Под. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 29: Дидактичні передумови становлення майбутнього вчителя в умовах інновації природничо-наукової освіти. С. 151–155.

Левіт Д., Євтухова Т. Розвиток soft skills у контексті сталого розвитку освіти. Освіта. Інноватика. Практика, 2024. Том 12, № 1. С. 57–62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i1-008>

Сергеева Л.М. «М'які» навички як ефективний чинник формування лідерських якостей. Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті: зб. матер. XV-ї Міжнар. наук.-практ. онлайн-інтернет конф., присв. 95-й річниці з Дня народж. акад. НАПН С.У.Гончаренка. Кропивницький. С. 72–74 [2-4]

На рис. 1 ми структурували універсальні компетенції у три умовні блоки: організаційного характеру (життєстійкості, самоорганізації, робота в команді), когнітивнорозвивального (креативність, логіка, менеджмент знань, емоційний інтелект, медійність, технічна творчість, критичне мислення, когнітивність, інформаційність, підприємницькість), майстерності (комунікативність, майстерність, навички громадського впливу).

У визначених блоках досить змістовими є комунікативні (селф-брендінг, презентації, командоутворення, управління конфліктами, нетворкінг активне слухання, вміння вести діалог, виступати публічно, довести свою думку), організаційні (відповідальність і дисципліна, вміння працювати у команді, організація простору, менеджмент активна позиція та лідерство) та критичне мислення (здатність аналізувати ситуацію, що склалася, робити корисні висновки та змінювати поведінку відповідно до цього).

Традиційні методи навчання, які надійно займають свою нішу в навчанні, не завжди ефективні для розвитку soft skills. До визначеної структури (рис. 1) ми додаємо гейміфікацію та віртуальних викладачів, що складає частину інноваційних методів, які забезпечать освітній процес більш цікавим, залучаючим та ефективним контентом.

Аналіз праць дослідників [1; 5] дає змогу окреслити переваги гейміфікації в освітньому процесі.

Зокрема, гейміфікація використовує ігрові механіки, такі як бейджи, рейтинги, змагання, віртуальні винагороди. Незаперечно такий процес навчання є більш цікавим та мотивуючим для студентів. Вона допомагає студентам краще зосередитися на навчанні та активніше практикувати її в освітньому процесі. Гейміфікація завдяки своїй ігровій природі створює сприятливі умови для розвитку soft skills, визначених на рис. 1. Зокрема, емоційний інтелект і гейміфікація допомагає студентам краще усвідомити свої емоції та емоції своїх колег, а також вчитися ефективно з ними взаємодіяти.

Підготовка професіоналів освітньої програми Професійна освіта (Цифрові технології) передбачає формування в студентів інтегральної компетентності – здатності розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру і проблеми у професійній освіті [6].

Нині є незаперечним фактом, що для успішної роботи в сфері цифрових технологій професіоналам потрібні не лише технічні навички, але й soft skills (рис. 1). В свою чергу гейміфікація є ефективним методом навчання студентів, зокрема спеціальності 015 Професійна освіта (Цифрові технології), оскільки вона сприяє їм набувати досвіду роботи з цифровими технологіями в ігровій та захоплюючій формі (наприклад, при складанні роботів із набору Лего). Як один засобів реалізації засад гейміфікації, на нашу думку, варто використовувати поняття віртуального викладача, створення та використання, якого під час навчання студентів спеціальності 015 Професійна освіта (Цифрові технології) сприяє розвитку в здобувачів soft skills та hard skills.

Віртуальний викладач володіє потужним інструментом для реалізації засад гейміфікації в освітньому процесі. Він може створювати віртуальне середовище, яке успішно імітує ігровий світ, з персонажами, аватарами, локаціями, правилами та цілями. За допомогою ігрових механік, таких як бейджи, рейтинги, змагання та віртуальні винагороди, віртуальний викладач сприяє підвищенню цікавленості та мотивації здобувачів освіти до отримання нових знань.

Значною перевагою віртуального викладача є те, що він надає консультації 24/7, що робить навчання більш гнучким.

Отже, підвищення персоналізації навчання досягається за рахунок того, що віртуальний викладач адаптує процес навчання до індивідуальних потреб кожного студента, аналізуючи його успіхи та надаючи поради. Він пропонує завдання різного рівня складності, дозволяючи студентам розвиватися у власному темпі. Віртуальний викладач надає негайний та персоналізований зворотний зв'язок, допомагаючи студентам краще зрозуміти свої сильні та слабкі сторони. Він використовує різні методи мотивації та заохочення, нагороджуючи за успіхи, даючи знаки визнання та підтримки, створюючи атмосферу співпраці та взаємодопомоги. Віртуального викладача здатен значно покращити якість освіти та зробити її

більш доступною для всіх, особливо це важливо для дітей з особливими освітніми потребами.

Інтерактивність навчання також забезпечується за рахунок використання віртуальним викладачем різноманітних інтерактивних методів навчання, щоб забезпечити освітній процес більш цікавими та ефективними засобами.

Віртуальний викладач в обов'язковому порядку володіє штучним інтелектом, сприяє стимулюванню здобувачів освіти до самостійного навчання, надаючи доступ до навчальних ресурсів, рекомендуючи курси та матеріали. Він допомагає студентам навчитися ставити цілі, планувати час та організувати процес навчання.

Узагальнюючі практичний досвід прийшли до висновку, що організовані віртуальним викладачем віртуальні екскурсії та лабораторні роботи ефективно допомагають студентам здолати страх помилок, розвинути впевненість у своїх силах та розширити їхні можливості. Він може надати доступ до експертів та фахівців у різних галузях.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Проведене структурування soft skills, розробка віртуального викладача в гейміфікованому освітньому середовищі в сучасних умовах реформування освіти на нашу думку стає ефективним інструментом для формування soft skills у студентів спеціальності 015 Професійна освіта (Цифрові технології). Це допомагає майбутнім фахівцям стати більш конкурентоспроможними на ринку праці та успішно працювати в сфері сучасних цифрових технологій.

Не дивлячись на зазначені переваги застосування віртуального викладача не варто цілком поринати в ігрове освітнє середовище, адже жити та самореалізовуватися здобувачам освіти доведеться не у віртуальному, а в реальному світі. Тож використання віртуального викладача доречне лише як доповнення живого спілкування з викладачем. Фрагменти ж використання віртуального викладача в умовах техногенно-інформаційного, що стрімко розвивається, є доречним є сприяє підвищенню мотивації навчання здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вергун, І.В., & Трифонова, О.М. (2016) Використання ігрових технологій при формуванні дослідницької компетентності на уроках фізики. *Сучасні тенденції навчання природничо-математичних та технологічних дисциплін у загальноосвітній та вищій школі*: матер. Кропивницький. 18–19.

2. Садовий, М.І., & Трифонова, О.М. (2023) Методика формування понять інноваційних Soft Skills цифрових технологій. *Зб. наук. пр. Кам.-Под. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія педагогічна*. 29. 151–155.

3. Левіт, Д., & Євтухова, Т. (2024) Розвиток soft skills у контексті сталого розвитку освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. 12 (1). 57–62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i1-008>

4. Сергеева, Л.М. (2023) «М'які» навички як ефективний чинник формування лідерських якостей. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: зб. матер. Кропивницький. 72–74.

5. Артюшина, М.В., & Хомич, Л.О. (2023) Фундатор «педагогіки добра» і добротворення в педагогіці: зб. матер. до 85-річчя з дня народж. Івана Зязюна / Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2023. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735208/1/fundator-city_11.05.2023.pdf

6. Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений наказом МОНУ від 18.11.2020, № 1435. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Самусь Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, e-mail: tatjana12samv@gmail.com

Анотація. У статті розкриваються деякі аспекти формування професійної компетентності з питань безпеки праці в аграрному виробництві у майбутніх педагогів професійного навчання спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

На думку автора майбутній педагог професійного навчання потребує формування професійної компетентності з питань безпеки праці в аграрному виробництві, структурними компонентами якої повинні виступати: формування умінь і навичок з видів професійної діяльності відповідно до галузі виробництва; теоретична підготовка з безпеки праці в аграрній галузі; психологічна підготовка (формування рішучості, готовності до діяльності в умовах прийнятної ризику тощо); розвиток особистісних якостей необхідних для безпечного виконання професійних обов'язків.

Також у статті розкривається мета, завдання, зміст дисципліни «Безпека праці в аграрному виробництві», здатності які формуються у здобувачів освіти та програмні результати навчання.

Ключові слова: педагог професійного навчання, безпека праці в аграрному виробництві, компетентнісний підхід, професійна підготовка.

Abstract. The article reveals some aspects of the formation of professional competence in labour safety in agricultural production in future vocational teachers of speciality 015 Vocational Education (Agricultural Production, Processing of Agricultural Products and Food Technologies) of Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University.

In the author's opinion, a future vocational teacher needs to develop professional competence in labour safety in agricultural production, the structural components of which should include: the development of skills and abilities in the types of professional activity in accordance with the industry; theoretical training in labour safety in the agricultural sector; psychological training (formation of determination, readiness to work in conditions of acceptable risk, etc).

The article also reveals the purpose, tasks, content of the discipline "Labour Safety in Agricultural Production", the abilities that are formed in students and the programme learning outcomes.

Keywords: vocational teacher, labour safety in agricultural production, competence-based approach, vocational training.

Постановка проблеми. Важливим аспектом процесу професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, які здобувають освіту за спеціальністю 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) у педагогічних закладах вищої освіти є формування компетентностей з безпеки праці в аграрному виробництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про значний внесок вітчизняних та закордонних вчених у дослідження проблеми впровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів вищої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти (В. Андрущенко, Н. Бібік, В. Василенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Коваленко, В. Ковальчук, В. Кремінь, Л. Момот, Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Сидоренко, Cl. Beelische, M. Linard, B. Rey, L. Turkal, M. Joras та інші. Проте, слід зауважити, що проблема формування професійних компетентностей з безпеки праці в аграрному виробництві майбутніх педагогів професійного навчання у педагогічній теорії та практиці висвітлена недостатньо.

Формулювання мети. Висвітлення особливостей формування професійної компетентності з питань безпеки праці в аграрному виробництві майбутніх педагогів професійного навчання під час їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Педагоги професійного навчання несуть особисту відповідальність за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу, відповідають за безпечне проведення лабораторних занять й уроків виробничого навчання. Під час організації занять вони повинні вміти проводити інструктажі та профілактичну роботу щодо запобігання травматизму серед учнів при роботі з інструментами, сільськогосподарськими машинами й агрегатами. Дійсно, на заняттях, окрім професійних компетентностей пов'язаних із предметом вивчення у здобувачів освіти формуються компетентності щодо безпеки окремих виробничих процесів, відповідальність за особисту безпеку, усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів гарантування безпеки праці на робочому місці.

Діяльність педагога професійного навчання спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)

передбачає, що на занятті здобувачами освіти має бути виконана практична або лабораторна робота. Це, в свою чергу, вимагає від викладача на кожному занятті мотивувати майбутніх кваліфікованих робітників, звертати увагу на дотримання ними правил безпечної роботи у навчальних майстернях, дотримуватись основ гігієни праці та виробничої санітарії, навчати їх безпечним прийомам роботи з інструментами, сільськогосподарськими машинами й агрегатами, ознайомлювати із заходами попередження виробничого травматизму. Але це все здійснюється в межах завдань конкретного предмету, що за умови порушення міжпредметних зв'язків не забезпечує формування у майбутнього фахівця цілісної картини системи безпеки праці в аграрному виробництві.

Саме тому майбутній педагог професійного навчання потребує формування професійної компетентності з питань безпеки праці в аграрному виробництві, що буде включати наступні компоненти: формування умінь і навичок з видів професійної діяльності відповідно до галузі виробництва; відповідну теоретичну підготовку з безпеки праці в аграрній галузі; психологічну підготовку (формування рішучості, готовності до діяльності в умовах прийняттого ризику тощо); розвиток особистісних якостей необхідних для безпечного виконання професійних обов'язків.

З метою забезпечення вищезазначених умов провідне місце у структурно-логічній схемі професійної підготовки педагога професійного навчання спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка належить нормативній дисципліні «Безпека праці в аграрному виробництві». Мета вивчення дисципліни «Безпека праці в аграрному виробництві» полягає у формуванні компетентності, необхідної для здійснення ефективної професійної діяльності майбутнього педагога професійного навчання шляхом забезпечення оптимального управління безпекою виробничих процесів на об'єктах господарської, економічної та науково-освітньої діяльності, формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку і усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів гарантування безпеки праці на робочих місцях [1, 6, 7].

Зазначимо, що майбутній педагог професійного навчання стане компетентним із питань безпеки праці в аграрному виробництві тоді, коли своєю активною пізнавальною діяльністю опанує зміст дисципліни, випробує різні моделі поведінки в процесі практичної підготовки та обере з-поміж них ті, що відповідають створеним навчальним ситуаціям. Тому завдання дисципліни «Безпека праці в аграрному виробництві» полягає у набутті здобувачами освіти знань, умінь і навичок ефективно вирішувати завдання професійної діяльності з обов'язковим урахуванням вимог безпеки виробничих процесів та

гарантуванням збереження життя, здоров'я та працездатності працівників в аграрному виробництві.

Професійна компетентність з безпеки праці в аграрному виробництві характеризує відносини педагога професійного навчання з середовищем, яке пов'язане безпосередньо з майбутньою професійною діяльністю здобувача освіти. Таким чином, компетентність з безпеки праці в аграрному виробництві є результатом формування у майбутніх викладачів здатностей, які відповідають меті та завданням цієї дисципліни [2, 6]:

1. Здатність визначати та ефективно виконувати вимоги з безпеки праці на робочому місці, відповідно до посади та професійної діяльності.

2. Здатність застосовувати знання законодавства та державних стандартів України про охорону праці та безпеку життєдіяльності.

3. Здатність організувати професійну діяльність відповідно до вимог безпеки праці (застосовувати знання, уміння, навички й особистісні якості для безпечної професійної діяльності).

4. Здатність здійснювати методичне забезпечення і проведення навчання, інструктажів та перевірки знань з питань безпеки праці серед здобувачів освіти.

5. Здатність оцінювати відповідність санітарно-гігієнічних умов праці чинним нормативам охорони праці.

6. Здатність обґрунтувати раціональні методи нормалізації умов праці для виробничих ситуацій аграрного виробництва.

7. Здатність дотримуватись вимог безпеки праці під час роботи з технологічним обладнанням, здійснення виробничих процесів.

8. Здатність обґрунтувати та вибирати заходи з колективної та особистої безпеки в межах своїх повноважень.

Аналіз Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю «Професійна освіта», освітньо-професійної програми «Професійна освіта (Технологія виробництва та переробки продуктів сільського господарства)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) та навчальної програми дисципліни «Безпека праці в аграрному виробництві», які визначають зміст й обсяг знань, а також загальні й професійні компетентності з зазначеної дисципліни, дозволив визначити наступні програмні результати навчання, що дозволять майбутнім педагогам професійного навчання формувати у майбутніх кваліфікованих робітників відповідні компетентності [3, 5, 7]:

1. Володіти інформацією чинних нормативно-правових документів, законодавства, галузевих стандартів професійної діяльності в установах, на виробництвах, організаціях сфери аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

2. Аналізувати та оцінювати ризики, проблеми у професійній діяльності й обирати ефективні шляхи їх вирішення.

3. Самостійно планувати й організовувати власну професійну діяльність і діяльність здобувачів освіти і підлеглих.

4. Виконувати розрахунки, що відносяться до сфери професійної діяльності.

5. Володіти основами управління персоналом і ресурсами, навичками планування, контролю, звітності на виробництвах, в установах, організаціях галузі аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Зазначимо, що програмні результати навчання формуються на рівні освітньої програми та зазначеної дисципліни відповідно до передбачених навчальною програмою дисципліни компетентностей.

Сучасний розвиток та функціонування аграрної галузі вимагає здійснювати фахову підготовку педагога професійного навчання спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) з урахуванням знань з безпеки праці в галузі. Тому метою вищої освіти сьогодні є підготовка фахівців, що володіють професійними компетентностями, та здатні навчити забезпечувати майбутніх кваліфікованих робітників безпеку у виробничій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Vasyl Kovalchuk, Inna Marynchenko, Andii Sherudylo, Bohdan Vovk, Tatiana Samus, Valerii Soroka. Implementation of the learning model based on the results of future vocational teachers' professional training. *AD ALTA-Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Vol. 11. Issue 2, Special Issue XXI. Pp. 214–219.

2. Yurii Burda, Tetiana Samus, Evelina Bazhmina, Olha Bondarenko, Dmytro Myrnyi. Shaping the competencies of the future: the importance of developing soft skills in higher education within the landscape of information technologies. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. Vol. 14, Issue 1, Special Issue XL. 2024 pp. 110–116.

3. Ihnatenko H., Samus T., Ihnatenko O., Opanasenko V., Vovk, B. (2022). Forming intending teachers' health preserving competence in the educational environment of higher educational institution. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 2 (47), 27 – 34.

4. Нагайчук О. Формування компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 18, 2018. С. 241-250.

5. Опанасенко В. П., Самусь Т. В. Міждисциплінарний підхід як основа компетентнісного підходу в закладах вищої освіти. *«Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)* : журнал. 2023. № 9(27) 2023. С. 337 – 347.

6. Самусь Т. В. Формування екологічного світогляду майбутніх агроінженерів у процесі фахової підготовки на засадах інтегрованого підходу. *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*»: журнал. 2023. № 10(16) 2023. журнал. 2023. С. 794 – 806.

7. Самусь Т. В. Теоретико-методичні засади формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх викладачів професійного навчання у процесі професійної підготовки. *Сучасні здоров'язберезувальні технології*: монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Оригінал, 2018. С. 383 – 388.

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ОНЛАЙН-ФОРМАТІ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В УКРАЇНІ

Свинаренко Наталія, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету ім. Семена Кузнеця, Nataliia.Svynarenko@hneu.net

Анотація. Зазначено, що важливим завданням для викладача на час онлайн-навчання є вироблення у іноземних студентів та слухачів підготовчого відділення позитивної мотивації до навчання історичним дисциплінам та ін. предметам. Завдяки цьому, принаймні, двічі на день продивлятися завантажені навчальні презентації з необхідними підписами, прослуховувати підготовлені аудіоматеріали іноземним студентам буде не складно. Вказано, що є дуже актуальним аспектом роботи закріплення історико-гуманітарного глосарію з таких навчальних дисциплін як «Історія України», «Соціальна та економічна історія України», «Історія української культури», «Європейська культура» та ін. у практичних вправах. Зазначено, що за умов високого рівня самодисципліни, чіткої мотивації до навчальної діяльності у іноземних студентів та слухачів підготовчого відділення, початковий процес адаптації у нове мовне середовище іноземних студентів проходить швидше та ефективніше і вони мають кращі навчальні результати.

Ключові слова: іноземні студенти, онлайн-навчання, міжкультурна комунікація, мультимедійні технології, навчальні презентації.

Abstract. It is noted that an important task for the teacher during online education is to develop positive motivation for foreign students and trainees of the preparatory department to learn historical disciplines, etc. objects Thanks to this, it will not be difficult for foreign students to watch the downloaded educational presentations with the necessary captions and listen to the prepared audio materials at least twice a day.. It is indicated that it is a very relevant aspect of the work of consolidating the historical and humanitarian glossary from such educational disciplines as «History of Ukraine», «Social and Economic History of Ukraine», «History of Ukrainian Culture», «European Culture», etc. in practical exercises. It is noted that under the conditions of a high level of self-discipline, clear motivation for educational activities among foreign students and trainees of the preparatory department, the initial process of adaptation to the new language environment of foreign students is faster and more efficient and they have better educational results.

Keywords: foreign students, online learning, intercultural communication, multimedia technologies, educational presentations.

Постановка проблеми. Сточатку варто в'яснити які ж історичні дисципліни вивчають іноземні студенти різних освітніх програм та слухачі підготовчих відділень вищих навчальних

зкладах України. Аналіз навчально-методичної літератури вказує нам на «Історію України», «Соціальну та економічну історію України», «Історію української культури», «Європейську культуру» та ін. Зрозуміло, що кількість навчальних годин є різною, але проблеми з якими зустрічаються як викладачі, так і студенти можна виокремити, згрупувати та запропонувати певні шляхи їх подолання. У Харківському національному економічному університеті ім. С. Кузнеця протягом останніх десяти років іноземні студенти вчили спочатку - «Історію України», пізніше - «Соціальну та економічну історію України», а зараз - «Історію української культури». Тому дана стаття спиратиметься як на мій особистий досвід викладання названих вище історичних дисциплін, так і на успішний досвід колег з інших вищих навчальних закладів нашої держави. Враховуючи досвід навчання під час карантину, проаналізуємо процес вивчення іноземними студентами історичних дисциплін на сайті персональних навчальних систем ХНЕУ ім. Семена Кузнеця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана тема досліджень розробляється останнім часом. І.В. Волобуєва [1], І.А. Дирда [3], Я.С. Лукацька [4], Т.Б. Нікітіна [6], розглядають у своїх наукових статтях історичні навчальні дисципліни у системі навчання іноземних студентів, як такі, що є важливими для початку встановлення міжкультурної комунікації. Інші автори теж це підтверджують [7]. У статті І.М. Мельничук та О.В. Яцишиної обгрунтовано необхідність дослідження особливостей вивчення суспільних дисциплін іноземними студентами медичних вузів, на прикладі курсі «Історія української культури» зроблено аналіз основних аспектів викладання гуманітарних дисциплін у системі вищої медичної освіти України загалом та у Тернопільському державному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського зокрема; визначено особливості адаптації іноземних студентів до українського соціально-культурного простору у процесі вивчення суспільних наук, запропоновано деякі можливі шляхи покращання сприйняття та засвоєння навчального матеріалу іноземними студентами-медиками [5, с.114]. Науковець О.С. Гончарова у одній із своїх наукових робіт описує особливості проведення занять з «Історії України» з іноземними студентами [2]. У наукових статтях Н.О. Свинаренко та Л.Е. Добрунної дані методичні рекомендації викладачеві щодо практичного втілення, на конкретних прикладах, процесу зацікавлення іноземних студентів історією України, її матеріальною культурою та за допомогою сучасних медійних технологій мотивувати їх до засвоєння україномовної історичної та економічної лексики [9-11].

Метою даної роботи є проаналізувати особливості викладання історичних дисциплін іноземним студентам нерідною їм мовою у онлайн-форматі та виявити проблеми, що виникають при цьому.

Виклад основного матеріалу. 1. Роль історичних дисциплін на початковому етапі процесу міжкультурної комунікації. У час, який ми живемо, надзвичайно велике значення

мають мультимедійні технології навчання, у тому числі, і іноземних студентів, і стосується це і історичних дисциплін. Бо застосовували такі методи навчання і у час періоду карантину інфекційних хвороб, застосовуються активно і зараз у час повномасштабної війни у кількох українських областях. Важливість викладання історичних дисциплін іноземним студентам та слухачам підготовчого відділення є наслідком успішного початкового етапу процесу міжкультурної комунікації. Проблема міжкультурної комунікації знаходиться не лише у площині мовної проблеми. Знання мови носія іншої культури необхідне, але для адекватного порозуміння учасників комунікативного процесу не є достатнім. На думку Я. Лукацької, для іноземних студентів подолання культурного бар'єру є набагато складнішим, ніж подолання мовного, тому викладачі вишів мають необхідність організувати процес навчання таким чином, щоб студенти – представники інших культур оволоділи на належному рівні навичками міжкультурної комунікації; а культура нації, у свою чергу, формується за такими ознаками, як мислення, національний характер, невербальні засоби спілкування, сприйняття навколишнього світу, ціннісні орієнтації, норми поведінки, соціальні відносини. Іноземним студентам необхідно допомагати долучатися до національних цінностей, розуміти світогляд людей, вивчати традиції [4, с.216]. На це мають бути спрямовані культурно-виховні заходи, до яких долучаються іноземні студенти, це екскурсії до музеїв, відвідування театрів, вивчення фольклору, тижні української мови, культури, участь у заходах до українських державних і народних свят, участь у студентському самоврядуванні. Розвиток міжкультурної комунікації іноземних студентів, вивчення особливостей інших культур, їх закономірностей, функціонування та розвитку допомагає інтегруватися в суспільство, зіставляючи культури, розуміти сучасний спосіб життя в країні, що, у свою чергу, поліпшує академічні набутки студентів, трансформує ставлення до світу й інших людей, кардинально змінює ставлення до життєвих ситуацій. Як стверджує Я. Лукацька, за допомогою вивчення української мови, культури, історії, традицій, чітко організованої виховної роботи, додаткової організаційної роботи викладачів можливо створити умови, що дозволяють підвищити рівень навчання за спеціальністю, розширити світогляд, розвивати позитивне ставлення до країни навчання і підвищити мотивацію до подальшого навчання, це дозволить полегшити період адаптації, опанувати необхідні знання, вміння і навички, зробити заняття більш ефективними і цікавими, що, у свою чергу, сприятиме якісному формуванню професійної компетентності і професійної підготовки іноземних студентів [4, с.211].

А науковці І.М.Мельничук, Л.М.Романишина, О.В.Яцишина аналізуючи складнощі міжкультурної комунікації іноземних студентів, головною передумовою успішного пристосування іноземних громадян до українського соціально-культурного простору, називають формування у них соціокультурної компетентності [5, с.118]. На їх думку, вона може бути

результатом успішного перебігу соціокультурної адаптації - активного процесу взаємодії представника іншої культури і середовища, у якому він перебуває, процесу активного набуття необхідних для життя трудових навичок і знань, засвоєння студентом основних норм, зразків, цінностей нового навколишнього середовища, однак, іноземні студенти навчаються в окремих групах та окремо від українських студентів відвідують лекційні заняття [5, с.118]. Фактично, студент-іноземець, навіть перебуваючи в Україні, залишається ізольованим від суспільства, що значно ускладнює і сповільнює процес його входження в культуру. Тому, на думку авторів статті, найефективніше формування соціокультурної компетентності відбувається під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного циклу [5, с.118]. І.М.Мельничук, Л.М.Романишина, О.В.Яцишина вважають, що до числа таких цілей можна віднести не тільки бажання розповідати новим українським друзям про свою державу, але і робота на батьківщині з українськими туристами, вченими, спортсменами та іншими представниками України, навіть на початковому етапі вивчення мови використання грамотно підібраних країнознавчих матеріалів сприяє розвитку пізнавального інтересу у іноземного студента, бажання висловитися про життя у рідній країні, в результаті це призводить до ефективного зростання мовних навичок та вмінь [5, с.118].

2. Про інноваційні технології навчання історичних дисциплін іноземними студентами. Як на мою думку, оволодіти іноземним студентам основами наукових знань за таких умов допоможуть такі засоби наочного вивчення як навчальні презентації з зображенням важливих історичних фактів, подій, явищ, картин відомих митців, фотозображення відомих політичних лідерів, фрагменти науково-популярних фільмів чи відеоролики з мережі інтернет із коротким підписом на українській мові та з підписом на їх рідній мові (азербайджанській, турецькій, французькій, китайській, арабській, в'єтнамській, туркменській та ін.). Варто зазначити, що підготувати такі презентації, враховуючи названі вище умови складно, і потрібно заручитися компетентною допомогою фахових викладачів англійської, французької, арабської, в'єтнамської та ін. національних мов світу. Адже тільки побачена яскрава картинка з влучним підписом чи яскраве відео з відповідним підписом зможе реально допомогти іноземним студентам засвоїти україномовну історичну термінологію та створити загальну картину соціально-економічного розвитку на Україні в історичній ретроспективі, порівняти події своєї рідної історії з політичними та економічними подіями історії України [9, с.420].

Історія України іноземним студентам викладається у переважній більшості вищих навчальних закладів нашої країни. Починати вивчення цієї важливої навчальної дисципліни іноземцям потрібно з розроблення викладачем словника спеціальної історичної термінології та завдань на закріплення та створення студентами елементарних речень за кожною із запропонованих розробником тем. Згодом більшість іноземних студентів починають добре

орієнтуватись в питаннях, що стосуються історії Київської Русі, ординського нашестя, національно-визвольної революції другої половини XVII ст.; впевнено запам'ятовують історичних діячів – Володимира Великого, Данила Галицького, Богдана Хмельницького і Івана Мазепу, констатує в одній зі своїх статей О.С. Гончарова [2, с.24]. Авторка акцентує увагу на тому, що слухачі захоплюються українською культурою; співпереживають соціальним потрясінням XX ст, значний інтерес у слухачів підготовчого відділення викликає співставлення історичних подій в їх Вітчизні з подіями аналогічного періоду в Україні. На думку О.С. Гончарової, якщо іноземні студенти, вивчаючи історію України, відчують інтерес до предмету, побачать небайдужого викладача, спробують з різних точок зору подивитися на події в своїй і інших країнах, – це багато в чому стане передумовою не тільки до високої екзаменаційної оцінки, а й до формування бережливого ставлення до культурно-історичної спадщини будь-якої країни, толерантного ставлення до людей [2, с.25]. Отже, на думку О.С. Гончарової, у процесі вивчення історії України іноземні студенти, окрім отримання базових знань про минуле нашої країни, засвоюють основні граматичні одиниці української мови, закріплюють та розширюють словниковий запас; ретельний підбір завдань для передтекстових і післятекстових вправ по історії та їх сумлінне виконання студентами сприяє досягненню основних етапів історичного минулого України та успішному оволодінню технікою мовлення і письма [2, с.25].

Вагоме значення на початковому етапі вивчення історичних дисциплін має активне використання аудіовізуальних засобів на практичних заняттях, що сприяє ефективному розвитку навичок слухання та говоріння у іноземних студентів, змушує студентів відрізнити українську мову від інших мов світу. Як наочні приклади навчального матеріалу найдоцільніше використовувати україномовні науково-популярні фільми, демонстрація яких є одним з найефективніших засобів у процесі освоєння основ наукового мовлення будь-якої гуманітарної навчальної складової, не тільки історичної, а й філологічної, у методичному плані, перегляд науково-популярного фільму на практичному занятті з наступним багаторівневим опитуванням слухачів (на репродуктивному, середньому, творчому рівні) [10, с.235]. Ефективним методичним моментом занять слід назвати метод застосування викладачем на практичному занятті багаторазових проговорювань іноземними студентами ключових історичних понять, історико-економічних термінів, прізвиськ відомих політиків різних історичних епох та інших видатних діячів, доцільно також використовувати при цьому їх фотозображення [11, с.221].

Під час проведення занять з «Європейської культури» викладач обов'язково повинен проводити паралелі між особливостями європейської культури та культурами рідних країн студентів-іноземців. Суттєво полегшує та покращує розуміння європейських культурних особливостей іноземними студентами можливість співставити їх з рідною культурою. Таку роботу доцільно проводити, використовуючи педагогічні інновації на зразок інтерактивних

занять, «діалогу культур» з метою обміну інформацією. Дуже важливо тут спробувати знайти спільні риси в культурному надбанні України та рідних країн студентів та наголосити на них, а також звернути увагу на відмінності, які могли б проілюструвати самотність кожної з культур - такий метод роботи активізує увагу студентів, спонукає їх до мисленнєвої діяльності, зіставлення та аналізу, підвищуючи рівень уваги та запам'ятовування, полегшує розуміння історично-культурного розвитку людства [8, с.212]. Попри те, що наочні методи, які використовуються у Тернопільському державному медичному університеті у вигляді обов'язкового мультимедійного супроводу занять, інноваційні та інтерактивні методи значно полегшують процес викладання (для викладача) та навчання (для студентів), треба бути обережним у їх використанні і враховувати специфіку роботи з іноземними студентами. Зокрема, слід враховувати факт використання педагогічних інновацій та інтерактивних технологій у навчанні вітчизняних та іноземних студентів має свої особливості. Онлайн-навчання студентів-іноземців повинно відбуватися чітко з урахуванням психолого-педагогічних особливостей адаптації цих студентів до нового мовного середовища; у вивченні дисциплін гуманітарного циклу, передусім «Європейська культура», мають бути враховані три основні аспекти: мовний, релігійний та культурний. Аналізуючи навчальний процес засвоєння іноземними студентами-медиками навчального курсу «Європейська культура» автори зазначають, що це потребує оптимального використання педагогічних інновацій інтерактивного характеру з використанням комп'ютерних і мультимедійних технологій [8, с.212].

3. Про підбір необхідного навчального контенту для занять з іноземними студентами: проблеми та шляхи їх вирішення. Величезною проблемою для сучасних викладачів є величезний обсяг матеріалу, який можна знайти в інтернеті у абсолютно вільному доступі. При вирішенні даного питання як викладачам, так і студентам, так і пересічним користувачам інтернет-мережі зможуть допомогти тільки жорсткі закони, за якими органи кібербезпеки блокуватимуть сайти з сумнівною та підозрілою інформацією, ретельно перевірятимуть всі оновлення. Учасники освітнього процесу мають бути захищеними державою від неперевіреної інформації у всіх її проявах і на усіх рівнях. Сучасна ворожа пропаганда залишає свій важкий слід і у мережі інтернет, і це є загрозово з огляду на багатотисячну аудиторію іноземного студентства, яке зараз у час повномасштабної війни вчиться онлайн у частині українських вишів. Мало того, існує величезна кількість так званих сайтів-двійників, які по суті дублюють офіційні українські джерела, але інформацію подають викривлено і вона потребує наукового обґрунтування. Звичайно ж, професійні викладачі це помітять відразу, але іноземні студенти, які більшість часу проводять в інтернеті, не мають можливостей, інтуїтивного мислення, теж можуть піддаватися пропаганді та вчити українську історію та культуру викривлено та фрагментарно. Тож викладачам треба ретельно підбирати матеріали для

самостійної роботи іноземним студентам та слухачам підготовчого відділення, задавати конкретні завдання на конкретно вказаних та ретельно перевірених сайтах, методичних рекомендаціях до тем занять з історичних дисциплін. Бо самостійні пошуки навчального контенту цілком реально можуть завести середньостатистичного іноземного студента на хибний шлях. Зрозуміло, що за таких умов виникає потреба у створенні спеціального навчального мультимедійного продукту для іноземних студентів (методичних рекомендацій, курсу лекцій, посібників тощо, залежно від кількості навчального навантаження). А так як навчальні плани та програми зараз міняються дуже швидко, то розробляти методичні матеріали, чи, принаймні, їх корегувати, доводиться постійно.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Таким чином, ключовим завданням для викладача на час онлайн-навчання є вироблення у іноземних студентів та слухачів підготовчого відділення позитивної мотивації до навчання історичним дисциплінам та ін. предметам. Завдяки цьому, принаймні, двічі на день продивлятися завантажені навчальні презентації з необхідними підписами, прослуховувати підготовлені аудіоматеріали іноземним студентам буде не складно. Вказано, що є дуже актуальним аспектом роботи закріплення історико-гуманітарного глосарію з таких навчальних дисциплін як «Історія України», «Соціальна та економічна історія України», «Історія української культури», «Європейська культура» та ін. у практичних вправах. Зазначено, що за умов високого рівня самодисципліни, чіткої мотивації до навчальної діяльності у іноземних студентів та слухачів підготовчого відділення, початковий процес адаптації у нове мовне середовище іноземних студентів проходить швидше та ефективніше і вони мають кращі навчальні результати. Дуже важливим навчально-методичним аспектом застосування інноваційних методів є засвоєння нової лексики, бо саме через яскраві зображення, емоційні відеоролики, ретельно підібрані викладачем у мережі інтернет, нові відчуття студенти краще запам'ятовують навчальний матеріал. За сучасних складних політичних реалій, викладачам треба ретельно підбирати матеріали для самостійної роботи іноземним студентам та слухачам підготовчого відділення, задавати конкретні завдання на конкретно вказаних та ретельно перевірених сайтах, методичних рекомендаціях до тем занять з історичних дисциплін, самостійні пошуки навчального контенту цілком реально можуть завести середньостатистичного іноземного студента на хибний шлях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волобуєва, І. В. (2014). Особливості навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах // *Педагогіка та психологія*. Вип. 45. С. 3-13.

2. Гончарова, О. С. (2020). Особливості навчання історії України іноземних студентів // *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції*. Вип. 12. Харків. С. 24-26.
3. Дирда, І.А. (2014). Проблема міжкультурної комунікації в освіті // *Педагогічний процес: теорія і практика*. Вип. 1. С. 34–39.
4. Лукацька, Я.С.(2020). Особливості навчання іноземних студентів у закладах вищої освіти України // *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. Вип. № 1 (19). С.211-217.
5. Мельничук, І.М. (2012). Особливості викладання курсу «Історія української культури» іноземним студентам-медикам / І.М.Мельничук, Л.М.Романишина, О.В.Яцишина // *Наукові записки ТНПУ. Серія: Педагогіка*. Вип. №12. С. 114-118.
6. Нікітіна, Т.Б. (2016). Процес навчання іноземних студентів у контексті сучасних освітніх інтеграційних процесів // *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 6-7 жовтня 2016*. Харків: ХНАДУ, С.411-413.
7. Історія України: Конспект лекцій для іноземних студентів, (2013) / Упоряд. В.І. Ніколаєнко, Л.П. Савченко, І.В. Дворкін. Харків: НТУ «ХПІ». 73 с.
8. Пилипишин, О.І., Бондаренко, С.В.(2017). «Європейська культура»: особливості викладання курсу іноземним студентам-медикам // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Вип. 1 (40). С.210-212.
9. Свинаренко, Н.О. (2022). Особливості викладання суспільних дисциплін іноземним студентам нерідною мовою // *Актуальні питання у сучасній науці*. ВГ Наукові перспективи. №1(1). С.408 – 420. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-408-420](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-408-420).
10. Свинаренко, Н.О., Добрунова, Л.Е. (2020). Актуальні проблеми вивчення гуманітарних наук іноземними студентами // *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів. Збірник наукових статей за матеріалами XIV Міжнародної науково-практичної конференції 23 жовтня 2020 року*. Х., ХНАДУ. С.320-326.
11. Свинаренко, Н.О., Добрунова, Л.Е. (2021). Як зацікавити історією України студентів-іноземців? // *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти : збірник наукових статей за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції 19 жовтня 2021 р. . Х. : Видавництво Іванченка І.С., С.221 – 226.*

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИМІРИ ПІСЛЯВОЄННОГО ІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

*Сергієнко Тетяна, кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Sergienko7921@gmail.com*

Анотація. В даній роботі обґрунтовано актуальність обраної теми. Доведено, що посягання на територіальну цілісність української держави і її недоторканість засвідчили підвищену суспільну небезпеку та руйнівні наслідки для українських економічних процесів. У зв'язку з цим постає питання щодо розуміння напрямків та перспектив післявоєнного відновлення України які є запорукою ефективного післявоєнного відновлення.

Ключові слова: післявоєнне відновлення, інфраструктура, наслідки, проблеми, перспективи, безпека.

Annotation. This article substantiates the relevance of the chosen topic. It has been proven that encroachments on the territorial integrity of the Ukrainian state and its inviolability have shown increased social danger and destructive consequences for Ukrainian economic processes. In connection with this, the question arises regarding the understanding of the prospects for the post-war recovery of Ukraine, which are the key to the effective recovery.

Key words: post-war recovery, infrastructure, consequences, problems, prospects, danger.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми обумовлена тим, що широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило серйозні проблеми. Україна переживає масштабні атаки Російської Федерації на критичну інфраструктуру, що суттєво погіршує фінансово-господарську діяльність підприємств, а також призводить до збоїв у роботі сегментів внутрішнього ринку. Наслідки збройної агресії Росії проти України є руйнівними для українських економічних процесів. Спад виробництва, прямі та непрямі демографічні втрати, фінансова нестабільність призвели до негативних прогнозів щодо процесу відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів економічного розвитку України займалася і займається велика кількість науковців з України, серед них: В. Геєць, Ю. Уманців, М. Ільїна, Г. Притула, Г. Возняк та ін. Проте на сьогоднішній день залишається ряд невирішених питань, які потребують подальших наукових досліджень щодо розв'язання проблем повоєнного відновлення.

Мета дослідження - провести дослідження перспектив післявоєнного відновлення України на основі аналізу актуального стану в контексті широкомасштабної військової агресії РФ проти України.

Виклад основного матеріалу. Події які відбуваються всередині Європи, спричинені повномасштабним вторгнення Російсько Федерації на територію України, вплинули також, на світову економіку, особливо на країни Європейського Союзу. Це призвело до потрясіння регіональної стабільності, торгівлі, геополітичного порядку та нових ризиків для зростання ВВП, інфляції та грошово-кредитної політики [1]. Світова економіка перебуває у дестабілізованому стані, а значна кількість країн перебуває у стані, що вказує на неминуче наближення глобальної соціально-економічної кризи. Тож, події 24 лютого 2022 року негативно вплинули не тільки на Україну, маючи згубні наслідки, але позначаються і на міжнародному середовищі, впливаючи на продовольчу безпеку та маючи негативні економічні наслідки для всіх країн.

Російська агресія призвела до розтрати потенціалу України, що втрачає ресурси, потужності, інфраструктуру, людський капітал, фінанси та конкурентоспроможність в умовах динамічних процесів глобалізації. Проте війна може створити для України деякі можливості, у тому числі переорієнтацію на нові ринки, пошук надійніших союзників та торгових партнерів. у глобальному економічному просторі та зниження залежності від країни-агресора, особливо в енергетичному секторі [2, с.37].

Проте слід зазначити, що головним наслідком війни, незалежно від її спрямованості, є збитки. До втрат входять фінансові та людські втрати, руйнація інфраструктури та виробничих об'єктів, призупинення інвестиційних проектів, нейтралізація природного потенціалу, зниження попиту населення, руйнування транспортної інфраструктури, блокування портів, обмеження на транскордонні валютних розрахунків, звуження номенклатури вітчизняних товарів та дефіцит імпорту енергоносіїв [3, с. 11].

Кризовий контекст України супроводжується низкою додаткових проблем, пов'язаних із структурою людського капіталу. Зокрема, спостерігається велика кількість безробітних, масовий відтік кваліфікованих кадрів за кордон, ризик втрати значної кількості громадян, які залишили країну у пошуках тимчасового притулку. Також є безпрецедентний дисбаланс робочої сили між регіонами. За даними відкритих досліджень, 2022 рік став найскладнішим для української економіки [4, с. 129].

Масштаби втрат та динаміка промислового спаду є безпрецедентним. Найбільший шок від повномасштабної війни стався у березні 2022 року. Експерти за допомогою непрямих методів розрахунку та інструментів моделювання оцінили падіння ВВП у березні 2022 року у 47-50% (порівняно з березнем 2021 року). Понад 10 млн українців (~25%

населення) покинули свої домівки, у тому числі 7,5 млн виїхали за кордон. У результаті вже щонайменше 3 мільйони українців втратили роботу, а 53% населення ризикують її втратити (за даними ООН). Зростання рівня безробіття, за оцінками, перевищить 30%. Рівень заробітної плати, за експертними оцінками, знизився з 9 до 58% у різних сферах економічної діяльності, а заборгованість із заробітної плати перевищує 3 млрд грн. Бюджетні витрати зросли майже вдвічі за рахунок збільшення витрат на оборону, підтримку бізнесу та гуманітарну допомогу [5]. Отже, військові руйнування, потоки біженців і розрив усталених економічних зв'язків створили кризу, з якою важко впоратися.

Тож, сьогодні головним пріоритетом для української економіки стають ліквідація руйнівних наслідків та відновлення інфраструктури. Але, все це можливо лише після закінчення активних бойових дій та перемоги над агресором. За оцінками дослідників, внаслідок війни було втрачено від 30 до 50% виробничих потужностей України, які оцінюються більш ніж у 110 мільярдів доларів США. Насамперед, це підприємства, розташовані у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Харківській, Київській та Чернігівській областях. Транспортна, промислова та соціальна інфраструктура також зазнали значних збитків. Втрати величезні і з кожним днем у міру продовження бойових дій втрати зростають.

Особливої уваги потребує відновлення критично важливої інфраструктури, яке включає відновлення об'єктів, що забезпечують функціонування і надання послуг у сферах енергетики, транспорту, водопостачання, каналізації, тепlopостачання, гарячого водопостачання, електро- та газопостачання, виробництва продуктів харчування та охорони здоров'я. Це необхідно для повноцінного функціонування міст та селищ у всіх регіонах України, а також для усунення обмежень на постачання нафтопродуктів та відновлення транспортної інфраструктури [6, с. 81].

Відновлення іншої критично важливої інфраструктури, у тому числі об'єктів громадського життєзабезпечення, має бути пов'язане з відновленням соціальної інфраструктури зруйнованих міст та територіальних громад. Для відновлення соціальної інфраструктури потрібна розробка проектів реконструкції зруйнованих сіл та міст. з урахуванням сучасних екологічних норм, у тому числі з відходів та вторинної переробки.

Важливою складовою відновлення та розвитку України є потенціал повної інтеграції до ЄС як повноправного члена та встановлення зв'язків із країнами G7, які не лише є моделлю процесів випереджального економічного розвитку, а й можуть стати потужними донорами відновлення. Гармонізація з економічними структурами ЄС може призвести до фундаментальних змін у структурі економіки, включаючи розробку, виробництво та експорт

високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю, коригування податкового законодавства [7].

На поточному етапі ситуацію покращує програма з переведення підприємств у безпечні місця для продовження виробництва. Крім того, переселенці-українці, прийняті на роботу на ці підприємства, як і раніше, потребуватимуть постійного місця проживання, що також слід враховувати у проєктах щодо відновлення соціальної інфраструктури. Це також опосередковано вплине на розвиток показників людського капіталу. В Україні, для цього необхідно створити додаткові умови для залучення переселенців та їхнього швидшого повернення в Україну. Для досягнення цієї мети важливо розпочати активну реконструкцію зруйнованих війною міст чи селищ з будівництва модульних одно- та двоповерхових будівель у передмістях. Люди зможуть повернутися на території та побудувати нормальне життя.

Не менш важливо будувати мобільні житлові комплекси, де люди, які постраждали від російської агресії, зможуть дочекатися відновлення своїх пошкоджених будинків або хоча б тимчасового переселення до модульних конструкцій. Це дозволить залучити максимальну кількість переселенців і надасть можливість працювати повний робочий день або працювати в режимі онлайн. Потенційно це також має підтримати українську економіку та оподаткування. Загалом військові дії мають змінити державну політику України щодо використання людського капіталу. Удосконалення системи освіти, впровадження інноваційних освітніх технологій, тісна інтеграція виробництва та наукових досліджень мають сприяти радикальній трансформації економічних процесів.

Щодо післявоєнного відновлення, то на сьогодні не існує єдиного загальнонаціонального плану відновлення України, розробленого владою, який мав би юридичну силу та використовувався іншими акторами відновлення як стратегічний документ. Наразі план відновлення, який було розроблено до минулорічної конференції в Лугано, не став дорожньою картою для учасників відновлення та не отримав юридичного статусу. Представники громадянського суспільства України критично оцінюють як процес підготовки цього плану, так і його результативність. Національна рада відновлення, яка мала стати основним координаційним майданчиком для учасників відбудови, цю функцію не виконує. Зміст Плану відновлення критично оцінювався як представниками українських ОГС, так і західними аналітичними центрами. Розрахований на короткострокову перспективу Fast Recovery план, презентований Офісом Президента України влітку 2022 року, також мало згадується у відкритих джерелах та відповідях учасників дослідження в 2023 році [8]. Ймовірно, що після кадрових ротацій у владі, цей план також не можна вважати стратегією, яка використовується у процесі відбудови.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумок даного дослідження зазначимо, що, перед українською владою зараз стоїть важливе завдання: сформулювати оптимальну стратегію повоєнного відновлення економіки, яка забезпечить поетапний вихід країни з кризи та врахує масштаби військових втрат. Важливими аспектами повоєнного відновлення економіки України має стати відновлення об'єктів критичної інфраструктури, об'єктів життєзабезпечення населення, реконструкція соціальної інфраструктури (розробка проектів реконструкції населених пунктів з урахуванням сучасних стандартів), транспортної мережі, перенесення виробничих потужностей. **Перспективою подальших наукових досліджень** є дослідження стратегій і тактик післявоєнного відновлення України з урахуванням європейського досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зруйнована Україна: наслідки війни для наших міст, природи та сільського господарства. <https://hmarochos.kiev.ua/2023/03/27/zrujnovana-ukrayina-naslidky-vijny-dlya-nashyh-mist-prirody-ta-silskogo-gospodarstva/>.
2. Арабаджиев Д.Ю., & Сергієнко Т.І. (2020). Політична маніпуляція та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах. *Політикус: Науковий журнал*. Видавничий дім «Гельветика», 2, 36-43. http://politicus.od.ua/2_2020/6.pdf.
3. Арабаджиев Д.Ю., Постол О.Є., & Сергієнко Т.І. (2023). Сучасні канали комунікації як детермінанта інформаційної стійкості в контексті повномасштабного вторгнення російської федерації. *Політикус*, 6, 9-14. <http://politicus.od.ua/index.php/2023-ukr?id=67>.
4. Сергієнко Т.І. (2023). Політичні аспекти міжнародних конфліктів крізь призму системності в міжнародних відносинах. *Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління*, 2 (68), 125-131. <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/issue/view/274>.
5. Проект плану відновлення України. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>.
6. Іванов С.В. (2019). Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*, 1 (686), 75-89. <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/1284/1/ivanov.pdf>.
7. Відбудова України після війни: Що варто зробити вже зараз. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/10/17/705238/>.
8. План відновлення України. <https://recovery.gov.ua/>.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗРОБЦІ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ

Симоненко Єлизавета, студентка

Харківський Технологічний Університет "IT STEP", Харків, Україна

grizunchik2009@gmail.com

Анотація. Ця наукова стаття аналізує роль цифрових технологій у процесі розробки візуального контенту. Зосереджуючись на сучасних тенденціях і технологічних досягненнях, дослідження розкриває вплив цифрових інструментів на творчий процес, якість та доступність візуального контенту. Розглядаються ключові аспекти, такі як використання штучного інтелекту, віртуальної реальності, анімації та інших інноваційних засобів для покращення якості і взаємодії з візуальним контентом. Досліджуються можливості та виклики, що виникають у зв'язку з цифровими технологіями у цьому контексті. Результати цього аналізу вказують на важливість інтеграції цифрових технологій у процес створення візуального контенту та їх потенціал для збагачення користувацького досвіду та розширення творчих можливостей.

Ключові слова: цифрові технології, розробка візуального контенту, штучний інтелект, віртуальна реальність, анімація, творчий процес, якість візуального контенту, інновації, взаємодія з візуальним контентом, технологічні тенденції, виклики цифрових технологій, інтеграція технологій, користувацький досвід, творчі можливості.

Abstract. This scientific article analyzes the role of digital technologies in the process of developing visual content. Focusing on current trends and technological advances, the study reveals the impact of digital tools on the creative process, quality and accessibility of visual content. Key aspects are considered, such as the use of artificial intelligence, virtual reality, animation and other innovative means to improve the quality and interaction with visual content. Opportunities and challenges arising from digital technologies in this context are explored. The results of this analysis indicate the importance of integrating digital technologies into the process of creating visual content and their potential to enrich the user experience and expand creative possibilities.

Keywords: digital technologies, visual content development, artificial intelligence, virtual reality, animation, creative process, visual content quality, innovation, interaction with visual content, technology trends, digital technology challenges, technology integration, user experience, creative possibilities.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному інформаційному суспільстві зростає значущість цифрових технологій у розробці візуального контенту.

Незважаючи на прогрес та інновації у цьому сегменті, існують виклики, пов'язані з оптимізацією творчого процесу, покращенням якості візуального висвітлення та забезпечення ефективної взаємодії з аудиторією. Постанова проблеми полягає в ідентифікації та вирішенні аспектів, що обмежують повний потенціал цифрових технологій у створенні візуального контенту, зокрема в аспектах творчого процесу, технологічних викликів та взаємодії з користувачами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій у галузі розробки візуального контенту з використанням цифрових технологій вказує на значущий прогрес та потенціал цього напрямку. Дослідження акцентують увагу на використанні штучного інтелекту, віртуальної реальності та анімації для покращення творчого процесу та якості візуального контенту.

Зазначаються позитивні впливи цифрових технологій на підвищення інтерактивності та залучення аудиторії. Однак деякі дослідники визначають виклики, пов'язані з технічними обмеженнями та необхідністю постійної адаптації до динамічного технологічного середовища.

Підкреслюється, що використання цифрових технологій у розробці візуального контенту вимагає більшого фокусу на взаємодії між технічними засобами та творчим процесом. Деякі дослідження вказують на необхідність подальших вивчень у сфері оптимізації та удосконалення інструментів для ефективного використання цифрових технологій у створенні візуального контенту.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є ретроспективний аналіз та огляд сучасних досліджень та публікацій, присвячених використанню цифрових технологій у розробці візуального контенту. Детальний розгляд сучасних тенденцій, визначення ключових викликів та можливостей, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту, віртуальної реальності, анімації та інших інновацій, становить основу для визначення практичних висновків та напрямків подальших досліджень. Основна ціль статті – це систематизувати та продемонструвати прогрес у даній галузі, а також виявити перспективи оптимізації творчого процесу та покращення взаємодії з аудиторією через використання цифрових технологій у розробці візуального контенту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Візуальний контент - це інформація, яка передається за допомогою візуального сприйняття, наприклад, зображення, графіка, відео та анімація. Цей тип контенту зазвичай призначений для сприйняття оком і використовується для ефективної комунікації та вираження ідей. Існує багато типів візуального контенту:

-Зображення: фотографії та ілюстрації, які допомагають передавати ідеї, викликати емоції, пояснювати концепції, ефективно передавати настрій та емоції, коротко ілюструвати

концепцію або передавати атмосферу ідеї чи продукту. Зображення ефективно використовуються в маркетингу (для реклами продуктів), на веб-сайтах (для привернення уваги та покращення користувацького досвіду), а також у мистецтві та дизайні (для вираження та передачі ідей).

-Графіка: візуальні елементи, такі як діаграми, графіки та схеми, які представляють дані у стислій формі. Ідеально підходить для демонстрації структури та взаємозв'язків складних даних, полегшення розуміння інформації, спрощення складних концепцій та підвищення доступності інформації. Використовується для ілюстрації концепцій у бізнес-звітах, наукових публікаціях, навчальних матеріалах тощо.

-Відео: рухомі зображення, включаючи фільми, рекламні ролики та відеолекції. Має здатність привертати увагу, передавати емоції та більш детально висловлювати ідеї. Відео ефективно використовується в маркетингу, освіті (відеоуроки), розвагах (фільми, відеоігри) та корпоративних презентаціях.

-Анімація - серія зображень, які створюють враження руху та змін, здатна передати багато інформації за короткий проміжок часу та створити можливість для емоційного впливу на глядача. Використовується для створення динамічного контенту, має здатність привертати увагу і відкриває нові можливості для самовираження. Анімація використовується в рекламі (створення привабливих рекламних роликів), ігровій індустрії, мультфільмах та інтерактивних веб-сайтах.

-Інфографіка: поєднує текст і графіку для передачі складних концепцій і статистичних даних, спрощуючи інформацію і роблячи складні дані більш зрозумілими. Інфографіка ефективна в журналістиці (пояснення новин), маркетингу (візуалізація даних про продукт) та освіті (демонстрація статистики).

-Дизайн інтерфейсу: включає графічний дизайн веб-сайтів, додатків, ігор та інших інтерактивних середовищ. Впливаючи на юзабіліті та користувацький досвід, графічний дизайн покращує візуальний досвід; дизайн інтерфейсу використовується у веб-додатках, мобільних додатках та іграх для покращення користувацького досвіду та створення ефективних взаємодій.

Цифрові технології - це сукупність технологічних рішень та інструментів, що використовуються для обробки, зберігання, передачі та аналізу інформації в цифровому вигляді. У розробці візуального контенту ці технології виявилися важливими каталізаторами креативності та цікавих візуальних ідей. Роль цифрових технологій у розробці візуального контенту полягає в тому, що вони надають творцям і розробникам низку потужних інструментів і можливостей. Від інструментів для редагування зображень і відео до графічного та анімаційного програмного забезпечення, цифрові технології можуть

оптимізувати та покращити творчий процес. Цифрові технології забезпечують швидший потік інформації, вищу якість обробки та можливість використання різноманітних ефектів та інновацій. Вони впливають на всі аспекти візуального контенту, від створення зображень, графіки, анімації та відео до дизайну користувацьких інтерфейсів. Вона присутня у всіх типах візуального контенту. [1,7]

Цифрові технології в розробці зображень визначаються використанням програмного забезпечення для обробки та редагування фотографій та ілюстрацій. Такі алгоритми, як обрізання, корекція кольору та підвищення роздільної здатності, дозволяють створювати вражаючий візуальний контент, особливо у сферах мистецтва, реклами та веб-дизайну.

У сфері графічного дизайну цифрові технології можна використовувати для автоматизації процесу створення діаграм, графіків та інфографіки. Спеціалізоване програмне забезпечення допомагає візуально та ефективно доносити ідеї, а також використовувати графічні елементи в маркетингових матеріалах, звітах та презентаціях.

Цифрова технологія у створенні відео поєднує в собі високоякісні камери, розширені графічні можливості та програмне забезпечення для редагування. Вони використовуються у виробництві рекламних роликів, фільмів, навчальних відео та віртуальної реальності.

Цифрові технології також відіграють важливу роль у розвитку анімації: від інструментів 2D і 3D анімації до програмного забезпечення для створення спецефектів, вони пропонують аніматорам широкий спектр можливостей для вираження своєї творчості та створення динамічного візуального контенту.

Цифрові технології використовуються в дизайні інфографіки для графічного представлення складних даних і концепцій. Інтерактивна інфографіка та анімовані графіки забезпечують наочність та ефективність передачі інформації.

Дизайн інтерфейсів використовує цифрові технології для створення візуально привабливих і функціональних веб-сайтів, додатків та ігор. Для покращення взаємодії та забезпечення інноваційного користувацького досвіду також використовуються елементи віртуальної та доповненої реальності.

Візуальний контент також дуже важливий у соціальних мережах не лише з естетичної точки зору, але й з точки зору ефективності комунікації, залучення аудиторії та взаємодії з користувачами:

-Привернення уваги: візуальний контент привертає увагу користувачів у швидкому потоці інформації. Привабливі та яскраві зображення, відео та інші візуальні елементи виділяються серед інших публікацій і збільшують шанси на засвоєння інформації.

-Емоційний зв'язок: візуальний контент ефективно передає емоції та настрої. Сильний емоційний вплив полегшує сприйняття та запам'ятовування інформації користувачами, а також підвищує їхню зацікавленість контентом.

-Брендинг та ідентичність: візуальний стиль визначає брендинг і створює унікальну ідентичність компанії, бренду або особистого профілю. Впізнаваність візуальних елементів допомагає формувати лояльність і створювати довготривалу пам'ять про бренд.

-Взаємодія та спільнота: візуальний контент сприяє взаємодії та залученню. Фотографії, графіку та відео можна обговорювати, коментувати, лайкати. Це сприяє створенню спільноти навколо контенту.

-Маркетинг і продажі: візуальний контент використовується для маркетингу і продажів, дозволяючи компаніям ефективно демонструвати свої продукти і послуги, створювати візуальний контекст для споживачів і заохочувати до покупки.

-Поширення та вірусна реклама: візуальний контент полегшує користувачам обмін публікаціями, роблячи контент вірусним і підвищуючи популярність сторінки або бренду.[2,8]

Говорячи про сучасний візуальний контент, неможливо не згадати про роль штучного інтелекту у формуванні візуального контенту, сприянні інноваціям та підвищенні якості й ефективності візуальних елементів. Алгоритми та системи штучного інтелекту використовуються для автоматизації багатьох завдань, пов'язаних з розробкою візуального контенту, таких як редагування зображень, генерація графічних елементів, анімація та визначення найкращого дизайну. Сучасні системи штучного інтелекту можуть аналізувати великі обсяги даних, включаючи відгуки користувачів і тренди в Інтернеті, щоб прогнозувати і створювати візуальний контент, який відповідає потребам аудиторії. Використовуючи нейронні мережі для розпізнавання шаблонів і детального аналізу тексту, можна автоматично створювати графічні елементи для формування візуального контенту. Штучний інтелект також можна використовувати для персоналізації візуального контенту відповідно до індивідуальних уподобань та інтересів користувачів. Це може підвищити ефективність комунікації та залучення аудиторії. У сфері мистецтва і творчості штучний інтелект може слугувати інструментом для експериментів з новими стилями, створення унікальних образів і реалізації творчих ідей.[3,4,9,10]

Як і штучний інтелект, віртуальна реальність (VR) також відіграє важливу роль у формуванні візуального контенту, відкриваючи нові горизонти творчості та сприяючи інноваціям у візуальній сфері VR надає безпрецедентні можливості для взаємодії з візуальним контентом, занурюючи користувачів у занурює користувачів в імерсивні світи, пропонуючи новий досвід сприйняття інформації. Технологія використовується в багатьох

галузях, включаючи мистецтво, освіту, науку та розваги. Віртуальна реальність дозволяє художникам і дизайнерам створювати просторові та інтерактивні витвори мистецтва і розробляти інтерфейси, які взаємодіють із зором і звуком. В індустрії розваг VR дозволяє користувачам занурюватися в ігрову реальність, взаємодіяти з навколишнім середовищем і відчувати нові рівні емоцій. В освітньому секторі VR допомагає створювати імерсивні класи та тренажери, дозволяючи студентам вивчати та взаємодіяти з матеріалом, який був би недоступний у традиційному середовищі.[5,6]

Висновок. У сучасному цифровому світі роль цифрових технологій у формуванні візуального контенту надзвичайно важлива та трансформаційна. Стаття розглянула широкий спектр візуальних елементів, від зображень та графіки до відео та анімації, звертаючи особливу увагу на роль штучного інтелекту та віртуальної реальності в цьому контексті. Цифрові технології, зокрема програмне забезпечення та алгоритми обробки зображень, графічні редактори та мультимедійні інструменти, перетворюють та вдосконалюють традиційні методи створення візуального контенту. Їх вплив охоплює не тільки технічний аспект, а й розширює можливості творчих процесів, сприяючи новаторському підходу та швидкій реалізації творчих ідей. Штучний інтелект вносить свій вклад у розробку візуального контенту через автоматизацію, аналіз даних та персоналізацію. Алгоритми нейронних мереж допомагають розпізнавати образи, створювати унікальні графічні елементи та адаптувати контент до індивідуальних потреб користувачів. Віртуальна реальність, в свою чергу, відкриває нові перспективи у сприйнятті та споживанні візуального контенту. Вона перетворює спосіб взаємодії користувачів із змістом, забезпечуючи імерсивний досвід та розширюючи границі творчості. Підбиваючи підсумок, хочеться підкреслити, що цифрові технології не просто трансформують традиційний ландшафт візуального мистецтва та дизайну, але і відкривають нові можливості для творчості та взаємодії. Вони стають ключовими каталізаторами інновацій та сприяють еволюції візуального контенту, відбиваючи динамічний характер сучасної цифрової епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бохонок Ганна, Тетяна Папенчак (07 червня 2022). Візуальний та креативний контент: чому він такий важливий для соцмереж. Отримано з [<https://elit-web.ua/ua/blog/vizualnyj-i-kreativnyj-kontent>]
2. Ярослав Яковенко (9 січня 2024). Візуальний контент в соціальних мережах: сучасні вимоги. Отримано з [<https://webmate.ua/rol-vizualnogo-kontentu-v-socialnih-merezah>]
3. Журнал «На Урок» (28 листопада 2023). Створення візуального контенту за допомогою штучного інтелекту. Отримано з

[\[https://znayshov.com/News/Details/stvorennia_vizualnoho_kontentu_za_dopomohoiu_shtuchnoho_intelektu_v_canva\]](https://znayshov.com/News/Details/stvorennia_vizualnoho_kontentu_za_dopomohoiu_shtuchnoho_intelektu_v_canva)

4. Олеся Захарчук (19 жовтня 2022). Як штучний інтелект стає машиною візуального креативу. Отримано з [\[https://skvot.io/uk/blog/neural-networks-for-artists\]](https://skvot.io/uk/blog/neural-networks-for-artists)

5. Микола Антонюк (2019 рік). Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають вчитися. Отримано з [\[https://osvitoria.media/opinions/virtualna-ta-dopovnena-realnist-yakoyu-mozhe-buty-suchasna-osvita/\]](https://osvitoria.media/opinions/virtualna-ta-dopovnena-realnist-yakoyu-mozhe-buty-suchasna-osvita/)

6. Niharika Bajaj (3 січня 2024). Future Prospects For VR And AR's Impact On Digital Design. Отримано з [\[https://www.searchmyexpert.com/resources/digital-design/vr-ar-digital-design\]](https://www.searchmyexpert.com/resources/digital-design/vr-ar-digital-design)

7. LYKSTAGE (20 листопада 2023). Analysing the Evolution and Impact of Visual Content in the Digital Age. Отримано з [\[https://www.linkedin.com/pulse/analysing-evolution-impact-visual-content-digital-age-lykapp-uix7e/?trk=article-ssr-frontend-pulse_more-articles_related-content-card\]](https://www.linkedin.com/pulse/analysing-evolution-impact-visual-content-digital-age-lykapp-uix7e/?trk=article-ssr-frontend-pulse_more-articles_related-content-card)

8. Ameer Muavia (28 липень 2023). The Rise of Visual Content: How Graphics Dominate the Digital Landscape. Отримано з [\[https://www.linkedin.com/pulse/rise-visual-content-how-graphics-dominate-digital-landscape-muavia/\]](https://www.linkedin.com/pulse/rise-visual-content-how-graphics-dominate-digital-landscape-muavia/)

9. Yağız Şimşek (3 жовтня 2023). AI and Visual Content Creation. Отримано з [\[https://stockimg.ai/blog/ai-and-technology/ai-and-visual-content-creation\]](https://stockimg.ai/blog/ai-and-technology/ai-and-visual-content-creation)

10. Amit Govil (7 листопада 2023). From Text to Image - AI's Role in Generating Visual Content. Отримано з [\[https://www.linkedin.com/pulse/from-text-image-ais-role-generating-visual-content-amit-govil-abref/\]](https://www.linkedin.com/pulse/from-text-image-ais-role-generating-visual-content-amit-govil-abref/)

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ СУБ'ЄКТАМИ

*Стинич Олександр, аспірант, Мукачівський державний університет, Україна
e-mail: stinich99@ukr.net*

Анотація. В дослідженні проаналізовані управлінські інноваційні технології, які доцільно застосовувати підприємствам при здійсненні стратегічного управління на засадах сталого розвитку. Зокрема проаналізовані технології стратегічного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища, аналізу сутності та властивостей продукції (товарів), розглянуті основні елементи маркетингової концепції 4Р та визначено їх місце в стратегічному управлінні з точки зору інноваційного управління. На основі маркетингових концепцій визначено основні переважні маркетингові технології і інструменти, зокрема технологію формування бренду компанії. Тут розглянуті основні рівні трансформації елементів бренду у основні рівні споживчих потреб Піраміди А. Маслоу.

Ключові слова: управлінські технології, інновації, маркетингові концепції, засоби просування, проєктний аналіз, стратегічний аналіз.

Abstract. The study analyzed management innovative technologies that are advisable for enterprises to apply in strategic management based on the principles of sustainable development. In particular, technologies for strategic analysis of the external and internal environment, analysis of the nature and properties of products (goods) were analyzed, and the main elements of the 4P marketing concept were considered and their place in strategic management from the perspective of innovative management was determined. Based on marketing concepts, the main dominant marketing technologies and tools were identified, in particular, the technology of forming a company's brand. Here, the main levels of brand element transformation into the main levels of consumer needs of Maslow's Pyramid are considered.

Keywords: management technologies, innovations, marketing concepts, promotion means, project analysis, strategic analysis.

Постановка проблеми. В умовах забезпечення сталого розвитку підприємств великого значення набуває застосування інноваційних технологій, адже саме вони дозволяють утримувати необхідний баланс між захистом інтересів суспільства та інтересів підприємництва з забезпечення прибутковості господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що існуючі наукові положення відносно сталого розвитку підприємництва [1] збігаються в думках про те, що саме застосування міжнародних стандартів звітності дозволяє забезпечити стратегічний напрямок їх розвитку. Проте в даних підходах не відображено роль інноваційних технологій безпосередньо в процесі управління суб'єктами підприємництва.

Метою даного дослідження є формування рекомендації щодо здійснення стратегічного управління підприємствами на засадах сталого розвитку з використанням інноваційних технологій управління економічними суб'єктами шляхом узагальнення існуючих теоретичних положень.

Виклад основного матеріалу. Стратегічне управління підприємствами, як правило, націлено на формування конкурентних переваг, тобто створення можливостей створювати продукцію (послуги) з унікальними характеристиками, що забезпечить високий рівень попиту, при мінімальних витратах на їх виробництво [2]. При цьому більшість компаній вважають, що впровадження технічних інновацій відразу дасть їм можливість отримати переваги в бізнесі, проте це зовсім не так. Для того, або реалізувати подібні переваги необхідно впроваджувати весь комплекс можливих інновацій, який включає і управлінські, і екологічні, і соціальні, і правові інновації [3].

Стосовно управлінських інновацій необхідно зазначити, що їх важливість полягає в тому, що адміністративні витрати, що, як правило, враховують, управлінські технології, виступають постійними витратами на підприємстві, а отже від їх рівня залежить в цілому прибутковість компанії, адже вони наявні незалежно від рівня загального виробництва продукції (послуг) компанії.

Таким, що найбільше застосовуються управлінськими технологіями на сучасному етапі вважаються: технології проєктування; PR-технології, технології стимулювання інноваційної діяльності; технології прийняття управлінського рішення; технології планування та маркетингові технології. Застосування всіх цих технологій тісно пов'язано з сучасними інноваційно-телекомунікаційними засобами та їх можливостями для здійснення певної діяльності [1].

З точки зору стратегічного управління, відповідно до існуючих теоретичних положень, необхідно зазначити, що всі основні цілі, тобто орієнтири компанії мають включати в себе підцілі, які обумовлюють способи їх реалізації. Тут, якщо говорити про сталий розвиток, то всі цілі підприємства мають бути узгоджені з загальними цілями сталого розвитку, що прийняті ООН на певний період. Відповідно їх підцілями й будуть основні стратегічні орієнтири компанії. Проте, стратегічні цілі компанії та її стратегічне планування здійснюються на основі аналізу внутрішнього середовища компанії, тобто із застосуванням

інструментів SWOT-аналізу, що узгоджується з результатами аналізу зовнішнього середовища у вигляді PEST-аналізу. Наступним етапом стратегічного планування виступає формування альтернативних стратегій розвитку підприємства. Тут компанії доцільно застосовувати принципи проєктного аналізу та використовувати існуючі програми, що допомагають оцінювати наявні альтернативи, розраховуючи їх основні вагомні показники. Після цього, необхідно застосування технологій прийняття управлінського рішення щодо вибору оптимальної альтернативи. Тут можуть використовуватися як програмно-інформаційні технології, так і застосовуватися технологія штучного інтелекту GPT [2].

Після прийняття управлінського рішення щодо реалізації стратегії, формуються тактичні заходи щодо її реалізації, що, як правило, реалізуються за ресурсними і функціональними субстратегіями діяльності компанії. До функціональних субстратегій належать: виробнича, маркетингова та інноваційна. Якщо виробнича стратегія з точки зору впровадження інноваційних управлінських технологій обумовлена техніко-технологічними можливостями компанії, то маркетингова і інноваційні субстратегії мають більш широкий і значний спектр реалізації, проте достатньо сильно залежать від фінансових спроможностей компанії, або можливостей залучення нею інвестицій для здійснення відповідних заходів. Так впровадження інновацій потребує наявності чіткого техніко-технологічного обґрунтування та точного розрахунку ефективності впровадження таких інновацій [5].

Розглядаючи маркетингову субстратегію тут необхідно зазначити, що вона базується на класичній теорії маркетингу 4 р. – продукт, місце реалізації, ціна, просування. Ось тут і перетинаються всі можливі управлінські інноваційні технології. По-перше, для характеристики властивостей продукції доцільно використовувати аналіз маркетингових рівнів корисності товару, а саме [3]:

- аналізувати товар за задумом й донести до споживача яку безпосередньо потребу він задовольнить користуючись даною продукцією;
- проаналізувати товар у реальному виконанні, тобто показати споживачу чому саме такий товар дозволить більш повно й комфортно задовільнити певну потребу;
- обґрунтувати необхідність сервісного супроводження товару для користувача.

Всі ці шаблі товару обумовлюються його якістю, яка безпосередньо буде залежати від раціонального поєднання в процесі виробництва матеріальних ресурсів, обладнання та трудових ресурсів. Тут одним з факторів впливу на управлінські інновації виступає рівень кваліфікації персоналу.

Говорячи про способи просування продукції, тут їх можна виділити чотири основні: реклама, стимулювання збуту, PR-технології та безпосереднє просування шляхом наближення продукції до споживача, що й обумовлює місце реалізації продукції. Тут

головною особливістю виступає те, що всі маркетингові заходи достатньо важко оцінити у фінансовому плані стосовно ефективності їх реалізації, тобто реального результату до якого вони призводять. Так застосовуючи масову рекламу в ЗМІ або використовуючи банерну мережу не можна оцінити кількісно споживачів, які були залучені саме завдяки їй. Іншим чином, виглядає стимулювання продажів безпосередньо на місці реалізації, де у певний проміжок часу проведення заходів зростають обсяги продажу конкретної продукції. Застосування для просування продукції інтернет-технологій доцільно за умови можливості виділення цільового сегменту та проникнення цілеорієнтованої реклами на них. Проте, низький рівень витрат при застосування інтернет-технологій: розсилок, спливаючих вікон, SMS-повідомлень, соціальних мереж – робить їх привабливими для просування будь-якої продукції (послуг) і усуває необхідність орієнтації на цільовий сегмент [3].

Стосовно PR-технологій на сучасному етапі існує багато альтернативних думок щодо їх визначення й застосування. Окремі дослідники вважають, що PR-технологія – це комплекс заходів, спрямований на формування або підтримку певної репутації та громадської думки щодо конкретної компанії, організації або приватної особи. Інші вважають, що це методи якої спрямовані на створення і підтримку взаємин і між брендом і громадськістю [4].

Формування ефективного бренду досить важливо для компанії, адже саме бренд має можливість сформувати у споживача прихильність до продукції або, що ще краще й ефективніше, прихильність до компанії. Якщо у першому випадку існує загроза появи продукції аналогів конкурентів, або виникнення підробок, то в другому випадку створення прихильності до компанії дасть їй додаткові можливості як для залучення нових споживачів, так і для більш активної діяльності на споживчому конкурентному ринку. Для більш ефективної трансформації елементів бренду у свідомість споживача йому необхідно надати таких же рівнів, що властиві піраміді потреб А. Маслоу [6].

Можна відзначити, що на сучасному етапі розвитку брендів для будь-якої компанії дуже важливо виробити визначену стратегію формування і використання бренду, а тому що будь-яка компанія взаємодіє не тільки з зовнішнім середовищем, те важливо також враховувати внутрішні складові, які значно впливають на бренд компанії.

На сучасному етапі можна виділити найбільш типові для українських компаній внутрішні проблеми управління брендами:

- Недостатня підтримка управлінською ланкою стратегій розвитку бренду, як тактичного інструмента.
- Недолік фінансових засобів для успішного і цілеспрямованого проведення комунікацій бренду.

– Розходження уявлень про бренд, його ідеї і цілі, того чи іншого товару в компанії. Виникнення так названого внутрішньо фірмового конфлікту.

– Відсутність мотивування для просування бренду всіма і / чи деякими співробітниками компанії.

– Залежність ідеї бренду від особистості бренд-менеджера, що іноді приводить до повної зміни концепції при ротації персоналу.

– Надмірна «закоханість» у бренд на шкоду реальній обстановці на ринку, виникає через відсутність реальної ринкової чи інформації небажання проводити необхідні зміни в стратегії керування брендом.

Технологія створення подібного ефективного бренду включає наступні етапи:

1. Рівень Оточення, що передбачає усвідомлення зовнішнього простору, навколишнього середовища у всіх її проявах (фізичного світу, біологічного, соціального). Це рівень ситуацій, що описується трьома параметрами: Час. Місце. Люди і трьома відповідями на питання: Коли? Де? З ким?

2. Рівень Дії передбачає, що у кожній ситуації всі її учасники так чи інакше виявляють себе. Усвідомлюючи рівень Оточення (ситуацію), суб'єкт бере участь у ній, впливає на її розвиток, робить деяку дію. Цей рівень описується відповіддю на питання: Що?

3. Рівень Можливостей передбачає, що усвідомлюючи ситуацію, свої дії і дії навколишніх, людина формує стратегію/спосіб дії (поведінки), найбільш прийнятний для нього. Формування такої стратегії походить із вже існуючого набору елементів моделей поведінки, уявлень про ефективну поведінку, здібностей до тих чи інших дій. Даний рівень відповідає на запитання: Як?

4. Рівень Цілей – це формування стратегії дій визначається поставленими цілями, вони задають напрямок дій у визначеному оточенні. Даний рівень відповідає на запитання: Для чого?

5. Рівень Цінностей передбачає, що жодна мета не може існувати сама по собі. Вона може існувати тільки підтверджена для елементів більш глибокого рівня. Ці підтверджуючі базові елементи є представленнями людини про ідеальний світ, про те, як усі повинно бути. Вони служать основним показником напрямку прикладених людиною зусиль. Даний рівень складається з цілого комплексу окремих але взаємозалежних елементів – цінностей. Даний рівень відповідає на запитання: Чому?

6. Рівень Ідентичності передбачає формування уявлень й основних суджень людини про себе в цьому світі. На даному рівні містяться і працюють механізми створення і

прийняття тих чи інших цінностей і принципи їхнього ранжирування. На цьому рівні ми одержуємо відповідь на питання: Хто?

7. Рівень Місії передбачає відповіді на два питання: Навіщо? і Хто ще? Цей рівень найменш усвідомлюваний і важко досліджуваний. Більшість людей навіть не задаються такими питаннями. А ті, хто задумується про це, можуть шукати відповіді роками, якщо не все життя.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Розглянуті технології управлінських технологій дозволили визначити роль маркетингових технологій в процесі здійснення стратегічного управління на засадах сталого розвитку. Визначено необхідність формування стійкого бренду компанії для формування споживчих вподобань клієнтів. Напрямами подальших досліджень у даному випадку можуть бути формування комунікаційних інновацій для реалізації маркетингових технологій управлінських інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бистров А. Г. (2011). *Особливості та зміст організаційно-управлінських інновацій. Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр.* Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, № 2 (38), 49–53. Взято з <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/38/11bagoun.pdf>.
2. Тарнавська Н. П. (2012). Управлінські інновації у забезпеченні конкурентоспроможності суб'єктів господарювання України. *Управлінські інновації*, 1, 34–55.
3. Завалій Т. О., Шахрай В. Ю. (2022, 3–4 лист). Українське коріння «батька сучасного маркетингу» Філіпа Котлера. Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу: тези виступів Міжнарод. наук. – практ. конф. Житомир: *Житомирська політехніка*, 38–39.
4. Керівництво Осло. (2019). Рекомендації щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій. Спільна публікація ОЕСР та Євростату / пер. з англ. та наук. ред. Г. О. Андрощук. Київ: УкрІНТЕІ. 162.
5. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. (2000). За ред. Р. Дяківа. Київ: Міжнародна економічна фундація. 703.
6. Maslow A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50 #4, 370–396. Взято з <https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

DEVELOPMENT STRATEGY FOR EFFICIENT MANAGEMENT SYSTEM OF PRODUCTION REMAINS COLLECTION IN PRINTING ENTERPRISE

Storozhuk Dmytro, master's student the Department of Automation and Computer Technologies.

Ukrainian Academy of Printing, dimas20000411@gmail.com

Abstract. The relevance of the implementation of the industrial waste management program in small and medium-sized business establishments is considered. Based on a well-founded systematic approach, a statistical analysis of typical categories of printing orders with the largest amount of waste was performed for further modeling of optimal resource management business processes to ensure sustainable development and efficient use of resources.

Keywords: strategic management of printing enterprises, goals of sustainable development, innovative technologies for the processing of production residues

Анотація. Розглянуто актуальність впровадження програми управління виробничими відходами у закладах малого та середнього бізнесу. На основі обґрунтованого системного підходу виконано статистичний аналіз типових категорій поліграфічних замовлень з найбільшою кількістю відходів для подальшого моделювання оптимальних бізнес-процесів управління ресурсами для забезпечення сталого розвитку та ефективного використання ресурсів.

Ключові слова: стратегічне управління поліграфічними підприємствами, цілі сталого розвитку, інноваційні технології опрацювання виробничих залишків

Introduction. Contemporary enterprises are confronted with challenges associated not only with the necessity of effective management for financial achievements but also for ensuring sustainable development, taking into consideration the impact of their activities on the environment and society as a whole. This is particularly pertinent to small and medium-sized businesses. Strategic management of operational printing institutions in the context of sustainable development stands as a pivotal component in achieving this objective. In this regard, the implementation of innovative technologies for comprehensive management of production and ancillary processes becomes an indispensable element for attaining successful outcomes in this direction..

Problem Statement. Considering the complexity of challenges faced by small printing enterprises, research in the field of strategic management based on sustainable development principles with the utilization of innovative management technologies is crucial for disseminating practical experience and corporate outcomes. Within the context of sustainable development, small

printing enterprises have the opportunity to develop and implement practical experience aimed at ensuring ecological, economic, and social sustainability of their activities. Therefore, the development and implementation of environmentally friendly technologies, utilization of secondary materials, and optimization of production processes emerge as vital aspects to ensure sustainable development in this sphere.

Analysis of recent research and publications. The latest developments and research in the field of technological innovation, which are aimed at reducing the environmental impact of production processes, include the search for new methods of waste treatment [1, 2, 3], utilization of alternative energy sources [4, 5, 6], and enhancement of environmental resource management processes [7, 8]. A comprehensive assessment of the implementation of environmentally friendly technologies on the economic efficiency of enterprises encompasses an analysis of production costs and efficiency [9], evaluation of market competitiveness within specific sectors [10, 11], and the ability of enterprises to adapt to changes in regulated environments [12]. Published results demonstrate a positive impact of corporate initiatives on reducing the use of primary natural resources in the context of environmental sustainability and the utilization of secondary materials in production. In addition to utilizing secondary raw materials, this encompasses the deployment of measures for secondary processing and recycling, as well as research on waste reduction throughout the order fulfillment lifecycle.

Formulation of the objective. Considering the review of recent research, which ultimately underscored the importance of developing and implementing waste reduction programs, recycling technologies, and material reuse, as well as improving waste sorting and disposal systems, the aim of the article is to analyze and identify bottlenecks in the processes of effective management of collection and storage of printing waste. Therefore, a critical analysis of categories of printing orders within a specific enterprise with the highest amount of waste is relevant for further modeling of optimal resource management business processes and environmental conservation.

Presentation of the main material. Small and medium-sized printing in Ukraine is widely utilized and popular across various sectors. In particular, it is popular among individual entrepreneurs, due to the expansion of business and the increase of consumers. Operational printing enables entrepreneurs to effectively attract customers and advertise their products. In light of these factors, it is possible to consider and highlight this segment as the most popular in Ukraine and, for example, in Lviv.

The author analyzed and synthesized categories of annual orders volume of the quick-printing enterprise LLC "ReSpectr" [13], which correlate with other surveyed establishments. As demonstrated by the compiled statistics based on formulated criteria (see table), categories of printing orders such as leaflets, flyers, and booklets are currently popular. Their widespread use is

attributed to their accessibility, efficiency in conveying information, and ability to attract the attention of the target audience. These types of operational printing can be effectively utilized by companies and organizations in Ukraine to achieve marketing goals and enhance the efficiency and development of their enterprises. The most popular type remains leaflets, as evident from the statistical table. Due to their compactness and mobility, they serve as a popular means of targeted advertising and company/service presentations. Accordingly, leaflets are one of the most common types of operational printing. They are compact and typically printed on a single sheet of paper. They are used to present a company, product, or service. Leaflets feature an attractive design, concise text, and contact information. They can be distributed at exhibitions, conferences, to store visitors, or placed in mailboxes.

Booklets, according to the layout, represent a folded sheet containing information about a product, service, or event. They typically have more pages than leaflets, allowing for a more detailed and structured presentation of the offered product or service. Booklets are often used at exhibitions, in the tourism industry, in hotels, medical facilities, and other sectors. Flyers, with their compact format, provide information about an event, promotion, service, or product. They are commonly distributed on streets, in shopping centers, stores, or mailboxes. Flyers typically feature a vibrant design, concise and understandable text, and generate interest in the offered product or service.

Large format posters serve an informative or advertising function to the recipient. They are used to drawing attention to events, concerts, exhibitions, or advertising campaigns. Posters can be placed on streets, in public spaces, or indoors. They feature a vibrant design, large fonts, and evoke an emotional response from observers, although they have the lowest popularity rating among a hypothetical hundred customers. Therefore, the study has decided to focus on the top three categories of operational printing orders (table).

Due to the use of appreciable quantities of paper and other substrates, the printing industry has a significant impact on the environment. When considering the amount of waste generated in the technological process for various categories of operational printing orders, it is necessary to take into account the type of material, product format, printing technology, ink usage, and other factors that influence waste characteristics.

Leaflets are typically smaller in size and, due to their regular rectangular shape, tend to generate relatively less waste. During leaflet printing, standard formats and limited print runs are utilized, allowing for the reduction of unnecessary materials. However, printing leaflets of non-standard shapes in large volumes can result in the generation of a significant amount of substrate waste.

Table 1 – Statistics of Characteristics and Comparison of Investigated Categories of Printing Orders

Category	Format	Applying	Appliance	Popularity rating per hundred customers	Amount of leavings
Leaflets	small	Presentation of companies or products	Targeted advertising, purpose activities	high	low
Booklets	average	Detailed information about the company or product	Common at exhibitions and presentations	average	high
Flyers	small	Announcements of promotions, events	Widely used in the tourism industry	average	average
Posters	big	Advertising of events, concerts, exhibitions	Effective for attracting attention	low	*

Source: author's research and arrangement

Production remnants from flyer printing typically increase due to the use of substrate and consumables to make the design vibrant and appealing. The use of large substrate volumes for the production of irregularly shaped multi-page booklets leads to an increase in waste volumes. Post-printing production processes associated with booklet preparation often involve intricate cutting, which also contributes to significant remnants (figure).

Figure – Example of printing remains after cutting trapezoidal booklets

Source: depositphotos.com/ua/photo/paper-blanks-being-trimmed-printing-wastes-accumulated-container-view-running-481638774.html

Thus, the constructed statistics from the prepared analysis results revealed that booklets constitute the category of products with the highest waste volume. Therefore, firms engaged in booklet preparation should pay special attention to strategic sustainable development management using innovative technologies and implementing efficient business processes aimed at effective waste collection, processing, and utilization [14].

First and foremost, all waste should be sorted by type. Collected paper and cardboard can be used as raw material for the production of new paper. The recycling process involves shredding waste, removing contaminants, and bleaching to obtain new paper. Understanding recycling processes will facilitate the design of an efficient waste collection system, identification of optimal methods for processing, and implementation of recycling technologies in operational printing institutions.

An additional part of this process involves developing and implementing training programs and manuals for company personnel on rational resource use and waste management. This will help engage staff in the common goal of waste reduction and improving waste management efficiency. Such an approach will contribute to the establishment of an effective waste management system within the company, not only reducing negative environmental impact but also providing economic benefits and enhancing the company's reputation in the eyes of consumers and other stakeholders. In terms of corporate outcomes, small printing enterprises anticipate positive economic consequences from implementing sustainable development practices, including reducing energy and raw material costs, optimizing production processes, enhancing resource efficiency, and increasing market competitiveness. Focusing on corporate social responsibility enhances the company's reputation among clients. Overall, disseminating practical experience and achieving corporate outcomes in the context of sustainable development for small printing enterprises could become a key factor in their successful operation in today's business environment.

Conclusions and prospects for further research. The analysis of typical categories of operational printing orders has allowed for the identification of major sources of waste and opportunities for optimization and reduction. Identifying the categories of orders with the highest waste volume will facilitate effective resource management and contribute to environmental conservation. Moreover, small printing enterprises can fulfill corporate social responsibility by directing efforts towards supporting local communities, developing social programs, and creating favorable working conditions for their employees. This may involve participating in local initiatives, sponsoring cultural events, supporting educational and medical institutions, and so forth. These measures will address at least three of the United Nations Sustainable Development Goals set for the period 2015-2030, namely: industry, innovation, and infrastructure; responsible consumption and production; and the protection and restoration of terrestrial ecosystems.

LIST OF REFERENCES

1. Bora J., Hazra R., Nag S., Malik S. (2023). Traditional Treatment Methods for Industrial Waste. *Advanced and Innovative Approaches of Environmental Biotechnology in Industrial Wastewater Treatment*, P. 419–442.
2. Constantinov F.D., Constantin M.A. (2023). An overview of present treatment and valorification methods used for plastic waste. *Romanian Journal of Ecology & Environmental Chemistry*, 5(1), P. 50–64
3. Wang K. (2023). Advances in E-Waste Recycling: Physical and Chemical Treatment Methods. *Highlights in Science Engineering and Technology*, 73, P. 378–383
4. Damirova J., Asadova Y. (2023). Optimal joint use of alternative energy sources. *PAHTEI-Proceedings of Azerbaijan High Technical Educational Institutions*, 35(12), P.331–337.
5. Chygryn O., Gavrylenko O., Shevchenko K. (2023). Smart transformation of the energy industry: basic principles and components. *Herald of Economics*, 2, P. 204–216.
6. Serohina N., Khadzhykova O. (2022). Prospects for the introduction of alternative energy. *Pryazovskyi Economic Herald*, 1(30), P. 80–85.
7. Melnychenko S. G., Bohadorova L. M., Okhremenko I. V. (2023). Pollutants emissions dynamics by stationary and mobile sources of pollution within Ukraine. *Man and Environment: Issues of Neoecology*, (40), P. 42–52.
8. Rybchynska, V., Savenets, M. (2023). The use of remote sensing of atmospheric composition for burning efficiency estimation for Ukrainian territory. *Hydrology, Hydrochemistry and Hydroecology*, 2(68), P. 43–55.
9. Dai T. (2024). Assessing the Ecological Cost of Material Flow in China's Waste Paper Recycling System. *Sustainability* 2024, 16(4), 1610.
10. Shim, H., Hahm, J. (2024). A Study on the Operational Efficiency of National Supercomputer Resources Based on DEA Model: Focusing on Specialized Center Resources by Field. *International Journal of Asian Business and Information Management*, 15(1), P. 1–14.
11. Neroda T. (2022). Digital mobile devices resources specialization at the IIoT space deployment. *Implementation of modern technologies in science*, 13, 2022, P. 483–489
12. Tomić T., Kremer I., Schneider D.R. (2022). Economic efficiency of resource recovery —analysis of time-dependent changes on sustainability perception of waste management scenarios. *Clean Techn Environ Policy*, 24, P. 543–562
13. ReSpectr — Large Format Printing. URL: respectr.com
14. Storozhuk D. (2023). Deployment of business process to collection and sale of the printing waste. *Young printing*, 23, P. 66-68

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Сукач Олена, к.е.н., доцент, sukach.o.m@gmail.com

Сарана Леся, к.е.н.

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Анотація. Ринок фінансових послуг використовує цифрові інновації як основу свого майбутнього зростання. Застосовуючи цифрові стратегії учасники фінансового ринку можуть залишатися конкурентоспроможними на ринку, де очікування клієнтів постійно змінюються. Крім того, цифрова трансформація на ринку фінансових послуг підвищує ефективність, знижує витрати та дозволяє швидше приймати рішення. Це дає можливість автоматизувати процеси, покращувати управління ризиками та використовувати аналіз даних для отримання цінної інформації.

Ключові слова: інновації., ринок фінансових послуг, цифрові технології, цифрові фінанси, фінансові інновації.

The financial services industry is embracing digital innovation as a foundation of its future growth. By adopting digital strategies financial market participants can stay competitive in a market where customer expectations are constantly evolving. In addition, digital transformation in the financial services market increases efficiency, reduces costs and enables faster decision-making. This provides an opportunity to automate processes, improve risk management and use data analysis to obtain valuable information.

Key words: innovations, financial services market, digital technologies, digital finance, financial innovations.

Постановка проблеми. Фінансові послуги є одним із впливових секторів економіки, адже вони забезпечують вільний потік капіталу та ліквідність на ринку. Ринок фінансових послуг складається з різноманітних фінансових компаній, як то: банки, інвестиційні фонди, кредитні компанії, фінансові посередники, брокерів з нерухомості, страхові компанії тощо, які надають різноманітні послуги населенню, державі та підприємствам.

Проте, сучасні трансформації на ринку змінюють й умови надання послуг. На ринку активно впроваджуються фінтех-стартапи, які зосереджуються на конкретних сегментах ринку та продуктах. Такі зміни продиктовані сучасними викликами в усіх сферах ведення бізнесу та життєдіяльності людини. Сьогодні учасники ринку бажають отримувати більш інтегровані фінансові послуги, що дозволяють мінімізувати витрати часу клієнтів та

максимізувати прибутки. Отже, майбутнє ринку фінансових послуг вимагає більших технологічних інновацій та інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що розвиток цифрових технологій значно трансформував фінансову індустрію, змінивши спосіб роботи з клієнтами, здійснення платежів, заощаджень, запозичень та інвестиційних послуг і тих, хто їх надає [1]. Активного розвитку отримали цифрові інновації, які не оминули жодний сегмент ринку фінансових послуг.

Цифрові інновації – це застосування та впровадження цифрових технологій у стратегічний спосіб для покращення бізнес-операцій, створення нових продуктів або послуг, покращення взаємодії з клієнтами та задоволення мінливих потреб ринку [2].

Динамічний технологічний розвиток цифрових технологій на ринку фінансових послуг сприяв розвитку відповідного категорійного апарату «FinTech». Виникнення терміну «FinTech» найчастіше пов'язують із аббревіатурою назви проєкту, запущеного на початку 1990-х років компанією Citicorp (нині Citigroup). Проєкт «Financial Services Technology Consortium» був однією із ініціатив корпорації, спрямованим на створення іміджу відкритості до співпраці зі сторонніми технологічними компаніями [3]. Сьогодні, одним з найпоширеніших підходів є дослідження FinTech як інновації, що є найбільш близьким до поняття «фінансові інновації» [4]. Разом з тим, Коваленко В. досліджує FinTech як взаємозв'язок двох основних компонент: інновацій та нових бізнес моделей надання послуг на фінансовому ринку [5]. Хвостенко Д. вважає, що використання фінансово-технологічних інновацій спрямоване на оптимізацію фінансових послуг, розрахунків, а також підвищення ефективності функціонування фінансових систем та інших сфер, пов'язаних із наданням робіт, послуг споживачам [6].

Організація економічного співробітництва та розвитку трактує цифрові інновації як «нововведення, що ґрунтуються на використанні цифрових технологій, які мають потенціал покращити та перетворити наявні процеси, продукти та послуги» [7]. Отже, FinTech інновація – це заснована на використанні інформаційних технологій радикальна інновація у фінансовій сфері, впровадження якої призводить до кардинальних змін у фінансових продуктах, фінансових технологіях (процесах), бізнес-моделях фінансових посередників, а також до появи нових суб'єктів ринку – FinTechкомпаній [8].

Також, фінансові інновації формують пласт екосистемних зрушень, що потребують комплексного бачення інноваційного розвитку [9]. Не зважаючи на значні дослідження, наразі й надалі існують певні труднощі з визначенням впливу цифрових інновацій на функціонування ринку фінансових послуг.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку інноваційних технологій та їхній вплив на функціонування ринку фінансових послуг України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок фінансових послуг все активніше запроваджує цифрові технології – від мобільних платежів до FinTech. Учасники ринку використовують технології для торгівлі цінними паперами та фінансового планування. Штучний інтелект і блокчейн продовжують руйнувати застарілу індустрію фінансових послуг. Адже, FinTech створює привабливість для нових можливостей і ефективності. Фінансові установи все більше звертаються до технології Blockchain для інноваційного та ефективного управління фінансовими транзакціями. Компанії досліджують можливості реального зростання за допомогою когнітивних обчислень, прогнозової аналітики та інших інноваційних технологій [10]. Тобто цифровізація ринку змінює вимоги до гравців на ньому.

Вплив нових технологій на індустрію фінансових послуг узагальнюють терміном «цифрові фінанси», який поєднує різноманітні продукти, програми, процеси та бізнес-моделі, які змінили традиційний спосіб надання фінансових послуг [11].

Серед основних причин швидкого впровадження цифрових інновацій у ринок фінансових послуг варто виокремити:

конкурентну диференціацію, адже цифрові інновації є каналом для створення надійної конкурентної переваги;

організаційну ефективність – можливість скорочення часу і ресурсів, які зазвичай потрібні, замінивши традиційні процеси автоматизованими робочими процесами та цифровими інструментами, тим самим підвищивши продуктивність;

розширення залучення клієнтів – чат-боти на основі штучного інтелекту, налаштовані маркетингові ініціативи та інтуїтивно зрозумілі мобільні програми сприяють більш інтерактивному та персоналізованому взаємодії з клієнтами;

трансформацію бізнес-моделей.

Одним із секторів який найшвидше розвивається на ринку FinTech та адаптується до сфери надання фінансових послуг, є – штучний інтелект та машинне навчання, адже він надає клієнтам високоякісні цифрові можливості у великих масштабах, надаючи користувачам змогу контролювати свої фінанси без сторонньої підтримки. Переваги штучного інтелекту у фінансових технологіях величезні, адже ця інноваційна технологія зменшує непотрібні витрати, оптимізує фінансове управління та збільшує прибутки для компаній і людей. Разом з тим, вони контролюють, перевіряють якість та обробляють значні обсяги фінансових даних за незначний проміжок часу. Також, штучний інтелект допомагає оцінювати особисту інформацію клієнтів, з метою покращення обслуговування та пропонування нових продуктів, використовуючи нові бізнес-моделі.

Програмне забезпечення, на основі штучного інтелекту, виконує великі завдання, що повторюються, а RPA може переглядати та перевіряти дані, збирати та отримувати інформацію з документів, виконувати введення даних, створювати звіти відповідно до параметрів тощо.

Разом з тим, за останнє десятиліття на ринку фінансових послуг активно розвиваються, та вже стали невід'ємною складовою такі цифрові інновації, як: необанкінг, крипто валюта, фінансові екосистеми, Open banking тощо.

Проте, значні темпи розвитку цифрових технологій зумовлюють й швидкі темпи розвитку кібершахрайських схем. Алгоритми штучного інтелекту спроможні аналізувати масивні набори даних на наявність шаблонів і аномалій, тоді як RPA може автоматизувати розслідування та вирішення потенційних випадків шахрайства, мінімізуючи фінансові втрати. Разом з тим, FinTech є руйнівною технологією для фінансового сектору національної економіки, яка призводить до корінної зміни моделей ведення бізнесу, взаємодії з клієнтами та самих фінансових послуг [8].

Висновки. Технологічний прогрес та інновації є основою розвитку фінансових технологій, і вони й надалі будуть стимулювати руйнівні бізнес-моделі на ринку фінансових послуг. Подальша трансформація ринку фінансових послуг та його «цифровізація» вимагає від уряду вирішення низки питань. Зокрема, адаптації вітчизняного законодавства та державної підтримки цифрових інновацій. Регулювання ризиків пов'язаних з цифровою трансформацією, забезпечуючи підвищення цифрової операційної стійкості фінансової системи. Розширення сфери застосування цифрових фінансів на ринку фінансових послуг сприятиме посиленню європейської інтеграції та створить можливості для розробки кращих фінансових продуктів для споживачів, у тому числі й для тих хто наразі не має доступу до фінансових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. For technology to benefit everyone, private sector innovation needs to be supported by public goods. *Finance & Development*, 2021. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2021/03/pdf/making-financial-innovation-more-inclusive-frost.pdf>
2. What Is Digital Innovation? URL: <https://www.walkme.com/glossary/digital-innovation/>
3. Вагнер І. М. (2021). Аналіз тенденцій розвитку глобального Fintech ринку. *Вісник Університету банківської справи*, № 2. С. 31-39.

4. Чуницька, І., & Богріновцева, Л. (2023). Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового ринку України. *Економіка та суспільство*, (49).
5. Коваленко В. В. (2018). Розвиток FinTech: загрози та перспективи для банків України. *Приазовський економічний вісник*. No 4(09). С. 127-133.
6. Хвостенко Д. та Жиббер Т.В. (2021), «Фінансування цифрової економіки в умовах глобальних викликів», *Драйвери інновацій в економіці та фінансах: глобальні виклики та перспективи*, Т. 27, С. 175-180.
7. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2023 URL: <https://www.oecd.org/sti/science-technology-innovation-outlook>.
8. Рубанов П. М. (2020). FinTech інновації як детермінанти розвитку національної економіки. [Дис. на здобуття наукового ступеня д. е. н. за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господарством; 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.] Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, Суми/
9. Краснова І.В., Щеглюк М.С. (2022). Інновації у формуванні фінансових екосистем *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки*, № 4 (308). с. 19-25
10. What is digital finance? URL: https://finance.ec.europa.eu/digital-finance/overview-digital-finance_en
11. Ситник Н., Фелісеєв В. (2021). Цифрові фінанси як інноваційний підхід до вдосконалення сектору фінансових послуг. *Scientific Collection «Interconf»*, № 90. С. 76-80.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Товкачова Анастасія, студентка факультету менеджменту та маркетингу
Федоренко Карина, студентка факультету менеджменту та маркетингу
Тимошенко Наталія, к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
panina2345@icloud.com

Анотація. У роботі проаналізовано вплив війни на розвиток інноваційної діяльності українських компаній. Визначено місце України у світових рейтингах інноваційності у 2021-2022 роках та побудовано графічну модель потенціалу інноваційного індексу України. Досліджено динаміку основних показників інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Запропоновано стратегію інноваційного розвитку України після закінчення війни та фінансові інструменти для її реалізації.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційний індекс, війна, стратегія.

Abstract. The article analyzes the impact of war on the development of innovation activity of Ukrainian companies. Ukraine's place in the world innovation ratings in 2021-2022 is determined and a graphical model of Ukraine's innovation index potential is built. The dynamics of the main indicators of innovation activity of domestic enterprises are investigated. The strategy of innovative development of Ukraine after the end of the war and financial instruments for its implementation are proposed.

Keywords: innovation, innovative development, innovation index, war, strategy.

Постановка проблеми. Незважаючи на значний інноваційний потенціал, Україна відстає у світових рейтингах інноваційності. Це зумовлено недостатньо розвинутою інфраструктурою та несприятливим інституційним середовищем. Війна ще більше погіршила ситуацію. Тому актуальним є дослідження впливу війни та розробка стратегії відновлення інноваційної сфери.

Метою статті є оцінка впливу війни на інноваційний розвиток українських компаній та розробка стратегії відновлення інноваційної сфери після закінчення війни.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень інноваційної активності економіки залежить від ефективної державної політики у сфері інновацій. Держава визначає національні пріоритети технологічного та інноваційного розвитку, формує сприятливе інституційне середовище, створює необхідну інфраструктуру, здійснює фінансову підтримку інноваційних проектів тощо (див. рис. 1).

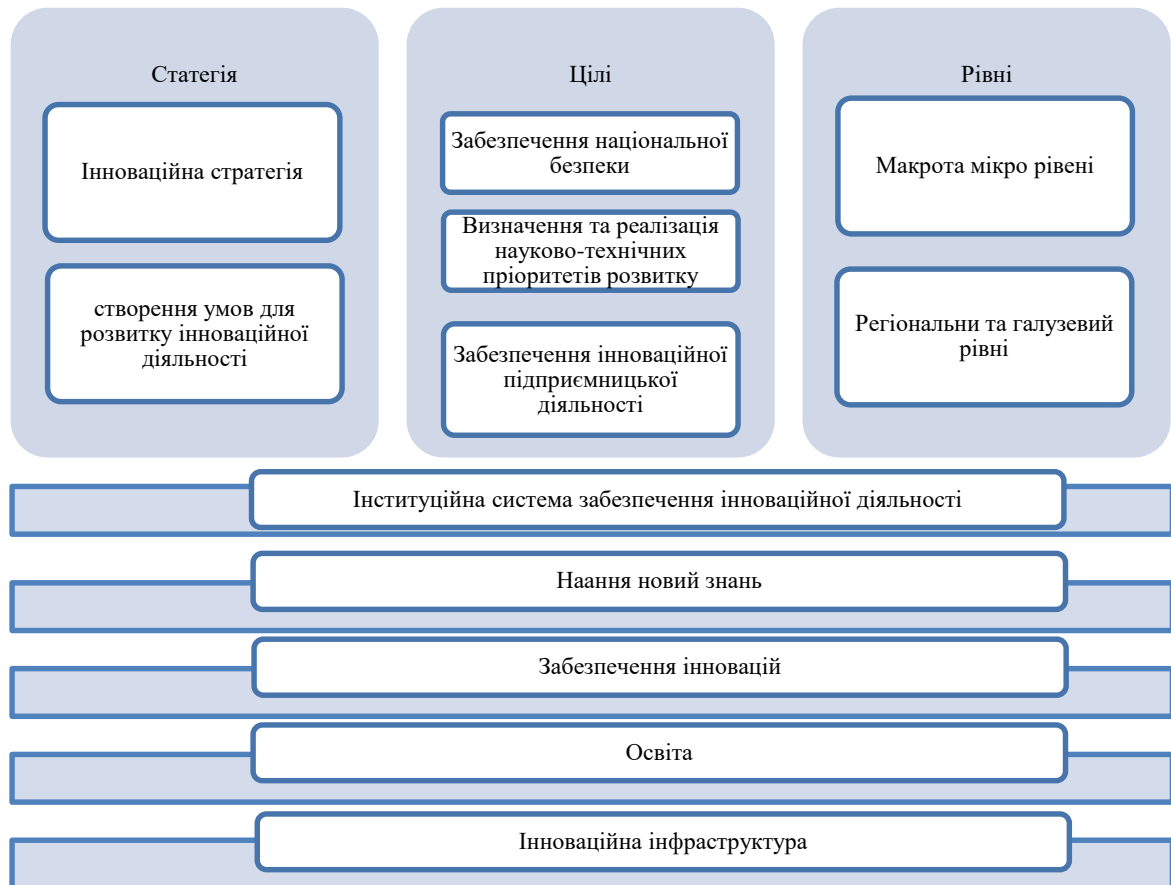

Рисунок 1 – Державне регулювання інноваційної діяльності

Джерело: рисунок створений на основі опрацьованих матеріалів: Freeman C. (1992). *The Economics of Hope: Essays on Technical Change and Economic Growth*. London: Pinter [in English]; Freeman C. (1987). *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. London; N.Y.: Pinter Publishers [in English] [1-2].

Концепція Національної інноваційної системи була розроблена практично одночасно великою групою авторів у 1980-х роках. Керівниками цього напрямку були Б. А. Лундвалл [3] (професор Уппсальського університету, Швеція), К. Фрімен [1] (Центр наукової політики при Сасекському університеті, Великобританія), Р. Нельсон [4] (професор Колумбійського університету, США) та інші. Перший систематичний виклад цієї концепції належать до часу публікації колективної монографії «Технічні зміни та економічна теорія» у 1988 році. Ця концепція послужила основою серйозних досліджень у цьому напрямі.

Засновники концепції використовували загальне уявлення про Національну інноваційну систему як процес і результат інтеграції організацій, що мають різні цілі та завдання, пов'язані з виробництвом наукових знань і технологій, а також структур національної економіки, що займаються комерційною реалізацією (великі та дрібні компанії, університети, наукові інститути). Вони є комплексом правових, фінансових та соціальних інститутів взаємодії, що мають міцне національне коріння, політичні та культурні особливості.

Концепція Національної інноваційної системи ґрунтується на таких основних ідеях (див. рис. 2).

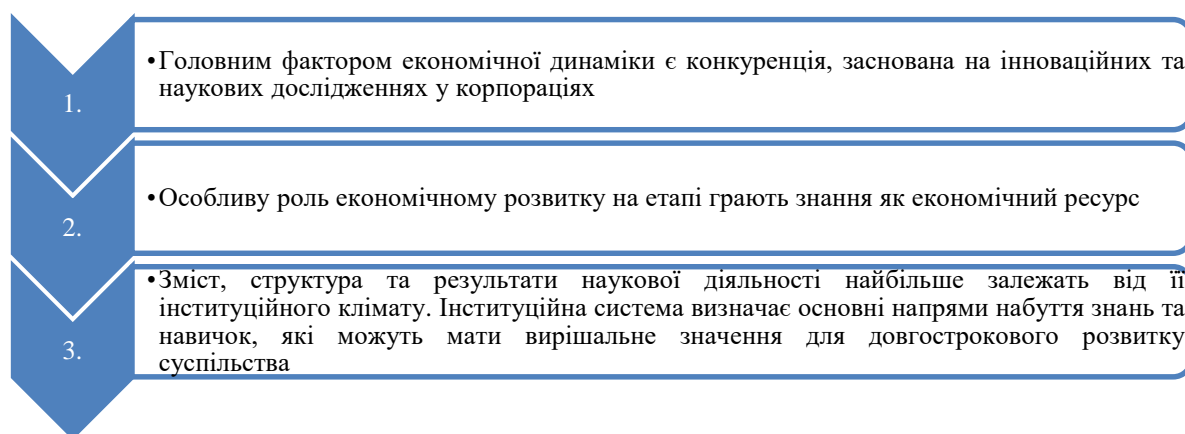

Рисунок 2 – Основні ідеї Концепції Національної інноваційної системи

Джерело: рисунок створений на основі опрацьованих матеріалів: Lundvall B. A. (1992). *National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter [in English]; Nelson R. (1993). *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford: Oxford Univ. Press [in English] [3-4].

Таким чином, Національна інноваційна система передбачає взаємодію приватного бізнесу (роль якого полягає у формуванні та розвитку ринку інновацій) та держави, що сприятиме розвитку фундаментальних досліджень та кращих стратегічних технологій, створенню сприятливого інституційного клімату та інфраструктури для інноваційної діяльності приватного бізнесу.

Наступним пропонується визначити валив війни на місце України у світовому рейтингу інноваційності за період 2021-2022 рр. (див. рис. 3).

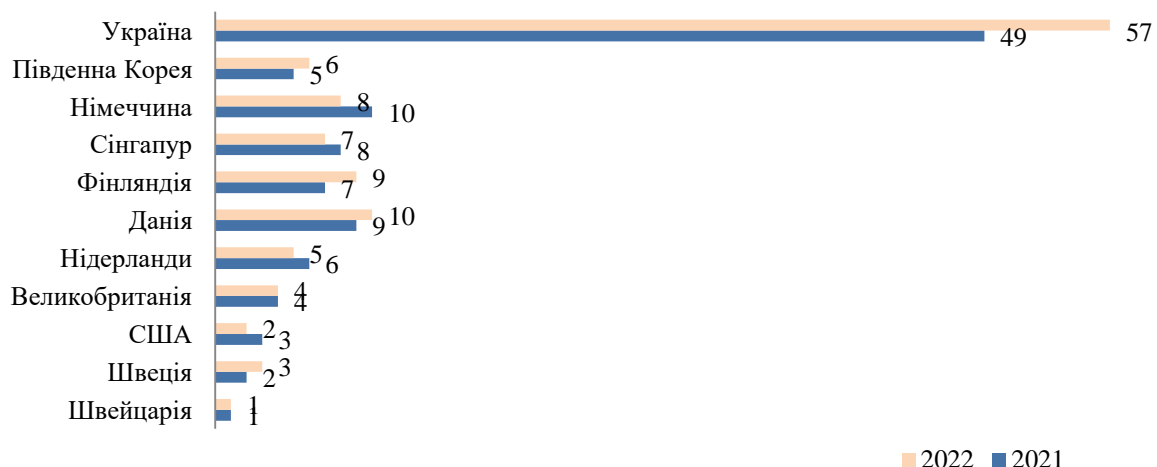

Рисунок 3 - Місце України в Глобальному рейтингу Індексу Інновацій за 2021-2022 рр.

Джерело: WIPO. (2021). *Global Innovation Index 2021: Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis*. Retrieved https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000-section3.pdf [in English]; WIPO. (2022). *Global Innovation Index 2022: Ukraine*. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf [in English]. [5,6].

Як ми бачимо з (див. рис. 3) Україна знаходиться все ще далеко позаду економічно розвинених країн. Особливо негативні показники на інноваційний розвиток нашої країни мала війна, адже в 2022 році Україна опустилась на 57 місце, що є вкрай негативним наслідком війни.

Наступним пропонуємо побудувати графічну модель потенціалу інноваційного індексу України, яка призначена для проведення діагностики його розвитку. Метод дозволяє системно встановити кількісні та якісні зв'язки між окремими елементами потенціалу, рівень його розвитку та конкурентоспроможності і на основі цього своєчасно обґрунтувати та реалізувати управлінські рішення щодо підвищення ефективності функціонування. Отже, побудуємо квадрат бенчмаркінгу інноваційного індексу для України, для того, щоб виявити найсильніші сторони її інноваційного розвитку (див. рис. 4).

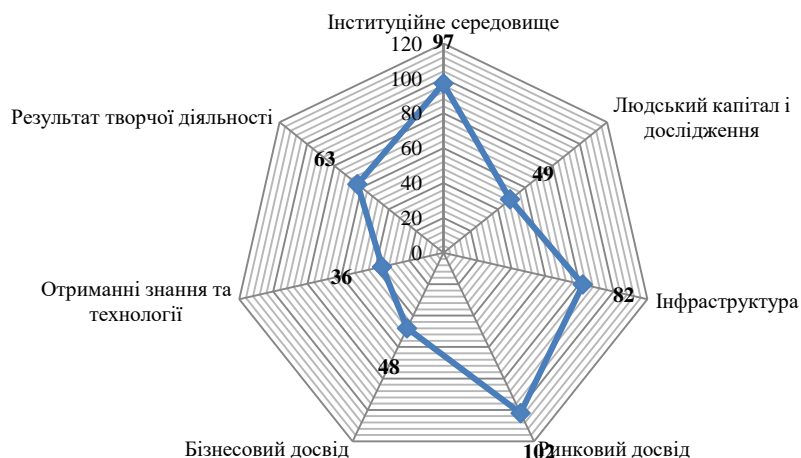

Рисунок 4 – Квадрат інноваційного потенціалу України за 2022 рік

Джерело: рисунок створений на основі опрацьованих матеріалів: WIPO. (2022). *Global Innovation Index 2022: Ukraine*. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf [6].

Отже, сильні сторони України в сфері інновацій – це наявність знань, технологій, бізнес-досвіду, результатів творчої діяльності та висококваліфікованих фахівців. Це добре, адже саме ці складові є основою для розвитку інновацій.

Проте є суттєві перешкоди. Недостатньо розвинена інфраструктура у вигляді науково-дослідних установ, технопарків, інноваційних кластерів тощо. Також несприятливе інституційне середовище – відсутність ефективних механізмів підтримки і стимулювання інновацій, складне податкове й регуляторне середовище. Це означає, що в Україні існує значний невикористаний потенціал у сфері інновацій через проблеми системного характеру.

Без вирішення цих проблем неможливі сталий розвиток інновацій та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Щодо війни, то вона суттєво вплинула на можливості ведення інноваційної діяльності компаніями. По-перше, частина території втрачена, де були потужності та кадри. По-друге, відбувся відтік інвестицій та кваліфікованих фахівців. По-третє, компанії змушені фокусуватися на виживанні, а не інноваційному розвитку.

Тому вкрай важливо дослідити глибину цього впливу та вжити заходів для мінімізації негативних наслідків і збереження інноваційного потенціалу України.

Наступним визначимо вплив війни на розвиток інноваційної діяльності у вітчизняних компаній, проте український бізнес як і наш народ незламний та не припиняє зусиль задля перемоги та розбудови країни (див. рис. 5).

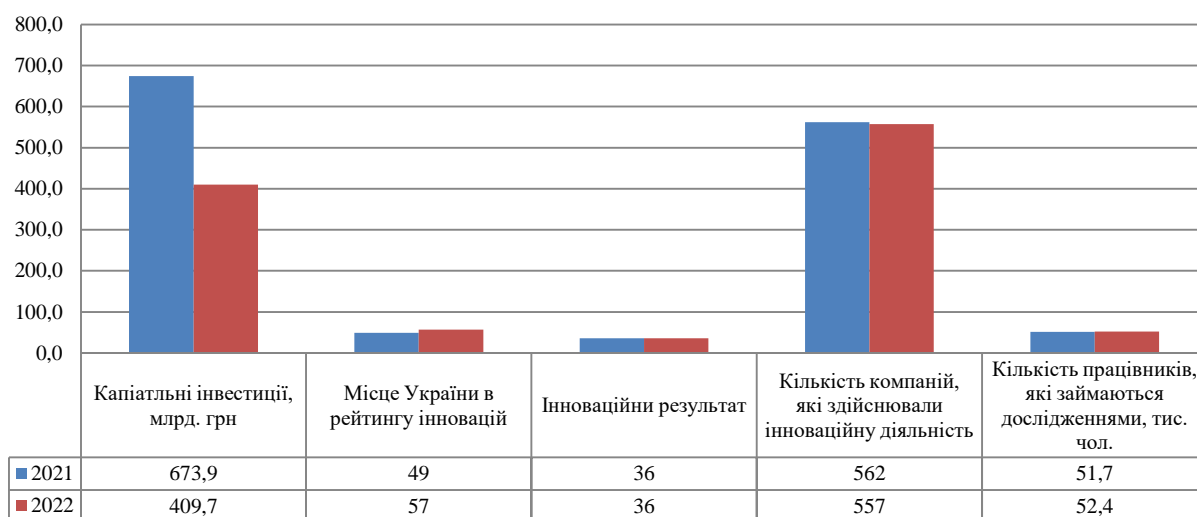

Рисунок 5 – Порівняльний аналіз інноваційної діяльності компаній в Україні за період 2021-2022 рр.

Джерело: рисунок створений на основі опрацьованих матеріалів: Pisarenk, T.V., Kuranda, T.K., et al. (2023). *Scientific and scientific and technical activity in Ukraine in 2022: scientific and analytical report*. Kyiv: UkrINTEI [in Ukrainian]; Ministry of Economy of Ukraine. (2023). *Information materials on the state of innovative activity*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/////> [in Ukrainian] [7,8].

Отож, аналізуючи дані рисунку 5, ми бачимо, що війна не суттєво вплинула на кількість компаній, які впроваджували інновації в 2022 році, кількість таких компаній зменшилась на 11,26% у 2022 році по відношенню до 2021. Місце в рейтингу інновацій теж опустилась з 49 місця на 57 в 2022 році, зменшились значно капітальні інвестиції в 2022 році на 264,2 млрд. грн.

На основі нашого дослідження визначено, що Україна має великий потенціал у розвитку інноваційних технологій та максимально його використовує. На сьогодні день основною загрозою для розвитку інноваційної сфери є війна в Україні, яка не тільки забрала

тисячі життів мирних жителів, але й призвела до відтоку кадрів, зменшення фінансування ІТ-сфери, руйнуванні інститутів та університетів та багато інших негативних наслідків, які просто не злічити. Саме тому нами запропонована стратегія інноваційного розвитку України після закінчення війни, яку буде розроблено відповідно до політики підтримки інновацій, яку використовує США (див. рис. 6).

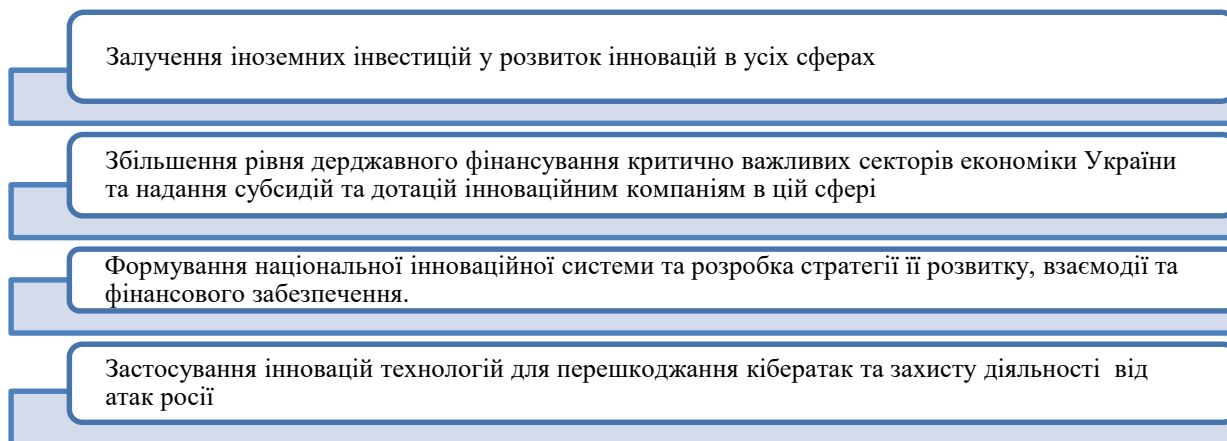

Рисунок 6 – Стратегія інноваційного розвитку вітчизняних компаній в післявоєнній Україні

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів.

Для фінансового забезпечення щодо реалізації даної стратегії потрібно використовувати наступні фінансові інструменти (див. рис. 7).

Рисунок 7 – Фінансові інструменти реалізації стратегії інноваційного розвитку вітчизняних компаній

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів.

Висновки. Отже, війна негативно вплинула на інноваційний розвиток України. Найпершим кроком у реалізації стратегії інноваційного розвитку українських компаній буде

доцільно надати пільги для компаній, які впроваджують інновації, що посилюватиме попит на розвиток інноваційної діяльності. Після перемоги у війні основу фінансування доцільно надати тим компаніям, які розвивають та впроваджують інновації у своїй діяльності. Зі сторони держави стимулювання інноваційної діяльності має бути зрозумілим, доступним та максимально прозорим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Freeman C. (1992). *The Economics of Hope: Essays on Technical Change and Economic Growth*. London: Pinter [in English].
2. Freeman C. (1987). *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. London; N.Y.: Pinter Publishers [in English].
3. Lundvall B. A. (1992). *National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter [in English].
4. Nelson R. (1993). *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford: Oxford Univ. Press [in English].
5. WIPO. (2021). *Global Innovation Index 2021: Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis*. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000-section3.pdf [in English].
6. WIPO. (2022). *Global Innovation Index 2022: Ukraine*. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf [in English].
7. Pisarenk, T.V., Kuranda, T.K., et al. (2023). *Scientific and scientific and technical activity in Ukraine in 2022: scientific and analytical report*. Kyiv: UkrINTEI [in Ukrainian].
8. Ministry of Economy of Ukraine. (2023). *Information materials on the state of innovative activity*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/////> [in Ukrainian].

POWER BI ЯК ЗАСІБ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*Феденко Дмитро, аспірант кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана
feddima99@gmail.com*

*Онищук Ігор, аспірант кафедри регіоналістики і туризму
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
livens@ukr.net*

Анотація: у статті розглянуто роль та можливості використання інструменту POWER BI у стратегічному управлінні підприємствами в контексті сталого розвитку. Аналізуються переваги візуалізації даних, моніторингу ключових показників ефективності та впливу на навколишнє середовище. Особлива увага приділяється можливостям прогнозування та стратегічного планування в умовах, що сприяють сталому розвитку..

Ключові слова: power BI, стратегічне управління, сталий розвиток, візуалізація даних, ключові показники ефективності, вплив на навколишнє середовище, прогнозування, стратегічне планування, підприємництво.

Abstract: this article explores the role and potential of the POWER BI tool in strategic management of enterprises within the context of sustainable development. The advantages of data visualization, monitoring key performance indicators, and environmental impact are analyzed. Special attention is given to forecasting and strategic planning opportunities in conditions conducive to sustainable development..

Keywords: power bi, strategic management, sustainable development, data visualization, key performance indicators (KPIs), environmental impact, forecasting, strategic planning, entrepreneurship.

Постановка проблеми. У сучасному світі підприємства стикаються зі складними завданнями управління, особливо в умовах стрімкого розвитку та росту інтересу до сталого розвитку. Постійна зміна соціальних, економічних та екологічних умов вимагає від організацій адаптації та впровадження стратегій, що враховують ці фактори. Проте, існує потреба у засобах та методах, які дозволяють ефективно керувати підприємствами в умовах сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації акцентують увагу на важливості стратегічного управління для досягнення сталого розвитку підприємств. Зокрема, визначено значущість використання інструментів аналітики та

візуалізації даних для ефективного моніторингу ключових показників ефективності та впливу на навколишнє середовище. Однак, не висвітлено детально питання використання POWER BI у цьому контексті та його ролі у стратегічному управлінні.

Формулювання мети. Метою цього дослідження є ретельне вивчення та аналіз використання інструменту POWER BI в якості засобу стратегічного управління підприємствами в умовах сталого розвитку. Дослідження спрямоване на визначення переваг, обмежень та оптимальних практик використання POWER BI для досягнення сталого успіху підприємств. Підвищення рівня розуміння цього питання може визначити нові можливості та рекомендації для бізнес-спільноти, яка прагне до ефективного стратегічного управління в умовах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. POWER BI може бути потужним інструментом для стратегічного управління підприємствами в умовах сталого розвитку. POWER BI, зокрема, вирізняється унікальними можливостями для стратегічного управління підприємствами в умовах сталого розвитку. Цей інноваційний інструмент надає можливість інтегрувати різноманітні дані з різних джерел та візуалізувати їх у формі лаконічних та інформативних графіків, що сприяє кращому розумінню ситуації в компанії. Здатність POWER BI моніторити ключові показники ефективності (KPI) у режимі реального часу дозволяє керівникам отримувати оперативну інформацію та приймати швидкі та обґрунтовані рішення. Це особливо важливо в умовах сталого розвитку, де вирішення проблем та впровадження нових стратегій вимагає точних та актуальних даних [1].

Підвищення ефективності стратегічного управління досягається завдяки аналізу великого обсягу даних, що дозволяє виявляти тенденції, передбачати можливі ризики та визначати можливості для вдосконалення діяльності підприємства в напрямку сталого розвитку.

У контексті впливу на навколишнє середовище POWER BI дозволяє підприємствам точно вимірювати та аналізувати свій екологічний слід. Визначення кількості викидів, споживання ресурсів та ефективність екологічних ініціатив робиться легкою та доступною завдяки цьому інструменту.

Однак POWER BI не тільки фіксує сталий розвиток на рівні показників, але й надає можливості для стратегічного планування та прогнозування. Аналітичні здатності програми дозволяють передбачати розвиток ринку, економічні та соціальні тенденції, що є важливими для формулювання тривалих та перспективних стратегій підприємства.

У підсумку, POWER BI стає невід'ємним інструментом для комплексного стратегічного управління підприємствами, яке враховує як економічні, так і соціальні та екологічні вимоги. Його масштабні можливості в обробці та аналізі даних відкривають нові

перспективи для підприємств, що прагнуть до сталого розвитку в сучасному бізнес-середовищі.

Нижче наведено кілька способів, як цей інструмент може бути використаний для забезпечення ефективного стратегічного управління [2]:

1. **Візуалізація даних:** POWER BI дозволяє створювати вражаючі візуальні звіти та графіки на основі даних з різних джерел. Це допомагає управлінцям легше розуміти ключові аспекти діяльності підприємства, такі як фінанси, виробництво, облік викидів тощо.

2. **Моніторинг ключових показників ефективності (KPI):** POWER BI дозволяє створювати та відстежувати KPI для вимірювання продуктивності та відповідності до стратегічних цілей в галузі сталого розвитку. Завдяки реальному часу або практично реальному оновленню даних, команди можуть оперативно реагувати на зміни та вдосконалювати стратегії.

3. **Аналіз впливу:** POWER BI дозволяє виконувати аналіз впливу різних стратегій на різні аспекти підприємства. Це допомагає управлінцям обирати оптимальні стратегії для досягнення балансу між економічною вигодою, соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю.

4. **Спільництво та обмін даними:** POWER BI може бути використаний для обміну даними та взаємодії між різними підрозділами підприємства. Це сприяє збільшенню співпраці та забезпеченню взаємодії для досягнення стратегічних цілей сталого розвитку.

5. **Моніторинг впливу на навколишнє середовище:** POWER BI дозволяє вивчати вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище, аналізувати дані щодо викидів, споживання ресурсів та екологічних параметрів. Це важливо для забезпечення дотримання стандартів сталого розвитку.

6. **Прогнозування та стратегічне планування:** POWER BI дозволяє використовувати аналітику для прогнозування майбутніх трендів і розробки стратегій для вирішення майбутніх викликів у сфері сталого розвитку.

7. **Моніторинг соціальної відповідальності:** POWER BI може використовуватися для відстеження та аналізу різних ініціатив підприємства в сфері соціальної відповідальності, таких як програми корпоративної соціальної відповідальності (CSR).

POWER BI допомагає підприємствам систематизувати та використовувати дані для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень, спрямованих на досягнення сталого розвитку. Цей інструмент стає критичним для успішного управління підприємствами в сучасних умовах, де важливо враховувати не лише економічні, а й соціальні та екологічні аспекти бізнесу.

POWER BI, як засіб стратегічного управління в умовах сталого розвитку, відкриває шлях для інноваційного підходу до бізнес-аналізу та прийняття стратегічних рішень. Цей інструмент дозволяє підприємствам не лише ефективно використовувати наявні дані, а й збирати, обробляти та аналізувати нові дані для отримання глибшого розуміння внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на їхню діяльність.

У контексті сталого розвитку, POWER BI допомагає виявляти можливості для оптимізації використання ресурсів, зменшення викидів та впровадження ефективних екологічних стратегій. Відображення результатів аналізу у формі динамічних звітів та графіків робить цю інформацію легко сприйнятною для різних рівнів управління.

За допомогою POWER BI можна не лише відслідковувати поточні KPI, а й ефективно моделювати різні стратегії для майбутнього. Прогнозування та сценарійне планування стають доступними інструментами для визначення оптимального шляху розвитку, що враховує не лише фінансові, але і соціальні та екологічні аспекти [3].

Однією з ключових переваг POWER BI є його можливість взаємодії з різноманітними джерелами даних, включаючи зовнішні системи та бази даних.

Загалом, POWER BI стає катализатором для інтеграції сталого розвитку в стратегічне управління підприємствами, прискорюючи при цьому прийняття рішень та сприяючи створенню більш стійкого та конкурентоспроможного бізнесу.

POWER BI, у якості стратегічного інструменту для підприємств в умовах сталого розвитку, вирізняється своєю здатністю до комплексного аналізу, що включає в себе економічні, соціальні та екологічні аспекти бізнесу. Цей інструмент не обмежується тільки відображенням поточних даних, але й сприяє збору, систематизації та використанню нових, раніше непомічених джерел інформації.

Важливо відзначити, що POWER BI допомагає вирішувати завдання підприємства на різних рівнях. Від оптимізації процесів виробництва до аналізу впливу на екосистему та взаємодії зі споживачами, цей інструмент стає невід'ємною частиною стратегічного планування.

Підвищення конкурентоспроможності через POWER BI полягає в здатності швидко реагувати на зміни в економічному, соціальному та екологічному оточенні. Від коригування стратегій до адаптації до нових ринкових умов, цей інструмент стає ключовим фактором в успішному розвитку сталого бізнесу.

Висновки. Глобально, використання POWER BI в стратегічному управлінні підприємствами в умовах сталого розвитку відкриває широкі можливості для комплексного аналізу та ефективного прийняття рішень. Цей інструмент стає не лише засобом візуалізації даних, але й платформою для інтеграції різних аспектів бізнесу, включаючи фінанси,

соціальну відповідальність та екологічну стійкість.

POWER BI сприяє оптимізації внутрішніх процесів, дозволяє враховувати різноманітні аспекти впливу на довкілля та вдосконалює мистецтво стратегічного планування. Його аналітичні та прогностичні можливості дозволяють підприємствам оперативно реагувати на зміни та формувати довгострокові стратегії, спрямовані на сталі розвиток.

Здатність POWER BI взаємодіяти з різними джерелами даних та підтримувати комунікацію між відділами робить його цінним інструментом для розбудови спільних підходів до вирішення сучасних викликів, таких як сталий розвиток. Використання цього інструменту може бути ключовим фактором в створенні ефективного та стійкого бізнесу, готового відповідати на глобальні виклики економічного, соціального та екологічного порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Biggest Open Problems in Natural Language Processing [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://medium.com/sciforce/biggest-openproblems-in-natural-language-processing7eb101ccfc9#:~:text=The%20main%20challenge%20of%20NLP,%2C%20syntactic%2C%20and%20semantic%20levels.>
2. A. White Natural Language Processing in Business Intelligence Software [Електронний ресурс]/ A. White // Izenda. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.izenda.com/natural-language-processing-business-intelligence/>
3. Gartner Magic Quadrant & Critical Capabilities [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gartner.com/en/research/magic-quadrant>

IT INDUSTRY AND UKRAINE'S DIGITAL FRONT: STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Tsivka Vlada, 3rd year student of the Faculty of Information Technologies, State University of Trade and Economics

V.Tsivka_FIT_1_21_B_d@knute.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню стану та перспектив розвитку ІТ-індустрії та цифрового фронту в Україні. Розглядаються ключові аспекти, такі як економічний внесок сектору, інноваційні технології, а також виклики та можливості, з якими стикається країна в цьому секторі. Дослідження підсвічує потенціал та шляхи подальшого розвитку української ІТ-індустрії, її вплив на економіку та суспільство, а також важливість цифрового переходу для забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні.

Ключові слова: ІТ-індустрія, цифровий фронт, Україна, інновації, економіка, конкурентоспроможність.

Abstract. The article is devoted to researching the state and prospects for the development of the IT industry and the digital front in Ukraine. Key aspects such as the sector's economic contribution, innovative technologies, and the challenges and opportunities the country faces in the sector are examined. The study highlights the potential and ways of further development of the Ukrainian IT industry, its impact on the economy and society, as well as the importance of the digital transition to ensure the country's competitiveness at the international level.

Keywords: IT industry, digital front, Ukraine, innovation, economy, competitiveness.

Introduction. The development of the IT industry and the digital front in Ukraine is a topical and important topic, as they determine the country's competitiveness on a global scale. Today, Ukraine is known for its IT services, but there is still significant potential for further development. The digital front is important not only for business, but also for government management, education, healthcare, transportation, and other areas. In this article, we will examine the state and prospects of the IT industry and digital front in Ukraine, highlight the key challenges and opportunities the country faces in this sector, and analyze the impact of innovative technologies on the economy and society.

Analysis of recent research and publications. A review of the literature indicates a growing interest of scientists in information technology, which has been occurring in parallel with the automation of production based on computing and the development of the IT services market. Research in this area can be classified into the following areas: micro, meso, and macro levels.

Ukrainian scientists are actively engaged in research in these areas. The number of scientific papers devoted to various aspects of information technology development is growing every day. This is confirmed by the analysis of electronic dissertations, data from electronic library search engines, and virtual exhibitions featuring hundreds of IT-related research papers.

In the national scientific literature, the development of the IT sector and digital infrastructure has long been actively studied by such well-known scholars as T. Bui, S. Bukovynskyi, V. Vyshnevskyi, A. Hrytsenko, D. Dorofeev, V. Lypov, R. Lysenko, S. Mishchenko, S. Naumenkova, A. Petrina, A. Somyk, V. Fishchuk, I. Yanenkova, and many others.

Despite the large number of scientific publications, systemic research, in particular, the analysis of the state and prospects of development of the IT market of Ukraine, taking into account global trends, still needs further development from a scientific point of view.

Objective. To study the current state of the IT industry in Ukraine, to reveal its advantages and problems, as well as to identify key areas of development and potential for further growth.

Summary of the main material. The IT industry in Ukraine is characterized by significant growth rates. It is one of the fastest growing sectors of the national economy. In recent years, Ukraine has seen many changes that have affected the development of the IT industry. This includes changes in business models, technological solutions, and management approaches.

In wartime, IT has become almost the only sector of the economy that continues to develop, create new jobs, implement new projects, and attract investment. Even though the full-scale war has affected all sectors of the economy. The IT industry continues to be a pillar of Ukraine and may become one of the main drivers of development in the future.

One of the biggest challenges for the industry after February 24 was to retain customers. Many companies moved their employees and their families to safer regions, set up new offices, and adapted to the realities of working during a full-scale war. It took a lot of time and resources. At that time, international clients did not understand whether the companies would be able to honor contracts and fulfill orders. [1]

According to Do IT like Ukraine, a study by the IT Ukraine Association, absolutely all Ukrainian IT companies have faced challenges related to the war. Only 34.3% managed to fully adapt to the new realities: equip their premises with generators in case of blackouts, move key systems to the cloud, pay for relocation to another region or coworking space, and diversify their provider network [2].

But despite all the obstacles, the IT industry has survived. IT professionals in Kyiv, Kharkiv, Lviv, Mykolaiv, and Dnipro continued to work and fulfill international orders from shelters, under constant shelling, sometimes without electricity, water, or heat. [1]

Most tech companies managed to ensure the continuity of business processes and maintain productivity at 85-90% in the first month of the war, and resume positive growth dynamics in April. [2].

Absolutely all IT companies faced problems related to the war. According to the study, more than 34.3% of companies have successfully adapted to the new realities, 61.3% - that is, the vast majority of IT companies have not overcome all the challenges, but are generally working steadily. [3]

Among the biggest challenges for companies are:

- migration of employees and their families, relocation of companies
- the ban on IT professionals traveling abroad
- conscription of IT specialists
- customer retention and minimization of risks in working with clients
- currency regulation and restrictions imposed by the NBU

The positive performance of the industry was made possible by the large-scale and rapid reformatting of the industry during the war, with most companies managing to effectively implement business continuity plans, switch to flexible work models, relocate teams and diversify offices in Ukraine and abroad. Companies continue to work and implement projects even in the face of blackouts, pay taxes on time, attract new customers, and actively enter the global market. [4]

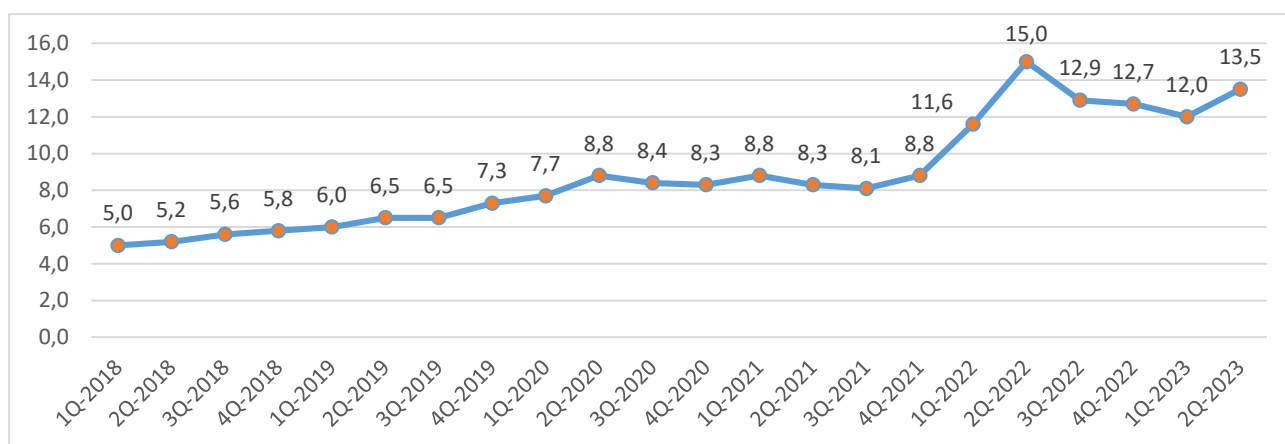

Figure 1. The share of IT in the structure of exports of goods and services from Ukraine

Source: Compiled by the authors based on the source [4]

As can be seen from the graph of quarterly export dynamics, this indicator of IT activity reached its peak on the eve of the Russian invasion in Q4 2021, when USD 2.1 billion was imported into the country. Since then, the average exports of computer services have gradually dropped to the level of USD 1.7 billion, i.e. the level of drawdown of quarterly IT export revenue was about -20%." [4]

Although the sector's share in Ukraine's total exports of goods and services has increased from 8.8% to 13.4% over the year and a half of war, the IT sector is far from being seen as the engine of export capacity growth, and is far from the pre-war optimistic expectations. [4] The industry remains the only export industry in Ukraine that is fully operational in wartime and managed to increase exports compared to last year, while others suffered significant losses. For example, metallurgy fell by 59%, exports of mineral products by 46.1%, and chemical products by 42.6%. Against this background, the share of IT services exports in GDP increased by 51% to 5.4%. Likewise, the share of IT in service exports increased by 24% and accounts for almost half (47.0%) of all service exports. [5].

Since the first days of the war, the IT industry has been actively helping the Armed Forces and the state. In 70% of companies, specialists serve in the Armed Forces of Ukraine. Of these, 43% of companies have up to 5% of their employees in the Armed Forces. Another 25% of companies have between 5 and 15% of specialists. A separate track is the industry's support of a powerful volunteer movement, which is currently represented by 200 thousand IT army. In fact, 95% of companies have at least one IT specialist who has joined the cyber army. [6]

Fundraising and volunteering have also become an integral part of companies' daily activities. 95% of IT companies and more than 90% of IT professionals regularly donate funds to help the state, purchase equipment, vehicles, drones, necessary equipment, and weapons to speed up the victory over the enemy. Interestingly, almost 18% of companies do not advertise their assistance. [3]

Global challenges are also among the negative factors affecting the situation on the labor market of the domestic IT sector. The global economic crisis, which was triggered by the COVID-19 pandemic, has led to a reduction in employment in global IT companies. The wave of layoffs that began at the end of 2022 in the global IT industry is gaining momentum: 139 thousand employees lost their jobs in the first three months of 2023. Even such market giants as Google, Microsoft, Meta, Amazon, Twitter, and Apple are laying off their employees.

Optimizing costs for 2023, companies have announced their intentions to further lay off employees. As a result, the market is oversaturated with specialists, requirements for them are increasing, and the continuous process of technological progress is contributing to increased competition. In this situation, the domestic IT sector is forced to quickly adapt to new conditions to ensure further growth.

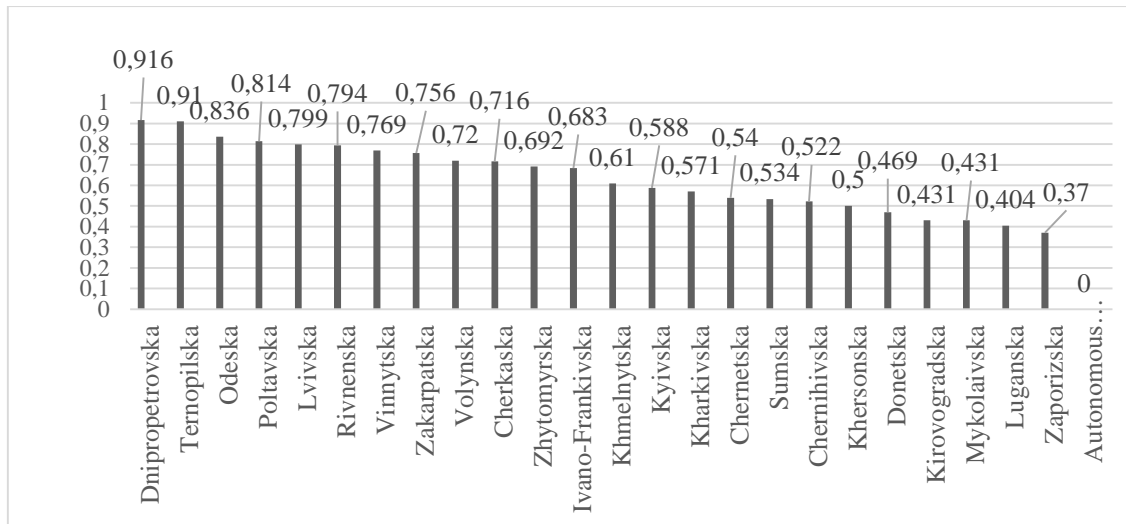

Figure 2. Index of digital transformation of regions of Ukraine for 2022

Source: Compiled by the authors based on the source [11]

Mobility and rapid adaptability to challenges allow the IT industry to be an important pillar of Ukraine during the war and in the period of post-war recovery. Maintaining positive dynamics in the face of a full-scale aggressor invasion, as well as demand in foreign and domestic markets, demonstrate the sector's accumulated significant potential and ability to adapt. The domestic IT sector is already actively occupying the niche of cybersecurity and military tech in the global market and has experience in the digitalization of public services. According to the Ministry of Digital Transformation, in 2022, projects totaling UAH 47.4 million were funded, and funding for dual-use projects (defense, cybersecurity, infrastructure reconstruction, healthcare, education) amounted to UAH 28 million. During the full-scale war, the development of military-tech, including the development of unmanned aerial vehicles and the creation of other new products in the industry, became an important area of focus, which will be a priority in the coming years.

Prospects. It is predicted that 2024 will be a difficult year for all market participants. Job seekers will have to make more efforts to find employment. According to a study by the Lviv IT Cluster, 58% of surveyed companies had cases of termination of contracts with clients, 24% of companies lost more than 41% of their income (did not receive). And only 49% of companies said they had potential long-term contracts. Again, a cumulative negative trend, with 41% of CEOs assessing the company's "health" as good, compared to 78% last year. IT professionals are also not overly optimistic: only 35% have positive economic expectations for the development of the IT industry in Ukraine, compared to 64% in 2022. So in most cases, they will be content with what they have. 41% of specialists say that the company offers them everything they need to continue working with it.[8]

Such IT professions will be in high demand in the coming years:

- Artificial intelligence and machine learning. These technologies are transforming all spheres of life, so the demand for specialists in this field will increase. For this field, you need to be proficient in the following programming languages and technologies: Python, R, PyTorch, TensorFlow, and an understanding of machine learning algorithms.

- Cybersecurity. Cyberattacks are becoming increasingly dangerous and large-scale, so the demand for cybersecurity professionals will continue to grow. To work in this field, you need to have the following skills: hacking ethics, cyberattack analytics, software and infrastructure security.

- AR/VR. Augmented and virtual reality are promising technologies that have the potential for development. To work in this field, you need to have the following skills: programming, 3D modeling, and interface development.

- Video game development. Players are one of the largest audiences in the world, so the demand for video game developers will be high. To work in this field, you need to have the following skills: programming, 3D modeling, art, and design.

- Cyber security and defense activities. Ukrainian IT companies are growing in their capabilities to protect against cyber threats, defend the country and challenges. In 2024, the development and creation of new projects in defense activities is expected to increase.

Given the importance and prospects of the IT industry in the modern economy as a whole and its importance in providing productive employment, the task of creating favorable conditions for its progressive development and strengthening competitiveness remains a priority. [8] Given the current global and local challenges, the implementation of these tasks lies in the area of flexibility of regulatory and legal regulation, in particular

- the use of financial, economic and organizational mechanisms to promote the active functioning of the sector, the adoption of regulatory measures in the field of labor relations;[9]

- a balanced personnel policy aimed at addressing issues related to the creation of mechanisms for identifying and solving personnel problems in the IT industry, namely: determining the compliance of the level of graduates' qualifications with the current needs of the industry, increasing the interest of young people in IT specialties and improving the process of training IT specialists.

The strategic guidelines of the state regulatory policy for the development of the IT sector should be: creation of a favorable investment climate; formation of an effective policy aimed at developing adequate regulatory and legal support and strengthening the competitiveness of the sector; adaptation of the training sector to the latest demand, taking into account the requirements for soft skills, among which the most relevant are critical thinking, self-organization, teamwork, customer-oriented approaches to work, communication skills.

According to recent surveys, more than 65% of companies have shown a slowdown in growth or a significant decline, so maintaining the current level of profits and hiring is the main goal even for market leaders, and most of them do not forecast growth this year. The issue of stable operation in the absence of internet and electricity is still an open question, as well as maintaining stable performance, meeting deadlines, and the trust of global customers. [10]

Conclusions. The IT industry in Ukraine is characterized by great potential and innovation, which makes it one of the most promising sectors of the modern economy. However, there are several features of the Ukrainian IT market that distinguish it from the markets of economically developed countries, such as general immaturity, lack of civility, lack of transparency, and wide diversification of the market and service models.

One of the main problematic aspects of the IT industry in Ukraine is the imbalance of the market, when there is a large number of specialists with insufficient qualifications, but at the same time there is a shortage of highly qualified personnel. This makes it clear that there is a need to address the problem of staffing, in particular, to identify the needs of the IT industry for graduates, increase the interest of young people in IT specialties, and improve the quality of training in this area.

In order to turn the potential of the IT industry into a competitive segment of the global market, it is important to stabilize the economic and political situation in the country, overcome corruption and develop effective mechanisms of cooperation between the state, science and business.

REFERENCES:

1. Fedorov, M. (2022, December 30). IT during the war: Challenges, achievements, prospects. Interfax. Retrieved February 20, 2024, from <https://interfax.com.ua/news/blog/881572.html>
2. Rak, T. (2023, April 27). *With the taste of the gunpowder: how Ukrainian businesses adapted to wartime*. Warsaw Enterprise Institute. <https://wei.org.pl/en/2023/news/tetiana-rak/with-the-taste-of-the-gunpowder-how-ukrainian-businesses-adapted-to-wartime/>
3. Research Do IT Like Ukraine: The national IT industry is growing despite everything. ITUkraine. Retrieved February 20, 2024, from <https://itukraine.org.ua/files/reports/2022/DoITLikeUkraine2022.pdf>
4. National Bank of Ukraine. Retrieved February 20, 2024, from <https://bank.gov.ua/ua/statistic>

5. Kornyliuk, R. (2023, September 28). *IT development in Ukraine: Current situation and prospects* | Блог УС.Market. Блог УС.Market | Дослідження Ринку Та Конкурентий Аналіз. <https://blog.youcontrol.market/it-development-in-ukraine-current-situation-and-prospects/>
6. *IT industry in Ukraine remains fully operational during wartime* | News | FOCUS ON Business - Created by Pro Progressio. (n.d.). FOCUS ON Business. <https://focusonbusiness.eu/en/news/it-industry-in-ukraine-remains-fully-operational-during-wartime/5377>
7. (2024, February 22). Development of IT in Ukraine: Current situation and prospects. MarketBlog. Retrieved February 24, 2024, from <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-it-v-ukrayini-potochna-situatsiia-ta-pierspektivi/>
8. (2024, February 19). What awaits the Ukrainian IT market in 2024: Trends and forecasts. The Gravity Agency. Retrieved February 24, 2024, from <https://www.thegravity.agency/blog/sho-chekaye-ukrayinskij-it-rinok-u-2024-trendi-ta-prognozi>
9. (2023, June 28). Labor market of the IT sector during the war: Realities and prospects. National Institute For Strategic Studies. Retrieved February 24, 2024, from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-it-sektoru-v-umovakh-viyny-realiyi-ta-perpektyvy>
10. (2023, August 30). Ukrainian IT in 2023 - forecasts, challenges, trends. ITFin. Retrieved February 24, 2024, from https://www.itfin.io/blog/ukrainian-it-in-2023?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAxOauBhCaARIsAEBUSQQ9FG-IiOOOq09i1EAsL-R943f4ledJb3PcI6aV8KVZyvGRalknHBAaAavgFEALw_wcB
11. (2023, March 23). Results of digital transformation in the regions of Ukraine. Government portal. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Retrieved February 24, 2024, from <https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfry-informuie-pro-rezultaty-tsyfrovoi-transformatsii-v-rehionakh-ukrainy>

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ

Чекан Ольга здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
o.chekan_femp_15_21_b_d@knu.edu.ua

Жуковська Валентина, д.е.н, проф.- науковий керівник
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
v.zhukovska@knu.edu.ua

Анотація. Розглянуто питання ефективного використання інноваційних цифрових інструментів у процесі підготовки кадрів. Проаналізовано питання швидкого технологічного розвитку та зростаючих вимог до навичок і знань робочої сили. Досліджено цифрові інструменти– від базових інформаційних систем до передових розробок у сфері штучного інтелекту та машинного навчання. Звернена увага на ідентифікації кращих практик, виявленні потенційних проблем та викликів при впровадженні цих технологій, а також розробці рекомендацій щодо оптимізації їх застосування для підвищення ефективності.

Ключові слова. Цифрові технології, навчання персоналу, кадрові процеси, інтеграція, навчання, цифрова освіта, штучний інтелект, трансформація.

Keywords. Digital technologies, staff training, personnel processes, integration, training, digital education, artificial intelligence, transformation.

Постановка проблеми та актуальність. Сучасний ринок праці вимагає від фахівців гнучкості, здатності швидко адаптуватися до нових технологій і методик роботи, що, в свою чергу, підкреслює необхідність інтеграції інноваційних цифрових інструментів у процес підготовки кадрів. Актуальність цієї теми полягає у тому, що сучасний освітній процес і професійна підготовка потребують глибокого інтегрування технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час пандемії та в умовах війни значно зросла актуальність змішаної форми навчання, особливо у школах, що зіткнулися з необхідністю швидкої адаптації до змінених умов через карантинні заходи та бойові дії. Так, науковці В. М. Андрієвська, В. Ю. Биков, Н. І. Муліна, О. Ф. Мусійовська, Н. Ю. Найденова, Е. Б. Новікова, та ін зосередили свої дослідження на аналізі проблем і перспектив цифрового навчання в школах; Пригодій М.А., Гуржій А.М., Гуменний О.Д., Голуб І.І., Пригалінська Т.Г., Супрун К.В., Волошин А.М розкрили питання інтегрованого навчання, методи електронного навчання (онлайн) з використанням різноманітних освітніх ресурсів.

Метою дослідження є аналіз і оцінка ефективності застосування інноваційних цифрових інструментів у процесі підготовки кадрів. Це включає вивчення впливу цифрових

технологій на якість освітнього процесу, ефективність навчання та розвиток необхідних професійних компетенцій.

Виклад основного матеріалу. Використання цифрових технологій являє собою ключовий напрямок у сфері освіти. Сьогодні важко уявити навчальний процес без застосування цих технологій, особливо у контексті змішування традиційних методик з дистанційним навчанням, яке здебільшого залежить від хмаро орієнтованих систем та хмарних сервісів. Вивчення і використання цифрових технологій в освіті є важливим та актуальним, оскільки ці технології забезпечують більш ефективний, доступний та інноваційний освітній процес [1, с.10-17].

Ефективне використання інноваційних цифрових інструментів у процесі підготовки кадрів є важливою темою сучасності, яка стосується не тільки України, але й інших країн світу. Згідно з дослідженнями IMD в Швейцарії (World Competitiveness Center – WCC), рівень цифровізації економіки може бути вимірний на основі трьох основних чинників, що поділяються на дев'ять субфакторів: цифрові знання, цифрові технології та готовність до цифрового майбутнього. За даними WDCR 2020, Україна зайняла 58 місце з 63 країн світу за загальним рейтингом цифрової конкурентоспроможності, хоча показники за останні 6 років (2015-2020) не демонструють значного покращення. Це включає оновлення навчальних програм, залучення інноваційних технологій, зокрема, е-навчання, онлайн-платформ, віртуальних лабораторій, що відповідають сучасним технологічним тенденціям. Важливо також зосередитись на практичному застосуванні отриманих знань, розробці навичок критичного мислення та розв'язання проблем у цифровому середовищі. [1, с.10-17]

Розвиток ІТ-інфраструктури, включаючи широкосмуговий інтернет, хмарні технології, великі дані та штучний інтелект, вже стали пріоритетом, що забезпечує базу для сучасної цифрової освіти. Роль держави у цьому процесі є ключовою. Важливо створювати умови для стимулювання інновацій у підготовці кадрів, зокрема, через партнерства між освітніми закладами, бізнесом та урядом, стимулювати інвестиції в цифрову інфраструктуру, а також створювати мотивацію для бізнесу та приватних осіб до впровадження цифрових технологій. У підсумку, ефективне використання інноваційних цифрових інструментів у підготовці кадрів в Україні та інших країнах світу має стати основою для підвищення рівня цифрової конкурентоспроможності [2, 3].

Загальний аналіз публікацій показує, що інтеграція цифрових інструментів у освіту та підготовку фахівців є важливою стратегією для будь-якої країни, спрямованою на зміцнення її позицій у світовому цифровому просторі. Це включає в себе розробку та впровадження інноваційних освітніх програм, забезпечення доступу до новітніх технологій, створення

сучасної інфраструктури для навчання, а також акцент на практичне використання отриманих знань у професійній діяльності.

Зауважимо, що успішна цифрова трансформація також потребує підтримки на державному рівні, включаючи розвиток нормативної бази, стимулювання інвестицій у цифрову інфраструктуру та підтримку інноваційних проектів. Така комплексна стратегія може сприяти підвищенню рівня цифрової грамотності населення, створенню конкурентоспроможного ринку праці та посиленню цифровізації країни [2].

Використання онлайн-курсів у сучасному освітньому просторі відіграє важливу роль у забезпеченні доступу до якісної освіти та адаптації до динамічно змінюваних вимог ринку праці. Ефективність такого типу навчання часто визначається швидкістю, з якою студенти можуть отримати та засвоїти необхідну інформацію. Розглядаючи сферу засвоєння знань, важливо оцінити не тільки факт набуття знань, але й їх подальше застосування в практичній діяльності. Для всебічної оцінки засвоєних знань рекомендується розглядати їх з двох основних позицій: початкове засвоєння, яке спрямоване на поліпшення продуктивності в короткотерміновій перспективі, та розширене засвоєння, що впливає на продуктивність з часом. Глибина та швидкість засвоєння знань є критичними для успіху навчального процесу. Якісно розроблені курси можуть значно сприяти досягненню студентами кращих результатів.

Важливим елементом модернізації змісту освіти та використання електронних додатків є гейміфікація в освітньому процесі, що сприяє розвитку творчого мислення та мотивації студентів. Застосування ігрових практик та механізмів у неігровому контексті може значно підвищити ефективність навчання [3, с. 8-13]. При цьому, використання відкритого освітнього контенту та відкритих освітніх ресурсів у професійній освіті розширює освітнє середовище та створює додаткові можливості для розвитку ключових компетентностей.

Впровадження інноваційних технологій, таких як віртуальна реальність (VR), сприяє підвищенню ефективності онлайн навчання та відкритих освітніх ресурсів, створюючи передумови для інтенсивнішого розвитку освітнього процесу. Важливо забезпечувати безперервний професійний розвиток фахівців, відповідати запитам та потребам суспільства та забезпечувати доступність та якість освіти. Інтегрований підхід до розробки та впровадження онлайн-курсів, з урахуванням сучасних технологій та методик навчання, є ключовим для досягнення високої якості професійної освіти та забезпечення її актуальності в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій. [3, с. 8-13]

Стратегія розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні до 2023 року висвітлює важливі аспекти модернізації освітнього простору, зокрема, щодо цифровізації.

Аналіз показує, що модернізація відбувається недостатньо швидко та не відповідає потребам освітніх цифрових технологій. Зокрема, умови дистанційного навчання потребують більш ефективного впровадження сучасних цифрових технологій, які б відповідали запитам сучасного суспільства та ринку праці [4].

Крім цього, інтеграція гейміфікації у навчальний процес є ефективним способом залучення студентів, сприяння розвитку творчих та аналітичних навичок, а також мотивації до навчання [6, с. 113]. Важливим аспектом у цьому контексті є використання цифрових технологій не лише на заняттях з інформатики, а й у всьому освітньому процесі навчальних закладів. Для досягнення цих цілей важливо, щоб викладачі та майстри виробничого навчання володіли необхідним рівнем цифрової компетентності та використовували цифрові технології та електронні додатки в освітньому процесі. Електронні додатки, зокрема мобільні, дають змогу навчатися в будь-якому місці та в будь-який час, що забезпечує гнучкість та доступність освіти.

Сучасна освіта вимагає застосування інноваційних методів і технологій, що не лише забезпечують передачу знань, але й сприяють розвитку практичних навичок та компетенцій. Використання мобільних додатків, які оптимізують навчальний процес та роблять його більш гнучким і доступним, є важливим кроком у цьому напрямку. Такі додатки можуть бути спеціалізовані для різних професій та забезпечувати інтерактивне навчання та практикум з різних дисциплін.

Висновки.

Таким чином, інноваційні підходи, як-от змішане навчання, інтегровані онлайн-курси, використання хмарних сервісів та відкритих освітніх ресурсів, показали свою високу ефективність як у шкільній, так і в професійній освіті. Покращення позицій України в цифровій конкурентоспроможності вимагає суттєвих змін у підходах до освіти та навчання, зокрема оновлення навчальних програм, залучення інноваційних технологій, а також акцент на практичне застосування отриманих знань. У підсумку, ця стратегія веде до підвищення рівня цифрової грамотності населення, створення конкурентоспроможного ринку праці та посилення цифровізації країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hermak O. (2022). The current state of staff training digitization in vocational education of Ukraine. Image of the modern pedagogue. Т. 1, № 2. С. 26–29. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-26-29](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-26-29) (дата звернення: 08.03.2024).

2. Reshetnyak O., Bielousov D. (2022). Peculiarities of staff training in the context of digital competitiveness. *Efektivna ekonomika*. 2021. № 1.
3. Гуменний О.Д. (2017). SMART-комплекси навчальних дисциплін для професійно-технічних навчальних закладів / Професійно-технічна освіта : наук.- метод. журн. 2017. № 2. С. 8-13
4. Жуковська В. М. (2019). Цифрові виклики кадрового забезпечення підприємства. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку, Вип. 2. С. 10-17. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/jan/20629/zhukovska.pdf>. (дата звернення: 08.03.2021).
5. Коваленко В. В., Мар'єнко М. В., Сухіх А. С. (2021). Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти: метод. Рекоменд. Київ. ІТЗН НАПН України. 87 с.
6. Пригодій М.А., Гуржій А.М., Гуменний О.Д., Голуб І.І., Пригалінська Т.Г., Супрун К.В., Волошин А.М. (2022). Застосування цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час: методичні рекомендації. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України. 113 с.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

*Чеканюк Катерина, аспірантка кафедри професійної освіти і технологій
сільськогосподарського виробництва, 4kaniuk1601@gmail.com*

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Україна

Анотація. В статті розглянуто можливості професійного розвитку педагога за допомогою неформальної освіти. Охарактеризовано неформальну освіту в Україні в контексті професійного розвитку вчителів біології. У роботі охарактеризовано різні види неформальних освітніх практик. Визначені засоби неформальної освіти та основні ресурси для її здобуття.

Ключові слова: компетентність, професійний розвиток, педагогічна майстерність, неформальна освіта, формальна освіта, засоби навчання, вчителі біології, платформи неформальної освіти.

Abstract. The article considers the possibilities of professional development of a teacher with the help of non-formal education. Informal education in Ukraine is characterized in the context of professional development of biology teachers. The work describes various types of informal educational practices. Means of non-formal education and basic resources for its acquisition are defined.

Key words: competence, professional development, pedagogical skill, non-formal education, formal education, teaching aids, biology teachers, non-formal education platforms.

Постановка проблеми та її актуальність. Професійний розвиток вчителів біології в контексті компетентнісного підходу є ключовим елементом покращення якості освіти та забезпечення сучасного підходу до навчання учнів. Сучасні виклики в сфері освіти пов'язані з появою нових ефективних засобів, методів, та прийомів навчання, окрім традиційних методів професійного розвитку вчителів біології. Технологічний розвиток та зміни в освітньому середовищі вимагають пошуку нових, більш інноваційних і ефективних шляхів підвищення кваліфікації вчителів. З одного боку, інноваційні технології дозволяють вчителям отримувати доступ до новітніх наукових відкриттів та педагогічних методик. З іншого боку, сталий розвиток глобального освітнього простору вимагає від вчителів біології більшої готовності до впровадження інновацій та використання сучасних засобів комунікації в навчанні. Таким чином, проблема професійного розвитку вчителів біології засобами

неформальної освіти є актуальною і потребує досліджень та розробки нових підходів для оптимізації процесів навчання та підвищення якості освіти в галузі біології.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Проблема розвитку педагогічних працівників засобами неформальної освіти набуває актуальності в умовах розвитку нових технологій. Проблемі неформальної освіти присвячені праці вітчизняних дослідників як Бахрушина В., Ковальчука В., Мартинець Л., Мирончук Н., Павлик Н., Шапочкіної О. та ін. Дослідники розглядають неформальну освіту як сучасну можливість для активного здобуття та закріплення знань, розвитку професійних компетентностей та педагогічної майстерності. В науковому доробку розкриті сучасні тенденції розвитку неформальної освіти та основні характеристики неформальної освіти. Зараз наріжним питанням залишається достатність наукових напрацювань та розкритість теми саме сфери професійного розвитку вчителів біології як у неформальній освіті так і у самоосвіті.

Формулювання цілей статті. Сучасні зміни трактують нам потребу у розв'язанні питань, пов'язаних з професійним розвитком вчителів біології у процесі неформальної освіти. Головним завданням визначено обґрунтування основних засобів неформальної освіти у професійному розвитку педагогів. Важливим для нас є також визначення ролі неформальної освіти у професійному розвитку вчителів біології.

Виклад основного матеріалу. У сучасних реаліях актуальності набуває культура саморозвитку вчителя. Це пов'язано з тим, що професія вчителя вимагає безперервного професійного розвитку та самовдосконалення знань, практичних навичок і компетенцій. Вчителі повинні бути в курсі інновацій та творчих пошуків у галузі педагогічної науки, психології та методики викладання. Зміна ролі освіти в сучасному суспільстві визначається кількома концептуальними положеннями: поширення концепції сталого розвитку; розширення міжнародного співробітництва та діяльність міжнародних організацій, що вплинуло на впровадження інноваційних освітніх технологій (дистанційна та неформальна освіта) та посилили роль державних органів як провайдерів освітніх послуг; перехід від державної до ринкової моделі управління освітою (компетентнісний та практико-орієнтований підходи в освіті) [1].

В законодавстві України серед напрямів професійного розвитку вчителя виокремлені: формальна (післядипломна освіта, підвищення кваліфікації), неформальна (тренінги, майстер класи тощо) та інформальна освіта (самоосвітня діяльність, освіта в Інтернеті тощо) [2; 3].

Закон України "Про професійний розвиток працівників" визначає неформальне професійне навчання працівників як набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок, не пов'язане з місцем набуття, тривалістю та формою навчання [3]. Якщо

формальна освіта розуміється як система загальної, вищої та професійно-технічної освіти, що надається відповідно до національних стандартів. Після завершення формальної освіти видається документ державного зразка, такий як атестат, диплом або професійна кваліфікація. Термін "формальна освіта" передбачає наявність спеціальної установи або організації, тобто система освіти функціонує за формальною програмою, розробленою та впровадженою за ініціативою держави. То неформальна освіта являє собою організоване навчання поза межами системи формальної освіти, яке доповнює систему формальної освіти і гарантує набуття навичок і компетенцій, необхідних для того, щоб бути соціально та економічно активним громадянином. Ця освітня діяльність є структурованою. Вона має освітні цілі, певні часові рамки та інфраструктурне забезпечення і здійснюється свідомо. Наразі залишається проблема офіційного визнання набутих знань [4].

Мирончук Н. узагальнює основні характеристики неформальної освіти:

1. Продовжується протягом усього життя;
2. Акцентує увагу на активній участі учнів у навчальному процесі та прийнятті рішень;
3. Підкреслює важливість врахування проблем і потреб людей як ключових аспектів для організації навчання;
4. Проводиться всередині певних громад, незалежно від їхнього місцезнаходження або інтересів;
5. Висвітлює процес змін і досягнення цих змін;
6. В основному використовуються методи і контекст неформальної освіти, засновані на безпосередньому життєвому досвіді та включенні корпоративної взаємодії [5].

Таким чином, виділяються такі ознаки неформальної освіти, як організованість, систематичність, отримання додаткових знань незалежно від освіченості особи, і щодо предметного змісту, освіта може мати або не мати професійного спрямування. Ця позиція збігається з концепцією додаткової освіти дорослих. Розробляючи методологічні засади вивчення неформальної освіти О. Шапочкіна визначає наступні характеристики неформальної освіти: цілеспрямована творча діяльність особистості; фактор соціалізації та творчої самореалізації людини; умова для соціальної взаємодії суб'єктів навчання і додатковий ресурс для професійного самовизначення [6].

Основними засобами неформальної освіти для професійного розвитку вчителів біології є різноманітні форми, такі як стажування, конференції, семінари, презентації, тренінги, курси, студії, майстер-класи, творчі майстерні, круглі столи, відеолекції, участь у професійних асоціаціях, організація спільної діяльності, публічні дискусії, участь у громадських рухах та організаціях, дистанційне та онлайн-навчання, курси для отримання

нових професій, виїзні навчальні заняття, тренінги особистісного розвитку, тренінги ораторської майстерності, ефективного спілкування та інше. Ці форми неформальної освіти вчителів можуть бути реалізовані через діалогічні методи, такі як дискусії, дебати, кейс-навчання, моделювання проблемних ситуацій, портфоліо, читання, ігри (ділові, рольові), консультації та використання інноваційних освітніх технологій. Ефективність впливу вказаних форм і методів організації неформальної освіти визначається їхнім спрямуванням на внутрішні потреби особистості в самоактуалізації, саморозвитку та самореалізації [7, с. 60].

Обговорюючи проблему неформальної освіти можна нагадати про форму здобуття знань, як інформальна освіта. Інформальна освіта або самоосвіта представляє собою неперервний процес, в якому людина протягом усього життя здобуває погляди, цінності, навички та знання через повсякденний досвід. До методів самоосвіти вчителів входить самостійна робота з літературою, взаємодія, самонавчання, незалежна робота з аудіовізуальними матеріалами, самостійне виконання практичних завдань, відвідування культурних закладів, участь у лекторіях та екскурсіях, проведення досліджень та експериментів і таке інше. Інформальна освіта сприяє самоосвіті та виконує функцію повсякденної освіти [8].

В умовах технологізації освіти з'явилося багато платформ та ресурсів для неформальної освіти вчителів біології, які надають різноманітні можливості для професійного розвитку. Даний момент вказує нам на наступну тенденцію останніх років, а саме популяризацію та поступовий перехід на дистанційну освіту з моменту поширення в світі пандемії. Як зазначає В. Ковальчук, дистанційна освіта - це нова форма навчання. Даний вид освіти аналогічний очній формі навчання за метою та цілями та ґрунтується на державних стандартах, встановлених у певних галузях. Але традиційна та дистанційна освіта хоча й з однаковим змістом мають різну взаємодію між викладачем і студентом. Розбіжність виникає саме у формі подачі матеріалу. Дистанційна форма освіти у якості неформальної базується на принципах системності, науковості, активності, інтегративності тощо, але дистанційна освіта реалізується за допомогою засобів, що визначаються можливостями інформаційного середовища [9, с.393].

Завдяки онлайн ресурсам вчителі можуть посилити свої знання, отримати нові ідеї для викладання та ефективніше впроваджувати інновації в свою педагогічну практику. Можемо виділити цікаві та поширені у використанні платформи (табл. 1):

Таблиця 1. Платформи для інформальної та неформальної освіти вчителів біології

Назва платформи	Пропозиції для вчителів	Покликання на ресурс
Coursera	пропонує курси від провідних університетів і організацій з біології та наукового навчання. Курси можуть включати відеолекції, практичні завдання та форуми для обговорення	https://www.coursera.org/
edX	пропонує онлайн-курси від університетів та організацій з усього світу. Викладачі можуть знайти курси з різних аспектів біології та педагогіки	https://www.edx.org/
Khan Academy	має велику кількість безкоштовних відеоуроків і завдань з біології. Це може бути корисним для підготовки уроків та розширення власних знань	https://www.khanacademy.org/
National Science Teachers Association (NSTA)	пропонує вчителям різні ресурси, включаючи вебінари, конференції та матеріали для вчителів біології	https://www.nsta.org/
Biology Online	спеціалізована платформа, яка надає безкоштовні ресурси для вчителів та учнів з біології, такі як відеоуроки, інтерактивні тести та матеріали для вивчення	https://www.biologyonline.com/
BioMan Biology	надає безкоштовні ігри та інтерактивні вправи з біології для вчителів та учнів	https://biomanbio.com/
The Biology Project	розроблений університетом Арізони, цей ресурс містить онлайн-ресурси для вивчення різних аспектів біології	http://www.biology.arizona.edu/
TeacherTube	TeacherTube є платформою для обміну відео-уроками та матеріалами для вчителів, включаючи біологію	https://www.teachertube.com/
Освітній проект «На урок»	дає можливість проходити безкоштовні курси за напрямками: практичні прийоми, ІКТ, інтегроване навчання, креативне та критичне мислення, робота закладу освіти тощо	https://naurok.com.ua/
Платформа «УМІТИ»	на базі платформи розміщені доступні тенінги, вебінари та курси підвищення кваліфікації для вчителів та широкого кола освітян. По завершенню курсів видаються сертифікати, які відповідають чинним вимогам законодавства і можуть бути зараховані рішенням педради вищого навчального закладу	https://umity.in.ua/
Національна освітня платформа «Всеосвіта»	освітня платформа яка об'єднує сервіси дистанційного навчання та являє собою простір для обміну педагогічним досвідом	https://vseosvita.ua/

Джерело: результати власних наукових досліджень авторів

Після широкомасштабного вторгнення Росії, платформи Coursera та edX розпочали надавати безкоштовні онлайн-курси для користувачів з України в різних областях.

Міністерство освіти і науки України впровадило проєкт "Цифрові сервіси для освіти України", який слугує вчителям інструментом для організації навчання різними формами. Цей проєкт реалізується за підтримки міжнародного фонду "Відродження", Європейського Союзу та компанії SoftServe. Сервіс пропонує тисячі безкоштовних сучасних онлайн-курсів від кращих експертів, провідних освітніх закладів та лідерів галузі. Користувачі отримують безкоштовний доступ до найкращих інструментів онлайн-навчання та можуть скористатися різноманітними платформами, інструментами, онлайн-сервісами та передовими практиками використання онлайн-курсів. Переваги онлайн-навчання включають доступ до різних засобів комунікації, корисні зв'язки з іншими учасниками курсів, можливість отримання зворотного зв'язку, гнучкий графік навчання, систематизовану подачу матеріалу, різноманітність форм і методів навчання та можливість отримати сертифікат [10].

Наявність доступних онлайн-ресурсів для професійного розвитку вчителів забезпечило педагогів можливістю не тільки займатися самоосвітою, алей отримувати грамотну неформальну освіту за допомогою електронного наставництва та коучингу. Науковці бачуть певні переваги визначаючи у віртуальному наставництві, адже здобувачі освіти більше не залежать від просторових факторів. Саме відеотрансляції, вебінари, онлайн-тренінги дозволяють забезпечити якісне електронне наставництво на різних рівнях здобуття неформальної освіти [11; 12].

Висновки. Неформальна освіта сприяє професійному розвитку вчителів, розширює їхні професійні знання, розвиває важливі навички та підвищує рівень професійної самосвідомості та рефлексивної культури, адже неформальна освіта та самоосвіта надають вчителям біології широкий вибір форм професійного зростання. Неформальна освіта зараз є доповненням формальній освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді. Навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с. 2017.
2. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про професійний розвиток працівників». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>
4. Бахрушин В. Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні? Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>

5. Мирончук Н. М. Кваліфікаційні вимоги до викладачів вищих навчальних закладів як основа змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців. *Проблеми освіти: Збірник наукових праць*. 2015. № 82. С. 172-176.
6. Шапочкіна О.В. Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх учителів у Німеччині. Автореф. . канд.. пед.. наук : спец. 13.00.04.
7. Підготовка вчителя природничих наук в умовах неперервної педагогічної освіти в США: монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 266с.
8. [Мартинець Л. А.](#) Залучення педагогів до професійного розвитку у неформальній та інформальній освіті. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 6. С. 15-16.
9. Ковальчук В. І., Левчук Л. В. Особливості дистанційного навчання в США. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 392-395.
10. Ковальчук В. І. Професійний розвиток педагога засобами неформальної освіти. Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/368841121_profesijnij_rozvitok_pedagoga_zasobami_neformalnoi_osviti
11. Kovalchuck V. E-coaching, E-mentoring for lifelong professional development of teachers within the system of post-graduate pedagogical education. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*. 2017. P. 214–227. - Режим доступу: <http://tojde.anadolu.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1481-published.pdf>
12. Ковальчук В. І. Професійний розвиток педагогічних працівників в умовах інформаційного суспільства. *Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент : кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої*. Київ: Інтерсервіс, 2018. С.133-157.

NURTURING EXCELLENCE: THE CONTINUOUS DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SKILLS IN MODERN SPECIALISTS

Chemodanova Maryna, PhD, management in IT department Private Higher Educational Institution Kharkiv University of Technology «STEP»
marinalaoshi7@gmail.com

Annotation: Nurturing Excellence Through Lifelong Learning

This comprehensive text explores the imperative of continuous education for modern specialists in the rapidly evolving professional landscape. Emphasizing the transformative role of lifelong learning, the narrative underscores its shift from a mere catchphrase to a strategic necessity. Drawing examples from various learning modalities, including online courses, language acquisition, and cultural exploration, the author highlights the diverse avenues available for skill enhancement.

The discussion extends to the Ukrainian context, where a well-established formal education system coexists with a burgeoning culture of lifelong learning. Noteworthy is the emphasis on language skills, the accessibility of online courses, and the government's potential role in fostering adult education initiatives. The piece acknowledges the multifaceted nature of lifelong learning, encompassing formal education, skill development, and cultural exploration.

Technological agility emerges as a key motivator for continuous education, emphasizing the relevance of staying current with industry-specific tools and platforms. Beyond technical skills, the narrative underscores the significance of soft skills, critical thinking, and adaptability in achieving professional success. The modern specialist is portrayed as an active participant in the continuous education journey, balancing formal and informal learning experiences.

Анотація: Виховання досконалості через навчання впродовж життя

У цьому всеосяжному тексті досліджується імператив безперервної освіти для сучасних фахівців у професійному середовищі, що швидко розвивається. Підкреслюючи трансформаційну роль навчання впродовж життя, автор підкреслює, що воно перетворилося з простої фрази на стратегічну необхідність. Наводячи приклади з різних форм навчання, включаючи онлайн-курси, вивчення мов та культурні дослідження, авторка висвітлює різноманітні шляхи, доступні для вдосконалення навичок.

Дискусія поширюється на український контекст, де добре розвинена система формальної освіти співіснує із зростаючою культурою навчання впродовж життя. Заслуговує на увагу акцент на мовних навичках, доступності онлайн-курсів та потенційній ролі уряду у підтримці ініціатив з освіти дорослих. У статті визнається багатогранний характер навчання впродовж життя, що охоплює формальну освіту, розвиток навичок і вивчення культури.

Технологічна гнучкість постає ключовим мотивом для безперервної освіти, підкреслюючи актуальність постійного ознайомлення з галузевими інструментами та платформами. Окрім технічних навичок, наратив підкреслює важливість "м'яких" навичок, критичного мислення та адаптивності для

досягнення професійного успіху. Сучасний фахівець зображений як активний учасник безперервної освіти, який балансує між формальним і неформальним навчанням.

Key words: Professional world, graduation, initial skills, continuous education, adaptability, resilience, lifelong learning, online courses, workshops, seminars, continuing education, skill development, Networking, Mentorship, DIY projects, Ukraine, formal education system

Ключові слова: Професійний світ, випуск, початкові навички, безперервна освіта, адаптивність, стійкість, навчання впродовж життя, онлайн-курси, воркшопи, семінари, безперервна освіта, розвиток навичок, нетворкінг, наставництво, проекти "зроби сам", Україна, формальна система освіти

Introduction: In the fast-paced and ever-evolving landscape of the professional world, the journey doesn't end with graduation or the acquisition of initial skills. Modern specialists recognize that the key to staying competitive and relevant lies in the commitment to continuous education. This ongoing process not only ensures the continuous development of professional skills but also nurtures a mindset of adaptability and resilience.

The concept of lifelong learning has become more than just a catchphrase; it's a necessity. Continuous education is no longer a choice but a strategic imperative for professionals across diverse fields. As industries undergo rapid transformations and technological advancements, specialists must actively seek out opportunities to expand their knowledge base.

Problem statement. Lifelong learning refers to the ongoing, voluntary, and self-motivated pursuit of knowledge and skills throughout one's life. It involves continuous learning and personal development, often beyond traditional educational settings. Here are some examples of lifelong learning:

Taking online courses through platforms like Coursera, edX, or Khan Academy to acquire new skills or deepen existing ones.

Learning a new language through language learning apps, community classes, or language exchange programs.

Attending workshops, seminars, or conferences to stay updated on industry trends and enhance professional skills. Reading books, articles, or research papers to gain knowledge in various fields, including fiction, non-fiction, and academic literature. Listening to educational podcasts or audiobooks during daily commutes or leisure time to explore new topics or gain insights from experts. Enrolling in community college courses or continuing education programs to acquire specific skills or pursue a new area of interest.

Utilizing platforms like LinkedIn Learning, Skillshare, or Udemy to acquire practical skills in areas such as graphic design, coding, or digital marketing.

Engaging in networking events and seeking mentorship opportunities to learn from experienced individuals in your field. Undertaking do-it-yourself (DIY) projects that involve learning new skills, such as home improvement, gardening, or crafting. Participating in physical activities that promote learning, such as taking up a new sport or fitness routine that requires skill development.

Volunteering for organizations or causes that align with personal interests, providing opportunities to learn about different social issues and contribute to positive change.

Exploring different cultures through travel, cultural events, or trying out new cuisines to broaden one's perspective and understanding.

Lifelong learning is a holistic approach to personal and professional development, emphasizing the importance of intellectual curiosity, adaptability, and continuous improvement throughout all stages of life.

General overview of key trends and considerations based on common themes observed in professional development literature up to 2022:

The concept of lifelong learning has gained prominence, emphasizing the need for professionals to continuously acquire new skills throughout their careers. This approach recognizes that the pace of change in many industries requires ongoing adaptation.

Technology Integration: With the rapid evolution of technology, professionals are increasingly expected to develop digital literacy and keep pace with technological advancements relevant to their fields. Continuous training in areas such as data analysis, artificial intelligence, and cybersecurity is essential.

Beyond technical skills, there is a growing recognition of the importance of soft skills, including communication, collaboration, adaptability, and emotional intelligence. Employers value professionals who can work effectively in diverse and dynamic environments.[2]

Organizations are exploring personalized learning approaches, tailoring professional development programs to individual needs and career goals. This approach ensures that employees receive The popularity of microlearning continues to rise. This involves delivering content in small, focused segments, making it easier for professionals to integrate learning into their busy schedules and retain information effectively.

As industries become more interconnected, professionals are encouraged to develop skills that transcend traditional disciplinary boundaries. Cross-disciplinary training fosters a holistic understanding of complex challenges and promotes innovative problem-solving.

The COVID-19 pandemic accelerated the adoption of remote and online learning. Even as in-person opportunities return, virtual platforms are likely to remain integral to professional development, offering flexibility and accessibility.

Organizations are increasingly interested in assessing the impact of professional development initiatives. Measuring outcomes and ROI (Return on Investment) helps ensure that the time and resources invested in training yield tangible benefits for both employees and the organization.

Lifelong learning is a concept and practice that can be observed in Ukraine, where individuals seek to enhance their knowledge and skills throughout their lives. Here are some aspects of lifelong learning in Ukraine:

Ukraine has a well-established formal education system, including primary, secondary, and higher education institutions. Lifelong learning often starts with formal education, but individuals may continue to pursue higher degrees or certifications later in life.

Many Ukrainians engage in higher education and continuous professional development to stay competitive in the job market. This includes attending workshops, seminars, and short courses related to their professions.

Language skills are highly valued in Ukraine. Lifelong learning often involves language acquisition, either in pursuit of mastering a second language or improving proficiency in Ukrainian or English.

The availability of online courses and e-learning platforms has made it easier for Ukrainians to access a wide range of educational resources.[4] Platforms like Prometheus, EdEra, and others offer courses in various subjects.

Given Ukraine's rich cultural and historical heritage, many individuals engage in lifelong learning through cultural and historical education. This may involve visiting museums, attending lectures, or participating in cultural events.

Lifelong learning is often driven by the need to acquire new skills for employment. Ukrainians may engage in training programs and skill development courses to adapt to changing job market demands. Ukrainians may participate in international exchange programs, both academic and professional, to gain exposure to different cultures, languages, and educational systems.

Lifelong learning in Ukraine extends beyond formal education. Non-formal and informal learning, such as community-based workshops, self-directed learning, and participation in interest-based groups, play a significant role.

The Ukrainian government may have initiatives or policies in place to promote adult education and lifelong learning. These could include subsidies for adult education programs or awareness campaigns to encourage continuous learning.

The adoption of technology in education, including e-learning platforms and digital resources, has facilitated access to educational materials for lifelong learners in Ukraine.

It's important to note that the specific nature and extent of lifelong learning in Ukraine can vary among individuals and regions. Factors such as economic conditions, access to resources, and personal motivations all contribute to the lifelong learning landscape in the country.

One of the primary drivers of continuous education is the need for technological agility.[4] Professionals need to stay abreast of the latest tools, software, and platforms relevant to their industries. Whether it's mastering new programming languages, understanding the intricacies of data analytics, or navigating emerging technologies like artificial intelligence, staying technically competent is paramount.

While technical skills are vital, the modern specialist understands the significance of soft skills in achieving professional success. Effective communication, collaboration, critical thinking, and adaptability are skills that can set individuals apart in a competitive environment. Continuous education provides avenues for honing these abilities and staying attuned to the interpersonal dynamics of the workplace.

A commitment to continuous education involves a deep dive into industry-specific knowledge. Specialists must not only stay informed about current market trends but also understand the regulatory landscape and anticipate emerging challenges. This depth of understanding contributes to informed decision-making and positions professionals as thought leaders in their respective fields.[5]

The importance of networking and collaboration cannot be overstated in the context of continuous education. Engaging with professional networks, attending conferences, and collaborating with peers provide

invaluable opportunities for knowledge exchange. Networking not only broadens horizons but also opens doors to mentorship and collaborative ventures.

Continuous education fosters adaptability and resilience – traits that are indispensable in an ever-changing professional environment. The ability to pivot, learn from setbacks, and navigate through uncertainty becomes second nature to specialists who actively seek growth opportunities.

The modern specialist's journey of continuous education involves a balanced blend of formal and informal learning.[6] Workshops, conferences, and online courses complement self-directed learning and on-the-job experiences. This eclectic approach ensures a well-rounded skill set that aligns with the demands of the dynamic workplace.

Setting clear and measurable professional development goals is a hallmark of a proactive specialist. These goals may include obtaining specific certifications, mastering new technologies, or expanding leadership skills. Personal development plans serve as roadmaps for continuous improvement.[3]

The symbiotic relationship between employers and employees in the realm of continuous education cannot be ignored. Forward-thinking companies recognize the value of supporting their workforce in pursuing ongoing education. This may involve providing training programs, allocating resources for professional development, and fostering a culture that champions learning and growth.

Conclusion. In conclusion, the development of professional skills through continuous education is not a destination but a dynamic journey of growth. Modern specialists who embrace this journey position themselves as lifelong learners, equipped with the agility and resilience needed to thrive in an ever-changing professional landscape. As industries evolve, the commitment to continuous education becomes not just an investment in oneself but a strategic choice for sustained excellence.

REFERENCES:

1. Association, I. R. M. (2020). Research anthology on developing effective online learning courses (4 Volumes). Information Resources Management Association.
2. Ben-Eliyahu, A. (2021). Sustainable learning in education. *Sustainability*, 13(8), 4250. <https://doi.org/10.3390/su13084250>
3. Candy, P. C. (2000). Reaffirming a proud tradition. *Active Learning in Higher Education*, 1(2), 101–125. <https://doi.org/10.1177/1469787400001002002>
4. Carr, A., Balasubramanian, K., Atieno, R., & Onyango, J. (2020). Lifelong learning to empowerment: Beyond formal education. In *Expanding Horizons in Open and Distance Learning* (pp. 69–86). Routledge. <http://dx.doi.org/10.4324/9780429292941-6>
5. Collins, J., Harkin, J., & Nind, M. (2010). *Manifesto for learning: Fundamental principles*. A&C Black.
12. Coorey, J. (2016). Active learning methods and technology: Strategies for design education. *International Journal of Art & Design Education*, 35(3), 337–347. <https://doi.org/10.1111/jade.12112>
6. Deepa, V., Sujatha, R., & Baber, H. (2021). Ageing and Learning Agility –Mediating role of learning perception and Moderating role of technology leverage. *International Journal of Lifelong Education*, 40(5–6), 514–531. <https://doi.org/10.1080/02601370.2021.1991501>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ

*Черненко Варвара, кандидат фізико-математичних наук, доцент, chernenko.v@pu.org.ua,
Костенко Оксана, доктор філософії з професійної освіти, kostenko.o@pu.org.ua,
ОК "Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка" ПОР*

Анотація. Дослідження присвячене аналізу процесу формування та подальшого розвитку культурного інтелекту у майбутніх фахівців з управління проєктами. У рамках цього дослідження розглядаються різноманітні фактори, які впливають на формування культурного інтелекту, такі як освіта, досвід міжнародної співпраці, взаємодія з різними культурами та інші. Важливість цього аспекту для успішної кар'єри в управлінні проєктами не може бути переоцінена, оскільки сучасний світ все більше переходить до глобальних та міжнародних проєктів, що вимагає від фахівців з управління проєктами високого рівня міжкультурної компетентності.

Результати цього дослідження можуть стати основою для розробки нових програм підготовки фахівців з управління проєктами з акцентом на розвиток культурного інтелекту. Такий підхід сприятиме підвищенню конкурентоспроможності майбутніх управлінців на міжнародному ринку праці.

Ключові слова: культурний інтелект, управління проєктами, освіта, міжкультурна комунікація, міжнародні проєкти.

Abstract. The study is dedicated to analyzing the process of formation and further development of cultural intelligence among future project management professionals. Within the framework of this research, various factors influencing the formation of cultural intelligence, such as education, international experience, interaction with different cultures, and others, are considered. The importance of this aspect for a successful career in project management cannot be overstated, as the modern world increasingly transitions to global and international projects, which requires project management professionals to have a high level of intercultural competence.

The results of this study can serve as a basis for the development of new training programs for project management professionals with a focus on the development of cultural intelligence. Such an approach will contribute to enhancing the competitiveness of future managers in the international job market.

Keywords: cultural intelligence, project management, education, intercultural communication, international projects.

Постановка проблеми. Глобалізація та зростання міжнародної співпраці призвели до значного збільшення кількості міжнародних проєктів. Ефективна реалізація цих проєктів

потребує від фахівців з управління проектами не лише знань та навичок у сфері управління, але й розуміння культурних відмінностей та вміння налагоджувати міжкультурну комунікацію.

Традиційні програми підготовки фахівців з управління проектами не приділяють достатньої уваги розвитку культурного інтелекту (CQ). Існують розрізнені дослідження з питань CQ, але системного аналізу процесу його формування та розвитку у майбутніх фахівців з управління проектами не проводилося. З одного боку, попит на фахівців з високим CQ зростає, з іншого боку, немає чіткої методики розвитку цієї компетентності.

CQ може бути описаний як здатність адаптуватися до різноманітності культур, розуміння та повага до культурних різниць, а також ефективна комунікація та співпраця з представниками різних культурних груп. У контексті управління проектами, CQ виступає як ключовий фактор, що впливає на успішність виконання проєктів у міжнародному середовищі. Аналіз впливу культурних аспектів на успішність управління проектами включає дослідження взаємодії між різними культурами, врахування культурних різниць під час прийняття рішень, управління конфліктами в культурно різних командних групах, а також використання культурно-сенситивних стратегій комунікації. Недостатнє розуміння культурних аспектів може призвести до невдачі проєктів, конфліктів, затримок у виконанні завдань та інших негативних наслідків. Тому розуміння та ефективне врахування культурних аспектів у процесі управління проектами є надзвичайно важливим для досягнення успіху в міжнародному проєктному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашому дослідженні ми зосереджуємося на аналізі процесу формування та розвитку CQ у майбутніх фахівців з управління проектами. Для розуміння важливості формування CQ у фахівців з управління проектами розглянемо основні концепції та теоретичні аспекти культурного інтелекту, які є ключовими у визначенні цього поняття.

У 2008 році було опубліковано колективну монографію під редакцією С. Енга та Л. Ван Дюне, присвячену концепції CQ. Науковці в своїй монографії розглядають теоретичні аспекти концепції CQ, а також представляють інструмент для вимірювання цієї компетентності, який отримав назву “шкала культурного інтелекту (Cultural Intelligence Scale – CQS). Автори визначають CQ “як конкретний інструмент, який допомагає людині ефективно діяти у культурно різноманітних середовищах” (Ang & Van Dyne, 2008). CQ в іншому контексті, визначений Солодкою А. К., представляє собою здатність “зберегти власну ідентичність на національному рівні та етнічні культури в глобалізованому світі на основі успішної самореалізації особистості в полікультурному просторі” (Солодка, 2016). Ці

визначення доповнюють одне одного, показуючи, що CQ є багатограним поняттям, яке має як практичні, так і особистісні аспекти.

Автори в своєму дослідженні (Earley & Ang, 2003) підкреслюють, що CQ відрізняється від соціального та емоційного. Він змушує людину вийти за рамки власної культури та покладатися на свою здатність вивчати нові моделі соціальної взаємодії та адаптувати свою поведінку. В новому культурному середовищі знайомі норми та цінності істотно відрізняються або мають інший вигляд. Тому їх не можна інтерпретувати з позиції рідної культури. В цій ситуації людина має сформулювати нове розуміння на основі доступної інформації.

Водночас, Солодка А. К. стверджує, що “CQ є природною еволюцією віднині добре зарекомендованих понять в області аналітичного інтелекту (IQ) та емоційного інтелекту (EQ). Їх ефективність на перетині культур “вимірюється” CQ у процесі надбання досвіду міжнародного співробітництва” (Солодка, 2017).

У статті (Chiu, Lonner & Matsumoto, 2014) автори описують дослідження, проведене з метою вивчення природи та валідності CQ, яке визначається як набір когнітивних, мотиваційних та поведінкових здібностей, які допомагають людям успішно функціонувати в міжкультурних середовищах. Авторами в дослідженні доведено, що CQ позитивно корелює з міжкультурною адаптацією та успіхом, якій відіграє ключову роль у роботі фахівців з управління проектами в міжкультурних середовищах.

Важливим в контексті аналізу процесу формування CQ у майбутніх фахівців з управління проектами є дослідження (Moslehpour, Kurrahman & Sulistiawan, 2024), в якому науковці описують вплив культурного інтелекту (CQ) на командну роботу. Автори стверджують, що CQ може впливати на командну роботу опосередковано через виникнення лідера та реляційну ідентифікацію. Ми погоджуємося з висновками авторів про те, що CQ є важливою навичкою для членів команди, оскільки вона може допомогти їм краще співпрацювати один з одним, а також з людьми з інших культур.

Формулювання мети. Проаналізувати процес формування та розвитку CQ у майбутніх фахівців з управління проектами в контексті роботи в міжнародному проектному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи процес формування та розвитку CQ у майбутніх фахівців з управління проектами, необхідно врахувати ключові аспекти, які входять в структуру цієї компетентності.

Розглянемо чотири основні сфери CQ, які визначають його комплексність: знання, стратегічне мислення, мотивація та поведінка (рис. 1).

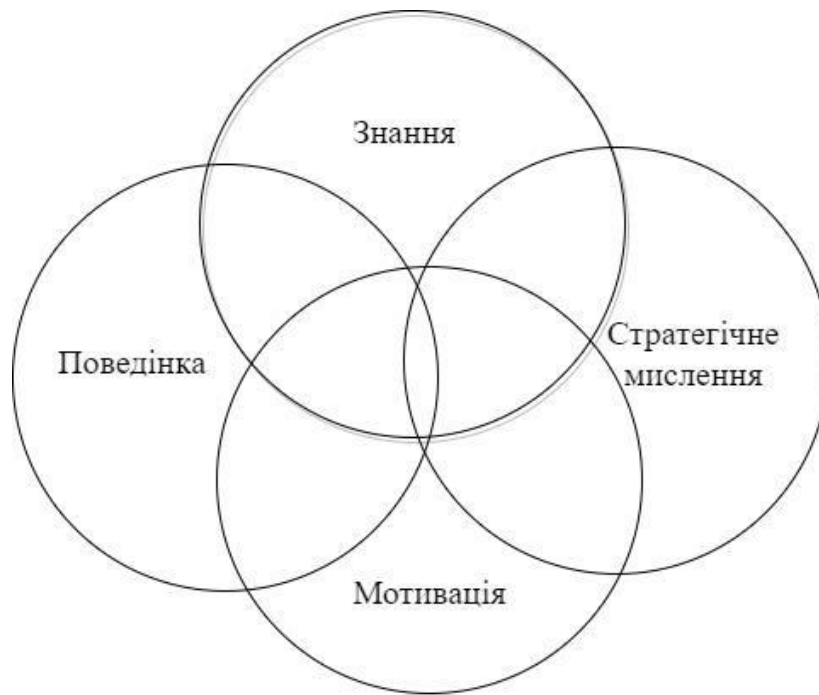

Рисунок 1 – Структура культурного інтелекта

Джерело: рисунок складено авторами на основі наукових опублікованих праць Earley P. C., & Ang S. (2003); Горбачик А., Любива Т., Нікіміна Т. (2015) [3, 7].

Перша сфера, знання, охоплює набуття та усвідомлення інформації про культурні особливості різних груп та способів їх взаємодії. Вона включає розуміння культурних норм, цінностей, традицій, а також історії та мови. Стратегічне мислення, друга сфера CQ, відображає здатність особистості до аналізу, планування та виконання дій у культурно різних ситуаціях. Це передбачає вміння вирішувати конфлікти, приймати рішення та вибирати оптимальні стратегії взаємодії з представниками інших культур. Третя сфера, мотивація, є ключовою для розвитку CQ, оскільки вона визначає особистісні стимули та цінності, що впливають на активність та наполегливість у навчанні та взаємодії з іншими культурами. Ця сфера охоплює самоефективність, впевненість у власних силах, а також готовність до саморозвитку та вдосконалення. Нарешті, четверта сфера, поведінка, стосується здатності особистості адаптувати свої дії та взаємодію у відповідь на культурні контексти. Це включає розвиток навичок міжкультурної комунікації, адаптацію стилів спілкування та роботи до вимог різних культурних середовищ, а також уміння виявляти толерантність та розуміння до культурних відмінностей. Загалом, ці чотири сфери взаємодіють та взаємо підтримують одна одну, створюючи комплексний підхід до розвитку CQ.

Отже, під час формування CQ у майбутніх фахівців з управління проєктами, перш за все, слід звернути увагу на поняття культурної чутливості, яка передбачає не лише здатність

розпізнавати та розуміти культурні відмінності, але й уміння ефективно взаємодіяти з представниками різних культурних груп. Досягнення високого рівня CQ передбачає активне вивчення та усвідомлення культурних особливостей різних націй, їхніх цінностей, норм та очікувань.

Подальшим кроком у формуванні CQ є розвиток культурної адаптації, що означає здатність адаптуватися до нових та незвичних культурних контекстів. Цей аспект передбачає гнучкість у реагуванні на культурні виклики, уміння швидко відповідати на зміни у культурному середовищі та ефективно адаптуватися до різних робочих або життєвих ситуацій.

Крім того, важливим елементом формування CQ є розвиток міжкультурних комунікативних навичок. Ефективна комунікація з представниками інших культур передбачає не лише вміння виразно висловлювати свої думки та ідеї, але й уміння слухати та розуміти точки зору інших, враховувати їхні переконання та культурні особливості.

Розглянемо фактори, що впливають на формування CQ у майбутніх фахівців з управління проєктами.

1. Особистісні фактори:

– мотивація до вивчення інших культур визначається особистим бажанням оволодіти нові знання про різноманітні культури та їхні особливості. Важливо, щоб майбутні фахівці відчували внутрішню потребу розширювати свій культурний горизонт;

– відкритість до нового досвіду визначає готовність відкрити нові перспективи, розглянути нові ідеї та вчинки, які можуть виходити за межі власного культурного середовища;

– емпатія відображає здатність співчувати та розуміти почуття та потреби людей з різних культур, що допомагає у встановленні глибоких міжкультурних зв'язків;

– гнучкість в уявленнях та діях дозволяє майбутнім фахівцям з управління проєктами адаптуватися до різноманітних культурних контекстів та знаходити конструктивні рішення;

– самоусвідомлення передбачає усвідомлення власних культурних переконань, стереотипів та поглядів, що є важливим для побудови ефективних міжкультурних відносин.

2. Освітні фактори.

– наявність курсів з міжкультурної комунікації та культурології в програмі підготовки дозволяє майбутнім фахівцям з управління проєктами отримати теоретичні знання та практичні навички, необхідні для ефективною міжкультурною співпраці (крім того, впровадження додаткових сертифікаційних програм, на кшталт, "Культурний інтелект, міжособистісна комунікація та креативність в епоху ШІ" (*Сертифікаційна програма для студентів Львівського університету "Культурний інтелект, міжособистісна комунікація*

та креативність в епоху ШІ") надає можливість підвищувати рівень CQ для успішної роботи в сучасному міжнародному середовищі);

- використання інтерактивних методів навчання сприяє активному залученню здобувачів освіти та підвищує їхню мотивацію до вивчення та розвитку CQ;

- можливість стажування або навчання за кордоном надає можливість здобувачам освіти отримати безпосередній досвід взаємодії з різними культурами та розвинути міжкультурні навички.

3. Професійні фактори:

- досвід роботи в міжнародних проектах дозволяє майбутнім фахівцям з управління проектами вдосконалювати свої міжкультурні комунікаційні навички та розуміння;

- наявність наставників з різних культур сприяє обміну досвідом та розвитку CQ;

- участь у міжкультурних тренінгах сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації та розуміння різниць у культурних цінностях.

4. Соціальні фактори:

- середовище, де проживає здобувач освіти, може впливати на його можливості взаємодії з представниками різних культур та розвиток міжкультурного розуміння;

- взаємодія з різними культурами через соціальні мережі може сприяти розширенню кола знайомств та обміну культурними досвідами;

- широкий доступ до різноманітної інформації про інші культури може сприяти самостійному вивченню та розвитку CQ у майбутніх фахівців з управління проектами.

Отже, формування CQ у майбутніх фахівців з управління проектами залежить від комплексу особистих, освітніх, професійних та соціальних факторів.

Висновки й перспективи подальших наукових пошуків. На основі аналізу ключових аспектів формування та розвитку CQ у майбутніх фахівців з управління проектами можна зробити висновок, що ця компетентність виявляється ключовою для успішної діяльності в міжнародному середовищі. Спроможність адаптуватися до різних культурних контекстів, ефективно взаємодіяти з представниками різних культур та розвивати міжкультурні комунікаційні навички стають детермінантами успіху в управлінні проектами.

З огляду на комплексність та важливість CQ для успішної реалізації міжнародних проектів, подальші дослідження можуть спрямовуватися на більш глибоке розуміння взаємозв'язку між CQ та різними аспектами управління проектами, а також на розробку та впровадження нових методик навчання та тренінгів з метою підвищення рівня цієї компетентності серед майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ang, S., & Van Dyne, L. Handbook of Cultural Intelligence Theory, Measurement, and Applications (2008). NY: M.E. Sharpe.
2. Солодка, А. К. (2016). Культурний інтелект. Миколаїв: ФОП Швець В. М.
3. Earley, P. C., & Ang, S. (2003). Cultural intelligence: Individual interactions across cultures. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
4. Солодка, А. К. (2017). Концептуальні виміри культурного інтелекту. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 21(2), 263–278.
5. Chiu, C. Y., Lonner, W. J. & Matsumoto, D. (2014). Cross-Cultural Competence: Theory, Research, and Application. Journal of Personality and Social Psychology, 106(2), 259–279.
6. Moslehpour, M., Kurrahman, T., & Sulistiawan, J. (2024). How does Cultural Intelligence Influence Teamwork Capability? The Role of Leader Emergence and Relational Identification. Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 35(1), 90–101.
7. Горбачик, А., Любива, Т., Нікітіна, Т. (2015). Перевірка валідності та надійності шкали культурного інтелекту в Україні. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 1, 132–148.
8. Сертифікаційна програма для студентів Львівського університету "Культурний інтелект, міжособистісна комунікація та креативність в епоху ШІ". URL: <https://lnu.edu.ua/certyfikatsiyna-prohrama-dlia-studentiv-lvivskoho-universytetu-kulturnyy-intelekt-mizhosobystisna-komunikatsiia-ta-kreatyvnist-v-epokhu-shi/> (дата звернення: 05.03.2024).

РОЛЬ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЛОГІСТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

*Черненко Оксана, к.ф.м.н., oksanachernenko7@gmail.com,
Кіпятков Володимир, магістр ОП «Комп'ютерні науки», v.kipiatkov@gmail.com,
Стусь Сергій, аспірант, sms80@ukr.net,
Полтавський університет економіки і торгівлі*

Анотація. В роботі досліджено вплив сучасних інформаційних технологій (ІТ) на логістику українських підприємств у контексті воєнних дій, викликаних повномасштабним вторгненням росії в Україну. Стаття аналізує, як ІТ можуть сприяти підтримці логістичної стабільності, ефективності постачання, а також забезпечити адаптацію до швидкозмінних умов. Основна увага приділяється використанню таких технологій, як системи управління ланцюгами постачань (SCM), геоінформаційні системи (ГІС), інтернет речей (ІоТ) та штучний інтелект (ШІ).

Ключові слова: оптимізація ланцюгів постачань, кризове управління, цифрова трансформація.

Abstract. The paper examines the influence of modern information technologies (IT) on the logistics of Ukrainian enterprises in the context of military operations caused by the full-scale invasion of Russia into Ukraine. The article analyzes how IT can contribute to the maintenance of logistics stability, supply efficiency, as well as to ensure adaptation to rapidly changing conditions. The article analyzes how IT can contribute to the maintenance of logistics stability, supply efficiency, as well as to ensure adaptation to rapidly changing conditions. The focus is on the use of technologies such as supply chain management (SCM), geographic information systems (GIS), the Internet of Things (IoT), and artificial intelligence (AI).

Keywords: supply chain optimization, crisis management, digital transformation.

Постановка проблеми. У контексті непередбачуваних викликів українські підприємства стикаються з безпрецедентними труднощами в підтримці ефективності та стійкості своїх логістичних ланцюгів постачання. Традиційні логістичні маршрути та методи управління стають недостатньо ефективними або навіть неможливими для використання в умовах військових дій, що вимагає негайної адаптації та пошуку нових рішень.

Водночас сучасні інформаційні технології пропонують потужні інструменти для оптимізації логістичних процесів, покращення координації між учасниками ланцюга постачання та забезпечення прозорості та відстежуваності товарів.

Проте впровадження та ефективне використання цих технологій у логістиці вимагає подолання низки викликів, включаючи необхідність значних інвестицій, розвитку відповідних навичок та компетенцій серед працівників, а також забезпечення кібербезпеки в умовах зростаючих кіберзагроз.

В цьому контексті критично важливим стає питання: як українські підприємства можуть ефективно використовувати сучасні інформаційні технології для оптимізації своїх логістичних операцій в умовах військового конфлікту, що накладає додаткові обмеження та виклики? Це дослідження прагне визначити, які стратегії та підходи будуть найбільш ефективними в цьому напрямку, а також які потенційні перешкоди необхідно подолати для успішної інтеграції ІТ у логістичні системи під час кризи.

Розглядаючи цю проблему, важливо враховувати не тільки технічні аспекти впровадження інформаційних технологій, але й соціально-економічні умови, в яких діють українські підприємства, включаючи економічні наслідки війни, зміни у споживчому попиті, а також потребу в швидкій реалокації виробничих потужностей та логістичних центрів.

Останні **дослідження** щодо використання інформаційних технологій в логістиці українських підприємств в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну вказують на кілька ключових аспектів і викликів, а також на потенціал інноваційних рішень в цій сфері.

Що стосується безпосередньо логістики, то інформація про специфічні дослідження, які б безпосередньо розглядали використання інформаційних технологій в логістиці українських підприємств в умовах війни, не була знайдена в обраному діапазоні джерел [1-6]. Це може свідчити про потребу в подальших дослідженнях у цій області, особливо в контексті адаптації та інноваційних рішень, які могли б допомогти підприємствам ефективніше вирішувати логістичні виклики в умовах конфлікту та кризи.

Мета даного дослідження полягає в аналізі ролі сучасних інформаційних технологій у логістиці українських підприємств у контексті повномасштабного вторгнення росії в Україну. Зокрема, дослідження спрямоване на виявлення та оцінку способів, за допомогою яких ІТ можуть сприяти підтримці, оптимізації та адаптації логістичних процесів під час військових конфліктів та кризових ситуацій. Основні завдання дослідження включають:

1. Огляд сучасного стану логістичних систем українських підприємств та їх викликів в умовах війни.
2. Аналіз впливу інформаційних технологій на ефективність логістичних операцій в умовах обмежених можливостей та зростаючих загроз.
3. Вивчення конкретних прикладів успішного впровадження ІТ-рішень у логістиці українських компаній під час війни.

4. Розробка рекомендацій щодо інтеграції сучасних інформаційних технологій у логістичні стратегії для забезпечення стійкості та адаптивності підприємств.

5. Оцінка потенційних перешкод та обмежень для впровадження та ефективного використання ІТ в логістиці, а також шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті огляду сучасного стану логістичних систем українських підприємств та їх викликів в умовах війни, важливо відзначити, що досвід пандемії COVID-19 дещо підготував український бізнес до роботи в умовах стресу. Цей досвід відіграв значну роль у першій реакції бізнесу на повномасштабне вторгнення, адаптувавши робочі процеси та логістику до нових викликів.

Пандемія спонукала багато компаній до впровадження віддаленої роботи, що вимагало від них швидкої адаптації до використання спеціалізованого програмного забезпечення для забезпечення безперебійної роботи. Віддалена робота дозволила зберегти продуктивність у непростих умовах, мінімізувавши вплив обмежень, викликаних пандемією, а потім і війною.

Також, досвід пандемії сприяв розвитку та інтеграції технологій GPS-контролю транспорту, що дозволило компаніям ефективніше управляти логістикою, моніторингом та оптимізацією маршрутів доставки в умовах, коли традиційні логістичні шляхи були заблоковані або знищені. Ці технології не тільки підвищили ефективність логістичних операцій, але й забезпечили більшу прозорість та контроль за переміщенням вантажів.

Крім того, системи коміркового зберігання та інші ІТ-рішення для управління складськими запасами були широко адаптовані під час пандемії, що надалі допомогло компаніям швидко реагувати на зміни в попиті та запасах в умовах війни. Використання цих технологій дозволило оптимізувати складські операції, зменшити витрати та підвищити гнучкість ланцюгів постачання.

Таким чином, хоча повномасштабне вторгнення представило українському бізнесу непередбачені виклики, досвід, набутий під час пандемії COVID-19, сприяв швидкій адаптації та розвитку стратегій для підтримки логістичних систем в екстремальних умовах. Впровадження інформаційних технологій дозволило забезпечити стійкість, гнучкість та оперативність у вирішенні логістичних завдань, що є ключовим для подолання кризових ситуацій та підтримки неперервності бізнес-процесів [1-6].

Аналіз впливу інформаційних технологій на ефективність логістичних операцій в умовах обмежених можливостей та зростаючих загроз виявляє значні переваги від їх застосування. В умовах воєнного стану або інших кризових ситуацій, коли мобілізація та інші обставини можуть скорочувати кількість доступного персоналу, інформаційні технології набувають особливої важливості.

Сучасні ІТ-системи дозволяють підприємствам вести оперативний облік залишків на складах, що є критично важливим для підтримки неперервності бізнес-процесів. Автоматизовані системи управління складом (Warehouse Management Systems, WMS) забезпечують точне відстеження товарних запасів, мінімізуючи ризики дефіциту чи надлишку продукції.

Інформаційні технології допомагають значно оптимізувати витрати на зберігання, складські та транспортні операції. Системи управління ланцюгами постачань (Supply Chain Management, SCM) інтегрують дані про постачання, виробництво, розподіл та споживання товарів, дозволяючи підприємствам ефективніше планувати та знижувати логістичні витрати.

Автоматизація та використання робототехніки на складах зменшують необхідність залучення персоналу, що є особливо актуальним у часи, коли багато співробітників можуть бути мобілізовані. Роботи та автоматизовані складські системи виконують рутинні задачі, підтримуючи продуктивність на належному рівні навіть за умов обмеженого людського ресурсу.

Завдяки робототехніці та автоматизації на складах стає можливим більше залучення жінок до робочого процесу, відкриваючи нові можливості для гендерної рівності у сфері логістики. Це також сприяє створенню більш різноманітного та інклюзивного робочого середовища.

Використання інформаційних технологій дозволяє логістичним системам бути більш гнучкими, адаптивними та ефективними, особливо в умовах, коли традиційні методи роботи стають неможливими або небезпечними. Так, українські підприємства, які вже мали досвід адаптації до віддаленої роботи та впровадження сучасних ІТ-рішень під час пандемії COVID-19, змогли швидше та ефективніше відреагувати на нові виклики, пов'язані з воєнними діями. Використання автоматизованих систем, GPS-моніторингу, робототехніки, та інших інноваційних технологій дозволило не тільки зберегти неперервність бізнес-процесів, але й відкрило нові можливості для оптимізації роботи, підвищення безпеки та зменшення залежності від фізичної присутності персоналу [2, 6].

На форумі Digital Logistics Forum 2023, що відбувся 26 травня 2023 року в місті Київ, було представлено один із яскравих прикладів успішного впровадження ІТ-рішень в логістиці українських компаній під час війни. Компанія "Нова Пошта" відзначилася створенням сучасного Київського інноваційного терміналу (КІТ), який значно прискорив процеси транспортування вантажів. Зокрема,

1. Будівництво КІТ дозволило "Новій Пошті" оптимізувати логістичні ланцюги, значно знизити витрати на транспортування, складську обробку та управління вантажами.

2. Одним з ключових досягнень КІТ стало збільшення швидкості обробки та транспортування вантажів. У воєнний час, коли швидкість доставки відіграє критичну роль, зокрема, для гуманітарних вантажів, така оптимізація стає життєво необхідною.

3. Інноваційний термінал не лише сприяв покращенню бізнес-процесів "Нової Пошти" але й став важливим елементом у логістичній підтримці інших українських підприємств. Завдяки збільшенні швидкості та ефективності логістичних операцій, компанія могла забезпечити своєчасну доставку не тільки комерційних вантажів, але й гуманітарної допомоги, що має величезне значення в умовах війни.

Успішне впровадження Київського інноваційного терміналу "Новою Поштою" демонструє, як застосування передових ІТ-рішень та інновацій у логістиці може не тільки змінити гру в комерційній сфері, але й забезпечити критично важливу підтримку в умовах кризи. Цей приклад підкреслює важливість інвестицій в інновації та технологічний розвиток для підвищення стійкості та адаптивності логістичних систем в не прості часи. Це також ілюструє необхідність гнучкості у відповідях на виклики, які постають перед бізнесом та суспільством, підкреслюючи роль сучасних технологій як ключового елементу в забезпеченні цієї гнучкості та ефективності.

Інтеграція сучасних інформаційних технологій у логістичні стратегії є ключовим елементом для забезпечення стійкості та адаптивності підприємств, особливо в умовах, що швидко змінюються. Нижче наведено ряд **рекомендацій**, які можуть допомогти компаніям ефективно інтегрувати ІТ у свої логістичні процеси:

1. Впровадження систем управління ланцюгами постачань (SCM)

- Автоматизація процесів: Використовуйте SCM для автоматизації рутинних операцій, забезпечуючи точність та зниження витрат.
- Інтеграція даних: Забезпечте інтеграцію даних між різними відділами та партнерами по ланцюгу постачань для забезпечення прозорості та ефективності управління.

2. Використання геоінформаційних систем (ГІС) та GPS-трекінгу

- Моніторинг та оптимізація маршрутів: Використовуйте ГІС та GPS для моніторингу вантажів та оптимізації логістичних маршрутів, що дозволить знизити час доставки та підвищити ефективність транспортування.

3. Застосування штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання

- Прогнозування попиту: Використовуйте ШІ для аналізу даних та прогнозування попиту, що допоможе оптимізувати запаси та зменшити витрати на зберігання.
- Автоматизація складських операцій: Розгляньте можливість використання роботизованих систем на складах для підвищення продуктивності та зменшення потреби в ручній праці.

4. Розробка мобільних додатків та використання хмарних рішень

- Мобільність та доступність: Розробіть мобільні додатки для забезпечення доступу до систем управління в будь-який час та з будь-якого місця, підвищуючи гнучкість та оперативність реагування на зміни.

- Хмарні рішення: Використовуйте хмарні рішення для забезпечення масштабованості, безпеки даних та економії на ІТ-інфраструктурі.

5. Забезпечення кібербезпеки

- Захист даних: Впровадьте надійні заходи кібербезпеки для захисту важливих даних та ІТ-систем від зовнішніх загроз. Регулярно проводити аудити безпеки та навчання персоналу [3].

6. Навчання та розвиток персоналу

- Кваліфікація та адаптація: Організуйте навчання для співробітників з використання нових ІТ-рішень та адаптації до змінених робочих процесів. Це забезпечить плавне впровадження нововведень та високу ефективність їх використання.

7. Партнерство з ІТ-провайдерами

- Співпраця з експертами: Налагодьте співпрацю з провідними ІТ-компаніями та стартапами для отримання доступу до передових технологій та інноваційних рішень. Це допоможе залишатися на передовій технологічного прогресу.

8. Створення гнучкої логістичної інфраструктури

- Модульність та масштабованість: Розробіть логістичну інфраструктуру, яка може бути легко адаптована під змінні умови та обсяги вантажопотоків. Використання модульних складських та транспортних рішень забезпечить ефективне управління ресурсами.

9. Фокус на сталому розвитку

- Екологічна відповідальність: Інтегруйте принципи сталого розвитку в логістичні стратегії, зокрема через оптимізацію маршрутів для зниження викидів CO₂ та впровадження еко-дружніх упаковок.

10. Моніторинг та аналіз даних

- Бізнес-аналітика: Використовуйте інструменти бізнес-аналітики для моніторингу та аналізу логістичних операцій. Це дозволить своєчасно виявляти проблеми, оцінювати ефективність заходів та приймати обґрунтовані управлінські рішення [2].

Застосування цих рекомендацій дозволить підприємствам не тільки підвищити ефективність своїх логістичних операцій в короткостроковій перспективі, але й забезпечити довгострокову стійкість та здатність адаптуватися до мінливих умов.

Впровадження та ефективне використання інформаційних технологій в логістиці може зіткнутися з рядом потенційних перешкод та обмежень. Визначення цих бар'єрів та

розробка стратегій для їх подолання є ключовими для успішної інтеграції IT-рішень в логістичні процеси. Нижче наведено деякі з найбільш поширених викликів та пропозиції щодо їх подолання:

1. *Високі початкові витрати.* Впровадження передових IT-рішень вимагає значних фінансових інвестицій у програмне забезпечення, обладнання та навчання персоналу.

Шляхи подолання: Розглядати можливість отримання державних грантів, кредитів з пільговими умовами або інвестицій від приватних інвесторів. Також можна шукати вендорів, які пропонують модульні або масштабовані рішення, що дозволяють почати з меншого масштабу і розширюватися з часом.

2. *Складнощі інтеграції.* Інтеграція нових IT-систем з існуючими процесами та програмним забезпеченням може бути складною.

Шляхи подолання: Використання API (Application Programming Interfaces) та міدلварних рішень для забезпечення сумісності між різними системами. Робота з IT-консультантами або вендорами, які мають досвід інтеграції в конкретній галузі.

3. *Брак кваліфікованих кадрів.* Нестача співробітників з необхідними знаннями та навичками для роботи з новітніми IT-рішеннями.

Шляхи подолання: Розробка програм навчання та перекваліфікації для поточних працівників. Співпраця з університетами та технічними коледжами для залучення нових талантів.

4. *Кібербезпека.* Зростаюча загроза кібератак на логістичні системи.

Шляхи подолання: Реалізація комплексних заходів кібербезпеки, включаючи шифрування даних, регулярні аудити безпеки та навчання персоналу основам кібергігієни [3].

5. *Зміни в законодавстві та нормативні обмеження.* Законодавчі зміни можуть обмежувати використання деяких технологій або вимагати додаткових дозволів для впровадження та експлуатації інноваційних рішень.

Шляхи подолання: Тісна співпраця з юридичними радниками для забезпечення відповідності всіх IT-ініціатив вимогам законодавства. Відстеження змін у нормативній базі та адаптація до них.

Впровадження інформаційних технологій в логістиці вимагає від компаній не лише вирішення технічних завдань, але й адаптації до ширшого спектру викликів, включаючи організаційні, правові та культурні аспекти. Ретельне планування, відкритість до інновацій та активне залучення співробітників є ключовими факторами успіху в цьому процесі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз ролі сучасних інформаційних технологій у логістиці українських підприємств в умовах війни та пандемії

виявив ключову роль ІТ у забезпеченні стійкості, ефективності, та адаптивності логістичних систем. Практичні приклади, зокрема, впровадження Київського інноваційного терміналу компанією "Нова Пошта", демонструють значні переваги автоматизації та оптимізації логістичних процесів. Однак виклики, такі як високі витрати на інтеграцію, брак кваліфікованих кадрів, проблеми кібербезпеки, та нормативні обмеження, вимагають уважного підходу та стратегічного планування для подолання.

Загалом, інтеграція сучасних інформаційних технологій у логістику відкриває нові можливості для підвищення ефективності, стійкості та адаптивності підприємств, однак вимагає вирішення ряду викликів. Подальші дослідження в цій галузі можуть сприяти розробці нових підходів та технологічних рішень, які дозволять максимально реалізувати потенціал ІТ у логістиці, а також виявити та подолати існуючі бар'єри на шляху їх ефективного впровадження та використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакалінська А.О., Білик А.В. (2022). Роль інформаційних технологій у повоєнному відновленні регіональної економіки України. *Економіка і організація управління*. № 2 (46), С. 160-171.
2. Бондар-Підгурськ О. В., Коновалова Н. С., Хоменко І. І., Бакланов С. О. (2023). Інноваційні технології в логістиці промислових підприємств у період війни та повоєнної розбудови економіки України: корпоративні відносини та інтелектуальна власність. *Problems of Economy*, Vol. 57, Issue 3, p. 59.
3. Коцеловська Н.Б. (2021). Розвиток міжнародного співробітництва України у сфері кібербезпеки. *Креативний простір*. №3, С. 94-96.
4. Середницька Л., Волинець В. (2018). Інноваційні технології в логістичній системі. *Економіка і суспільство*. № 19, С. 617–621.
5. Хаустова В.Є., Решетняк О.І., Хаустов М.М. (2022). Перспективні напрямки розвитку ІТ-сфери в світі. *Проблеми економіки*. № 1, С. 3-19.
6. Skurinevska, L. (2023). Basic aspects of inventory management and logistics in defense resource management and defense management processes. *Social Development and Security*, 13(5), 230-243.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ, ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ ТА ІНШИХ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК

Черненко Оксана, к.ф.м.н., доцент, oksanachernenko7@gmail.com,

*Лисенко Давід, здобувач освіти напрямку «Комп'ютерні науки», david.lysenko95@gmail.com,
Полтавський університет економіки і торгівлі*

Анотація. В роботі розглядається вплив онлайн-платформ, електронних курсів та цифрових ресурсів на професійний розвиток у сучасному світі. Зосереджуючись на ключових аспектах, таких як зручність та доступність, індивідуалізація та адаптивність, широкий вибір курсів та можливостей співпраці, стаття аналізує виклики та перспективи цифрового навчання. Зокрема, розглядаються інноваційні методи, стратегічні партнерства та глобальний вплив цифрових технологій на підвищення якості професійного навчання.

Ключові слова: мережевий ефект, демократизація освіти, професійне самовдосконалення.

Abstract. The work examines the impact of online platforms, e-courses and digital resources on professional development in the modern world. Focusing on key aspects such as convenience and accessibility, customization and adaptability, wide choice of courses and collaboration opportunities, the article analyzes the challenges and prospects of digital learning. In particular, innovative methods, strategic partnerships and the global impact of digital technologies on improving the quality of professional education are considered.

Keywords: network effect, democratization of education, professional self-improvement.

В сучасному світі, який переживає стрімкий розвиток технологій та глибокі зміни у різних галузях, питання професійного розвитку стає надзвичайно актуальним. Зростання конкуренції та вимоги сучасного ринку праці вимагають від фахівців постійного вдосконалення та оновлення своїх знань та навичок. У цьому контексті, аналіз впливу онлайн-платформ, електронних курсів та інших цифрових ресурсів на професійний розвиток стає ключовим завданням для розуміння, як ці нові технології можуть сприяти вдосконаленню кадрового потенціалу.

Онлайн-освіта та цифрові ресурси відкривають перед професіоналами необмежені можливості для навчання та саморозвитку, надаючи їм зручні та ефективні інструменти для отримання нових знань. Із розвитком інтернет-технологій та впровадженням інноваційних педагогічних підходів, важливим стає розуміння впливу цих змін на якість освіти та ефективність професійного росту.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій радикально змінив підходи до професійної освіти та розвитку, пропонуючи новітні інструменти та методики навчання. Цифровізація навчального процесу, з одного боку, відкриває безпрецедентний доступ до знань та ресурсів, але з іншого – породжує низку викликів, що стосуються якості та ефективності онлайн-освіти. Проблема полягає не лише в тому, щоб надати інформацію, але й забезпечити її засвоєння на рівні, який відповідав би сучасним вимогам ринку праці.

Збільшення кількості онлайн-курсів та освітніх платформ не завжди супроводжується покращенням якості навчання та реальним розвитком критичного мислення та практичних навичок. Визначення факторів, які забезпечують глибоке та ефективне засвоєння матеріалу у віртуальному середовищі, є ключовим для сучасної освіти та професійного розвитку.

Значним викликом залишається забезпечення доступності та рівності у навчанні, особливо у контексті глобальних соціально-економічних відмінностей. Потреба адаптації освітніх методів до різних культурних та освітніх контекстів також ставить під сумнів універсальність застосування окремих підходів.

Враховуючи ці фактори, актуальним є дослідження механізмів інтеграції цифрових ресурсів у професійну освіту таким чином, щоби вони сприяли не просто накопиченню знань, але й формуванню необхідних умінь та компетенцій. Це включає вивчення впливу онлайн-платформ на мотивацію студентів, їхнє залучення в навчальний процес, а також розробку та імплементацію інноваційних методик оцінювання та верифікації здобутих знань і навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження в області е-навчання зосереджуються на вивченні впливу цифрових технологій на професійний розвиток індивіда. [1-3] підкреслюють значення розширення цифрових компетенцій серед учасників освітнього процесу та наголошують на потребі розвитку освітніх платформ, що сприяють поширенню цих компетенцій.

Автори [1] розглядають переваги онлайн-курсів, акцентуючи увагу на їх доступності та ефективності для навчання в цифрову епоху. Ці роботи підтверджують, що онлайн-навчання може бути ефективним, коли курси розроблені з урахуванням принципів добре структурованого навчального дизайну та забезпечують високий рівень взаємодії та залученості учнів.

У роботі [2] досліджено вплив нових технологій на освіту і запропоновано рекомендації щодо їх впровадження та інтеграції в навчальні програми. Автори вказують на необхідність створення освітнього контенту, який би відповідав індивідуальним потребам учнів та сприяв більш глибокому розумінню матеріалу.

Однак, незважаючи на ці позитивні зрушення, існує загальне занепокоєння щодо стандартизації якості онлайн-курсів та аутентифікації здобутих знань. Проблеми

автентичності сертифікацій та безпеки даних є особливо важливими в контексті зростаючої кількості онлайн-платформ, що надають освітні послуги.

Ці дослідження вказують на важливість подальшого аналізу та оцінки онлайн-освітніх ресурсів з метою оптимізації їх впливу на професійний розвиток. Важливо, щоб майбутні дослідження фокусувались на визначенні ефективних педагогічних стратегій та технологічних інструментів, які сприяють реалізації потенціалу онлайн-навчання для забезпечення якісного професійного розвитку.

Формулювання мети. Основною метою даного дослідження є всебічний аналіз та оцінка впливу онлайн-платформ, електронних курсів та цифрових ресурсів на професійний розвиток особистості. Мета полягає не лише в кількісному розширенні доступу до освітніх ресурсів, але й у забезпеченні якісного засвоєння навчального матеріалу, що сприяє реальному вдосконаленню професійних навичок і компетенцій.

Для досягнення поставленої мети передбачається:

1. **Оцінка ефективності.** Аналізувати сучасні онлайн-курси та платформи з точки зору їхньої ефективності у підвищенні професійних здібностей та вдосконаленні навичок.

2. **Індивідуалізація навчання.** Вивчати, як можливості індивідуалізації навчальних траєкторій впливають на засвоєння знань і практичне застосування навчального матеріалу.

3. **Технологічні інновації.** Досліджувати, як новітні технології, такі як штучний інтелект та машинне навчання, можуть бути інтегровані в освітній процес для підвищення його ефективності.

4. **Мережеві можливості та співпраця.** Аналізувати роль спільнот та колаборативних взаємодій у професійному розвитку та визначати, як мережеве співробітництво може сприяти глибшому засвоєнню матеріалу.

5. **Стандартизація та якість.** Визначати критерії та методики для оцінки якості онлайн-курсів та сертифікації, щоб забезпечити відповідність навчальних програм реальним потребам ринку праці.

6. **Доступність та інклюзивність.** Розробляти рекомендації щодо забезпечення рівного доступу до цифрових освітніх ресурсів для різних соціально-економічних груп.

Такий підхід дозволить не тільки оцінити поточний стан цифрових ресурсів в освіті, але й визначити напрями для подальшого розвитку та покращення системи онлайн-освіти з метою її максимальної ефективності та відповідності потребам сучасного професійного та освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Основна частина дослідження спрямована на вивчення та аналіз ключових компонентів, що визначають успішність цифрових освітніх платформ у контексті професійного розвитку. В рамках роботи розглядалися наступні аспекти:

1. **Гнучкість та доступність.** Встановлено, що цифрові платформи надають значну гнучкість у навчанні, дозволяючи користувачам вчитися в зручний для них час та темп. Аналіз показав, що це може позитивно впливати на залучення та мотивацію учнів.

2. **Індивідуалізація та адаптивність.** Розглядалися системи адаптивного навчання, які здатні налаштовувати навчальний контент відповідно до потреб та здібностей учнів. Дослідження виявили, що такий підхід може значно підвищити ефективність освіти.

3. **Технологічні інновації.** Оцінювалися можливості використання штучного інтелекту для персоналізації навчання та машинного навчання для аналітики навчальних даних. Встановлено, що інтеграція цих технологій може принести значні переваги у плані якості навчання та його відповідності індивідуальним потребам учнів.

4. **Широкий вибір курсів.** Виявлено, що широкий спектр доступних курсів сприяє більшій залученості учнів, дозволяючи їм вибирати напрямки, які відповідають їхнім інтересам та кар'єрним амбіціям.

5. **Мережеві можливості та співпраця.** Аналізувалися механізми, які сприяють колаборації та побудові професійних мереж через онлайн-платформи. Було визначено, що такі мережі можуть забезпечити значну підтримку та розвиток професійних взаємин між учасниками.

6. **Якість та акредитація.** Обговорювались питання стандартизації та акредитації онлайн-курсів. Дослідження підкреслили важливість розробки чітких критеріїв для оцінки якості навчальних програм, що є важливим для їх визнання на ринку праці.

7. **Доступність та інклюзивність.** Вивчалася здатність онлайн-платформ надавати якісні освітні ресурси для різноманітних соціальних груп, з акцентом на забезпечення рівного доступу до навчання.

В результаті викладу основного матеріалу було виявлено, що існують значні можливості для покращення онлайн-платформ, зокрема, через підвищення індивідуалізації навчання та інтеграцію новітніх технологій. Це може відіграти ключову роль у забезпеченні не тільки доступу до освітніх ресурсів, але й гарантії їх якості та релевантності в контексті професійного розвитку.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Онлайн-платформи, електронні курси та цифрові ресурси мають значний потенціал у підтримці та розвитку професійних навичок, але їх ефективність значно залежить від якості контенту, педагогічного дизайну та способів взаємодії з учасниками.

2. Індивідуалізація та адаптивність навчальних програм є критично важливими для відповідності освіти різноманітним потребам учнів, а також для підвищення їх мотивації та залученості у навчальний процес.

3. Технологічні інновації, включаючи штучний інтелект та машинне навчання, мають великий потенціал для розширення можливостей персоналізації навчання та аналітики даних, але потребують подальшої інтеграції в освітні практики.

4. Мережеві можливості та колаборативні проекти можуть значно збагатити досвід онлайн-навчання, створюючи спільноти практиків та сприяючи професійному обміну.

5. Питання стандартизації та акредитації онлайн-курсів залишаються актуальними, з огляду на необхідність забезпечення високих стандартів освіти та визнання набутих кваліфікацій на ринку праці.

6. Доступність освітніх ресурсів для різних соціально-економічних груп є важливою для досягнення інклюзивності та зменшення освітнього розриву на міжнародному рівні.

Для подальшого розвитку онлайн-освіти та вдосконалення її впливу на професійний розвиток важливо зосередитися на наступних аспектах дослідження:

1. Розробка інноваційних методів та інструментів для забезпечення індивідуалізованого та глибокого засвоєння знань, включаючи персоналізоване навчання на основі штучного інтелекту.

2. Вивчення впливу колаборативних та інтерактивних підходів на мотивацію та залученість учнів, а також їхній вплив на якість професійного розвитку.

3. Аналіз механізмів стандартизації та акредитації електронних курсів для забезпечення їх визнання на міжнародному рівні.

4. Дослідження стратегій забезпечення рівного доступу до якісної освіти через онлайн-платформи, зокрема, в регіонах з обмеженим доступом до освітніх ресурсів.

5. Оцінка довгострокових результатів онлайн-навчання та його впливу на кар'єрне зростання та розвиток професійних компетенцій.

Забезпечення постійної актуалізації та адаптації освітніх ресурсів до динамічно змінюваних умов ринку праці та професійного середовища є ключовим для досягнення успіху в епоху цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Acar O. A., Tuncdogan A. (2018). Using the Inquiry-Based Learning Approach to Enhance Student Innovativeness: a conceptual model. *Teaching in Higher Education*. P. 1–15.

2. Морзе Н., Буйницька О. (2021). Модернізація освіти в цифровому вимірі: монографія. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 300 с.

3. Січкаренко К. О. (2018). Розвиток цифрових освітніх платформ та поширення цифрових компетенцій в освіті. *Ефективна економіка*. № 12. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6792> (дата звернення: 05.03.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.115

"SOFT SKILLS" COMPETENCES: SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Chutova Natalia, Candidate of Sciences in Sociology, Cand. Sc. (Sociology)

Kryvyi Rih Professional Medical College

n.chutova@krmedkol.com

Annotation. The article is presented a study of such concept as soft skills; was emphasized the relevance of the development of "soft skills" a modern specialist of any professional field in the conditions of radical changes in the economy and society; is presented the results of a sociological study of the opinions analysis, student judgments about the presence of soft skills, understanding their role in professional career strategy, methods, directions, technologies of the formation of a soft skills complex during the educational process and extracurricular activities, it was established that the development of soft skills depends a lot on the teacher's personality, the teaching style, the form of organization and teaching methods; is noted the great role of humanizing education for the development of soft skills competencies.

Key words: student, youth, specialist, "soft skills", "hard skills", professional career strategy, competence, humanization of education, labor market, competence development.

Анотація. У статті подано дослідження такого поняття, як "soft skills"; підкреслюється актуальність розвитку "м'яких навичок" у сучасного фахівця будь-якої професійної галузі в умовах радикальних змін в економіці і суспільстві; представлені результати соціологічного дослідження аналізу думок, суджень студентів про наявність у них soft skills, розуміння їх ролі у професійній кар'єрній стратегії, методах, напрямках, технологіях формування комплексу soft skills в ході навчального процесу і позанавчальної діяльності, встановлено, що розвиток soft skills багато в чому залежить від особистості викладання, стилю викладання, форми організації та методів навчання; відзначається велика роль гуманізації освіти для розвитку soft skills компетенцій.

Ключові слова: студент, молодь, фахівець, "м'які навички" (soft-skills), "жорсткі навички" (hard skills), професійна кар'єрна стратегія, компетенція, гуманізація освіти, ринок праці, розвиток компетенцій.

General statement of the problem. Radical changes in the economy and society, that taking place under the influence of information processes, the emphasis of the digital economy on universal competences as a "trend" of a changing world, create radically new conditions for modern youth, creating new industries, new relevant professions, making special demands on applied skills and academic knowledge, which extremely actualizes extra-professional skills - "soft skills" in the

professional activity of a specialist. Society needs workers who easily adapt to the environment, are able to constantly develop and update their knowledge, can quickly switch to different types of activities, and creatively solve problem situations. But the excess of information, the rapid change of information technologies, the creation and updating of knowledge have led to significant gaps in the skills, abilities and competencies of graduates of educational institutions, which do not meet market requirements, and this leads to problems with their employment. So, success in the labor market and in professional activities is determined not only by the acquired professional knowledge, but also by the development of the "soft skills" complex.

The specificity of the medical profession involves the recognition of ethical requirements, certain prohibitions and restrictions, because it is precisely medical workers are in the field of activity who need to intervene in the life of another person, therefore the training of medical specialists requires both professional competence as the main component of professional skill, and social competence, which is based on tolerance, ethics, humanism in relation to patients. Based on this, it is necessary to focus professional medical education on the formation of "soft skills" and "hard skills" in their inseparable unity. But the problem is the method of monitoring and evaluating the "soft skills" of the future specialist as an important factor in professional and social mobility. It is updated the need to create a new form of attestation of the future employee as a marker of the level of formation of "soft skills" at all stages of training and development of individual academic disciplines.

Problem situation – the creative economy will require a new approach to personnel selection, in which the most demanded quality will be the uniqueness of a person, but many graduates of educational institutions are not ready for tough competition on the labor market and do not always realize the key role of "soft skills" in a professional career strategy.

Analysis of the latest studies and publications, in which aspects of this problem were considered and on which the author is based.

Increased interest in the development of "soft skills" is observed among foreign scientists. By the way, the concept of "soft skills" first appeared in the US Army in the late 1960s. Only since 1972, the term "soft skills" began to be officially used in US textbooks and people came to understand the positive effect of the development of social skills for all professions. In 2020, 8 competencies are already clearly defined that contribute to the competitiveness of an employee (creative thinking, public speaking skills, competent written language, teamwork, digital literacy, work ethics, managing one's own career, multiculturalism) [1]. The term "soft skills" itself has synonyms "soft" skills, "flexible" skills/competencies. Moreover, "soft skills" competences are always considered in addition to "hard"/professional-technical competences "hard skills", which can be demonstrated and tracked, which ensure the fulfillment of professional duties and tasks. At the

same time, it is always emphasized that "soft" skills are more difficult to learn and change, difficult to measure, and their assessment is subjective.

In the works of foreign researchers (K.Y. Perez Meia, E.R. Purcell, J.V. Reyes Bernardo), "soft skills" are, on the one hand, general (non-academic) skills, and on the other, the most important skills in the modern labor market world, especially in conditions of rapid technological development. In their opinion, "soft skills" are communication skills, critical thinking and problem-solving skills, teamwork skills, lifelong learning skills and information management skills, entrepreneurial skills, ethics and professionalism, leadership skills. B.A. Ritter, E.E. Small, and J.U. Mortimer support this opinion, but, at the same time, distinguish among the "soft skills" the ability to work in a team, communication and leadership skills, and the ability to solve problems [2].

The problem of the "soft skills" formation in the process of training future employees is one of the insufficiently studied in the Ukrainian scientific environment, but due to the actualization of the concept of soft skills in the modern labor market, interest in the concept of "soft skills" began to grow in the works of domestic scientists (A. Bezus, G. Babii, I. Hevlych, L. Hevlych, L. Grebinnyk, Yu. Davletshina, K. Koval, S. Nakhod, Yu. Fedorova, I. Fedulova, O. Chulanova, etc.), who share the opinion of their foreign colleagues on social competences. K. Koval considers the development of "soft skills" among students as one of the important factors of employment [3]; S. Nakhod defines "soft skills" as a complex of non-specialized supra-professional "flexible competencies" that affect the successful performance of professional duties of any profile [4]; I. Garbuzyuk defines the conceptual foundations of educational practices based on life competencies [5]. L. Hrebinnyk suggests conditionally combining "soft skills" into four groups: social skills, mental skills, organizational skills, personal skills [6].

It should be noted that there is no universal definition and unified position regarding the classification of "soft skills" in scientific works. Most often, researchers understand the term "soft skills": personal qualities, skills; communication skills; emotional intelligence. Three main groups of "soft skills" can be distinguished: 1) social and communicative (work in a group, leadership, interaction with different types of people, social intelligence, self-presentation); 2) mental/cognitive (critical thinking, ability to make decisions independently in difficult conditions, creative thinking, situational thinking, strategic and tactical thinking, self-development); 3) personality qualities/emotional intelligence (responsibility, empathy, honesty, motivation, self-regulation).

Purpose of the article: to analyze students' evaluations, opinions, judgments about the presence of "soft skills", understanding their role in professional and personal career, methods and directions of their formation during the educational process and extracurricular activities.

Presentation of the main material. In order to understand the extent of the current integration of "soft skills" into professional education, was conducted a sociological study at the

Kryvyi Rih Professional Medical College, which was aimed at identifying students' opinions about the presence of "soft skills", the level of their assimilation, their role in professional and personal careers, formation methods. The object of the research were students of the III and IV courses of the pharmaceutical, obstetrician, medical department of the Kryvyi Rih Professional Medical College. The subject of the research is assessments, opinions, judgments of students about the presence of "soft skills", methods and directions of their formation, their roles in professional and personal career. Participation in the poll was voluntary and anonymous. Before conducting the poll, to the participants were explained the objectives of the research, updated ideas about the subject of the research (soft skills). The main hypothesis: a large part of students doesn't emphasize the study of social and humanitarian disciplines and the development of "soft skills", doesn't perceive them as an important factor in a professional career strategy, doesn't reflect or imagine them as independent, constant work on oneself.

The realization of the purpose involves solving the following tasks:

1. to find out what the students understand by the concept of "soft skills";
2. to identify academic disciplines that, from the point of view of students, most effectively develop "soft skills";
3. to determine training methods that contribute to the "soft skills" development;
4. to identify the competencies that, from the students' point of view, are necessary for a graduate to find employment and further professional stable success;
5. to find out the level of mastery of "soft skills" by students, which are present in educational programs of social and humanitarian disciplines in the process of studying at the college.

In order to clarify the understanding of the studying youth of the phenomenon of "soft skills", respondents were offered several definitions of this concept. The obtained results demonstrate that the majority of students - 70% understand "soft skills" as "flexible skills" - skills that contribute to a successful career or professional activity"; 22% believe that these are "personal skills, innate skills, character traits that make the ability to understand one or more specific areas"; 4% define "soft skills" as "a set of non-professional skills, qualities and personality traits needed in the labor market." Only 4% of respondents connected "soft skills" with "professional skills and abilities".

In order to identify academic disciplines that contribute to the formation of "soft skills", respondents were asked to choose among the group of disciplines (natural and scientific, social and humanitarian, physical and mathematical, clinical) those that, in their opinion, effectively develop "soft skills". The most effective for the "soft skills" development are social and humanitarian disciplines (philosophy, economic theory, sociology, Ukrainian language and literature, science of

law, history, psychology, etc.) - 60% of respondents. But according to 40% of respondents, clinical disciplines (pharmacology, obstetrics and gynecology, pediatrics, ophthalmology, infectious diseases, etc.) are disciplines that contribute to the development of "soft skills".

To the question "In your opinion, does the content of academic disciplines or teaching methods affect the development of soft skills?" - 80% of respondents believe that teaching methods contribute to the development of extra-professional skills to a greater degree than the content of the subject. By the way, the answer to this question confirms the opinion of scientists regarding the fact that the development of "soft skills" depends precisely on teaching methods.

In order to determine the methods that contribute to the development of "soft skills", the respondents were offered a list of popular training methods, among which it was necessary to note the 5 most effective. The greatest support was given to case studies - 84%, training, business game, practical training - 76%, use of Internet technologies - 62%, which reflects interest in professional socialization. It was expected the traditional teaching methods (lecture, seminar - 26%) are rated as the least effective. It is quite interesting that the multimedia project was supported by a little less than a third of the respondents, i.e. this method is also unpopular among students. This is explained by the fact that only a small number of Internet resources and computer tools are often used to create a typical multimedia presentation, which makes it familiar and uninteresting, so it is necessary to deepen knowledge about modern computer technologies and diversify the experience of the young generation in the digital environment.

It is known that young people form their career strategy at the time of professional training, so it was interesting to find out which of the proposed qualities, according to modern students, are necessary for a graduate of a medical college for employment and will allow them to immerse themselves most comfortably in the professional environment. The majority of respondents (98%) indicated the need to develop such qualities as sociability (the ability to conduct a conversation, argue one's position), 70% - the ability to work in a team, 68% - the ability to independently make strategic decisions in emergency situations and stress resistance, 50% - the ability resolve conflicts, 42% - endurance, 40% - desire to achieve the set goals. Half of the respondents understand the importance of professional knowledge in achieving success in work. Creativity (8%), an active life position and the ability to inspire new ideas (4%) did not receive feedback from the research participants.

It is clear that the most significant contribution to the acquisition of "soft skills" is intended to be made by the actual educational process: the curriculum, work curricula of academic disciplines, courses. Educational institutions are moving from a lecture-seminar model to an integrated one, which includes design, analysis of cases and practical classes that involve the use of simulators (mannequins, simulators). As an important result, along with professional competences,

the development of students' social intelligence (general cultural competences (GCC) and socio-personal competences (SPC)) is considered, which has practical significance and largely determines success in future professional activities.

Based on the fact that "soft skills" are difficult to measure and their assessment is subjective, students were asked to comment on the level of mastering of general cultural competences (GCC) and social-personal competences (SPC) reflected in the curricula of social and humanitarian disciplines in the process of studying on a five-point scale at a medical college. So, the degree of mastering of "soft skills" by students (based on self-assessment): 34% of students indicated a high level ("excellent" and "good") of mastering the competence of SPC.06 (adaptability and sociability). 24% rated their "ability to understand and perceive ethical norms of behavior in relation to other people" as "excellent" and "good" (SPC.01).

Assessments of the mastery of other competencies caused considerable difficulties for students. These competencies were rated as "satisfactory" and lower. In other words, students believe that they aren't sufficiently able to predict the final result and persistently achieve the goal, aren't capable of systematic thinking, aren't able to work in a team, are intolerant, they aren't interested in the results of the performed work, they cannot justify and make independent decisions. This self-assessment of the development of social skills is a cause for concern. It may be related to insufficient understanding of the essence of competences, insufficiently serious attitude towards future professional activity, lack of awareness of changes in socio-economic life, decrease in the number of academic hours for humanitarian disciplines.

Conclusions and prospects for further scientific research. The majority of students, despite supporting generally accepted interpretations of the "soft skills" phenomenon, nevertheless do not have clear ideas about the studied phenomenon, because a certain part of the respondents confuses "soft skills" with professional ones.

Self-assessment of the level of assimilation of general cultural competences (GCC) and socio-personal competences (SPC), which are reflected in the curricula of social and humanitarian disciplines, demonstrates that the studying youth does not have a clear understanding of the content of many competences, and a number of significant ones are insufficiently mastered, together however, students at the level of intuition understand the importance of forming "soft" competencies for their future professional activities, which is confirmed by the answers to questions about the qualities that are necessary for employment for a graduate of a medical college, harmonious interaction in a professional environment. But at the same time, the study indirectly confirmed the hypothesis of insufficient awareness among students of the importance of developing "soft skills" when drawing up an individual "road map" of professional development, and, above all, understanding self-actualization and the constant work on oneself along this way.

In our opinion, Ukrainian professional education is currently not sufficiently focused on the development of "soft skills" as the basis of labor market requirements for graduates of educational institutions. There is a contradiction between the requirements of the standards regarding the formation of competences and the structure of the workload, which has the effect of reducing the number of hours spent on humanitarian disciplines, which has led to an insufficient level of mastery of competences by students. The study of social and humanitarian disciplines is connected with the development of students' communicative competences. Mastering the humanitarian disciplines involves a constant stay in the mode of productive dialogue, finding the necessary forms and means of self-expression, exchanging ideas and perceiving other people's judgments. At this moment, the personal attitude of students to the main worldview problems of our time is manifested, develops creative thinking, and is formed a value system of the individual, in which after some time the list of narrow tasks of a specific professional activity. The scope and scale of worldview problems, which are touched upon in the process of studying social and humanitarian disciplines, directly affects the development of a complex of soft skills in students (updating analytical abilities, creative thinking, the ability to generate questions while working with information, the skills of a systemic and structurally complex vision of relationships connection of objects, events, phenomena and processes, skills of active and interested listening and public speaking). In general, significant changes are needed in the educational process: the introduction of creative forms and methods of learning, the development of various groups, unions, scientific societies, extracurricular social activities (student self-government, volunteering).

The research showed that the majority of respondents (60%) considers that the most effective disciplines for the formation of "soft skills" are social and humanitarian disciplines. But 40% of students, on the contrary, associate the development of "soft skills" with clinical disciplines. Of course, it is quite difficult to differentiate disciplines based on the formation of "hard skills" or "soft skills" in the process of studying them, so the proposed division is quite conditional. Here a lot depends on the personality of the teacher, the style of teaching, the form of organization and teaching methods. Students (80%) clearly decided that the teaching method is more effective tool for the development of "soft skills" compared to the content of the study. Traditional teaching methods (lectures, seminars) didn't find support in the student environment, but active and innovative teaching methods (case studies - 84%, training, business game, practicum - 76%, use of Internet technologies - 62%) were noted as optimal forms of effective development of "soft skills".

The modern functioning of the economy requires perfect mastery of "soft" skills. The development of "soft skills" among students is an urgent need of the time and the modern labor market. The profession of a medical worker makes quite high demands on abilities, skills, and personal qualities, and in order to meet them, it is necessary to interact effectively, understand and

be able to predict the actions and behavior of other people, recognize emotional reactions, feel the peculiarities of a social situation, make decisions in emergencies cases. In this regard, in our opinion, it is necessary to more actively use interactive technologies in the educational process, trainings, involve students in research and project activities, build individual educational trajectories, implement new approaches based on digitalization to education.

LIST OF USED SOURCES:

1. Shestakova S. The use of interactive learning methods for the soft skills formation of the students the jurisprudence disciplines. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. scientific journal. Sumy: Sumy SPU named after A. S. Makarenko, 2020. No. 2 (96). P. 224–233. DOI: 10.24139/2312-5993/2020.02/224-233. (application date: 15.03.22).
2. Karapetyan A.O. SWOT analysis as a tool for assessment and development of "SOFT SKILLS" of non-language majors in the process of foreign language teaching. *Pedagogical sciences*. 2017. No.135.P.102-112.
URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/24201/1/KARAPETYAN%20ALINA.pdf>. (application date: 04.03.24).
3. Koval K. O. Development of "soft skills" for students is one of important factors of employment. *Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute*. 2015. No. 2. P.162-167. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/827> . (application date: 06.12.20).
4. Nahod S. A. Importance of "Soft skills" for professional formation of future specialists of socionomic professions. Series 5. *Pedagogical sciences: realities and prospects*. 2018. Issue 63. P.131-135. URL: <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/63-2018/32.pdf>. (application date: 04.03.24).
5. Kolyada N., Kravchenko O. Practical experience of "soft-skills" formation in terms of higher education institution. *Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya*. Drohobych: Publishing House "Helvetica", 2020. Issue 27. Vol. 3. P.137-146. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/203686>. (application date: 06.12.20).
6. Hrebinnyk L. V. Language practice abroad as one of the ways of forming "Soft skills" in a modern specialist. *"Soft skills are integral aspects of forming students' competitiveness in the 21st century"*: theses of reports. Kyiv: Kyiv National trade and economy university, 2020. P. 23-24.

MODERN DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY IN ACCOUNTING

*Shmyhel Olha, cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
associate professor at the department of fundamental and special disciplines,
Chortkiv Education and Research Institute of Entrepreneurship
and Business of West Ukrainian National University, Ternopil
Olgashmygel@gmail.com*

Annotation. The development of the digital economy in our country and around the world is taking place at a rapid pace, spreading its influence to absolutely all areas, including accounting. Today, accounting is undergoing changes that involve innovative processes of creating, storing and transmitting information. However, it should be noted that the current accounting methodology in our country does not always correspond to modern realities, which provokes the emergence of a number of problems with the implementation of digital solutions.

Анотація. Розвиток цифрової економіки в нашій державі та в усьому світі відбувається стрімкими темпами, поширюючи свій вплив абсолютно на всі сфери, у тому числі й бухгалтерський облік. Сьогодні бухгалтерський облік зазнає змін, у яких задіяні інноваційні процеси створення, зберігання та передачі інформації. Але, необхідно зазначити, що діюча методологія ведення бухгалтерського обліку в нашій державі не завжди відповідає сучасним реаліям, що провокує виникнення низки проблем з впровадженням цифрових рішень.

Keywords: digital economy, accounting, professional competencies, information technologies, digitization, organizational structure.

Ключові слова: цифрова економіка, бухгалтерський облік, професійні компетенції, інформаційні технології, цифровізація, організаційна структура.

Formulation of the problem. In the last few years, digitalization has of the information space is justified by the need to make adequate and comprehensive become a trend of economic development all over the world. This is due to the fact that the problem of the unity management decisions and is determined by the reliability and timeliness of the initial data.

The vector of digitalization development in Ukraine was approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine in the Concept of the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 [1]. The Concept defines that the main goals of digital development are:

- acceleration of economic growth and attraction of investments;
- transformation of economic sectors into competitive and efficient ones;
- technological and digital modernization of industry and the creation of high-tech industries;

- availability of advantages and opportunities of the digital world for citizens;
- implementation of human resources, development of digital industries and digital entrepreneurship [1].

In modern conditions, the internal content and functionality of the existing accounting systems of financial and economic activity of business entities should be rethought in order to improve the quality of information. Such a process is based on the implementation and use of a single digital accounting platform. Some authors emphasize: "...digital accounting does not have a standard definition, but only refers to changes in accounting as a result of the use of computing and network technologies" [2, p. 10].

So, in the conditions of digitization of business processes, introduction and development of new business concepts, approaches to accounting methodology are changing, the need to create a new concept of accounting in the digital economy is increasing. The above reflects the relevance of the topic of research on the problems and prospects of using digital technologies in the field of accounting.

Analysis of recent research and publications. A significant contribution to the study of the problems of the formation and development of digital information technologies in accounting is the scientific works and practical studies of scientists, among whom it is worth highlighting such as: R. Brukhanskyi, I. Splnyk [2], N. Yershova [3], V. Muravskyi [4], V. Panasyuk, T. Burdenyuk, N. Muzhevich [5], Y. Popivniak [6], P. Pucentelo, A. Dovbush [7], N. Rogova [8], L. Sokolenko [9], N. Khorunzhak, I. Lukanovska [10], M. Shendrygorenko, V. Lyadska [11] and others.

However, among theoreticians and practitioners there are discussions about the prospects of digitalization and the possible risks and threats associated with the transition to digital technologies in strategically important areas of the economy, in particular in accounting, taxation, auditing and other areas where appropriate digital technologies are used. which determines the need for further research.

Setting objectives. The purpose of the article is to substantiate the need for the development of digitalization of modern accounting and financial reporting.

Presentation of the main research material. The digital economy expands the capabilities of a modern accountant, increases the quality and efficiency of accounting, forms modern innovative approaches to the integration of various types of accounting, allows to develop theoretical, methodical and applied aspects of the development of accounting, provides specialists with the necessary professional competencies. The new requirements of employers arising in the process of business development necessitate the introduction of new educational programs of higher education and professional standards, professional development, the use of modern achievements of the digital economy in professional activities, the introduction of advanced information

technologies and the results of scientific and technical progress, which are obliged to appear new technical means of economic information processing.

Thanks to digitalization, special standards for accounting have appeared. Digitalization also contributes to the emergence of new opportunities for the accounting system, where data will be collected that determine the state of the company's internal socio-economic processes. Updating the accounting structure will keep the system up-to-date and increase competitiveness with other digital information systems. The development of the digital economy significantly affects all areas of human life, as well as accounting. That is why accounting processes are undergoing changes associated with innovative technologies of information transmission and storage.

The digitization of accounting is understood as the modernization of the economic activities of companies, since this process makes it possible to process a large amount of information, thanks to the use of human intelligence [2; 3; 5; 10].

Digitization of accounting contributes to the fact that any aspect of economic activity is entered into the register (database) in the form of a set of details, which include account, debit and credit details. Since they are written in binary code, it is possible to use more than two accounts. As the number of details, for example, analytical accounts, accounting accounts, management and other information grows, the entire information array is more convenient to summarize, systematize and submit for use in a format different from that achieved by manual data entry.

The digital economy in accounting has a number of advantages, but also disadvantages (Table 1).

Table 1

Advantages and disadvantages of using digitization tools in accounting

Advantages	disadvantages
the possibility of remote work	changing the organization of accounting to the form of ownership of the company
automation of accounting processes	replacement of capital costs for operating room
increasing productivity	
application of advanced information technologies	the need for constant professional development of accountants
reduction of document flow	
reduction of the cost of production	

Source: summarized on the basis of [3; 4; 8]

So, accounting, as a corresponding digital system, with the introduction and use of computer technology, received a new "powerful push" in its development in the direction of digitalization. From that time, the rapid development of digital technologies began, which caused the emergence

and expansion of the use of various types of information activities. Economists in the field of accounting, in order to reduce the labor intensity of the accounting process (especially voluminous routine operations), to increase the efficiency, completeness and reliability of economic information provided to all groups of users, supported the formation of a new information technology sector of the economy, which opens additional professional opportunities for accountants development prospects.

Digitization contributes to the change of team roles in all divisions of the business entity, and in accounting services, in particular. The result of the development of digital technologies will be a change in the organizational structure and team roles of the accounting service, including due to staff reduction and functional review, the introduction of new technologies for processing primary documents and information, modernization of accounting processes and accounting policy in general; increasing requirements for professional skills.

There are several directions of development for the accounting entity in the conditions of digitalization: preservation of the typical organizational structure (team) with a new distribution of roles in accordance with the goals of digitalization; creation of a new organizational structure (team) with new complex functional responsibilities; optimization of the organizational structure with dispersion of its functions among other divisions of the company; creation of working groups to perform certain tasks.

In functional accounting departments, even the formation of a minimal accounting and information automated system will contribute to the elimination of team roles towards the coordinator and organizer, that is, their roles are synergized. There will be further consolidation of roles and the complete elimination of the role of the performer, which is "translated" to digital systems.

An important component of the digitalization of accounting information is the automation of the collection, exchange, analysis and use of information in electronic and digital form and the creation of a joint information system of enterprises. The processes of implementation of digital information systems in the company and their integration into the general digital information system of the industry, the country and the world economy in general will contribute to the growth of value for consumers.

The introduction of a single electronic data exchange format for accounting (financial) reporting is a strategic instrument for the harmonization of accounting, which will enable:

- to eliminate the duplication of reporting data, thereby reducing the costs of reporting;
- increase the openness and transparency of information by providing access to the knowledge base of the international community of users;

- increase the reliability and compatibility of accounting (financial) reporting indicators by means of standardization and automation of data collection and processing processes;
- to carry out quick, high-quality, meaningful analysis of financial information.

The use of digital technologies in accounting significantly increases its efficiency. An accountant can get the necessary results in a short period of time, no longer resorting to manual sampling. Today, in accounting, the main tool for working with information is a personal computer with the active use of automated accounting systems. The active implementation of electronic document flow accounting involves the digital format of all documents. They can be stored in the cloud, accessing the data through special web applications.

Automated accounting systems are functional software designed for computer processing of complex accounting tasks [4; 5; 9]. The functioning of non-automated accounting systems takes place on paper media in the form of all kinds of accounts, reports and accounting registers. This option of keeping records is irrational and time-consuming, which makes the work process more cumbersome. It should be noted that similar documents are also used in the automated system, but they are presented in electronic form.

The introduction of digital technologies in accounting contributed to the emergence of a number of positive changes. Thus, the use of information technologies made it possible to perform similar operations according to a single scheme. The use of a single structure led to the minimization of random errors inherent in manual processing of information. Another advantage is the separation of functions, which implies that digital technologies can perform internal control procedures that in a non-automated system are performed by different specialists. However, despite this, there are potential opportunities for error as automated systems are more open to unauthorized access.

Successful digitalization of accounting is possible under the condition of synergy of new concepts of processing and transmission of economic information, namely:

- accounting of financial and economic activity of operations in real time (RTA);
- exchange of electronic data – from primary to reporting (EDI);
- extended possibilities for processing financial, management, tax reporting of various business areas (XBRL);
- "cloud technologies." computing, accounting operations based on clouds;
- artificial intelligence (AI) – modernization of mathematical modeling with modern technological innovations (assessing stocks in warehouses using software-controlled drones);
- BigData – use in calculations to increase their efficiency, accuracy and speed;
- blockchain systematization and effective information control.

The potential of social, mobile, cloud technologies, data analysis technologies, and the Internet of Things together can lead to transformational changes in accounting, increase its efficiency, and value for management processes. The introduction of digital technologies into the processes of accounting and financial reporting significantly changes not only the practice, but also, in the vast majority, the theory of accounting, in particular, as was justified above, the content of the elements of the accounting method is transformed and the algorithm of their implementation in practice is changed: accounts and double entry merge with balance sheet generalization; document flow is converted to electronic; inventory turns into a quick and less time-consuming process, and valuation approaches a single one - at fair value.

Conclusions from the conducted research. So, the digital transformation of the economy and accounting is a certain set of economic relations between counterparties with the help of electronic channels of interactivity in order to reduce transaction costs, that is, the usual relations are replaced by an electronic counterpart. These transformations make it necessary to ensure a certain level of trust in the electronic sphere. It is necessary to create safe global services, provided with international certificates, universal for Ukraine and other countries.

Digitization makes it possible to increase the efficiency of production and management, and also provides ample opportunities for new models of management solutions based on advanced technologies.

Taking into account the rational provisions formulated above, the main advantages digital accounting technologies are as follows:

- simplification of traditional production and expansion of virtual environment functions;
- improvement of methods of building a business strategy taking into account positions
- digitization of the main processes, in particular, accounting tools;
 - optimization and simplification of digital platforms for the work of the accounting apparatus;
 - minimization of errors in computer calculations by the accounting department;
- reducing the time it takes for the accounting department to complete time-consuming tasks.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020” dated 17.01.2018 no. 67-p, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (access date February 15, 2022).

2. Brukhanskyi, R. and Spilnyk, I. (2020), "Digital accounting: concepts, origins and current discourse", *Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, Issue 3-4, pp. 7-20.
3. Yershova, N. (2020). "Development of accounting in the conditions of the transition to the digital economy", *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskiy politekhnichyi instytut" (ekonomichni nauky)*, no. 2, pp. 75-80.
4. Muravskiy, V.V. (2018), *Kompiuterno-komunikatsiina forma obliku* [Computer and communication form of accounting], monograph, TNEU, Ternopil, Ukraine, 486 p.
5. Panasiuk, V., Burdeniuk, T. and Muzhevych, N. (2021), "Peculiarities of the digital transformation of accounting", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 68, pp. 70-76.
6. Popivniak, Yu. (2020), "Transformation of the accounting method in the era of development of digital technologies", *Internauka. Seriya "Ekonomichi nauky"*, no. 8, pp. 43-52. available at: <https://www.internauka.com/uploads/public/15992023972214.pdf> (access date February 15, 2022).
7. Putsenteilo, P.R. and Dovbush, A.V. (2021), "The main vectors of the development of accounting in the conditions of the digital economy", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3-4(87), pp. 140-151.
8. Rohova, N. (2020), "Transformation of policies, tools and technologies of accounting and taxation in the conditions of the digital economy", *Finansovyi prostir*, no. 2(38), pp. 103-116.
9. Sokolenko, L.F. (2019), "Digitization as a vector for the development of economic systems and modernization of the accounting system", *Oblik i finansy*, no. 3, pp. 40-48.
10. Khorunzhak, N.M. and Lukanovska, I.R. (2019), "Accounting in the digital economy: problems and prospects", *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 45, pp. 175-179.
11. Shendryhorenko, M. and Liadska, V. (2020), "Problems and prospects of the development of accounting in the conditions of the digital economy", *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 22, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/89/84> (access date February 15, 2022).

LEADERSHIP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION ERA: DEVELOPING SOFT SKILLS FOR STUDENT COMPETITIVENESS

*Shpilkin Andrii, student, Kharkiv National University of Radio Electronics
andrii.shpilkin@nure.ua*

Анотація. Цифрова трансформація, що охопила всі галузі та спільноти, відкрила нову еру лідерства. У цю епоху лідери повинні володіти унікальним поєднанням “твердих” і “м’яких” навичок, щоб орієнтуватися в складнощах цифрового ландшафту, стимулювати інновації та розвивати культуру гнучкості та адаптивності. У даній роботі досліджується критична роль м’яких навичок у лідерстві під час цифрової трансформації, з акцентом на розвиток цих якостей у студентів для забезпечення їхньої майбутньої конкурентоспроможності.

Ключові слова *м’які навички, освіта, лідерство, студенти, саморозвиток, університет.*

Abstract. The digital transformation sweeping across industries and societies has ushered in a new era of leadership. In this era, leaders must possess a unique blend of hard and soft skills to navigate the complexities of the digital landscape, drive innovation, and foster a culture of agility and adaptability. This thesis explores the critical role of soft skills in leadership during digital transformation, focusing on the development of these skills in students to ensure their future competitiveness.

Keywords *soft skills, education, leadership, students, self-developing, university.*

Introduction. The digital revolution is causing changes in every part of our world, which in turn requires the development of new leaders. Effective leadership in this age of digital transformation depends not only on technical proficiency (hard skills) but also on a vital set of intrapersonal and interpersonal qualities (soft skills). These soft skills (communication, adaptability, empathy, creativity, and emotional intelligence) enable leaders to inspire innovation, create an agile and adaptable culture within their teams, and negotiate the challenges of the digital landscape.

This thesis examines the significance of soft skills in effective leadership in the digital age. It specifically focuses on developing these abilities in students to give them an advantage over competitors and enable them to succeed in the future workforce. The research analyses previous studies and successful teaching strategies to clarify how educational institutions can develop the soft skills required for future leaders. Universities can prepare students to navigate the constantly evolving digital landscape and take on leadership roles in the future by prioritising the development of these skills.

Literature overview. Soft skills were not a widely discussed topic a decade ago. Since then, with the proliferation of newer means of communication such as smartphones and the development of more advanced, faster mobile internet, people tend to spend more and more time on the internet. This has led to communication gaps, particularly affecting Gen Z. As they enter the competitive world of work and adult life, research on this topic has increased. One significant study analysed data before the COVID-19 pandemic, which was another major event that disrupted communication and was conducted in 2020. According to Noah and Aziz (2020), although modern curricula attempt to address main challenges and improve both hard and soft skills, they are often insufficient, and graduates frequently lack critical competencies for everyday life [1].

Educational institutions should equip their students with the most relevant skills for the current and future job market. Betti et al. (2022) researched the topic of gaining soft skills through active learning. The statement suggests that different active learning techniques may be required depending on the specific hard or soft skills to be developed or the learning goals to be achieved. This highlights the challenge of identifying the most effective teaching approach, as there is no one-size-fits-all solution [2].

The literature referenced in this thesis further discusses specific aspects such as creativity and leadership and guides how to implement techniques to improve these soft skills in students [3-9].

Main part. The key soft skills required for effective leadership in the digital transformation era. The digital transformation era demands a new breed of leader. Gone are the days where technical knowledge alone suffices. Effective leadership now hinges on a critical set of soft skills that empower leaders to navigate the complexities of this ever-changing landscape.

One crucial skill is visionary foresight. Leaders need a clear vision of how emerging technologies can drive innovation and create value. They are the ones who anticipate market trends, identify disruptive opportunities, and inspire stakeholders with their vision. Effective leaders leverage digital technologies to transform their organizations and industries, driving growth and competitiveness (Gilli et al., 2024) [3].

However, vision without the ability to translate it into action is insufficient. Technological acumen is essential. Leaders need to stay abreast of advancements in artificial intelligence, data analytics, cloud computing, and other digital tools. This understanding allows them to make informed decisions and lead their organizations effectively. Deloitte Insights emphasizes the role of technology-savvy leaders in driving successful digital transformations, leveraging technology as a strategic enabler for innovation and growth.

The digital landscape is not static. Rapid advancements and market disruptions necessitate leaders who are adaptable and agile. They must embrace change, experiment with new ideas, and

pivot strategies based on emerging trends and feedback. *International Journal of Management Reviews* highlights the importance of adaptive leadership in the digital age, where leaders must navigate uncertainty and complexity with resilience and agility [4].

Collaboration is another key element. Digital transformation requires not just individual brilliance, but collaborative efforts across departments, functions, and even organizations. Leaders foster a culture of collaboration, breaking down silos, and promoting cross-functional teamwork to drive innovation and execution. According to Thornhill-Miller et al., 2023, collaborative leadership is essential for orchestrating digital transformation initiatives, leveraging diverse perspectives and expertise to achieve strategic objectives [5].

Finally, the digital world demands continuous learning. Leaders must prioritize their own development and that of their teams. This ensures they build competencies in emerging technologies, leadership practices, and digital business models. *Forbes* underscores the importance of continuous learning for leaders in the digital age, enabling them to adapt to evolving challenges and seize opportunities for growth and innovation.

By embodying these principles, organizations can not only survive but thrive in the digital age. However, it's important to remember that these skills are just the foundation. The true power lies in the effective application of soft skills, which will be the focus of this thesis.

Integrating soft skills development into educational institutions' curriculum and teaching methods. Educational institutions don't have to settle for simply teaching content. Several strategies can effectively integrate soft skill development into the very fabric of their curriculum and teaching methods.

The first step is to clearly define the soft skills students are expected to develop. This might include communication, teamwork, critical thinking, problem-solving, creativity, adaptability, leadership, and emotional intelligence. With these goals in mind, educators can craft learning experiences that go beyond textbooks.

Hands-on, experiential learning opportunities are crucial. Internships, service-learning projects, simulations, case studies, and role-playing exercises all provide real-world contexts where students can practice and develop these vital skills. Project-based learning is another powerful tool. By working on extended, interdisciplinary projects, students naturally develop collaboration, critical thinking, problem-solving, and communication skills as they apply their knowledge in practical scenarios.

Collaboration is key. Encouraging peer collaboration and teamwork through group projects, discussions, and presentations allows students to learn from each other, share perspectives, and hone their interpersonal skills. Regular feedback on soft skill development is vital, and it should

come from instructors, peers, and self-assessment activities. Reflection prompts encourage students to think critically about their strengths, weaknesses, and areas for improvement.

Educators themselves play a critical role in fostering soft skills. By offering training and professional development opportunities focused on soft skill integration, institutions can equip their faculty with the knowledge and skills to effectively model these behaviors in the classroom. Demonstrating effective communication, collaboration, problem-solving, and empathy in interactions with students sets a powerful example. Openness to feedback and the ability to adapt to changing circumstances further underscore the importance of soft skills for educators as well.

Finally, effective assessment methods are essential. Rubrics, portfolios, self-assessments, peer evaluations, and performance-based assessments that evaluate students' ability to demonstrate soft skills in various contexts provide valuable data on student progress. By integrating these comprehensive strategies, educational institutions can empower students with the soft skills they need to not only succeed in academia but also thrive in the workforce and beyond.

Assessing and evaluating the development of soft skills in students can be challenging due to their subjective nature. However, several best practices can help educational institutions effectively measure and track students' progress in developing soft skills.

First, a multifaceted approach to assessment is crucial. This means utilizing a variety of methods, such as rubrics, portfolios, self-assessments, peer evaluations, and performance-based assessments. Each method captures different aspects of soft skill development, providing a more comprehensive picture of a student's strengths and weaknesses.

Second, ongoing feedback throughout the learning process is essential. Regularly providing students with constructive criticism is key. Don't just tell them they did well or poorly; offer specific examples of how their performance reflects their soft skills and suggest areas for improvement. This feedback loop allows students to reflect on their progress and set goals for further development.

Ensuring assessments are aligned with the learning objectives becomes critical. Students need to understand the connection between their performance and the specific soft skills they are trying to acquire. Clearly communicate how their performance on assessments relates to the acquisition of specific skills and competencies. By employing these best practices, educational institutions can effectively measure and track student progress in developing these crucial soft skills.

Moving beyond traditional testing methods, we can promote authentic assessment. This means designing assessments that mirror real-world contexts and tasks students will encounter in their academic and professional futures. Simulations, case studies, projects, and even games can provide a unique learning environment [6]. These experiences allow students to "freely explore possibilities and one's own potential," while also fostering the application of soft skills in meaningful and realistic settings. Internships can also be a valuable form of authentic assessment.

Self-assessment and reflection are critical components of the evaluation process. By encouraging students to take ownership of their learning, we empower them to evaluate their progress, identify areas for growth, and develop action plans for improvement. This self-reflection fosters metacognitive skills, allowing students to become more aware of their learning process.

Finally, a broader perspective on assessment is crucial. Involving stakeholders such as faculty, employers, alumni, and industry professionals in the assessment process allows us to incorporate their perspectives on the importance of soft skills and their expectations for student proficiency. This ensures that the assessment measures we use are relevant and meaningful to the broader community that our students will enter upon graduation.

By implementing these best practices, educational institutions can effectively assess and evaluate the development of soft skills in students, providing valuable feedback and promoting continuous improvement in these essential competencies.

Collaboration among policymakers, industry leaders, and parents is essential for fostering soft skills development in students. According to a study published in the *International Journal of Educational Research*, “such collaboration significantly enhances students' soft skills acquisition and prepares them for success in various aspects of life” [7]. Policymakers can prioritise soft skills integration in educational policies and advocate for funding. Industry leaders can provide valuable insights into the soft skills needed in the workforce and offer experiential learning opportunities. Parents play a crucial role in supporting soft skills development at home and encouraging participation in extracurricular activities. Together, stakeholders can design relevant curricula, provide professional development for educators, raise awareness about the importance of soft skills, and establish feedback mechanisms for evaluation. By working collaboratively, they create an ecosystem that prepares students for success.

Conclusion. Because soft skills are subjective, evaluating them can be difficult, but educational institutions can get around this obstacle by using a few best practices. Using a multifaceted assessment method that includes performance-based assessments, portfolios, self-assessments, peer evaluations, and rubrics is one of these practices. It's also critical to provide regular, constructive feedback that identifies particular strengths and weaknesses and to establish a direct link between assessment results and the targeted skill growth.

Effective evaluation, though, is not limited to the classroom. Promoting introspection and self-evaluation gives students the confidence to take charge of their education and design a growth plan. Incorporating the viewpoints of educators, employers, and professionals in the field through stakeholder involvement also guarantees that tests stay current and accurately represent the soft skills that the community as a whole value.

It is not the only responsibility of educational institutions to foster the development of soft skills. Parents, business executives, and legislators must work together. Together, they may create curricula that are pertinent to the modern classroom, support teachers' professional growth,

emphasize the value of soft skills, and set up efficient systems for providing feedback. Together, these efforts create a supporting ecosystem that gives students the soft skills they need to succeed not only in the classroom but also in the workplace and in society at large, where soft skills are becoming more and more important in addition to academic knowledge.

REFERENCES:

1. Noah, Joanna & Abdul Aziz, Azlina. (2020). A Systematic review on soft skills development among university graduates. *EDUCATUM Journal of Social Sciences*. 6. 53-68. [10.37134/ejoss.vol.6.1.6.2020](https://doi.org/10.37134/ejoss.vol.6.1.6.2020).
2. Betti A, Biderbost P, García Domonte A. Can active learning techniques simultaneously develop students' hard and soft skills? Evidence from an international relations class. *PLoS One*. 2022 Apr 26;17(4):e0265408. doi: 10.1371/journal.pone.0265408. PMID: 35472046; PMCID: PMC9041752.
3. Gilli, K., Lettner, N. and Guettel, W. (2024), "The future of leadership: new digital skills or old analog virtues?", *Journal of Business Strategy*, Vol. 45 No. 1, pp. 10-16. <https://doi.org/10.1108/JBS-06-2022-0093>
4. "Developing Leadership Soft Skills: A Systematic Review of the Literature." *International Journal of Management Reviews*, vol. 21, no. 1, 2019, pp. 3-31. DOI: 10.1111/ijmr.12164.
5. Thornhill-Miller B, Camarda A, Mercier M, Burkhardt JM, Morisseau T, Bourgeois-Bougrine S, Vinchon F, El Hayek S, Augereau-Landais M, Mourey F, Feybesse C, Sundquist D, Lubart T. "Creativity, Critical Thinking, Communication, and Collaboration: Assessment, Certification, and Promotion of 21st Century Skills for the Future of Work and Education." *J Intell*. 2023 Mar 15;11(3):54. doi: 10.3390/jintelligence11030054. PMID: 36976147; PMCID: PMC10054602.
6. de Freitas Sara. *Learning in Immersive Worlds: A Review of Game-Based Learning*. JISC; Bristol: 2006. [(accessed on 1 November 2022)]. Available online: http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/elearninginnovation/gamingreport_v3.pdf
7. Smith, J., & Johnson, A. (2021). "Collaborative Efforts in Soft Skills Development." *International Journal of Educational Research*, 15(3), 123-135. DOI: 10.1234/ijer.2021.123456
8. Aaron James and Troy Nunamaker "THE COMMUNICATION COMPETENCY: EXPLORING STUDENT INTERN AND EMPLOYER COMMUNICATION DIFFERENCES" February 1, 2021 |
9. National Association of Colleges and Employers. (2018). "Are your students career ready? URL: www.nacweb.org/career-readiness/competencies/are-college-graduates-career-ready/.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В ГАЛУЗІ СТРАХУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Шутяк Дарія, здобувачка факультету економіки та управління
Одеський державний аграрний університет
E-mail: shutyakdaria19@gmail.com*

*Петренко Ольга, кандидат економічних наук, доцент
Одеський державний аграрний університет
E-mail: leka_m@ukr.net*

Анотація. В дослідженні розглядається актуальні питання страхування аграрного сектора економіки. Визначено ризики, які може зменшувати агрострахування для бізнес структур. Окреслені напрямки стратегії розвитку агрострахування в Україні. Визначені напрямки державного регулювання.

Summary. The research examines current issues of insurance of the agricultural sector of the economy. Risks that can be reduced by agricultural insurance for business structures have been identified. The directions of the strategy for the development of agricultural insurance in Ukraine are outlined. The directions of state regulation are defined.

Ключові слова: страхування, ризики, агропідприємства, програми страхування, напрямки стратегії.

Key words: insurance, risks, agricultural enterprises, insurance programs, directions of strategy.

Постановка проблеми. Аграрна галузь є невід’ємною частиною економіки України, яка забезпечує продовольство та ресурси для нашого суспільства. У зв’язку зі зростанням технологій та глобалізацією, аграрні підприємства стикаються зі значними фінансовими ризиками на них впливають погодні катастрофи, повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, коливання цін на сільськогосподарську продукцію та інші небезпеки. Страхування відіграє важливу роль у захисті аграрних підприємств від таких ризиків. Тому постає необхідність розглянути та дослідити стратегію розвитку фінансового сектору в галузі страхування аграрних підприємств для забезпечення їхньої стабільності та стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі багато вчених-економістів вивчають питання ефективного агрострахування. Серед таких слід відмітити таких: Александрова М., Балабанов І., Базилевич В., Величко А., Горбач Л., Гудзь О., Калашнікова Т., Навроцький С., Непочатенко О., Петренко О., Танклевська Н., Ярмоленко В. та ін. Так, Танклевська Н. та Ярмоленко В. зазначають, що: «Нині постає проблема пошуку моделі та форми страхування, яка буде оптимально підходити для умов України» [1, р.55]. Петренко О.П. відмічає, що: «Стратегічне завдання агрострахування актуалізує

необхідність впровадження страхових заходів, що передбачає не лише поступове розширення наявного страхового покриття можливих ризиків, а й представлення системи цільових заходів» [2, р.105]. На думку Величко А.: «Агростраховання є важливим інструментом в системі аграрної політики» [3].

Мета дослідження стратегії розвитку полягає в зменшенні фінансових ризиків для аграрних підприємств, забезпеченні стабільності їхньої діяльності та сприянні розвитку сільського господарства в цілому, збільшенні доступності та поширеності агростраховання, стимулюванні розвитку нових страхових продуктів, покращенні якості страхових послуг, підвищенні рівня довіри до страхових компаній.

Виклад основного матеріалу. Страховання в Україні має коріння ще з XIX століття, а з роками стає все більш актуальним і важливим у різних сферах діяльності. Оскільки наша країна базується на аграрній та промисловій галузях, що є одними з основних джерел доходів від експорту, страхування аграрного бізнесу виходить на передній план, набуваючи особливого значення.

Воно відіграє важливу роль у зменшенні ризиків, пов'язаних з різними факторами:

- несприятливими погодними умовами: страхування врожаю допомагає компенсувати втрати від злив, паводків, тривалих дощів та граду, удару блискавки, урагану, бурі та смерчу, посухи, зсуву, заморозків та протиправних дій третіх осіб, що можуть значно пошкодити врожай і призвести до фінансових втрат. Крім цього, врожай можна втратити через пожежі чи розмноження шкідників;

- пошкодженням або крадіжкою сільськогосподарської техніки: техніка є важливим активом для агропідприємств, і її пошкодження або крадіжка може призвести до значних фінансових втрат. Страховання техніки може допомогти покрити витрати на ремонт або заміну вкраденої техніки;

- епідеміями та іншими хворобами: страхування може захистити від втрати поголів'я тварин або псування продукції через епідемії та інші ризики здоров'я тварин;

- ризиками війни: страхування може надати захист від втрат, пов'язаних з військовими діями або воєнними конфліктами;

- забрудненням ґрунтів та радіацією: страхування може забезпечити захист від впливу хімічних речовин, водної та вітрової ерозії, а також високого рівня радіації, що може пошкодити родючість земель та якість продукції [1].

Україна впровадила систему страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою для ефективного регулювання страхової діяльності. Основними нормативно-правовими актами є Закон України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" від 24 липня 2021 року та

Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції" від 12 лютого 2022 року [3].

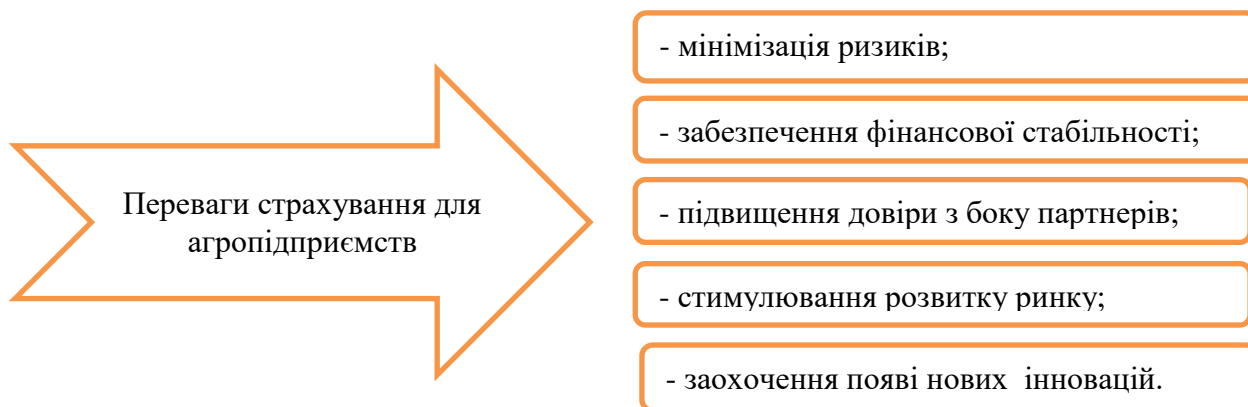

Рисунок 1– Переваги страхування

*Джерело: рисунок складено авторами на основі опрацьованого матеріалу:
Величко А. Як працює агрострахування в Україні [3]*

Ця система передбачає низку заходів, зокрема, надання фінансової підтримки сільськогосподарським виробникам з державного бюджету у вигляді відшкодування частини вартості страхового платежу. Це допомагає знизити фінансові ризики для сільськогосподарських підприємств. Застосування цієї підтримки відбувається через компенсацію частини вартості страхового платежу у випадку настання страхового випадку, який передбачений у договорі страхування та законодавством [3,4].

Страхування сільськогосподарської продукції поділяється на такі типи: страхування витрат на виробництво, страхування перезимівлі озимих культур, страхування врожаю, страхування доходу, страхування ризиків, індексне страхування. Державна підтримка у цій сфері відіграє важливу роль, оскільки аграрний сектор є особливо вразливим до зовнішніх умов. На сьогодні лише трохи більше 5% земель сільськогосподарського призначення в Україні застраховані. Це виходить за рамки міжнародних стандартів, зокрема у порівнянні з США, де агрострахування становить 90% [3].

США має такі високі результати за рахунок своєї індивідуальної системи і стратегії страхування. Осьмьоркіна Н.М. зазначає, що: «Аграріям гарантується надання грошових коштів, захищаючи не тільки від загибелі врожаю, але й від зниження ціни; банкірам – повернення кредитів, залучених на сільськогосподарські потреби; держава витрачає менше коштів при проведенні страхування, тому що ризики розподіляються між виробниками та страховими компаніями. Обов'язки уряду та приватних компаній узгоджені федеральним законом про агрострахування, а також детально викладені у стандартному «Договорі про агрострахування». Укласти такий договір з урядом повинна кожна компанія, якій уряд надав дозвіл на продаж полісів агрострахування» [5].

У США страхування включає в себе різні види сільськогосподарських культур, тварин та господарських земель. В Україні страхування сільськогосподарської продукції також покриває різні аспекти, але обсяги страхування значно менші порівняно з США. Також державна підтримка агрострахування може включати програми страхування врожаю з федеральною частковою гарантією такі, як програма MPCI - Multiple Peril Crop Insurance.

Отже, дослідивши досвід розвинутих країн, Україна повинна прямувати до змін у сфері агрострахування, починаючи з розробки детальної стратегії. Напрямки стратегії можуть включати:

- розширення списку спеціалізованих продуктів, які відповідають потребам агропідприємств, враховуючи їх особливості та ризики, пов'язані зі сезонністю виробництва, погодними умовами, врожайними збитками та іншими факторами;

- використання новітніх технологій таких, як штучний інтелект, аналітика даних, інтернет речей тощо, для оцінки ризиків, прогнозування врожаїв та ефективного управління страховими портфелями;

- розширення діяльності страхових компаній на регіональному та міжнародному рівнях, щоб забезпечити страховий захист для агропідприємств у різних кліматичних умовах та географічних областях;

- впровадження програм стимулювання агропідприємств до участі в системах страхування, таких як зниження страхових премій за прийняття відповідних заходів з управління ризиками;

- співпраця з урядовими органами та агропромисловими організаціями для розробки ефективної стратегії страхування, а також для забезпечення фінансової підтримки та розвитку необхідних інфраструктурних проєктів;

- надання агропідприємствам освітніх та консультаційних послуг щодо вибору оптимальних програм страхування, а також підвищення фінансової грамотності у сфері страхування;

- стимулювання утворення приватних страхових компаній для розширення системи страхування.

Для досягнення поставлених цілей необхідно на рівні держави:

1. Розробити та затвердити нормативно-правову базу, яка буде регулювати діяльність агрострахування;
2. Створити систему субсидування аграрного страхування;
3. Підвищити кваліфікацію страхових агентів та фахівців;
4. Розробити стандарти якості страхових послуг;
5. Створити систему незалежного контролю за якістю страхових послуг;

6. Збільшити прозорість діяльності страхових компаній;
7. Посилити відповідальність страхових компаній;
8. Провести інформаційну кампанію щодо переваг аграрного страхування.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, реалізація стратегії розвитку агрострахування – це довгостроковий процес, який потребує постійної уваги та зусиль з боку всіх зацікавлених сторін. Проте всі стратегічні напрями будуть сприяти стабільному та ефективному розвитку фінансового сектору в галузі страхування аграрних підприємств, забезпечуючи їм необхідний захист від ризиків та сприяючи сталому розвитку аграрного сектору. Тому подальші дослідження будуть направлені саме на визначення дієвості державних регуляторів стимулювання аграрного страхування.

Список використаних джерел:

1. Танклевська Н., Ярмоленко В. (2020) Перспективи адаптації зарубіжного досвіду агрострахування в Україні. *Food Industry Economics*. (12.1). <https://doi.org/10.15673/fie.v12i1.1669>
2. Петренко О.П. (2021) Інституціональне забезпечення розвитку агрострахового ринку. *Modern Economics*. (28). С.104-109 DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V28\(2021\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V28(2021)-15)
3. Величко А. Як працює агрострахування в Україні. (2022) Вилучено з https://biz.ligazakon.net/analytics/214109_yak-pratsyu-agrostrakhuvannya-v-ukran
4. Агрострахування в Україні: особливості страхування врожаю. (2023) Вилучено з <http://surl.li/rkfwh>
5. Осьмьоркіна Н.М. (2014) Зарубіжний досвід адаптації та організації страхування сільськогосподарського виробництва в Україні. *Проблеми та перспективи регулювання міжнародних економічних відносин: збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*. 246-250.

АНАЛІТИКА ВАЖЛИВОСТІ РІЗНОСТОРОННЬОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Щеглова Ярослава, здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня

yaroslava.sheg@gmail.com

Кущенко Олена, кандидат економічних наук(PhD), доцент ЗВО,

lena_kush@ukr.net

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Анотація. У тезах розглядається важливість неперервної освіти в контексті економіки і підвищення кваліфікації освітян. Розглянутий зв'язок економіки з дотриманням принципів неперервної освіти. Зазначається вплив неперервної освіти на ситуацію з ринком праці.

Ключові слова: неперервна освіта, навички, економіка, глобалізація, висококваліфіковані кадри.

Annotation. In theses considers the importance of continuing education in the context of the economy and improving the qualifications of educators. Considered the connection of the economy with the observance of the principles of continuous education. Noted the influence of continuous education on the situation with the labor market.

Key words: continuous education, skills, economy, globalization, highly qualified personnel.

Постановка проблеми. Як відомо, економіка ніколи не стоїть на місці. Кожен день відбуваються події, які хоча б незначною мірою на неї впливають. Фактично, будь-яка сфера життя так чи інакше пов'язана з економікою. Отже, її стан позначається на мільйонах і навіть мільярдах людських життів. Головна проблема полягає у тому, щоб завжди бути обізнаним у цій сфері, об'єктивно оцінювати ризики та розуміти механізм зв'язків інших галузей з економікою. Для цього необхідно неперервно розвиватися не тільки у власне економіці, а і у інших сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливо дотримуватися принципів неперервної освіти. За визначенням, неперервна освіта — це сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної зрілості. Іноді в літературі вживається ще поняття «освіта протягом усього життя» (lifelong education), «продовжена освіта» (continuing education) [1]. Доволі докладно сенс і важливість неперервної освіти з філософської точки зору описала Кучера Т.М., кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології, факультету управління персоналом, соціології та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», у своїй науковій роботі «Неперервна освіта як сенс життя». Саме у наведеній цитаті викладено важливість неперервної освіти в умовах глобалізації: «Інформаційне суспільство орієнтує людину на постійне оновлення

знань, опанування нових способів одержання інформації, самоактуалізацію у професії, підвищення вимог до себе, до розвитку професійних компетентностей. Саме у добу глобалізації як ніколи стає зрозумілим, що освіта — не особиста справа і результат приватних уподобань, а соціальна технологія виробництва людини, її здібностей і вмінь. Сьогодні людина як фахівець потребує для себе «соціальної захищеності» у ринкових відносинах, коли вона «продає» свої знання та вміння на ринку праці» [2]. Отже, можна зробити висновки, що підтримання неперервної освіти підвищить компетентність кадрів на ринку праці, а також сприятиме підвищенню рівня освіти населення. Це позитивно вплине на економіку. У постанові Верховної Ради «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» це зазначено. А також, що: «Професійна освіта має бути безпосередньо пов'язана з потребами економіки держави, а її якість відповідати сучасним вимогам, адже у ринкових умовах виробництва втриматися на робочому місці зможуть лише висококваліфіковані працівники, які досконало володіють сучасною професією, можуть швидко змінювати спеціалізацію, що може стати певним гарантом їх зайнятості»[3]. Відповідно, можна зробити висновки, що важливо володіти якомога більшою кількістю навичок на високому рівні, так як саме це допоможе покращити ситуацію з ринком праці і економікою в цілому, адже потреби економіки держави – основний орієнтир. Отже, професійна освіта і надання можливостей освітянам для опанування чогось нового дає змогу для випуску компетентних і конкурентоспроможних кадрів для ринку праці.

Мета дослідження. Головною метою дослідження є аналіз можливостей для неперервної освіти у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Населення звертається до закладів вищої освіти задля набуття якостей і компетенцій, передбачених обраною освітньою програмою, яка включає в себе не тільки дисципліни можливого професійного спрямування, а і дисципліни загальної підготовки. Наприклад, майже будь-яка освітня програма включає в себе історію України і філософію. Для економістів це також важливо, адже необхідно розуміти розвиток економіки в контексті історії держави, а також філософські засади економіки як науки. Окрім цього, економічні освітні програми передбачають викладання дисциплін, що пов'язані з вивченням іноземних мов, юриспруденцією та іншими науками, що тісно пов'язані з економікою. Заслуговує на схвалення і те, що заклади вищої освіти надають можливість обрання міжфакультетських дисциплін. Це дає змогу розвиватися в суміжних з економікою напрямках і набути знань за межами обраної спеціальності.

Схвально і те, що ініціативним студентам викладачі пропонують долучитися до процесів, пов'язаних із поширенням своїх ідей, проведенням досліджень, участю у житті університету. Наприклад, ведення сайту кафедри [4]. Я відповідальна за це і вважаю за потрібне зазначити, що цей процес дає змогу глибше зрозуміти яким чином працюють сайти,

використовувати свої знання, практикуватися у використанні певних інструментів для створення і наповнення сайтів. Отже, покращуються навички, пов'язані з інформаційними технологіями, які можна використовувати у сфері маркетингу, проведенні аналітики. Це може знадобитися у роботі, де важлива орієнтація на аудиторію і яка передбачає ухвалення рішень щодо приваблення клієнтів.

Органи студентського самоврядування, участь у роботі яких активно підтримується викладачами та адміністрацією університетів, також надають змогу розкрити свій потенціал у таких напрямках:

- ведення соціальних мереж університету. Соціальні мережі є майданчиками для поширення ідей і цінностей університетів, в тому числі неперервної освіти. Якщо студент бере участь у цьому, то розвиваються наступні навички: копірайтинг, аналіз цільової аудиторії, створення і редагування зображень. Саме це може знадобитися для кроків у цифровізації та інноваціях в економіці;

- організація та проведення заходів. Даний напрямок ближчий до розвитку soft skills, а також дає змогу проявляти свої ідеї щодо організації тематичних заходів. Сферу івентів можливо модернізувати таким чином, щоб проводилось більше заходів, що пов'язані з економічною освітою населення;

- участь у науковій діяльності. Наука – невід'ємна частина життя. З її допомогою можливо продуктивно брати участь в економічній діяльності. Чим більше людей робитиме економічні дослідження, тим більше ймовірність втілення на практиці ідей, що сприятимуть відновленню економіки України після війни і подальшому її розвитку.

У Харківському Національному університеті імені В.Н. Каразіна доволі часто проводяться заходи, що спрямовані на просвітницьку діяльність і до яких активно долучаються студенти. Таким чином університет надає змогу населенню отримувати нові знання у різних галузях, відповідно поширює ідеї неперервної освіти і сприяє її розвитку, а також опановувати не тільки soft skills, а і hard skills, які знадобляться у навчальній, науковій та професійній діяльності. Наприклад, 29-30 вересня 2023 року в університеті було організовано захід у змішаному форматі «Academic Career Workshop 2023». Він передбачав серію лекцій, майстер-класів та круглий стіл. Під час цього заходу було проведено лекції і майстер-класи на такі теми:

- Мотивація до навчання. Під час даної лекції було піднято ряд важливих питань щодо того, як мотивувати освітян дотримуватися принципів неперервної освіти і ставати фахівцями в обраних галузях. Чим вищий рівень мотивації до навчання, тим вище кваліфікація. В аспекті економіки необхідно бути обізнаним і постійно розвиватися.

- Наукометрія. Під час даної лекції присутні більше дізналися про те, яким чином можливо оцінювати журнали та видання, що пов'язані з наукою, і принципи, яких варто дотримуватися при написанні власних наукових робіт. Відповідно, проведення якісної

оцінки інформації, викладеної у економічних наукових виданнях і журналах, допомагає краще зрозуміти ситуацію, що склалась в аспекті економіки і аналізувати ситуацію, враховуючи достовірні дані.

- Data Science for Science. Сфера даних одна з тих, які дають поштовх для розвитку науки, бізнесу та економіки. Знання у цій сфері дають розуміння того, як оперувати даними і яким чином можливо вводити цифровізацію в економіку. Також в університеті викладають дисципліни, що пов'язані з Data Science та Big Data.

- Майстер-клас з pitch-talks. Концепція pitch-talk передбачає якісне і зрозуміле викладення важливої інформації доповідачем за короткий час. Необхідно вміти донести інформацію до слухачів стосовно економічних явищ, адже важливо, щоб інформація була сприйнята правильно і розглянута з усіх боків.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Головними висновками є те, що:

- університет дійсно сприяє розвитку науки і має змогу готувати висококваліфікованих фахівців до наукової і професійної діяльності;
- саме принципи неперервної освіти рухають цей світ у правильному напрямку;
- необхідно сприяти поширенню ідей неперервної освіти і мотивувати освітян дотримуватись даних принципів.

Подальші дослідження можуть допомогти краще зрозуміти вплив неперервної освіти на економіку і цифрові інновації у ній, які можливо втілити за дотримання принципів навчання протягом життя. Також варто усвідомлювати, що справді варто вкладати ресурси у сферу освіти і професійну діяльність, надавати змогу освітянам проявити свої знання і застосувати їх на практиці. Необхідно продовжувати організовувати наукові заходи задля підвищення кваліфікації як студентів, так і населення в цілому. Держава завжди буде зацікавлена у наявності працівників різних сфер і великою їх перевагою на кожному кроці будуть знання і навички з різних галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вікіпедія. (2023). Неперервна освіта.
2. Кучера Т. М. (2021) Неперервна освіта як сенс життя. Київ : КНЕУ
3. Верховна Рада України. (2016). Постанова № 1493-VIII від 07.09.2016 "Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення»". База даних «Законодавство України», Верховна Рада України.
4. Кафедра статистики, обліку та аудиту. (2022). Харківський Національний університет імені В.Н.Каразіна. URL: <http://statistics.karazin.ua>

WAYS TO ACTIVATE RISK INVESTMENTS IN THE SPHERE OF INNOVATION IN UKRAINE CONSIDERING GLOBAL EXPERIENCE

*Shcherban Elena, PhD in Economics, Associate Professor
Kharkiv Technological University «STEP», Ukraine
e-mail elenascherban02@gmail.com*

Abstract. One of the priority directions of state policy in most developed countries is innovation, due to the fact that it is the basis of national independence, security and economic growth. The main lever for regulation by the state can be considered legislative and other normative legal acts, implementation of scientific, technical and financial policy in this area. The lack of motivation in the creation of venture funds and companies in Ukraine is due to the insufficient attention of the state to this problem: the implementation of existing legislation in the field of innovation is not followed, there is no benefit for strategic foreign investors in Ukraine. In countries with developed risky investments, the state provides significant support to this strategic factor of innovative development both at the legislative level and in the formation of a system of effective instruments, direct and indirect methods for stimulating risky investment.

Анотація. Одним із пріоритетних напрямків державної політики більшості розвинутих країн світу є інноваційна діяльність, зважаючи на те, що вона є основою національної незалежності, безпеки та економічного зростання. Основним важелем регулювання з боку держави можна вважати законодавчі та інші нормативно-правові акти, реалізацію науково-технічної та фінансової політики у цій сфері. Відсутність мотивації у створенні венчурних фондів і компаній в Україні зумовлена недостатньою увагою держави до цієї проблеми: не дотримується виконання чинного законодавства у сфері інноваційної діяльності, немає пільг для стратегічних іноземних інвесторів у Україна. У країнах із розвинутим ризиковим інвестуванням держава надає значну підтримку цьому стратегічному чиннику інноваційного розвитку як на законодавчому рівні, так і у формуванні системи дієвих інструментів, прямих і непрямих методів стимулювання ризикового інвестування.

Keywords: innovation, innovative activity, venture investment, government regulation, tax incentives, innovation infrastructure, venture industry, innovation sphere, financial and organizational mechanism

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, венчурне інвестування, державне регулювання, податкові пільги, інноваційна інфраструктура, венчурна індустрія, інноваційна сфера, фінансово-організаційний механізм

Formulation of the problem. One of the priority directions of state policy in most developed countries is innovation, because it is the basis of national independence, security and economic

growth. It is the state that must create all the necessary conditions for the implementation of innovative activities by forming and implementing generally accepted rules, principles and mechanisms that will contribute to the development of the innovative industry. The main lever for regulation by the state can be considered legislative acts and other normative legal acts, the implementation of scientific, technical and financial policy in this field. Laws are the legal basis for business development in all countries. Foreign experience shows that the innovative sphere and especially risky business are simultaneously governed by dozens of laws, but they must be stable and flexible, not contradict each other, give way to the development of risky activity and at the same time to ensure the innovative development of the economy.

The purpose of the article. Investigate and structure ways of activating venture investment in the innovation sphere in Ukraine taking into account worldwide experience.

Literature review. Scientists: Kirichenko O.S. (1) was engaged in researching the perspectives of venture financing mechanisms. Liakh, I. was determined essential of venture financing and its instruments (2); Mordan E.Yu. characterized modern tendencies of venture financing development (3); Tretyakova O. V. was considered venture financing as an effective tool for innovative development of the country(4); O. M. Kunitsyn described worked on the issue of legal regulation in the field of venture business(5); V. S. Petrenko outlined theoretical and methodological base of financing of innovative entrepreneurship with the involvement of venture funds(6); Gomon V. M. invented prospects for the development of venture financing in Ukraine(7); Lytvyn I.V. prospects for the development of venture business(8). But they do not consider in sufficient detail the specifics of the venture financing mechanisms as it is a relatively new and dynamic concept that requires study, given its underdevelopment in Ukraine.

Formulation of the main material. In countries with developed entrepreneurial investments, the state gives considerable support to this strategic factor for innovative development both at the legislative level and in the formation of a system of effective instruments, direct and indirect methods for stimulating entrepreneurial investments.

Features of the legal provision of venture capital investments in developed countries(4):

- The legislative system of any developed country does not contain a separate regulatory and legal act for dangerous activities. Risk investment is carried out within the framework of general legal norms and uses legal forms and schemes regulated by the legislation on the rules of corporate activity and investments;

- in the majority of developed countries, legislative acts are approved regarding the forms and methods of risk investment in order to stimulate this type of activity by offering various tax benefits, deferrals and prerogatives for investors employed mainly in the field of high technologies;

- the need for the development of legislative norms regulating risk investment is recognized as appropriate if the state authorities are interested in the participation of risk investors in the intensive

development of economic entities in critical directions from the point of view of state priorities.

Comparative characteristics of the main venture capital investment models made it possible to highlight the following advantages, which are interesting and can be used in Ukraine. In particular:

- developed infrastructure support;
- the active participation of the state in the creation of adequate institutions for risky investments, the formation of material, legal and educational conditions for the emergence of a sufficient number of innovative companies;
- developed scholarship;
- the availability of state guarantees for risky investors;
- drafted the legislation that regulates the dangerous activity (including in relation to the preferential tax);
- certain methods for securing business risks;
- the availability of different investment mechanisms;
- the interest of large credit and financial institutions, corporations in support of risky activity.

State regulation of risk activity is an integral part of risk investment and risk industry development in Ukraine (Fig. 1) (5):

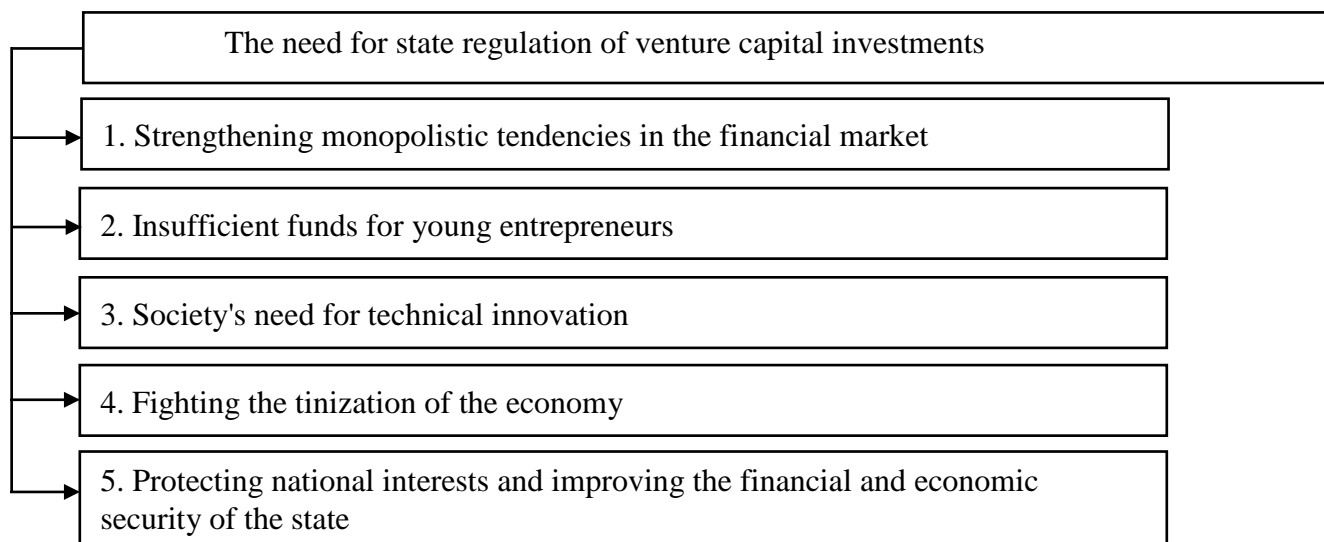

Figure 1. The need for state regulation of venture capital investments

Source: Kunitsin O.M., *Legal regulation in the field of entrepreneurial business in Ukraine. Development Management*, 6, 59-62. (2014) [5]

The lack of motivation in the creation of entrepreneurial funds and companies in Ukraine is due to the insufficient attention of the state to this problem: the implementation of existing legislation in the field of innovation is not monitored, there are no benefits for foreign strategic investors in high-tech business , investments in small and medium-sized companies engaged in innovative activities,

national innovation competitions with the participation of foreign investors and media are not held at the national level. The importance of the latter lies not only in the possibility of attracting additional extra-budgetary funds to stimulate the innovative activity of enterprises, but also in the formation of public opinion regarding the importance and necessity of innovative development.

Almost no marketing research is carried out in the field of innovation, which is also due to the existing shortcomings in the intellectual property protection system. The development of entrepreneurial entrepreneurship is hindered by an imperfect information base, because in order to make a decision to invest in the activity of a high-tech company, entrepreneurial investors must have sufficient information about its innovative potential and development prospects.

Also, the development of risk investments is negatively affected by the lack of qualified specialists in the field of innovation, who can provide effective management of both business risk and all other subjects of innovative entrepreneurship (2).

There is no organization of the institute of domestic innovative companies, which is considered a very effective mechanism for mobilizing the savings of small private investors to direct these funds to the development of priority innovative projects for the region.

Other factors hinder the development of venture capital in Ukraine and the lack of infrastructure to make venture investments should be noted. More specifically, there is a lack of institutes for complex professional scientific-technical and commercial expertise of innovative projects, offering investments in innovative activities, information sources for comparing the market demand for innovations and the supply of innovative ideas. The long-term undecidability of these problems creates unfavorable conditions for the formation of a local institute for entrepreneurial business. We will analyze the essence of each of the measures that should be taken at the state level to ensure the effective use of scientific, technological and intellectual potential of Ukraine.

First, it is necessary to improve the risk financing legislation. Development of a Concept for the development of the national risk industry, in which all control and attention should be paid to the formation and implementation of a unified state policy for the protection of risk investors, the attraction of investment capital and technologies, the development and developing the functioning of the market of securities and their derivatives, the circulation of shares in the secondary market and promoting the adaptation of the national stock market to international standards. The task of the government, first of all, is a clear legislative outline of the concept of risk financing and the principles and mechanisms for its implementation, in other words, the creation of a legal framework for the regulation, stimulation and control of this type. of the activity. Yes, the concept of "entrepreneurial entrepreneurship" is in the normative legal acts of Ukraine, but they do not define the essence of functions, principles of activity of entrepreneurial companies and funds. Secondly, it is necessary to review and introduce tax incentives for innovative activities (Fig. 2):

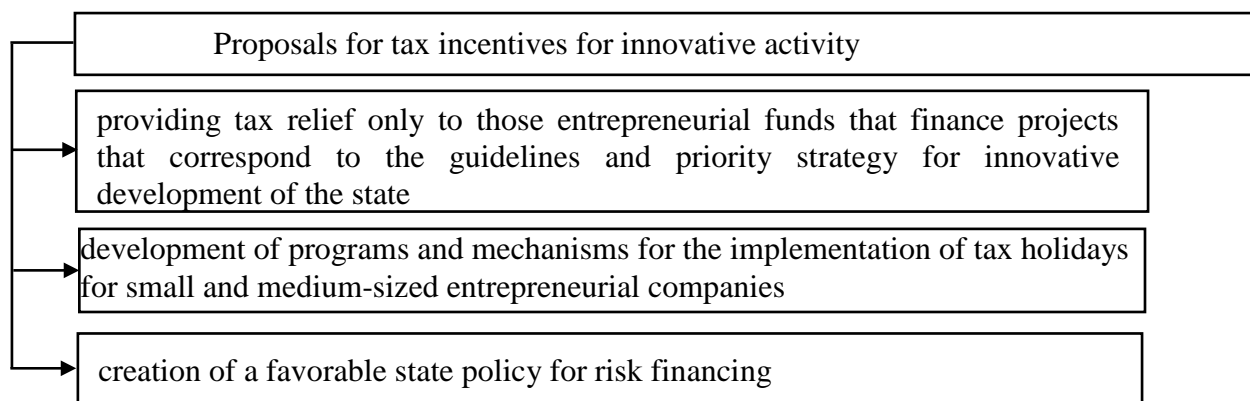

Figure. 2. Proposals for tax incentives for innovative activity

Source: I. Liakh, *The role of the risk financing mechanism in support of the national innovation system of Ukraine. Strategic priorities, Series: Economy(4),p. 66-72. (2015) [2]*

Third, introducing financial incentives to invest in venture capital funds, small and medium-sized innovative companies through:

- the reduction from the state of the risks of ventures of private investors, including state guarantees for loans to venture funds or new small companies (for example, in France - SOFARIS) and the promotion of the diversification of the capital of private venture funds through the participation of state enterprises financing in specially selected projects;
- Implementation and development of the mechanism for state insurance of loans granted by financial and credit institutions of the market for the implementation of innovative projects.

Fourth, the regulation of the intellectual property protection system of local researchers and entrepreneurs.

Fifth, the creation of the necessary conditions for the development of risk financing, which is extremely important in the early stages of the development of companies, which requires changes in civil legislation regarding the consolidation of property rights of business angels in risky projects.

Sixth, encouraging the development of innovative infrastructure, important elements of which are technology parks, business incubators, technology transfer centers and, of course, venture funds; the development of innovative competitions, expert advice, entrepreneurial fairs at the national and regional level. A necessary condition is the unification of all elements of the innovative infrastructure in an information network that will allow interaction between business and capital, project authors and potential investors and will contribute to the establishment of partnership relations between them, receiving complete information on the latest trends. and entrepreneurial industry perspectives and demonstration of innovative business opportunities.

It is necessary to create a system of training centers for entrepreneurial entrepreneurship in

order to increase the share and volume of attraction of entrepreneurial investments in local innovative companies. Their task is to train entrepreneurship specialists and form Networking, that is, to provide a high level of formal and informal connections for representatives of the entrepreneurship industry.

The state should facilitate the implementation of measures for the development of the secondary stock market, including stock exchange trading of securities of entrepreneurial enterprises, electronic trading systems and other market mechanisms. Direct participation of the state in venture capital funds will contribute to the development of entrepreneurial business. Expanding the activities of information and consulting firms, risk fairs and exhibitions also becomes important.

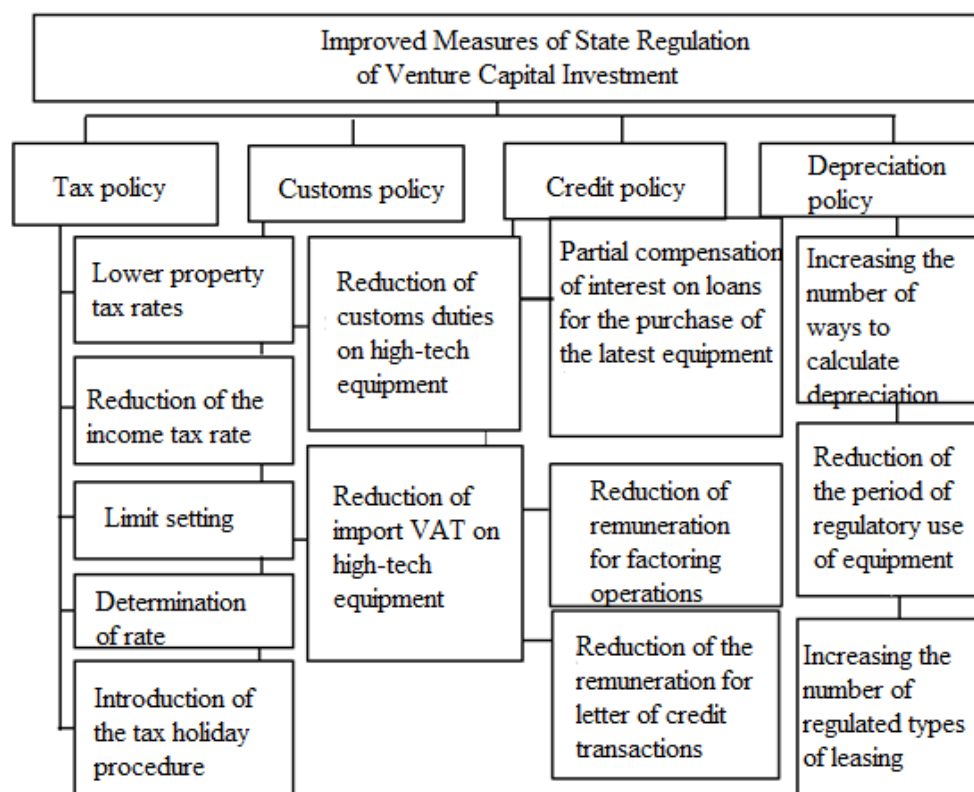

Figure. 3. A set of measures for state regulation of venture capital investments in the sphere of innovation

Source: I. Liakh, *The role of the risk financing mechanism in support of the national innovation system of Ukraine. Strategic priorities, Series: Economy(4),p. 66-72. (2015) [2]*

In the process of formation and use of risk capital in the development of innovative activity of economic systems, there should be different approaches for determining the role of the state. The state uses a whole arsenal of tools, levers and other tools to influence the innovative development of the country. Their set changes and improves depending on the chosen strategy of the state innovation policy, the risk financing model, the state of society and the governing bodies. In a broad sense, the methods of state regulation of the innovation process include certain actions, starting with forecasting and planning and ending with decision-making for transformation, improving the

functioning of innovation processes and the economy as a whole. In fig. 3 presents a series of measures for state regulation of venture capital investments in the sphere of innovation.

Effective reform of the Ukrainian economy is possible under the conditions of priority development of the scientific and technical sphere as the main driving force of economic growth (2).

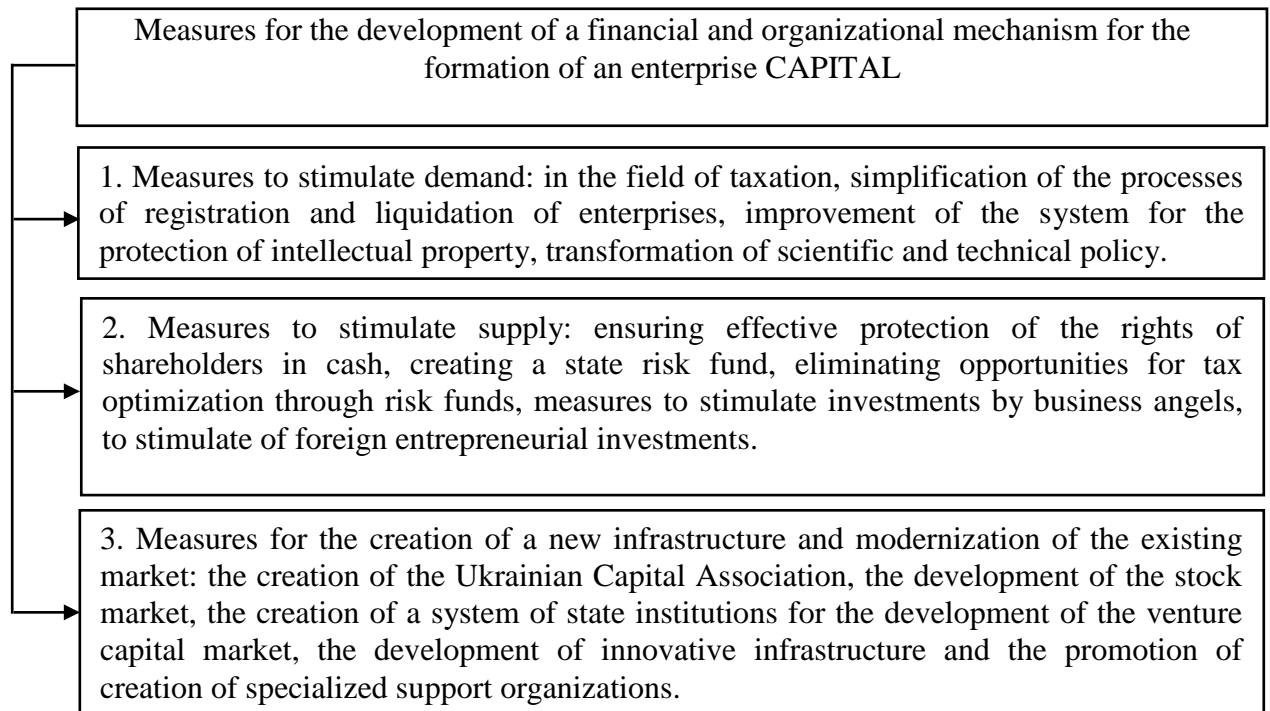

Figure. 4. Measures for the development of a financial and organizational mechanism for the formation of risk capital

Source: I. Liakh, The role of the risk financing mechanism in support of the national innovation system of Ukraine. Strategic priorities, Series: Economy(4), p. 66-72. (2015) [2]

Underdevelopment of the venture capital market in Ukraine determines the need to develop a financial and organizational mechanism for its formation. This mechanism consists of three groups of measures (Fig. 4).

The formation and development of entrepreneurial business should be facilitated by state policy, which should be based on the principles of long-term and economic interest to increase effectiveness. New subjects of entrepreneurial activity appear, with the emergence of entrepreneurial business, new types of legal entities - entrepreneurial enterprises and venture capital funds. However, the legislative documents regulating this area of activity are still insufficient. As for the current legislation in the area of development of risky business in Ukraine, there are also some shortcomings (Fig. 5.):

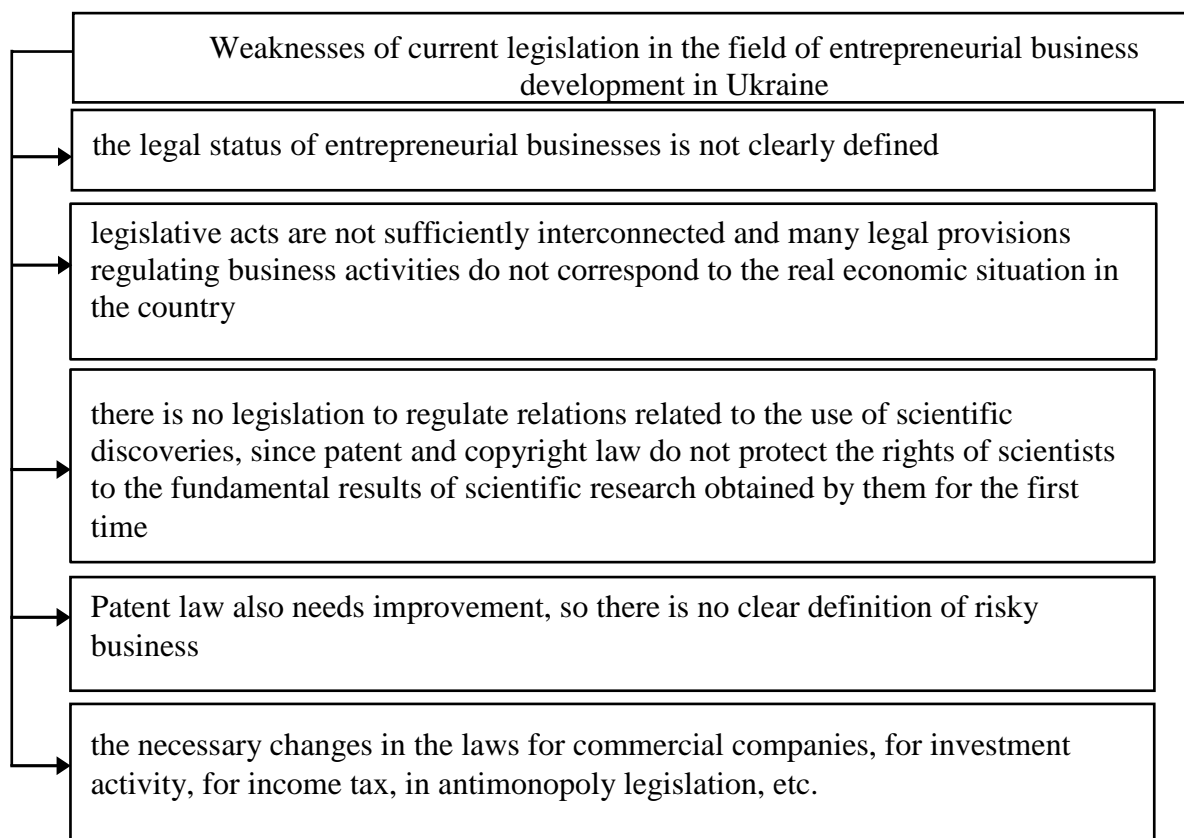

Figure. 5. Disadvantages of current legislation in the field of risky business development

Source: I. Liakh,. *The role of the risk financing mechanism in support of the national innovation system of Ukraine. Strategic priorities, Series: Economy(4),p. 66-72. (2015) [2]*

In today's conditions in Ukraine, preferential taxes are the most appropriate, therefore it is not related to direct budget expenditures, but to deductions from income. The tax policy in the field of encouraging the development of venture capital companies should be carried out in the following directions: stimulation of scientific activity; impact on the production spheres of material enterprises and commercial structures and banks in order to increase the volume of investments aimed at innovative processes, especially in risky companies; acceleration of production development and renewal of fixed capital on a modern technical basis.

The consistent implementation of these measures will create favorable conditions for increasing the innovative activity of state-owned enterprises in all spheres of economic activity, which will increase the flow of investments in risk capital and thus expand the opportunities for the realization of innovative potential of the country economy.

Conclusions and perspectives for future scientific investigations For Ukraine, the development of investments in venture capital is an opportunity not only to stabilize the economy, but also to ensure significant growth rates. Ukraine has quite low investment volumes, which is due to the lack of trust in investment funds among the population, the instability of the economic situation, where it is very difficult to predict the future result of investments. All this has a negative

impact on the computer economy, the development of information technology and nanotechnology. For Ukraine, the rate of growth of venture capital investments is low, the entry of foreign investors is a difficult process, and the general economic situation is unstable, which hinders the development of this type of investment. Therefore, it is necessary to develop a strategy for the improvement of the investment climate and the expansion of risky investment, the main measures of which include: the revision of the legislative framework, the improvement of the investment climate and measures to stabilize the economic situation in the country.

REFERENCES:

1. Kirichenko, O. S.. Prospects for the implementation of the mechanism for financing the risk of innovative activities and innovative-investment projects. *Scientific notes of "KROK" University, Series: Economy.*(2), p. 52. (2020)
2. Liakh, I. The role of the risk financing mechanism in support of the national innovation system of Ukraine. *Strategic priorities, Series: Economy*(4), p. 66-72. (2015)
3. Mordan E.Yu. , Vidmenko Yu. V. , Kobets Z.O.. Market infrastructure. *Risk investment in Ukraine and the world: modern trends and characteristics of development.* 17, стр. 391-399. Black Sea Research Institute for Economy and Innovation. (2018)
4. Tretyakova O. V., Harabara V. M., Greshko R. I.. Risk financing as an effective tool for innovative development of the country. *Investments: practice and experience*, 18-23. (2020)
5. Kunitsin O.M., Legal regulation in the field of entrepreneurial business in Ukraine. *Development Management*, 6, 59-62. (2014)
6. V. S. Petrenko, A. S. Karnaushenko . Financing innovative youth entrepreneurship by attracting risk funds. *Business Inform*, 7, p. 242-248. (2020)
7. Gomon V. M.. Strategies of entrepreneurial activity in the interest of sustainable development of innovative small and medium enterprises: col. Research Institute for Science PZIR National Academy of Sciences of Ukraine . *Prospects for the development of risk financing in Ukraine*, 2, p. 196. Kharkiv. (2020)
8. Lytvyn I.V. Management and entrepreneurship in Ukraine. 8(2), 1-8. (2022) *Adapting and evolving. Global venture capital insights and trends.* [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_venture_capital_insights_and_trends_2014/\\$FILE/EY_Global_VC_insights_and_trends_report_2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_venture_capital_insights_and_trends_2014/$FILE/EY_Global_VC_insights_and_trends_report_2014.pdf) (2014)
9. *British venture capital association annual report* Official website of BVCA: http://ww.bvca.co.uk/Portals/0/library/Files/Research%20&%20Publications/Research%20Reports/141210%20-%20BVCA_Portfolio_report_2014_Final.pdf (2014)

СИХРОНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ТRENДАМИ РИНКУ ПРАЦІ ТА ПОТРЕБОЮ НА СУЧАСНІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ НАВИЧКИ ФАХІВЦІВ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

*Юденкова Олена, кандидатка педагогічних наук,
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
udenkova2017@gmail.com*

Анотація. У статті досліджено тренди ринку праці. На основі вивчення і узагальнення наукових поглядів щодо сутності змін на ринку праці автором виокремлено спільний тренд для успішної діяльності – кооперацію як каталізатор для збільшення швидкості, ефективності та впровадження технологій.

Поглиблення розриву у кваліфікаційних навичках є загрозою для працівника і підприємців (роботодавців), оскільки знижує рівень їх конкурентоспроможності. Відповідно запропоновано через реалізацію кожним закладом професійної освіти власної концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання з урахуванням світових та вітчизняних практик. У роботі окреслено основні заходи з подолання розриву у навичках та подальші процеси трансформації професійної освіти у повоєнний період.

Ключові слова: людський капітал, навички, компетентнісний потенціал, компетентнісний підхід, професійна компетентність, тренд ринку праці, розрив у навичках.

Abstract. The article explores labor market trends. Based on the study and synthesis of scholarly views on the nature of changes in the labor market, the author identifies a common trend for successful performance – cooperation as a catalyst for increasing speed, efficiency, and technology implementation.

Deepening the gap in qualification skills poses a threat to both workers and employers, as it reduces their competitiveness. Accordingly, it is proposed to address this issue through the implementation of each educational institution's own concept of integrating a competency-based approach to learning, taking into account global and domestic practices.

The paper outlines the main measures to overcome the skills gap and further processes of transforming professional education in the post-war period.

Key words: human capital, skills, competency potential, competency-based approach, professional competence, labor market trends, skills gap.

Постановка проблеми. Сучасний світ перебуває під впливом глибоких та динамічних трансформацій. Нинішній розвиток технологій народжує необхідність формування нових знань і кваліфікаційних навичок, адаптованих до постійно змінюваних умов глобального ринку праці. Ситуація, що склалася в економіці України з трудовим робітничим потенціалом обумовлена ще й воєнним станом, демографією, міграційними процесами. Зміни в змісті праці визначають новий контекст формування кваліфікаційних навичок фахівців, які, в свою чергу, впливають на їх успішність у сучасному професійному середовищі.

Низька відповідність кадрів потребам ринку праці, труднощі у працевлаштуванні окремих верств населення, зменшення кількості здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, а також та різка зміна їх демографічного складу через війну за умови одночасного зростання потреб ринку праці в кваліфікованих робітничих кадрах, значні зміни у контингенті учнів та педагогічних працівників, викликані війною (ВПО, біженці, особи, що перебувають на тимчасово окупованих територіях) мотивує необхідність вивчення проблеми узгодження попиту та пропозиції робочої сили як рівні регіональної економіки (в умовах децентралізації в Україні) так і на загальнодержавному рівні.

Синхронізація професійної освіти з трендами ринку праці та потребою на сучасні кваліфікаційні навички фахівців висуває необхідність визначення: вимог до сучасних професійних кваліфікацій; механізмів покращення якості освітніх послуг у закладах професійної освіти України; оновлення змісту освітніх програм, забезпечення відповідності компетентностей випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти вимогам сучасного ринку праці; налагодження та побудова партнерських відносин з бізнесом в професійній та вищій освіті; синхронізація зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу; підвищення фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. Поряд з цим, пріоритетом розвитку сучасної професійної освіти є реалізація компетентнісного підходу, що дозволяє забезпечувати якісні освітні послуги, проєктувати та вдосконалювати компетенції, формувати у фахівців сучасні кваліфікаційні навички.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформаційні та євроінтеграційні процеси, інтенсивний характер розвитку сучасних технологічних процесів зумовлюють потребу підготовки кваліфікованих кадрів, адаптованих до роботи в динамічному світі, здатних знаходити рішення в ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю та життєвими обставинами, з належно сформованими ключовими і професійними компетентностями. Слід відзначити, що в Україні зроблено вагомі кроки у цьому напрямку: урядом схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року [1], розроблено і

затверджено методичні рекомендації щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом.

Проблема формування та розвитку людського капіталу в період глобальних трансформацій привертає значну наукову увагу і викликає збільшений інтерес у дослідницькому співтоваристві. Наукові розвідки, що присвячені цій проблемі приділяли науковці: Л. Безтелесна, М. Ведерніков, М. Долішній, А. Колот, Ю. Маршавін, О. Новікова, Л. Шаульська, О. Цимбал, О. Юденкова, закордонні дослідники: А. Perry, S. Wiederhold, D. Askermann-Piek та інші. Проблема компетентнісного підходу була предметом дослідження також як українських так і іноземних науковців: Ф. Бацевич, Д. Іванов, М. Кенел, С. Севиньон, В. Сидоренко, Д. Хаймз, Г. Халаш та ін.

Мета дослідження. Метою даної статті є дослідження необхідності синхронізації системи професійної освіти з сучасними трендами ринку праці, пошук шляхів синергій та партнерств усіх учасників процесу підготовки фахівців для задоволення високого попиту на сучасні кваліфікаційні навички серед фахівців; обґрунтування стратегій впровадження компетентнісного підходу у процесі професійної освіти для забезпечення готовності випускників до викликів ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Експерти низки світових досліджень виділяють такі глобальні тренди, які суттєво впливають на ринок праці зараз і впливатимуть у майбутньому: технологічні досягнення, демографічні зрушення, швидка урбанізація, дефіцит ресурсів та зміна клімату, зростання глобалізації, трансформація економічних і соціальних моделей, технологічні трансформації, екологічні зміни [2]. Безумовно, усі ці тренди знайшли своє відображення в бізнесі, який кардинально видозмінився за останнє десятиліття і вимагає від фахівців володіння сучасними кваліфікаційними навичками, ключовими та професійними компетентностями.

Білоцерківським інститутом неперервної професійної освіти було проведено пілотне дослідження секторів економіки шляхом онлайн анкетування: агропромисловість, поліграфія та видавнича діяльність, фармацевтика та охорона здоров'я, харчова промисловість, інфокомунікації та банківська сфера, легка промисловість, енергетика, будівництво, важка та обробна промисловість. У контексті проведеного дослідження було виявлено потребу бізнес-спільнот за галузями володіння фахівцями такими технологіями (або кваліфікаційними навичками для роботи з ними):

- банківська сфера: поширення fintech, поширення VIP-servic;
- енергетика: Автоматизація функцій середнього менеджменту, оновлення технологій і обладнання, роботизація, застосування технологій штучного інтелекту;
- легка промисловість: активна робота з маркетингом, нанотехнології;

- IT-сфера: диджиталізація, зростання частки віддаленої роботи, розмиття меж між галузями, постійне навчання, щоб встигати за технологіями, поширення біотехнологій;
- агросектор – дистанційний формат роботи, зелені технології.

Дослідження свідчить, що особливо гострий брак кадрів вже сьогодні відчувають агросектор та легка промисловість, будівництво. Всі галузі потребують цифрових навичок від фахівців, стабільного психічного та фізичного здоров'я, перехід на гібридний режим роботи (онлайн і офлайн). Поряд з цим, фактично всі галузі виокремлюють спільний тренд для успішної діяльності – кооперацію як каталізатор для збільшення швидкості, ефективності та впровадження технологій. Проте, в процесі опитування підприємці зазначили, що перехід на спільний тренд – формування культури ефективних комунікацій та кооперації потребує розробки протоколів співробітництва (регламентів) між державними інституціями, закладами освіти і науки, НДІ, сферою підприємництва (рис. 1), оскільки на законодавчому рівні дане питання не вирішене (наприклад, відсутній закон про виробничі кластери, в якому є нагальна потреба).

Рисунок 1 - Авторська модель взаємодії учасників ринку праці

Джерело: результати власних наукових досліджень автора

Вже сьогодні фіксуються зміни в характері й змісті праці що впливають на зменшення частки індустріальної праці (рутинних операцій у промисловості, сільському господарстві) і зростання частки постіндустріальної (креативної праці, роботи у сфері сервісів). Прикладом цього тренду може бути реалізація в Україні застосунку для сфери надання адміністративних послуг Дія.

Результати пілотного дослідження фіксують проблему – «розриву у навичках» (skills gap), що пропонуємо визначати як розбіжність між навичками, які працівники мають на даний момент, і тими, які вимагаються для успішного виконання робочих обов'язків у сучасному ринковому середовищі. Це поняття відображає недоліки або відсутність певних

знань, умінь і вмій, необхідних для ефективної участі у робочих процесах та відповідності вимогам ринку праці. Розрив у навичках може виникати через швидкі технологічні зміни, недостатню актуалізацію навчальних програм, або неефективні системи підготовки кадрів, що створює виклик для працівників, підприємств і економічної системи загалом.

В умовах ринкових трансформацій фіксується проблема у фахівців, молодих випускників закладів професійної освіти з формуванням у них сучасних кваліфікаційних навичок, формула «освіта, як результат – тобто сформовані компетентності» фактично не працює. Це в свою чергу сприяло створенню Національного агентства кваліфікацій, що здійснює визначені Законом України «Про освіту» та іншими актами законодавства функції у сфері кваліфікацій [3].

Національне агентство кваліфікацій: бере участь у розробленні нормативно-правових актів у сфері кваліфікацій; здійснює координацію діяльності заінтересованих сторін у сфері кваліфікацій; здійснює супровід Національної рамки кваліфікацій, у тому числі з метою її гармонізації з аналогічними міжнародними документами; здійснює міжнародне співробітництво у сфері кваліфікацій; проводить аналіз та оцінку ефективності державної політики у сфері кваліфікацій; бере участь у прогнозуванні потреб ринку праці у кваліфікаціях; здійснює супровід інформаційного забезпечення Національної системи кваліфікацій; створює і веде Реєстр кваліфікацій; розробляє проект порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів і подає його на затвердження Кабінету Міністрів України; реєструє професійні стандарти та забезпечує відкритий доступ до стандартів; здійснює інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення розроблення професійних стандартів; бере участь у розробленні стандартів освіти та професійних стандартів; здійснює акредитацію кваліфікаційних центрів та інші.

Визначення понять «компетенції» та «компетентності», їх співвідношення між собою, змістове наповнення трактуються окремими авторами по-різному. У словниках, енциклопедіях та науковцями (О. Овчарук, М. Пентилюк, Н. Тализіна, Р. Шакуров та ін.) – доводиться змістова і структурна різниця понять «компетенція» і «компетентність».

У контексті нашого дослідження пропонуємо тлумачити терміни, що віддзеркалюють проблему дослідження та підхід до класифікації кваліфікацій у редакції саме Національного агентства кваліфікацій (рис. 2)

ЩО МИ МАЄМО ЗНАТИ ПРО КВАЛІФІКАЦІЇ?

Кваліфікації **за змістом** класифікуються на освітні та професійні, а **за обсягом** - на повні та часткові

- **Освітня кваліфікація** – це визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей).
- **Професійна кваліфікація** - це визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність.
- **Часткова професійна кваліфікація** - це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати частину трудових функцій, визначених відповідним професійним стандартом
- **Результати навчання та компетентності**, необхідні для присудження освітніх та/або присвоєння професійних кваліфікацій, можуть досягатися та здобуватися у системі формальної, неформальної чи інформальної освіти.

Джерело: Національне агентство кваліфікацій: <https://nqa.gov.ua/kvalifikacii/>

ВИСНОВОК: у процесі оцінки та сертифікації кваліфікацій здійснюється сполучення сфер праці та освіти. Така взаємодія дозволяє підвищити ефективність професійної освіти, якість і кваліфікованість людського капіталу, тобто запускається механізм впливу роботодавців на процес вдосконалення професійної освіти шляхом розробки й впровадження стандартів професійної діяльності.

Рисунок 2 - Класифікаційні ознаки кваліфікацій

Джерело: рисунок створено на основі опрацьованих матеріалів Національного агентства кваліфікацій

<https://nqa.gov.ua/>

Стратегічними пріоритетами розвитку систем освіти і науки до повномасштабної війни з російською федерацією були: розвиток інклюзивного, інноваційного та освіченого суспільства, в якому громадяни мають рівні права та можливості для розвитку свого таланту впродовж життя; збільшення частки наукоємності ВВП, підвищення рівня комерціалізації розробок та результатів досліджень, повноправна інтеграція до Європейського дослідницького простору. Урядом здійснювалася системна трансформація сфери для забезпечення нової якості освіти на всіх рівнях. У процесі реалізації державної політики в професійній освіті у довоєнний період було оновлено зміст ПТО і вищої освіти на компетентнісному підході; створено 156 нових навчально-практичних центрів за 3 роки; запроваджено програми навчання за дуальною формою здобуття професійної освіти; децентралізовано мережу закладів професійної освіти; спрощено ліцензування (за рівнями) та запроваджено е-ліцензування; запроваджено дуальну форму здобуття освіти та інше.

Широкомасштабна агресія російської федерації проти України спричинила низку гострих проблем у сферах освіти, науки та інновацій. Однією з таких проблем є значна втрата зв'язків закладів професійно-технічної освіти з бізнесом через призупинення (припинення) діяльності підприємств.

У відбудовчий період важливо продовжити розпочаті реформи освіти і науки, спрямовані на розвиток та посилення людського потенціалу країни (продовження реформи Нової української школи; розбудова сучасної, доступної та безпечної мережі закладів освіти; реалізація стратегії розвитку вищої освіти; підготовка кваліфікованих фахівців для потреб

повоєнного ринку праці тощо). Створення сприятливих умов для науковців та інноваторів надасть поштовх для розвитку інноваційної економіки країни.

Тому політика відновлення та розвитку професійної освіти у післявоєнний час буде спрямована на підвищення якості та доступності освіти, розвитку кооперації з бізнесом, синхронізації професійної освіти з трендами ринку праці та потребою на сучасні кваліфікаційні навички фахівців шляхом реалізації компетентнісного підходу та стратегічних цілей за наступними пріоритетними напрямками:

- скорочення термінів підготовки в професійній освіті до 1-1,5 року, а за частковими кваліфікаціями від декількох тижнів до 6 місяців;

- зміна підходів фінансування закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Прийняття Закону України (7294 - внесення змін до Бюджетного кодексу України), який дозволить дофінансовувати підготовку професіоналів з державного бюджету та перепідготовку дорослого населення (реакція на виклик війни);

- створення кваліфікаційних центрів для зовнішнього оцінювання та визнання результатів навчання. Такі центри будуть здійснювати оцінювання результатів навчання осіб (зокрема, здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти), присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій, а також здійснювати визнання відповідних професійних кваліфікацій, здобутих у інших країнах;

- приведення післяшкільних рівнів освіти до стандартів Європейського освітнього законодавства та вимог економіки України: модернізовано вітчизняну професійну (професійно-технічну) та фахову передвищу освіту з урахуванням досвіду функціонування систем професійної освіти і навчання у країнах Європейського Союзу;

- підготовка фахівців у синергії з роботодавцями (формування державного/регіонального замовлення, дуальне навчання, програми стажування, навчання на виробництві). Запровадження систематичного аналізу потреб ринку праці;

- підвищення ефективності навчання завдяки активній участі підприємств в освітньому процесі сприятиме отриманню якісних освітніх послуг здобувачами освіти та забезпечить їх мобільність на національному ринку праці;

- можлива корпоратизація закладів професійної освіти, розвиток державно-приватного партнерства і соціального діалогу у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, економічного стимулювання бізнесу, який інвестує у професійну освіту;

- кардинальна зміна системи професійної орієнтації (наскрізна інтеграція профорієнтаційної роботи в освітні програми від початкової до старшої школи, масове поширення профорієнтаційного тестування, щорічні комунікаційні кампанії з популяризації

професійної освіти) сприятиме зростанню частки випускників шкіл, які обирають профтехосвіту до 55 % [4].

Подолання наявних викликів вимагає пошуку можливих цілісних рішень на рівні закладу П(ПТ)О, що передбачає розроблення Концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання з урахуванням світових та вітчизняних добрих практик, зокрема: використання різноманітних підходів та контекстів навчання для впровадження компетентнісно зорієнтованого навчання; підтримку педагогічних та інших працівників закладів П(ПТ)О до реалізації компетентнісного підходу та розвитку ключових і професійних компетентностей у навчальному процесі; оцінювання (формувальне і підсумкове) та підтвердження розвитку компетентності. Розроблення концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання є важливим і вкрай необхідним етапом для досягнення поставлених цілей і успішної реалізації завдань автономним закладом освіти [5].

Необхідність розроблення концепцій і програм розвитку закладу освіти визначено новими нормативними документами в галузі освіти, зокрема Законом України про освіту (ст. 6, п. 1; ст. 41, п. 3; ст. 54, п. 2; ст. 38, п.4) [3].

Концепція має максимально враховувати потреби учасників освітнього процесу, включати аналіз запитів важливих зацікавлених сторін і, власне, вони повинні окреслювати ризики та заходи щодо їх пом'якшення. Концепція повинна поділитися учасниками освітнього процесу цього закладу. Важливою умовою створення Концепції є залучення представника засновника закладу і співпраця з ним, а також розуміння та вживання єдиної термінології, визначення понять, зокрема:

- загально інституційний підхід — спільне бачення та зусилля всіх учасників освітнього процесу, спрямовані на всі сфери розвитку та діяльності закладу (тут термін вживається щодо впровадження компетентнісного підходу до навчання);

- ключові компетентності (КК) — динамічне поєднання знань, вмінь та ставлень, які кожен потребує для самореалізації, особистісного розвитку, активної громадянської позиції, соціального залучення та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві знань. КК є наскрізними у всіх сферах навчальної діяльності, поступово поглиблюються на всіх освітніх рівнях і забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини. Перелік КК в Україні визначено у ст.12 Закону України про освіту (2017);

- компетентнісний підхід до навчання — спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є ключові (загальні для всіх) і спеціальні (професійні, предметні) компетентності тих, хто навчається;

- компетентісний потенціал — потенційні можливості кожної освітньої галузі розвивати усі без винятку ключові компетентності;

- освітня програма — єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання;

- професійна компетентність — сукупність знань й умінь, пов'язаних із певною спеціальністю, необхідних для ефективної професійної діяльності [5].

Мета Концепції має відображати конкретний результат, який заплановано досягти завдяки реалізації Концепції у певному закладі П(ПТ)О.

При визначенні завдань необхідно враховувати, що вони є похідними від мети та можливості оцінити їх виконання, передбачають розвиток ключових (Ст. 12 ЗУ Про освіту, 2017) і професійних компетентностей.

Структурування завдань рекомендуємо здійснювати за такими наскрізними базовими напрямками діяльності:

- 1) забезпечення реалізації Концепції на загальноінституційному рівні;
- 2) застосування різноманітних підходів і середовищ до навчання;
- 3) підтримка педагогічних працівників;
- 4) оцінка та валідація розвитку усіх ключових та професійних компетентностей у закладі.

Для досягнення поставлених завдань з трансформації в професійній освіті потрібно активізувати співпрацю та обмін досвідом і передовою практикою між органами державної влади, місцевого самоврядування та представниками виробничих кластерів (зокрема, через спеціальну робочу групу), і надати відповідне фінансування для нової матеріально-технічної бази, спонукати до інвестицій через гранди та державну (регіональну підтримку). У подальшому пропонуємо через локальні регіональні та всеукраїнські діалогові майданчики усувати невідповідності майбутніх навичок і сприяти досконалості в розвитку навичок у професійній освіті, вирішувати питання про вплив інновацій та цифровізації на розвиток ЗП(ПТ)О [8].

Висновки. Тож можна зробити висновок, що синхронізація професійної освіти з трендами ринку праці та потребою на сучасні кваліфікаційні навички фахівців може бути забезпечена через ширення культури кооперації та колаборації, дуальної форми здобуття освіти та застосування методики професійної підготовки на основі компетентнісного підходу. У контексті професійних навичок і вмінь, які високо ціняться роботодавцями, їх розглядають з двох позицій: важливості та рівня задоволеності (відповідності запитам роботодавців). Враховуючи результати пілотного дослідження Білоцерківського інституту

неперервної професійної освіти, доведено важливість адаптації освітніх програм до вимог глобального ринку праці. Ключові можливості для підвищення синергії і партнерства вбачаються в посиленні спроможностей реагувати на потреби у воєнний/післявоєнний час; налагодження партнерства між державними інституціями, та громадськими об'єднаннями, бізнесом задля розбудови сучасної моделі професійної та вищої освіти; налагодження комунікації та співпраці між наукою, бізнесом, державою та суспільством.

Перспективи подальших наукових пошуків. Надалі наукових досліджень потребує вивчення розриву у навичках сьогодні і в ближчому майбутньому для України, бо це є однією з ключових проблем у формуванні нової якості людського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року КМУ. Розпорядження від 12 червня 2019 р. № 419-р Київ. (2019) Вилучено із <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>

2. Future of work 2030: Як підготуватись до змін в Україні. Вилучено з: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/07/Future-of-Work-research-Ukr.pdf>

3. Закон України про освіту (2017). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

4. Проєкт плану відновлення України.(2022). Вилучено з: <http://surl.li/gsena>

5. Методичні рекомендації щодо розроблення концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти. (2022). Вилучено з: <http://surl.li/rfbgy>

6. ETF (2021) The key competence lighthouse: Key-competencedriven reforms in Ukraine and Georgia. (2021) Вилучено з : <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/key-competence-lighthouse-key-competence-driven-reforms>

7. Workforce of the future. The competing forces shaping 2030 (2018). Вилучено з: <http://surl.li/rkjsx>

8. Юденкова, О.П. (2023) Шляхи трансформації професійної освіти у нових організаційно-економічних умовах. *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії*. (1), 250 – 253. Вилучено з: <https://bit.ly/49HsiHL>

9. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2018 р. № 660. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

ISBN 978-83-969222-8-1

